XXXVIII
A
36

BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XXVIII
A
36
NAPOLI

XXXVIII
A
36

PANEGYRICÆ
ORATIONES
VETERVM ORATORVM.

Google

Google

PANEGYRICÆ ORATIONES

ANTIQVIS IMPERATORIBVS

Olim dictæ à C. Plinio Cæc. Secundo, Latino Pacato, Mamertino, Nazario, Eumenio, Auſonio, & alijs.

In gratiam eloquentiæ ſtudioſorum, nunc denuò impreſſæ.

Perilluſtri, atque Excellentiſsimo

D. D. IOANNI GASPARINI

I. V. D.

DICATÆ.

VENETIIS, M.DC.LXXXVII.

Apud Ioannem Cagnolinum.

SVPERIORVM PERMISSV.

Perilluſtri, atque Excellentiſs.

D. D. IOANNI GASPARINO

I. V. D.

CElebris illius C. Plinij Secundi comparabilem incõparabili Principi Orationem dictam vnà cum Veterum Panegyricis, vt Typis noſtris recuſam ederem, non tam olim excuſorum exemplarium inopia, quam ſæculi aures huiuſcemodi delitiarum auidiſſimæ perpulere. Quæ licet cùm exornando

tùm conciliando operi ſatis, ſuperque eſſe exiſtimarem, plurimum tamen eidem præſidij, mihi decoris acceſſurum putaui, ſi laudatiſſimo Viro Principum Virorum laudes, & eloquentiſſimo veteris hoſce eloquentiæ flores delibatiſſimos commendarem. Laus enim tibi à ſanctiſſimis, atque honeſtiſſimis moribus ſumma eſt, qui virtute, quam ætate maior nobiliſſimarum Veſtalium expiandis noxis à prudentiſſimo Præſule præfectus es: Quid de eloquentia dicam; quid de Doctrina, quibus toties & in orando, & in conſulendo in ſacro Foro glorioſe diù, ac feliciter vſus es?

Sed

Sed nec tu, qui pudor tuus eſt, laudes amas, nec ſum ipſe aut oneri, aut officio par. Librum, qui tuis auſpicijs in lucem prodit humanus ſuſcipe, & per quem prodit humaniſſimus ama, & Vale.

Cl. Obſeruantiſſimus
Ioannes Cagnolinus.

Ad Lectorem.

PRudens, ac piè Lector, vt inoffensè hos Panegyricos percurrere poſſis, cautè aduertere debes, quod quæ in iſtis inuenies redolentia paganiſmum, Fatum, Fortunam, & ſimilia, ea nullum tibi faceſſere debent negotium, vtpotè ab ethnicis exarata.

INDEX

PANEGYRICVM.

CAij Plinij Cæcilij Secundi Nouocomenſis Panegyricus, Neruæ Traiano Auguſto dictus pag. 11
Panegyricus Maximiano, & Conſtantino Auguſtis dictus. 119
Latini Pacati Drepani Panegyricus, Romæ dictus Theodoſio Imperatori Auguſto ſeniori. 133
Panegyricus Conſtantino Auguſto Conſtantij filio dictus. 185
Gratiarum Actio Mamertini de Conſulatu ſuo, Iuliano Imperatori. 206
Panegyricus Nazarij dictus Conſtantino Imperatori. 238
Panegyricus Flauienſium nomine Conſtantino Auguſto dictus. 375
Panegyricus Conſtantino Conſtantij filio dictus. 291
Panegyricus Maximiano Auguſto dictus. 316
Eumenij Rhetoris Oratio pro Scholis

A 5 *inſtau-*

inſtaurandis, coram V.P. Præſide Galliæ habita. 336

Panegyricus Maximiano Auguſto dictus à Mamertino vt putatur; in quo Diocletiani quoque laudes continentur, cui cum Maximiano imperauit. 353

Eiuſdem Mamertini Genethliacus Maximiani Auguſti, in eius natali dictus: in quo rurſus multa ſunt in Diocletiani laudem; cuius in imperio conſors erat Maximianus. 367

Auſonij Burdigalenſis, Vaſſatis, Melici poetæ; ac præceptoris; gratiarum actio ad Gratianum Imperatorem pro Conſulatu. 384

CAII PLINII
CÆCILII SECVNDI
Nouocomenſis Panegyricus, Neruæ Traiano Auguſto dictus.

ARGVMENTVM.

C. Plinius conſul deſignatus cum Cornuto Tertullo Imperatori Traiano gratias in ſenatu agit, principē optimū à parentibus, et adoptione laudans: res geſtas liberalitatemq; cōmendans, quòd delatores expulerit, quòd vectigalia repreſſerit, leges moderatus ſit, pantomimos ſuſtulerit, doctos fouerit. Admiratur in eo humanitatem, ſtatuarum honorumque modeſtiam: ſed plura de conſulatibus eius, quos geſſerat, & gerēdos recuſabat, tractat, iuſtitiā, tolerantiā, adeūdi facilitatē diligenter exponens: illi votorum nuncupationes, illi inuſitatas acclamationes à ſenatu habitas: corporis bona, ſed animi magis admirāda: Vbi poteſt maiorū Cæſarum cōparatione (Domitiani præſertim, *cuius vitam vbique exagitat) illius virtutes reddit illuſtriores: totam*

denique domum; Plotinam in primis vxorem, & Martianam ſororem, Traiano ſimiles, extollens: quantòque ſtudio coluerit amititias, ſuſpiciens.

Illa ex tertio De oratore verba cõmodè huc trãsferri poſſunt, Ornatur oratio genere primùm, & quaſi colore quodam, & ſucco ſuo, nam vt grauis, vt ſuauis, vt erudita ſit, vt liberalis, vt admirabilis, vt polita, vt ſenſus, vt dolores habeat, in toto ſpectantur hæc corpore: vt porro cõſperſa ſit quaſi verborũ ſententiarũque floribus: id non debet eſſe fuſum æquabiliter per omnẽ orationem, ſed ita diſtinctum vt ſint quaſi in ornatu diſpoſita quædam inſignia, & lumina. Ipſe præterea Secundus apud Voconium huius orationis ordinem, tranſitum, figuras, eloquutionem commendat.

BEne ac ſapienter, Patres C. maiores inſtituerunt, vt agendarum, ita dicendi initium à precationibus capere, quòd nihil ritè, nihilque prouidenter homines ſine deorum immortalium ope, conſilio, honore, auſpicarentur. Qui mos, cui potius quàm conſuli? aut quando ma-

magis vſurpandus colendusque eſt quàm quũ imperio ſenatus, autoritate reſ publicæ ad agendas optimo principi gratias excitamur? Quòd enim præſtabilius eſt aut pulchrius munus deorũ quã caſtus & sãctus, & dijs ſimillimus princeps? Ac ſi adhuc dubiũ fuiſſet, forte casũq; rectores terris an aliquo numine darentur, principẽ tamẽ noſtrorũ liqueret diuinitus cõſtitutũ. Non enim occulta poteſtate fatorũ, ſed ab Ioue ipſo corã ac palã repertus, electus eſt: quippe inter aras & altaria, eodẽmque loci, deus ille tã manifeſtus ac præſens quàm cœlũ ac ſidera inſedit. Quo magis aptũ piũque eſt te Iupiter optime maxime, antea cõditorẽ nũc cõſeruatorẽ imperij noſtri, precari vt mihi digna cõſule, digna ſenatu, digna principe contingat oratio: vtque omnibus quę dicẽtur à me libertas, fides, veritas cõſtet: tãtũmq; à ſpecie adulationis abſit gratiarũ actio mea, quãtũ abeſt à neceſſitate. Equidẽ nõ cõſuli modo ſed omnibus ciuibus enitendũ reor, nequid de principe noſtro ita dicãt, vt idẽ illud de alio dici potuiſſe videatur. Quare abeãt, ac recedãt voces illę, quas metus exprimebat: nihil quale antea dicamus: nihil enim quale anteà patimur: nec eadẽ de principe palã, quę prius prędicamus: neq; enim eadem ſecretò loquimur, quę prius. Diſcernatur orationibus noſtris diuerſitas tẽporũ, & ex ipſo genere gratiarũ agẽdarũ itelligatur, cui, quãdo ſint.

V. ante.

ſint hactenus vt deo, nunc nuſquã, vt numini blandiamur. Non enim de tyranno, ſed de ciue: non de domino, ſed de parente loquimur. Vnum ille ſe ex nobis, & hoc magis excellit atque eminet, quòd vnum ex nobis putat nec minus hominem ſe quam hominibus præeſſe meminit. Intelligamus ergo bona noſtra, dignóſque nos illius vſu probemus, atque identidem cogitemus, ſi maius principibus præſtemus obſequium qui ſeruitute ciuium, quã qui libertate lætantur. Et populus quidẽ Romanus dilectum principem ſeruat: quantòq; paulo antè concentu formoſum alium, hunc fortiſſimum perſonat: quibuſque aliquando clamoribus geſtum alterius & vocem, huius pietatem, abſtinentiam, manſuetudinem laudat. Quid nos ipſi? diuinitatem principis noſtri, in humanitatem, temperantiam, facilitatem, vt amor & gaudium tulit, celebrare vniuerſi ſolemus? Iam quid tam ciuile, tam ſenatorium, quàm illud additum à nobis optimi cognomen? quod peculiare huius, & proprium arrogantia priorum principum fecit. Enimuero quàm commune, quàm ex æquo, quòd felices nos, felicem illum prædicamus? alternisque votis hæc faciat, hæc audiat, quaſi nõ dicturi niſi fecerit, comprecamur? Ad quas ille voces lacrymis etiã ac multo pudor ſuffunditur. Agnoſcit enim, ſentitq; ſibi non principi dici. Igitur quod temperamentum omnes in

illo

illo ſubito pietatis calore [1] ſeruimus, hoc ſinguli quoque [2] meditati teneamus: ſciamuſque nullum eſſe nec ſincerius, nec acceptius genus gratiarum, quàm quòd illas acclamationes æmulemur, quæ fingendi non habent tempus. Quantum ad me [3] pertinet, laborabo vt orationem meam ad modeſtiam principis moderationemque ſubmittã: nec minus conſiderabo quid aures eius pati poſſint, quã quid virtutibus debeatur. Magna & inuſitata principis gloria, cui gratias acturus, non tam vereor ne me in laudibus ſuis parcum, quàm ne nimium putet. Hæc me cura, hæc difficultas ſola circumſtat. nam merenti gratias agere facile eſt, patres cõſcripti. nõ enim periculũ eſt ne quũ loquar de humanitate, exprobari ſibi ſuperbiã credat: quũ de frugalitate, luxuriã: quũ de clementia, crudelitatem: quũ de liberalitate auaritiam: quũ de benignitate, liuorẽ: quum de continentia, libidinem: quũ de labore, inertiam: quum de fortitudine, timorem. Ac ne illud quidem vereor ne gratus, ingratuſque videar, prout ſatis, aut parũ dixero. Animaduerto enim etiã deos ipſos non tam accuratis adorantium precibus, quàm innocentia & ſanctitate lætari: gratioremq; exiſtimari qui delubris eorum puram caſtàmq; mentẽ, quam qui meditatũ carmen intulerit. Sed parẽdum eſt ſenatuſcõſulto, [4] quod ex vtilitate publica

1 *ſeruamus* 2 *meditatiq; ten.* 3 *attinet*; 4 *quo ex.*

blica placuit vt conſulis voce ſub titulo gratiarum agendarum, boni principes, quæ facerent recognoſcerent: malli, quæ facere deberent. Id nunc eo magis ſolenne ac neceſſarium, eſt, quòd parẽs noſter priuatas gratiarum actiones cohibet & cõprimit: interceſſurus etiam publicis, ſi permitteret ſibi vetare quod ſenatus iuberet. Vtrũque, Cæſar Auguſte, moderatè, & quòd alibi tibi gratias agi non ſinis, & quòd hic ſinis, non enim à teipſo tibi honor iſte, ſed ab agẽtibus habetur. Cedis affectibus noſtris, nec nobis munera tua prædicare, ſed audire tibi neceſſe eſt. Sæpe ego mecũ, P. C. tacitus agitaui qualẽ, quãtùmq; eſſe oporteret cuius ditione nunq; maria, terræ, pax, bella [1] gerantur: quum interea fingenti, formantique mihi principẽ, quem æquata diis immortalibus poteſtas diceret, nunquam voto ſaltem concipere ſuccurrit ſimilem huic quẽ videmus. [2] Enituit aliquis in bello, ſed obſoleuit in pace: alium toga, ſed non & arma honeſtarunt: reuerentiã ille terrore: alius amorem [3] humanitate captauit: ille quæſitam domi gloriam in publico, hic in publico partam domi perdidit: poſtremò adhuc nemo extitit, cuius virtutes nullo vitiorum confinio lęderentur. At principi noſtro quãta concordia, quantùſque concentus omniũ laudũ omniſque gloriæ contigit, vt nihil ſeueritati eius hilari-

1 *regerentur*: 2 *Emicuit* 3. *humilitate*.

laritate, nihil grauitati ſimplicitate, nihil maieſtati humanitate detrahatur.[1] Iam firmitas, iam proceritas corporis, iam honor capitis, & dignitas oris, ad hoc, ætatis, indeflexa maturitas, nec ſine quodam munere deûm feſtinatis ſenectutis inſignibus ad augendam maieſtatẽ ornata cæſaries, nonne longè lateq; principem oſtentant? Talem eſſe oportuit quem non bella ciuilia, nec armis oppreſſa reſpubl: ſed pax & [2] adoptatio, & tãdem exorata terris numina dediſsẽt. An fas erat nihil differre inter imperatorẽ quẽ homines & quem dij feciſſent? quorum quidem in te, [3] Cæſar iudicium & fauor tunc ſtatim tuum ad exercitum proficiſcereris, & quidem inuſitato [4] enituit. Nam cæteros principes aut largus cruor hoſtiarũ, aut ſiniſter volatus auium cõſulentibus nunciauit: tibi aſcendenti de more Capitolium, quanquam non id agentium ciuium clamor, [5] etiam principi occurrit. Siquidem omnis turba, quæ limen inſederat, ad ingreſſum tuũ foribus recluſis, [5] iàm quidẽ vt tunc arbitrabatur, [6] deum certũ, vt docuit euentus, te conſalutauit imperatorem, nec aliter à cunctis omen acceptum eſt. Nã ipſe intelligere nolebas: recuſabas enim imperare, recuſabas quod bene erat

1 im

1. *detrahitur.* 2 *adoptio.*
3. *Cæſar Auguſte, iudicum & f.* 4 *enoruit* 5 *illam* 6 *deum: cæterum, ut d..*

¹ imperaturo: igitur cogendus fuiſti. Cogi porro non poteras, niſi periculo patrię & ² mutatione reipubl. obſtinatum enim tibi non ſuſcipere imperium, niſi ſeruandus fuiſſet. Quare ego illum ipſum furorem, motùmque caſtrenſem reor extitiſſe, quia magna vt magnòſque terrore modeſtia tua vincenda erat ³ At ſicut maris cœlique temperia, turbines tẽpeſtatèſque commendant, ita ad augendũ pacis tuæ gratiã, illum tumultum præceſſiſſe crediderim. Habet has vices conditio mortalium, vt aduerſa ex ſecundis, ex aduerſis ſecunda noſcantur. Occultat vtrorumque ſemina deus, & plerumque bonorum, malorùmque cauſæ ſub diuerſa ſpecie latent. Magnum quidem illud ſeculo dedecus. magnum reipubl. vulnus impreſſum eſt. Imperator, & parẽs generis humani obſeſſus, captus, incluſus: ablata mitiſſimo ſeni ſeruandorũ hominum poteſtas, ereptũque principi illud in principatu beatiſſimũ, quod nihil cogitur ſi tamẽ hæc ſola erat ratio, quæ te publicæ ſalutis gubernaculis admoueret, propè eſt vt exclamã; tanti fuiſſe. Corrupta eſt diſciplina caſtrorũ, vt tu corrector emẽdatòrque contingeres; inductum peſſimum exẽplum, vt optimũ opponeretur: poſtremò coactus princeps, quos nollet occidere, vt daret principẽ, qui cogi non poſſet. Olim tu quidem ad optari merebare ſed ne-

1 *imperaturi*: 2 *nutatione* 3 *At*

neſciſſemus quantum tibi deberet imperium, ſi antè adoptatus eſſes. Expectatum eſt [1] tempus, in quo liqueret non tam accepiſſe te beneficium, quàm dediſſe. Confugit in ſinum tuum concuſſa reſpubl. ruénſque imperium ſuper imperatorem imperatoris tibi voce delatum eſt. Imploratus adoptione, & accitus es. Vt olim duces magni à peregrinis externíſque bellis ad opem patriæ ferendam reuocari ſolebant, ita filius, ac parens vno, eodémque momento rem maximam inuicem præſtitiſtis. Ille tibi imperium dedit, tu illi reddidiſti. Solus ergo adhuc qui pro munere tantò paria accipiendo feciſti; immò vltrò dantem obligaſti. Communicato, enim imperio ſolicitior tu, ille ſecurior, *factus eſt*. O nouum, atque inaudi tum ad principatum iter, non te propria cupiditas, proprius metus, ſed aliena vtilitas, alienus timor principem fecit. Videaris licet quod eſt ampliſſimum conſequutus inter homines: felicius tamen erat illud, quod reliquiſti, ſub bono principe priuatus eſſe deſijſti. Aſſumptus es in laborum, curarúmque conſortium, nec te læta & proſpera ſtationis iſtius, ſed aſpera & dura ad capeſſendam eam compulerũt: ſuſcepiſti imperium poſtquam alium ſuſcepti pœnitebat. Nulla adoptati cum eo qui adoptabat cognatio, nulla neceſſitudo, niſi quod vterque optimus erat dignuſque alter eligi, alter eligere. Itaque adoptatus es,

1 tempus quo L.

es, 1 non vt priùs alius atque alius in gratiam vxoris: aſciuit enim te filium non vitricus, ſed princeps, eodèmque animo diuus Nerua pater tuus factus eſt, quo erat omnium. Nec decet aliter filium aſſumi, ſi aſſumatur à principe. An ſenatus, populique Romani exercitus, prouincias, ſocios tranſmiſſurus vni ſucceſſorem ex ſinu vxoris accipias, ſummæq; poteſtatis hæredem tantùm intra domum tuam quæras? non per totam ciuitatem circumferas oculos, & hūc tibi proximū, hūc coniunctiſſimū exiſtimes, quem optimum, quē dijs ſimillimum inueneris? Imperaturus omnibus eligi debet ex omnibus, non enim ſeruulis tuis dominum, vt poſſis eſſe contentus quaſi neceſſario hærede, ſed principem ciuibus daturus imperator. Superbum iſtud & regium, niſi adoptes eum quem conſtet imperaturum fuiſſe etiamſi non adoptaſſes. Fecit hoc Nerua, nihil intereſſe arbitratus, genueris, an elegeris: ſi perinde ſine iudicio adoptentur liberi ac naſcuntur, quem princeps parum feliciter genuit, quàm quem malè elegit. Sedulò ergo vitauit hunc caſum, nec 2 iudiciū hominum, ſed deorum etiam in conſilium aſſumpſit. Itaq; non tua in cubiculo, ſed in templo, nec ante gemalem torum, ſed ante puluinar Iouis optimi maximi adoptio peracta eſt, qua tandem non ſeruitus noſtra, ſed libertas & ſalus & ſecuritas fūdabatur. Sibi enim dij gloriam illam vindicauerunt:
ho-

1. *non vt prius alijs alius, neq; alius in gratiam.* 2. *iudicio.*

horum opus, horum illud imperium. Nerua 1 tamen miniſter fuit: vterque qui adoptaret tam paruit, quàm tu qui, adoptabaris. Alata erat ex Pannonia laurea, id agentibus dijs, vt inuicti imperatoris exortum victoriæ inſigne decoraret: hanc imperator Nerua in gremio Iouis collocaret, quum repentè ſolito maior & auguſtior aduocata hominum concione, deorumque te filium ſibi, hoc eſt vnicum auxilium, feſſis rebus aſſumpſit. Inde quaſi depoſito imperio, qua ſecuritate, qua gloria lætus? nam quantulum refert deponas, an partiaris imperium, niſi quod difficilius hoc eſt, non ſecus, ac præſenti tibi innixus tuis humeris ſe patriamque ſuſtentans, tua iuuenta, tuo robore inualuit: ſtatim conſedit omnis tumultus. Non adoptionis opus iſtud fuit, ſed adoptati: atque adeo temere fecerat Nerua ſi adoptaſſet alium. Oblitine ſumus vt nuper poſt adoptionem non deſierit ſeditio, ſed cœperit? irritamentum iſtud 2 irarum, & fax tumultus fuiſſet, niſi incidiſſet in te. An dubium eſt, vt 3 dare non poſset imperium imperator qui reuerentiam amiſerat? autoritate eius effectum eſt cui dabatur. Simul filius, ſimul Cæſar, & mox imperator, & conſors tribunitiæ poteſtatis, & omnia pariter, & ſtatim factus es, quæ proximè parens verus tantùm in alterum filium contulit.

1 *tantum* 2 *rarum*, 3 *dare poßet imp.*

tuliſ. Magnum hoc tuæ moderationis indi-
cium, quod non ſolùm ſucceſſor imperij,
ſed particeps etiam ſociùſque placuiſti.
Nam ſucceſſor, etiamſi nolis, habendus
es: non es habendus ſocius, niſi velis. Cre-
dentne poſteri, patritio, & conſulari, &
triumphali patre genitum, quum fortiſ-
ſimum, ampliſſimum, amantiſſimum ſui
exercitum regeret, imperatorem non ab
exercitu factum? eidem quum Germaniæ
præſideret, Germanici nomen hinc miſsũ?
nihil ipſum, vt imperator fieret agitaſſe?
nihil feciſse, niſi quod meruit & paruit?
Paruiſti enim Cæſar, & ad principatum
obſequio perueniſti: nihilque magis à te
ſubiecti animi factum eſt, quàm quod im-
perare cœpiſti. Iam Cæſar, iam imperator,
iam Germanicus, abſens & ignarus, &
poſt tanta nomina quantum ad te perti-
net, priuatus. Magnum videretur, ſi di-
cerem, Neſciſti te imperatorem futurum:
eras imperator, & eſse te neſciebas. Vt ve-
rò ad te fortunæ tuæ nuntius venit, male-
bas quidem hoc eſse quod fueras, ſed non
erat liberum. An non obſequereris princi-
pi ciuis? legatus imperatori? filius patri?
vbi deinde diſciplina? vbi mos à maiori-
bus traditus, quodcunque imperator mu-
nus iniungeret, æquo animo paratoque
que ſubeundi? Quid enim ſi prouincias
ex prouincijs, ex bellis bella mandaret?
eodem illo vti iure poſſe putes, quum ad
imperium reuocet, quo fit vſus quum
ad exercitum miſerit? nihilque intereſ-
ſe

ſcire legatum, an redire principem iubeat, niſi quod maior ſit obſequij gloria in eo quòd quis minus velit? Augebat autoritatem iubentis, in ſummum diſcrimen autoritas eius adducta, vtque magis parendum imperanti putares efficiebatur, eo quòd ab alijs minus parebatur, ad hoc audiebas ſenatus, populìque conſenſum. Non vnius Neruæ iudicium illud, illa electio fuit, nam qui vbique ſunt homines, hoc idem votis expetebant: ille tantùm iure principis occupauit, primuſque fecit quod omnes facturi erant: nec hercule tantopere cunctis factum placeret, niſi placuiſſet antequam fieret. At quo temperamento, dij boni, poteſtatem tuam fortunamque [1] moderatus es? Imperator titulis, & imaginibus, & ſignis: cæterum modeſtia, labore, vigilantia, dux & legatus, & miles: quum iam tua vexilla, tuas aquilas magno gradu ante ires, neque aliud tibi ex illa adoptione quàm filij pietatem, filij obſequium aſſereres, longamque huic nomini ætatem, [2] longam gloriam precarere: iam te prouidentia deorum primum in locum prouexerat, tu adhuc in ſecundo reſiſtere, atque etiam ſeneſcere optabas: priuatus tibi videbaris quandiu imperator & alius eſſet. Audita ſunt vota tua, ſed in quantum optimo illi & ſanctiſſimo ſeni vtile fuit, quem dij cœlo vin-

---

1 *moderatus es imperator? Tutit.* 2 *longamque gl. pr. iam te pr.*

vindicauerunt, ne quid poſt illud diuinum & immortale factum, mortale faceret. Deberi quippe maximo operi hanc venerationem, vt nouiſſimum eſset, autorèmque eius ſtatim conſecrandum, vt quandoque inter poſteros quæreretur an illud iam deus feciſset. Ita ille nullo magis nomine publicus pares quam quia tuus. Ingens gloria, ingénſque fama, quum abũdè expertus eſset, quàm bene humeris tuis ſederet imperium, tibi terras, te terris reliquit: eo ipſo charus omnibus, ac deſiderandus, quod proſpexerat ne deſideraretur, quem tu lacrymis primùm, ita vt filium decuit, mox templis honeſtaſti: non imitatus illos qui hoc idem, ſed alia mente fecerunt. Dicauit cœlo Tiberius Auguſtum, ſed vt maieſtatis[1] numen induceret: Claudium Nero, ſed vt irrideret: Veſpaſianum Titus, Domitianus Titum: ſed ille, vt dei filius, hic, vt frater videretur: tu ſideribus patrem intuliſti, non ad metum ciuium, non in contumeliam numinum, non in honorem tuum, ſed quia deum credis. Minus eſt hoc quum fit ab[2] his qui & ſeſe deos putant: ſed licet illum aris, puluinaribus, flamine colas, non alio magis tamen deum & facis & probas, quam quòd ipſe talis es. In principe enim qui electo ſucceſsore fato conceſſit, vna itémque certiſſima diuinitatis fides eſt, bonus ſucceſsor. Nũ ergo tibi ex immortalita-

te

1 *crimen* 2 *ijs*

te patris aliquid arrogantiæ acceſſit? Num hos proximos diuinitate parentum deſides ac ſuperbos, potius quàm illos veteres & antiquos æmuleris, qui hoc ipſum imperium peperere, quod modò hoſtes inuaſerant contempſerántque? cuius pulſi, fugatíque, non aliud [1] magis habebatur indicium, [2] quàm quòd triumpharetur. Ergo ſuſtulerant animos, & iugum excuſſerant: nec iam nobiſcum de ſua libertate, ſed de noſtra ſeruitute certabant; ac ne inducias quidem, niſi æquis conditionibus inibant: legeſque vt acciperent, dabant. At nunc rediit omnibus terror & metus, & votum imperata faciendi. Vident enim Romanum ducem vnum ex illis veteribus & priſcis, quibus imperatoriũ nomen addebant contecti cædibus campi, & infecta victoriis maria. Accipimus obſides, ergo non emimus; nec ingentibus damnis immenſiſque muneribus [3] paſcimur: vt vicerimus, rogant, ſupplicant: largimur, negamus, vtrumque ex imperii maieſtate. Agunt gratias qui impetrauerunt: non audent queri quibus negatum eſt. An audeant qui ſciant te aſſediſſe ferociſsimis populis eo ipſo tempore quod amiciſsimum illis, difficillimum nobis, quum Danubius ripas gelu iungit, duratuſque glacie ingentia tergo bella tranſportat: quum feræ gentes non telis magis quàm ſuo cælo, ſuo ſide-

1 *maius* 2 *quam ſi tr.* 3 *paciſcimur:* *vt vicerimus, Rogant,*

re armantur? Sed vbi in proximo tu, non ſecus, acſi mutatæ temporum vices eſſent, illi quidem latibulis ſuis clauſi tenebantur, noſtra agmina percurſare ripas, & aliena occaſione ſi permitteres vti, vltròque hyemem ſuam barbaris inferre gaudebant. Hæc tibi apud hoſtes veneratio. Quid apud milites? quam admirationem quemadmodum comparaſti, quum tecum inediam, tecum ferrent ſitim? quum in illa meditatione campeſtri militaribus turmis imperatorium puluerem ſudorèmque miſceres? nihil à cæteris, niſi robore, ac præſtantia differens, quum libero Marte; nunc cominus tela vibrares, nunc vibrata ſuſciperes alacer virtute militum, & lætus quoties aut caſſidi tuæ, aut clypeo grauior ictus incideret? Laudabas quippe ipſe ferientes, hortabariſque vt auderent: & audebant iam, quum ſpectator, moderatòrque ineuntium certamina virorum, arma componeres, tela tentares: ac ſi quid durius accipienti videretur, ipſe vibrares. Quid quum ſolatium feſſis, ægris opem ferres? Non tibi moris tua inire tentoria, niſi commilitonum antè luſtraſſes: nec requiem corpori, niſi poſt omnes dare. Hac mihi admiratione dignus imperator non videretur, ſi inter Fabricios, & Scipiones, & Camillos talis eſſet. Tunc enim illum imitationis ardor, ſempèrque melior aliquis accenderet: poſtquã verò ſtudium armorum à manibus ad oculos, ad voluptatem à labore translatum eſt, poſtquam

exer-

exercitationibus noſtris non veteranorum aliquis, cui decus muralis aut ciuica, ſed Graculus magiſter aſsiſtit, quod magnum eſt vnum ex omnibus patrio more patria virtute lætari, & ſine æmulo, ac ſine exemplo ſecum certare, ſecum contendere: ac ſicut imperat ſolus, ſolum ita eſſe qui debeat imperare? Nonne incunabula hæc tibi Cæſar, & rudimenta quum puer admodum Parthica lauro gloriam patris augens, nomenque Germanici iam tum mererere? quum ferociam, ſuperbiamque Parthorum ex proximo auditus magno terrore cohiberes? Rhenumque & Euphratem admirationis tuæ 1 fama coniungeres? quum orbem terrarum non pedibus magis, quàm laudibus peragrares? apud eos ſemper maior, & clarior quibus poſtea contigiſſes? Et necdum imperator, necdum dei filius eras, Germaniamque cum plurimæ gentes, ac propè infinita vaſtitas interiacentis ſoli, tum Pyrenæus Alpes, immenſique alij montes, niſi his compararentur, muniunt dirimuntque, per hoc omne ſpatium quum legiones duceres, ſeu potius (tanta velocitas erat) raperes: non vehiculum vnquam, non equum reſpexiſti. Leuis hic, non ſubſidium itineris, ſed decus, & cum cæteris ſubſequebatur vt cuius, nullus tibi vſus, niſi quum die ſtatiuorum proximum campum alacritate, diſcurſu, puluere attolleres.

B 2 Ini-

1 *ſocietate*

Initium laboris mirer, an finem? [1] multum eſt quòd perſeueraſti, plus tamen quòd non timuiſti ne perſeuerare non poſſes. Nec dubito quin ille qui te inter [2] illa Germaniæ bella ab Hiſpania vſque, ad validiſſimum præſidium exciuerat, iners ipſe, alieniſque virtutibus tunc quoque inuidus imperator, quum ope earum indigeret, tantam admirationem tui, non ſine quodã timore conceperit, quantam ille genitus Ioue poſt ſæuos labores, duràque imperia regi ſuo indomitus ſemper indefeſſuſque referebat: quum alijs ſuper alias expeditionibus [3] munere alio dignus inuenireris. Tribunus verò diſiunctiſſimis terras teneris adhuc annis viri firmitate luſtraſti. iam tunc præmonente fortuna, vt [4] diu penitus perdiſceres quæ mox præcipere deberes. Neque enim proſpexiſſe caſtra, breuèmque militiam quaſi tranſiſſe contentus, ita egiſti tribunum, vt eſſe ſtatim dux poſſes, nihilque diſcendum haberes tempore docendi. Cognouiſti per ſtipendia decem, mores gentium, regionum ſitus, opportunitates locorum, & diuerſam aquarum cœlique temperiem, vt patrios fontes, patriùmque ſidus ferrè conſueſti: quoties equos, quoties emerita arma mutaſti. Veniet ergo tempus quo poſteri viſere, viſendum tradere minoribus ſuis geſtient, quis ſudores tuos hauſerit campus,

1 multùmque eſt 2 ipſa 3 itinere illo d. 4 diu penitùſque perd.

pus, quæ refectiones tuas arbores, quæ ſomnum ſaxa prætexerint, quòd denique tectum magnus hoſpes impleueris, vt tunc ipſi tibi ingentiū ducum ſacra veſtigia iiſdem in locis monſtrabantur. Verùm hæc olim, in præſentia quidem quiſquis paulo vetuſtior miles, hic te commilitone cenſetur. Quotus enim quiſque cuius tu non antè commilito quàm imperator? Inde eſt quòd propè omnes nomine appellas, quòd ſingulorum fortia facta commemeras, [1] nec habent adnumeranda tibi pro republica vulnera, quibus ſtatim laudator & teſtis contigiſti. [2] Sed magis prædicanda moderatio tua, quòd innutritus bellicis laudibus pacem amas: nec quia, vel pater tibi triumphalis, vel adoptionis tuæ die dicata Capitolino Ioui laurus, idcirco ex occaſione omni quæris triumphos non times bella, nec prouocas. Magnum eſt, imperator Auguſte, magnum eſt ſtare in Danubij ripa, ſi tranſeas certum triumphi, nec decertare cupere cum recuſantibus: quorum alterum fortitudine, alterum moderatione efficitur. Nam vt ipſe nolis pugnare, moderatio: fortitudo tua preſtat vt neque hoſtes tui velint. Accipiet ergo aliquando Capitolium non inanes currus, nec falſę ſimulacra victorię: ſed imperatore veram ac ſolidam gloriam reportante tranquillitatem, & tamen confeſſa hoſtium obſequia, vt vincen-

1 *ſocietate*

dus nemo fuerit: pulchrius hoc omnibus triumphis, neque enim vnquam, niſi ex contemptu imperij noſtri factum eſt vt vinceremus. Quòd ſiquis barbarus rex eò inſolentiæ, furoriſque proceſſerit, vt iram tuam indignationèmque mereatur, næ ille ſiue interfuſo mari, ſeu fluminibus immenſis, ſeu præcipiti monte defenditur, omnia hæc tam prona, tamque cedentia virtutibus tuis ſentiet, vt ſubſediſſe montes, flumina exaruiſſe, interceptum mare, illatâſque ſibi non eſſe claſſes noſtras, ſed terras ipſas arbitretur. Videor iam cernere non ſpolijs prouinciarum, & extorto ſocijs auro, ſed [1] hoſtil.busarmis, capto. rùmque regum catenis triumphum grauem. Videor ingentia ducum nomina, nec indecora nominibus corpora [2] vocitare. [3] Videor intueri in manibus ſequentem, mox ipſum te ſublimem inſtantemque curru domitarum gentium tergo, ante currum autem clypeos quos ipſe perfoderis. Nec tibi opima defuerint, ſiquis regum venire in manus audeat, nec modò telorum tuorum, ſed etiam oculorum, minarùmque coniectum toto campo, tòtoque exercitu oppoſito perhorreſcat. Meruiſti proxima moderatione vt quandocunque te vel inferre, vel propulſare bellum coege-

---

1 *hoſtibus, armis, capt.* 2 *noſcitare.* 3 *Videor intueri immanibus auſis barbarorum onuſta fercula, & ſua quemque facta vinctis manibus ſeq.*

gerit imperij dignitas, non ideo viciſſe videaris vt triumphares, ſed triumphare, quia viceris. Aliud ex alio mihi occurrit. Quàm ſpecioſum eſt quòd diſciplinam caſtrorum lapſam extinctámque refouiſti, depulſo prioris ſeculi malo, inertia, & contumacia, & dedignatione parendi! Tutum eſt reuerentiam, tutum charitatem mereri. Nec ducum quiſquam, aut non amari à militibus, aut amari timet: & inde offenſæ, gratiæque pariter ſecuri inſtant operibus, adſunt exercitationibus, arma, mœnia, viros aptant. Quippe non is princeps, qui ſibi imminere, ſibi intendi putet, quod in hoſtes paretur: quæ perſuaſio fuit illorum qui hoſtilia quum facerent, timebant. Eodem ergo tempore militaria ſtudia, nec animos modò, ſed & corpora ipſa langueſcere, gladios etiam incuria hebetari, retundique gaudebant. Duces porro noſtri, non tam regum [1] cæterorum, quàm ſuorum principum inſidias, nec tam hoſtium quàm commilitonum manus, ferrùmque metuebant. Eſt hæc natura ſyderibus, vt parua & exilia validiorum exortus obſcuret: ſimiliter imperatoris aduentu legatorum dignitas inumbratur. Tu tamen maior omnibus quidem eras ſed ſine vllius diminutione maior: eandem autoritatem præſente te quiſque, quam abſente retinebat. Quinetiam pleriſque ex eo reuerentia acceſſerat, quòd tu quoque illos re-

B 4 uere-

1 *exterorum*

uerebare. Itaque perinde ſummis, atque infimis charus, ſic imperatorem commilitonemque miſcueras, vt ſtudium omnium, laboremque, & tanquam exactor intenderes, & tanquam particeps, ſociuſque releuares. Felices illos quorũ fides, & induſtria non per internuntios & interpretes, ſed ab ipſo te, nec auribus tuis, ſed oculis probatur. Conſecuti ſunt vt abſens quoque de abſentibus nemini magis quàm tibi crederes. Iam te ciuium deſideria reuocabant, amoremque caſtrorum ſuperabat charitas patriæ; iter inde placidum ac modeſtum, vt planè à pace redeuntis. Nec verò ego in laudibus tuis ponam, quòd aduẽtum tuum non pater quiſquam, non maritus expauit. Affectata alijs caſtitas, tibi ingenita & innata, interque ea quæ imputare non poſſis. Nullus in exigendis vehiculis tumultus, nullum circa hoſpitia faſtidium: annona, quæ cæteris. Ad hoc, comitatus accinctus & parens diceres magnum aliquem ducem, ac te potiſſimum ad exercitus ire. Adeo nihil, aut certè parum inter imperatorum factum, & breui futurum. Quàm diſsimilis nuper alterius principis tranſitus ſi tamen tranſitus ille, non populatio fuit, quum abactus hoſpitum exerceret, omniaque dextra, læuaque perusta & attrita, vt ſi vis aliqua, vel ipſi illi barbari quos fugiebat, inciderent. Perſuadendum prouincijs erat illud iter, Domitiani fuiſſe, non

1 *domeſticum, & pl.*

non principis. Itaq; non tã pro tua gloria, quàm pro vtilitate communi edicto ſubiecisti quid in vtrunq; veſtrùm eſſet impenſum. Aſſueſcat imperator, cũ imperio calculum ponere: ſic exeat, ſic redeat, tanquã rationẽ redditurus: edicat quid abſumpſerit. Ita fiet vt non abſumat quod pudeat dicere: præterea futuri principes, velint, nolint, ſciant 1 Tantum conſtat: propoſitiſque duobus exemplis meminerint, perinde coniecturam de moribus ſuis homines eſſe facturos, prout hoc vel illud elegerint. Nonne his tot, tantiſque meritis nouos aliquos honores, nouos titulos merebare? at tu etiam nomen patris patriæ recuſabas. Quàm longa nobis cũ modeſtia tua pugna? quàm tardè vicimus? Nomen illud, quòd alijs primo ſtatim principatus die, vt imperatoris & Cæſaris receperunt, tu vſque eò diſtuliſti, donec tu quoque, beneficiorum tuorum parciſsimus æſtimator, iam te mereri fatereris? Itaque ſoli omniũ contigit tibi, vt pater patriæ eſſes antequam fieres. Eras enim in animis, in iudicijs noſtris: nec publicæ pietatis intererat quid vocarère, niſi quòd ingrata ſibi videbatur, ſi te imperatorem potius vocaret & Cæſarẽ, quũ patrẽ experiretur. Quod quidẽ nomen, qua benignitate, qua indulgẽtia exerces! vt cũ ciuibus tuis quaſi cum liberis parens, viuis! vt reuerſus imperator, qui priuatus exieras, agnoſcis, agnoſceris,

1 *Tantisinum conſtat.*

eoſdem nos, eundem te putas: par omnibus, & hoc tantùm cæteris maior, quo melior. Ac primum qui dies ille, quo expectatus deſideratúſque vrbem tuam ingreſsus es? Iam hoc ipſum, quòd ingreſſus es, quam mirum lætùmquæ? Nam priores inuehi & importari ſolebant: non dico quadrijugo curru, & albentibus equis, ſed humeris hominum, quod arrogantius erat: tu ſola corporis proceritate elatior alijs, & excelſior, non de patientia noſtra quendam triumphum, ſed de ſuperbia principum egiſti. Ergo 1 non ætas quenquam, non valetudo, non ſexus retardauit, quominus oculos inſolito ſpectaculo impleret. Te paruuli noſcere, oſtentare iuuenes, mirari ſenes, ægri quoque neglecto medentium imperio ad conſpectum tui, quaſi ad ſalutem ſanitatemque, prorepere. Inde alij ſe ſatis vixiſſe te viſo, te recepto: alij nunc magis eſſe viuendum prædicabant. Fœminas etiam tunc fæcunditatis ſuæ maxima voluptas ſubijt, quum cernerent, cui principi ciues, cui imperatori milites peperiſſent. Videres referta tecta ac laborantia, ac ne eum quidem vacantem locum, qui nonniſi ſuſpenſum & inſtabile veſtigium caperet. Oppletas vndique vias, anguſtùmque tramitem relictum tibi alacrem hinc, atque inde populum, vbique par gaudium, parèmque clamorem; tam 2 æqualiter ab omnibus ex aduentu tuo lætitia per.

1 *noua* 2 *æqualis ab*

percepta eſt quam omnibus veniſti; quæ tamen ipſa cum ingreſſu tuo creuit, ac propè in ſingulos gradus aucta eſt. Gratum erat cunctis quòd ſenatum oſculo exciperes, vt dimiſſus oſculo fueras; gratum quòd equeſtris ordinis decora honore nominum ſine monitore ſignares; gratum quòd 1 tantum non, vltrò clientibus ſalutatis quaſdam familiaritatis notas adderes: gratius tamen quòd ſenſim & placidè, & quantum reſpectantium turba pateretur, incideres, quòd occurſantium populus te quoque, te, immò maximè, aſtaret: quòd primo ſtatim die latus tuum crederes omnibus, neque enim ſtipatus ſatellitum manu, ſed circumfuſus vndiq; nunc ſenatus, nunc equeſtris ordinis flore, prout alterutrum frequentiæ genus inualuiſſet ſilentes, quietóſq; lictores tuos ſub ſequebaris. Nam milites nihil à plebe habitu, tranquillitate, modeſtia differebant. Vbi verò cœpiſti Capitolium aſcendere, quàm læta omnibus adoptionis tuæ recordatio? quàm peculiare gaudium eorum, qui te primi 2 eodem loco ſalutauerunt imperatorem! quinetiam deum ipſum 3 tuum præcipuam voluptatem operis ſui percipiſſe crediderim. Vt quidem ijſdem veſtigijs inſtitiſti, quibus parens tuus ingens illud deorum 4 prolaturus arcanum, quæ

1 tantum vltro. 2 eodemque loco ſalutarint imp. 3 tunc. 4 ploraturus

circumſtantium gaudia! quàm recens clamor! quàm ſimilis illi dies qui hunc genuit diē! vt plena altaribus, auguſta victimis cuncta! vt in vnius 1 ſalutem collata omnium vota! quum ſibi, ſe ac liberis ſuis intelligerent precari, quæ pro te precarentur. Inde tu in palatium quidem, ſed eo vultu, ſed ea moderatione, vt ſi priuatam domum peteres, cæteri ad penates ſuos quiſque iteraturus gaudij fidem, vbi nulla neceſſitas gaudendi eſt. Oneraſſet alium eiuſmodi introitus: tu quotidie admirabilior & melior: talis denique, quales alij principes futuros ſe tantùm pollicentur. Solum ergo te commendat, augètque temporis ſpatium. Iunxiſti enim, ac miſcuiſti 2 res olim diuerſiſſimas, ſecuritatem imperantis, & incipientis pudorem. Non tu ciuium, amplexus ad pedes tuos deprimis, nec oſculum manu reddis. Manet imperatori quæ 3 prior humanitas. Incedebas pedibus, incedis: lætabaris labore, lætaris: eademque omnia illa circa te, nihil ipſo te, fortuna mutauit. Liberum eſt ingrediente per publicum principe ſubſiſtere, occurrere, comitari, præterire: ambulas inter nos, non quaſi 4 contingat: & copiam tui, non vt imputes, facis. Hæret lateri tuo quiſquis acceſſit: finemque ſermoni ſuus cuique pudor, non tua ſuperbia facit.

---

1 *ſalute* 2 *res aduerſiſſimas, ſecuritatem olim imp.* 3 *prioris humanitas.* 4 *contingas.*

facit. Regimur quidem à te, & ſubiecti tibi, ſed quemadmodum legibus, ſumus. Nam & illæ cupiditates noſtras, libidinèſque moderantur, nobiſcum tamen, & inter nos verſantur. Emines, excellis, vt honor, vt poteſtas, quæ ſuper homines quidem, hominum ſunt tamen. Ante te principes, faſtidio noſtri, & quodam æqualitatis metu, vſum pedum amiterant, illos ergo humeri, ceruicèſque ſeruorum ſuper ora noſtra: te fama, te gloria, te ciuium [1] pietas ſuper ipſos principes vehunt: te ad ſydera tollit humus, ita communia & confuſa principis veſtigia. Nec vereor, P. C. ne longior videar, quum ſit maximè optandum vt ea, pro quibus aguntur principi gratiæ multa ſint: quæ quidem reuerentius fuerit integra, illibatàque cogitationibus veſtris reſeruari, quã carptim breuiterque perſtringi, quia ferè ſequitur, vt illa quidem, de quibus taceas, tanta quanta ſunt eſſe videantur. Niſi verò leuiter attingi placet, locupletatas tribus, datũq; congiariũ populo, & datũ totũ, quũ donatiui partẽ milites accepiſſẽt. An mediocris animi eſt his potius ræpreſentare, quibus magis negari poteſt? Quanquam in hac quoque diuerſitate ęqualitatis ratio ſeruata eſt. Æquati ſunt enim populo milites eo quòd partẽ, ſed [2] priores: populus militibus quòd poſterior, ſed totũ ſtatim accepit. Enimuero qua benignitate diuiſum eſt?

i quan-

1. *pietas, te libertas ſuper* 2 *priorem*

1 quantæ curæ tibi fuit nequis expers liberalitatis tuæ fieret? Datum eſt 2 his qui poſt edictum tuum in locum eraſorum ſubditi fuerant: æquatique ſunt cæteris illi etiam quibus non erat promiſſum. Negotijs aliquis, valetudine alius, hic mari, ille fluminibus diſtinebatur: 3 expectatum eſt prouiſumque nequis æger, nequis occupatus, nequis denique longè fuiſſet: veniret quiſque quum vellet: veniret quiſque quum poſſet. Magnificum, Cæſar, & tuum diſiunctiſſimas terras munificentiæ, ingenio velut admouere, immenſàque ſpatia liberalitate contrahere: intercedere caſibus, occurſare fortunæ, atque omni ope adniti nequis è plebe Romana, dante congiarium te, hominem magis ſentiret ſe fuiſse quàm ciuem. Aduentante congiarij die, obſeruare principis egreſſum in publicum: 4 inſidere examina infantium, futurùſque populus ſolebat. Labor parentibus erat oſtentare paruulos: impoſitòſque ceruicibus adulantia verba blandàſque voces edocere. Reddebant illi quæ monebantur, ac plerique 5 irritis precibus ſurdas principis aures adſtrepebant: ignarìque quid rogaſſent, quid non impetraſſent donec planè ſcirent, differebantur: tu ne rogari quidem ſuſtinuiſti. Et quamquam lætiſſimum oculis tuis eſſet, con-

1 *quantaque c.* 2 *ijs* 3 *Expectatus eſt pr.* 4 *inſidererè vias ex.* 5 *innitis*

conſpectu Romanæ ſobolis impleri, omnes tamen antequam te viderent i adirentve, recipi, indici iuſsiſti, vt iam inde ab infantia parentem publicum munere educationis experirentur: creſcerent de tuo, qui creſcerent tibi, alimentiſque tuis ad ſtipendia tua peruenirent, tantùmque omnes vni tibi, quantum parentibus ſuis quiſque deberet. Rectè Cæſar, quòd ſpem Romani nominis ſumptibus tuis ſuſcipis. Nullum eſt enim magno principe, immortalitatemque merituro impendij genus dignius quàm quod erogatur in poſteros. Locupletes ad tollendos liberos ingentia præmia, & pares pœnæ, cohortantur pauperibus 2 educandis vna ratio eſt bonus princeps. Hic fiducia ſui procreatos niſi larga manu fouet, auget, implectitur, occaſum imperij, occaſum reipubl. accelerat. 3 Fruſtrà princeps plebe neglecta, vt deſectum corpore caput, nutaturùmque inſtabili pondere tuetur. Facile eſt coniectare quod perceperis gaudium quum te parentum, liberorum, ſenum, infantium, puerorum clamor exciperet. Hæc prima paruulorum ciuium vox aures tuas imbuit, quibus tu daturus alimenta hoc maximum præſtiſti, ne rogarent. Super omnia eſt tamen, quod talis es, vt ſub te liberos tollere libeat & expediat. Nemo iam parens filio niſi fragilitatis humanæ vices horret, nec in-

1 *audirentue, recipi, incidi* 2 *educandi* 3 *Fruſtraque pr.*

inter inſanabiles morbos principis ira numeratur. Magnum 1 quidem eſt educandi incitamentum, tollere liberos in ſpem alimentorum in ſpem congiariorum: maius tamen, in ſpem libertatis, in ſpem ſecuritatis. Atque adeo nihil largiatur princeps, dum nihil auferat: non alat, dum nõ occidat: nec deerunt, qui filios cõcupiſcant. Contrà, largiatur & auferat, alat & occidat, næ 2 ille tam breui tempore effecerit, vt omnes nõ poſterorũ modò, ſed ſui parẽtũmq; pœniteat. Quocirca nihil magis in tua tota liberalitate laudauerim, quã quod congiarium das de tuo, alimenta de tuo: neq; à te liberi ciuiũ, vt ferarũ catuli, ſanguine & cædibus nutriuntur, quòdque gratiſſimum eſt accipientibus, ſciunt dari ſibi, quod nemini eſt ereptum, locupletatiſque tam multis pauperiorè eſſe factum principem tantum: quamquam nec hunc quidem, nam cuius eſt quicquid eſt omnium, tantum ipſe, quantum omnes habet. Alio me vocat numeroſa gloria tua: aliò autem, quaſi verò iam ſatis veneratus, miratùſque ſim, quòd tantam pecuniam profudiſti, vt non flagitij tibi conſcius ab inſectatione eius auerteres famam: nec vt triſtes hominum mœſtòſque ſermones lætiore materia detineres, nullam congiario culpam, nullam alimentis crudelitatem redemiſti, nec tibi benefaciendi fuit cauſa, vt quæ malè feceras, impunè fe-

ciſ-

1 *quiddam* 2 *ille in tam br.*

ciſſes, amor impendio iſto, non venia quæſita eſt: populuſque Romanus obligatus a tribunali tuo non exoratus receſſit, Obtuliſti enim congiarium gaudentibus gaudens, ſecuruſque ſecuris, quòdque antea principes ad odium ſui leniendum tumentibus plebis animis obiectabant, id tuam innocens populo dediſti, quàm populus accepit. Paulo minus P. C. quinque milia ingenuorum fuerunt, quæ liberalitas principis noſtri conquiſiuit, inuenit, adſciuit: hi ſubſidium bellorum, ornamentum pacis, publicis ſumptibus aluntur, patriamque non vt patriam tantùm, verùm vt altricem amare condiſcunt. Ex his caſtra, ex his tribus replebuntur, ex his quandoque naſcentur quibus alimentis opus non ſit. Dent tibi Cæſar ætatem dij quam mereris, ſeruentque animum quem dederunt: & quanto maiorem infantium turbam iterum, atque iterum videbis incidi (augetur enim quotidie & creſcit, non quia chariores parentibus liberi, ſed quia principi ciues) dabis congiaria ſi voles, præſtabis alimenta ſi voles, illi tamen propter te naſcuntur. [1] Inſtar ego perpetui congiarij [2] reor affluentiam annonæ; huius aliquando cura Pompeio non minus addidit gloriæ, quã pulſus ambitus campo, exactus hoſtis mari, oriens triumphis occidènſq; luſtratus. Nec verò ille ciuilius [3] quàm parens noſter auctoritate, con-

1 *Inſtar ego* 2 *reos* 3 *quem*

conſilio, fide recluſit vias, portus patefecit, itinera terris, littoribus mare littora mari reddidit, diuerſaſque gentes ita commercio miſcuit, vt quod genitum eſſet vſquam, id apud omnes natum eſſe videretur. Nonne cernere datur vt ſine vllius iniuria omnis vſibus noſtris 1 annus exuberet? quippe non vt ex hoſtico raptæ perituræque in horreis meſſes nequicquam queritantibus ſocijs auferuntur. Deuehunt ipſi quod terra genuit, quod ſidus aluit, quod anus tulit: nec nouis indictionibus preſſi ad vetera tributa deficiunt. Emit fiſcus quicquid videtur emere: inde copiæ, inde annona, de qua inter licentem, vendentémq; conueniat: inde hic ſatietas, nec fames vſquam. Ægyptus alendis augendiſque ſeminibus ita gloriata eſt, vt nihil imbribus cœlòque deberet: ſiquidem proprio ſemper amne perfuſa, nec alio genere aquarum ſolita pingueſcere, quàm quas ipſe deuexerat, tantis ſegetibus induebatur, vt cum feraciſſimis terris quaſi nunquam ceſſura certaret: hæc inopina ſiccitate vſque ad iniuriam ſterilitatis exaruit, quia piger Nilus cunctanter alueo ſeſe, ac languidè extulerat: ingentibus quoque tunc quidem ille fluminibus conferendus. Hinc pars magna terrarum 2 mergi palanti amne conſueta alto puluere incanduit, fruſtrà tunc Ægyptus nubila optauit, cœlúmque reſpexit, quum ipſe fœcundi-

1 *annuis* 2 *mergere parari que.*

ditatis parens contractior & exilio ijſdem vbertatem eius anni anguſtijs quibus abundantiam ſuam cohibuiſſet. Neque enim ſolùm vagus ille expanditor amnis intra vſurpata ſemper collium ſubſtiterat, atque hæſerat; ſed ſupino etiam ac detinenti [1] ſolo, placido ſe mollique lapſu refugum abſtulerat: necdum ſatis humentes terras addiderat arentibus. Igitur inundatione, id eſt vbertate, regio fraudata, ſic opem Cæſaris inuocauit, vt ſolet amnem ſuum: nec longius illi aduerſorum fuit ſpatium quàm dum nuntiat. Tam velox, Cæſar potentia tua eſt, tàmque in omnia pariter intenta bonitas, & accincta, vt triſtius aliquod ſeculo tuo paſſis ad remedium, ſalutemque ſufficiat, vt ſcias. Omnibus equidem gentibus fertiles annos gratasque terras precor: crediderim tamen per hunc Ægypti ſtatum tuas fortunam vires experiri, tuàmque vigilantiam expectare voluiſſe. Nam quum omnia vbique ſecunda merearis, nónne manifeſtum eſt, ſiquid aduerſi cadat, tuis laudibus, tuiſque virtutibus materiem, campumque proſterni, quum ſecunda felices, aduerſa magnos [2] probent? Percrebuerat antiquitus, vrbem noſtram niſi opibus Ægypti ali ſuſtentarique non poſſet ſuperbiebat ventoſa & inſolens natio, quòd victorem quidem populum paſceret tamen quódque in ſuo flumine, in ſuis manibus, vel abundan-

1 *ſolo non pl.* 2 *probent ?*

dantia noſtra, vel fames eſſet. Refudimus Nilo ſuas copias: recepit frumenta quæ miſerat, deportataſque meſſes reuexit. Diſcat igitur Ægyptus, credatque experimento, non alimenta ſe nobis ſed tributa praſtare: ſciat ſe non eſſe. P. R. neceſſariam, & tamen ſeruiat. Poſt hæc, ſi volet Nilus, amet alueum ſuum, & fluminis modum ſeruet: nihil hoc ad vrbem, ac ne ad Ægyptum quidem, niſi vt inde nauigia inania, & vacua, & ſimilia redeuntibus, hinc plena & onuſta, & qualia ſolent venire, mittantur, conuersòque munere maris hinc potius venti ferentes, & breuis curſus optentur. Mirum Cæſar videretur, ſi deſidem Ægyptum, cesſantèmque Nilum non ſenſisset vrbis annona, quæ tuis opibus, tua cura vſque illuc redundauit, vt ſimul probaretur & nos Ægypto poſse, & nobis Ægyptum carere non poſse. Actum erat de fœcundiſsima gente, ſi libera fuiſſet: pudebat ſterilitatis inſolitæ, nec minus erubeſcebat fame [1] qua torquebatur quum pariter à te neceſſitatibus eius pudorìque ſubuentum eſt. Stupebant agricolæ plena horrea, quę non ipſi referſiſsent, quibus de campis illa ſubuecta meſſis, quà ve in Ægypti parte alius amnis. Ita beneficio tuo, nec maligna tellus, & obſequens Nilus Ægypto quidem ſæpe, ſed gloriæ noſtræ nunquam largior fluxit. Quàm nunc iuuat, prouincias omnes in fidem noſtram di-

1 *quàm*

ditionèmque veniſſe poſtquam contigit [1] princeps terrarum qui fœcunditatem nunc huc, nunc illuc, vt tempus, & neceſſitas poſceret, transferret referrètque: qui diremptam mari gentem, vt partem aliquam populi plebiſque Romanæ aleret, ac tueretur. Et cœlo quidem nunquam benignitas tanta vt omnes ſimul terras vberet, foueatque. Hic omnibus pariter, ſi non ſterilitatem, at mala ſterilitatis exturbat: hic ſi non fœcunditatem, at bona fœcunditatis importat: hic æternis commeatibus orientem, occidentèmque connectit, vt quæ vbique [2] feruntur, quæque expetuntur, omnes gentes inuicem capiant, & diſcant quanto libertate diſcordi ſeruientibus ſit vtilius vnum eſſe, cui ſeruiant. Quippe diſcretis quidem bonis omnium ſua cuiuſque ad ſingulos mala, ſociatis autem, atque permixtis ſingulorum mala ad neminem, ad omnes [3] omnia bona pertinent. Sed ſiue terris diuinitas quædam, ſiue aliquis [4] amnibus genius, & ſolum illud & flumen ipſum precor vt hac principis benignitate contentum, molli gremio ſemina recondat, multiplicata reſtituat. Non equidem repoſcimus fœnus, [5] putet tamen eſſe ſoluendum, fallacèmque vnius anni fidē omnibus annis, omnibùſq; poſtea ſeculis tanto magis, quia non exigi-

1 princeps qui terrarum f. 2 ferunt, quæque expetunt opes gentes 3 omnium 4 omnibus 5 putes

gimus, excuſet. Satis factum qua ciuium, qua ſociorum vtilitatibus. Viſum eſt ſpectaculum inde non eneruę, nec fluxum, nec quod animos virorum molliret & frangeret, ſed quod ad pulchra vulnera contemptúmque mortis accenderet: quum in ſeruorum etiam, noxiorùmque corporibus amor laudis & cupido victoriæ cerneretur. Quam deinde in edendo liberalitatem, quam iuſtitiam exhibuit omni affectione, aut intactus, aut maior? Impetratum eſt quod poſtulabatur: oblatum quod non poſtulabatur, inſtitit vltrò, & vt concupiſceremus admonuit: ac ſic quoque plura inopinata, plura ſubita. Iam quàm libera ſpectantium ſtudia, quàm ſecurus fauor? Nemini impietas, vt ſolebat, obiectaſ, quòd odiſſet gladiatorem: nemo ſpectator ſpectaculum factus, miſeras voluptates vnco & ignibus expiauit. Demens ille, verique honoris ignarus, qui crimina maieſtatis in arena colligebat, ac ſe deſpici, & contemni, niſi etiam gladiatores eius veneraremur, ſibi maledici, in illis ſuam diuinitatem, ſuum numen violari interpretabatur: quum ſe idem quos deos, idem gladiatores, quod ſe putabat. At tu Cæſar quàm pulchrum ſpectaculum pro illo nobis execrabili reddidiſti? Vidimus delatorum iudicium, quaſi graſsatorum, quaſi latronum: non ſolitudinem illi nouiter, ſed templum, ſed forum inſederant, nulla iam teſtamenta ſecura, nullus ſtatus certus, non orbitas, non

non liberi proderant. Auxerat hoc malum principum auaritia. Aduertiſti oculos, atque vt ante caſtris, ita poſtea pacem foro reddidiſti: excidiſti inteſtinum malum: & prouida ſeueritate cauiſti, ne fundata legibus ciuitas, euerſa legibus videretur. Licet ergo cùm fortuna, tum liberalitas tua viſenda nobis præbuerit, vt præbuit, nunc ingentia robora virorum, & pares animos,[1] nunc immanitatem ferarum, nunc manſuetudinem incognitam, nunc ſecretas illas, & arcanas, ac ſub te primùm communes opes: nihil tamen gratius, nihil ſeculo dignius, quàm quòd, contigit deſuper intueri delatorum ſupina ora, retortaſque ceruices agnoſcebamus, & fruebamur, quum velut piaculares publicæ ſolicitudinis victimæ ſupra ſanguinem[2] noxiorum ad lenta ſupplicia, grauiorèſq; pœnas ducerentur. Congeſti ſunt in nauigia raptim conquiſita, ac tempeſtatibus dediti, abirent, fugerèntque vaſtatas delationibus terras: ac ſiquem fluctus, ac procellæ ſcopulis reſeruaſſent, hic nuda ſaxa & inhoſpitale littus incoleret, ageret duram & anxiam vitam, relictàque poſt tergum totius generis humani ſecuritate mœreret. Memoranda facies, delatorum claſſis permiſſa omnibus ventis, coactàque vela tempeſtatibus pandere, iratòſq; fluctus ſequi quòſcunque in ſcopulos detuliſſent. Iuuabat proſpectare ſtatim à portu ſparſa

1 *tunc* 2 *innoxiorum*

ſa nauigia, & apud illum ipſum mare agere principi gratias, qui clementia ſua ſaluat vltionem hominū terrarūmq; dijs maris commendaſſet. Quantum diuerſitas temporum poſſet, tum maximè cognitum eſt, quū iiſdem, quibus antea cantibus innocentiſſimus quiſque, tunc nocentiſſimus affigeretur, quùmque inſulas omnes quas modò ſanatorum, iam delatorum turba compleret, quos quidem non in prę ſens tantum, ſed in æternum repreſſiſti mille pœnarum indagine incluſos. Ereptum alienas pecunias eunt?[1] perdant quas habent? expellere penatibus geſtiunt? ſuis exturbentur, neque, vt antea, exanguem illam & ferream frontem nequicquam conuulnerandam præbeant punctis, & notas ſuas rideant: ſed ſpectent paria premio damna, nec maiores ſpes quàm metus habeant, timeantque quantum timebantur? Ingentiq uidem animo diuus Titus ſecuritati noſtræ, vltionique proſpexerat, ideòque numinibus æquatus eſt: ſed quanto tu quandoque dignior cœlo, qui tot res illi adiecisti, propter quas illum deum fecimus? Id hoc magis arduum fuit, quòd imperator Nerua te filio, te ſucceſſore digniſſimus, per quem magna quædam edicto Titi aſtruxerat, nihilque reliquiſſe tibi videbatur, qui tam multa excogitaſti, vt ſi ante te nihil eſſet inuentitium. Quę ſingula quantum tibi gratię diſpenſata adieciſſent?

i tu

---

1 *perdent quas habent.*

[1] tu ſimul omnia perfudiſti, vt ſol, & dies non parte aliqua, ſed ſtatim totus, nec vni aut alteri, ſed omnibus in commune profertur. Quàm iuuat cernere ærarium ſilens, & quietum, & quale ante delatores erat! nunc templum illud, nunc verè deus, non ſpoliarium ciuium, cruentarùmque prædarum ſæuum receptaculum, ac toto in orbe terrarum adhuc locus vnus, in quo optimo principe boni malis impares eſsent. Manet tamen honor legum, nihilque ex publica vtilitate conuulſum, nec pœna cuiquam remiſsa, ſed addita eſt vltio, ſolùmque mutatum, quòd iam non delatores, ſed leges timentur. At fortaſse non eadem ſeueritate fiſcum, qua ærarium cohibes: immò tanto maiore quanto plus tibi licere de tuo quàm de publico credis. Dicitur actori atque etiam procuratori tuo, In ius veni, ſequere ad tribunal. nam tribunal quoque excogitatum cruciatu eſt par cæteris, niſi illud litigatoris amplitudine metiaris, ſors, & vrna fiſco iudicem aſſignat: licet reijcere, licet exclamare, Hunc nolo, timidus eſt, & bona ſeculi parum intelligit. Illum [2] nolo, quia Cæſarem fortiter amat. Eodem foro vtuntur principatus & libertas. Quæ præcipua tua gloria eſt, ſæpius vincitur fiſcus, cuius mala cauſa nunquam eſt, niſi ſub bono principe. Ingens hoc meritum, maius illud, quòd eos pro-

C cu-

---

1 *at tu ſimul omnia perſ.* 2 *volo qui Cæſ.*

curatores habes, vt plerumque ciues tui non alios iudices malint. Liberum eſt autem diſceptanti dicere, Nolo eum eligere: neque enim vllam neceſſitatem muneribus tuis addis, vt qui ſcias; hanc eſſe beneficiorum principalium [1] ſummam, ſi illis & non vti licet. Onera Imperij, pleraque vectigalia inſtitui, vt pro vtilitate communi, ita ſingulorum iniurijs coegerunt. His viceſima reperta eſt, tributum tolerabile, & facile hæredibus duntaxat extraneis, domeſticis graue. Itaque illis irrogatum eſt, his remiſſum videlicet, quòd manifeſtum erat quanto cum dolore laturi, ſeu potius non laturi homines eſsent, deſtringi aliquid & abradi bonis, quæ ſanguine, gentilitate, ſacrorum denique ſocietate meruiſſent, quæque nunquam vt aliena, & ſperanda, ſed vt ſua ſemperque poſſeſſa, ac deinceps proximo cuique tranſmittenda cepiſſent. Hæc manſuetudo legis veteribus ciuibus ſeruabatur, noui ſeu per Latium in ciuitate, ſeu beneficio principis veniſſent, niſi ſimul cognationis iura impetraſſent, alieniſſimi habebantur, quibus coniunctiſſimi fuerant. Ita maximum beneficium vertebatur in grauiſſimam iniuriam, ciuitàſque Romana inſtar erat odij, & diſcordiæ, & orbitatis, quum chariſſima pignora ſalua ipſorum pietate diſtraheret. Inueniebantur tamen quibus tantus amor nominis no-

1 *ſummam gratiam, ſi*
2 *cœpiſſent,*

noſtri ineſſet, vt Romanam ciuitatem, non vigeſimæ modò, verum etiam affinitatum damno bene compenſari putarent, ſed [1] his maximè debeat gratuita contingere, à quibus tam magno æſtimabatur. Igitur pater tuus ſanxit vt quod ex matris ad liberos, ex liberorum bonis perueniſset ad matrem, etiamſi [2] cognationum iura non recepiſsent, quum ciuitatem adipiſcerentur, eius vigeſimam ne darent. Eandem immunitatem in paternis bonis filio tribuit, ſi modò reductus eſset in patris poteſtatem: ratus, improbè & inſolenter, ac penè impiè his nominibus inſeri publicanum: nec ſine piaculo quodam ſanctiſsimas neceſsitudines velut intercedente vigeſima ſcindi, nullum eſse tanti vectigal, quod liberos ac parentes faceret extraneos. Hactenus ille: parcius fortaſse quàm decuit optimum principem, ſed non parcius quàm optimum patrem, qui optimum adoptaturus, hoc quoque parentis indulgentiſsimi fecit, quòd delibaſse quædam, ſeu potius demonſtraſse contentus, largam, ac propè intactam benefaciendi materiam filio reſeruauit. Statim ergo muneri eius liberalitas tua adſtruxit vt quemadmodum in patris filius, ſic in hæreditate filij pater eſset immunis, nec eodem momento quo pater eſse deſiſset, hoc quoq; [3] amitteret quod fuiſset. Egregiè, Cæſar, quòd lacrymas parentum ve-

C 2 cti

1 ijs. 2 cognatiorum 3 amitterent

ctigales eſſe non pateris. Bona filij pater ſine diminutione poſſideat, nec ſocium hæreditatis accipiat, qui non habet luctus; nemo recentem & attonitam orbitatem ad computationem vocet, cogàtque patrem quid reliquerit filius ſcire. Augeo. P. C. principis munus, quum oſtendo liberalitati eius ineſſe rationem: ambitio enim, & iactantia, & effuſio, & quidvis potius quàm liberalitas exiſtimanda eſt, cui ratio non conſtat. Dignum ergo, imperator, manſuetudine tua, minuere orbitatis iniurias, nec pati quenquam filio amiſſo inſuper affici alio dolore: Sic quoque abundè miſera res eſt, pater filio ſolus hæres: quid ſi cohæredem non à filio accipiat? Adde quòd quum diuus Nerua ſanxiſſet vt in paternis bonis liberi neceſſitate vigeſimæ ſoluerentur, congruens erat eandem immunitatem parentes in liberorum bonis obtinere. Cur enim poſteris amplior honor quàm maioribus haberetur? cur ve non retrò quoque recurreret æquitas eadem? Tu quidem Cæſar illam exceptionem remouiſti, ſi modò filius in poteſtate patris fuiſſet, intuitus, (opinor) vim, legèmq; naturæ, quæ ſemper in ditione parentum eſſe liberos iuſſit, nec vti inter pecudes, ſic inter homines poteſtatem, & imperium valentioribus dedit. Nec verò contentus primum cognationis gradum abſtuliſſe vigeſimæ, ſecundum quoque exemit, cauitque, vt in ſororis bonis frater, &

con

contrà, in fratris ſoror, vtque auus auia, in neptis, nepotiſque, & inuicem illi ſeruarentur immunes. His quoque quibus per Latium ciuitas Romana patuiſſet, idem indulſit, omnibùſque inter ſe cognationum iura commiſit ſimul, & pariter, & more naturæ, quæ priores principes à ſingulis rogari geſtiebant, non tam præſtandi animo quàm negandi. Ex quo intelligi poteſt quantæ benignitatis, quanti ſpiritus fuerit, ſparſas, atque (vt ita dicam) laceras gentilitates colligere atque connectere, & quaſi renaſci iubere: de ferre quod negabatur, atque id præſtare cunctis quod ſæpe ſinguli nō impetraſſent: poſtremò, ipſum ſibi eripere tot beneficiorum occaſiones, tam numeroſam obligandi imputandique materiam: indignum credò ei viſum, ab homine peti, quod dij dediſſent. Sorores eſtis, & frater, auus, & nepote: quid eſt ergo 1 cur egetis, vt ſitis? vobis eſtis. Qui pro cætera ſua moderatione non minus inuidioſum putat dare hæreditatem, quàm auferre. Læti ergo adite honores, capeſſite ciuitatem, neminem hoc neceſsitudinis abruptum velut truncum amputatùmque deſtituet: iiſdem omnes quibus antè pignoribus, ſed honeſtiores perfruentur: ac ne remotus quidem, iamq; deficientis affinitatis gradus à qualibet quantitate 2 vigeſimā

G 3 in-

1 cur egetis? vt ſitis, 2 vigeſimam vt prius inſ.

inferre cogetur; ſtatuit enim communis omnium parens ſummam, quæ publicanum pati poſsit. Carebit onere vigeſimæ parua, & exilis hæreditas: &c. ſi ita gratus hæres volet; tota ſepulcro, tota funeri 1 ſeruetur nemo obſeruator; nemo caſtigator aſsiſtet. Cuiuſcunque modi ea pecunia ex hæreditate alicuius obuenerit, ſecurus habeat, quietuſque poſsideat. Ea lex vigeſimæ dicta eſt, vt ad periculum eius perueniri, niſi opibus, non poſsit. Conuerſa eſt iniquitas in gratulationem, iniuria in votum: optat hæres, vt vigeſimam debeat, additum eſt, vt qui eiuſmodi ex cauſis in idem edicti vigeſimam deberent, nondum tamen intuliſsent, non inferrent. At in preteritum ſubuenire ne dij quidem poſsunt: tu tamen ſubueniſti, cauiſtique vt deſineret quiſque debere: 2 quod non eſset poſtea debiturus. Idem feciſti ne malos principes habuiſsemus, quo ingenio ſi natura pateretur, quàm libenter tot ſpoliatis, tot truciditatis ſanguinem; & bona refudiſſes? Vetuiſti exigi quod deberi non tuo ſeculo cœperat. Alius vt contumacibus iraſceretur, tarditatemque ſoluendi dupli 3 vel, & quadrupli irrogatione mulctaret: tu nihil referre iniquitatis exiſtimas, exigas quod deberi non oportuerit, an conſtituas vt debeatur. Feres Cæſar curam, & ſolicitudinem conſularem, nam mihi cogitanti, eun-

1 ſeruiet. 2 quod eſſet poſtea d. 3 vel etiam quadr.

eundem te collationes remiſiſſe, donatiuum reddidiſſe, congiarium obtuliſſe, delatores abegiſſe, vectigalia temperaſſe: interrogandus videris, ſatiſne computaueris imperij redditus, an tãtas vires habeat frugalitas principis, vt tot impendijs, tot erogationibus ſola ſufficiat. Nam quid eſt cauſæ, cur alijs quidem, quum omnia raperent & rapta retinerent, vt ſi [1] nihil rapuiſſent, defuerint omnia: tibi, quum tam multa largiaris, & nihil auferas, omnia ſuperſint? Nunquam principibus defuerunt, qui frõte graui, & triſti ſupercilio vtilitatibus fiſci contumaciter adeſſent; & erant princi pes ipſi ſua ſponte auidi, & rapaces, & qui magiſtris non egerent: [2] plura tamẽ ſemper à nobis contra nos didicerunt, ſed ad tuas aures cùm cæteris omnibus, tùm vel maximè auaris adulationibus obſtructus eſt aditus. Silent ergo, & quieſcunt, & poſtquam non eſt, cui ſuadeatur, qui ſuadeant non ſunt. Quo euenit, vt tibi cùm plurimum pro tuis, tum pro noſtris moribus debeamus. Locupletabant, & fiſcum, & ærarium, non tam Voconiæ, & Iuliæ leges quàm maieſtatis ſingulare, & vnicum crimen eorum qui crimine vacarent: huius tu metum penitus ſuſtuliſti, contentus magnitudine, qua nulli magis caruerunt, quàm qui ſibi maieſtatem vindicabant. Reddita eſt amicis fides, liberis pietas obſe.

1 *nihil rapuiſſent, nihil retinuiſſent, defuerint omnia?* 2 *tuis, plus tamen.*

ſequium ſeruis: verentur, & parent:& dominos habent. Non enim iam ſerui principis noſtri amici, ſed non ſumus: nec pater patriæ alienis ſe mancipijs chariorem, quàm ciuibus ſuis credit. Omnes accuſatore domeſtico liberaſti, vnòque ſalutis publicæ ſigno illud (vt ſic dixerim) ſeruile bellum ſuſtuliſti; in quo non minus ſeruis, quàm dominis præſtitiſti [1]. hos enim ſecuros, illos bonos feciſti. Nō vis interea laudari, nec fortaſſe laudanda ſint: grata ſunt tamen recordantibus principem illud in capita dominorum ſeruos ſubornantem, monſtrantémq; crimina, quę tanquam delata puniret: magnum, & ineuitabile ac toties cuiq; experiendū malum, quoties quiſq; ſimiles principi ſeruos haberet. In eodem genere ponēdum eſt quod teſtamenta noſtra ſecura ſunt: nec vna omnium, nunc quia ſcriptus hæres, non tu falſis, non tu iniquis tabulis aduocaris. nullius ad te iracundia, nullius impietas, nullius furor confugit: nec quia offendit alius nuncuparis, ſed quia ipſe meruiſti. Scriberis ab amicis, ab ignotis prętereritis: nihilq; inter priuatum, & principē intereſt, niſi quòd nunc à pluribus amaris: nam, & plures amas. Tenes Cæſar hunc [2] curſum, & probatur experimento, ſitne feracius, & vberius, non ad laudem modò ſed ad pecuniam principi, ſi hærede illo mori homines velin, quàm ſi cogantur. Donauit pater tuus multa,

&

---

1 *nos.* 2 *caſſl. & probabitur exp.*

& ipſe donaſti: ceſſerit parum gratus, manent tamen ij, qui bonis eius fruantur, nihilque ex illis ad te, niſi gloria redit, nam liberalitatem iucundiorem debitor gratus clariorem ingratus facit. Sed quis ante te laudem iſtam pecuniæ prætulit? quotuſquiſque principum, ne id quidem in patrimonijs noſtris ſuum duxit, quod eſſet de ſuo? Nonne vt regum, ita Cæſarum munera illitos cibis hamos, opertos præda laqueos æmulabantur quum, priuatis facultatibus velut hauſta, & [1] multiplicata, retrò ſecum quicquid attigerant referrent? Quàm vtile eſt ad vſum ſecundorum per aduerſa veniſſe? Vixiſti nobiſcum, periclitatus es, timuiſti, quæ tunc erat innocentium vita: ſcis, & expertus es quantopere deteſtentur malos principes etiam qui malos faciunt. Meminiſti quæ optare nobiſcum, quæ ſis queri ſolitus. Nam priuato iudicio principem geris, meliorem immò te præſtas quàm tibi alium precabare. Itaq; ſic imbuti ſumus, vt quibus erat ſumma votorũ melior peſſimo princeps, iam non poſſimus niſi optimum ferre. Nemo eſt ergo tui, tam ignarus ſui, vt locũ ipſum poſt te concupiſcat. Facilius eſt, vt eſſe aliquis ſucceſſor tuus poſſit, quàm vt velit. Quis enim curæ tuæ molem ſponte ſubeat? quis cõparari tibi non reformidet? Expertus, & ipſe es quàm ſit oneroſum ſuccedere bono principi, & afferebas-

[1] *implicita*

bas excuſationem adoptari. An prona, paruàque ſunt ad æmulandum, quòd nemo incolumitatem turpitudine rependit? Salua eſt omnibus vita, & dignitas vitæ, nec iam conſideratus, ac ſapiens, qui ætatem in tenebris agit, eadem quippe ſub principe virtutibus præmia, quæ in libertate: nec benefactis tantùm [1] ex conſcientia merces, ſed etiam præmia ſunt. Amas conſtantiam ciuium, rectóſque, ac viuidos animos, non vt alij, contundis ac deprimis, ſed foues, & attollis. Prodeſt honos eſse, quum ſit ſatis, abundèque ſi non nocet: his honores, his ſacerdotia, his prouincias offers: hi amicitia tua, hi iudicio florent: acuuntur iſti integritatis, & induſtriæ pretio. Similes, & diſſimiles alliciuntur: nam præmia bonorum malorùmque bonos, ac malos faciunt. Pauci adeo ingenio valent, vt non turpe, honeſtùmque, prout bene, ac ſecus ceſſit, expetant, fugiántve: cæteri, vbi laboris inertiæ; vigilantiæ ſomno, frugalitatis luxuriæ merces datur; eadem iſta: quibus alios artibus aſsequutos vident, conſectantur: qualéſque ſunt illi, tales eſse, & videri volunt, & dum [2] nolunt fiunt. Et priores quidem principes, excepto patre tuo, præterea vno aut altero, & nimis dixi, vitijs potiùs ciuium, quàm virtutibus lætabantur, primùm quòd in alio ſua quemque natura delectat:

dein-

1 *& conſcientiam merces. Amas, conſt.*
2 *volunt.*

1 deindequos patientiores ſeruitutis arbitrabantur, quos non deceret eſse niſi ſeruos, horum in ſinum omnia cogerebant: bonos autem otio aut ſitu abſtruſos, & quaſi ſepultos, nonniſi delationibus, & periculis in lucem ac diem proferebant: tu amicos ex optimis legis, & hercule æquum eſt, eſse eos chariſſimos bono principi, qui inuiſi malo fuerint. Scis, vt ſicut diuerſa natura dominatio, & principatus, ita non alijs eſse principem gratiorem, quàm qui maximè dominum grauentur. Hos ergo prouehis, & oſtentas quaſi ſpecimen, exemplar, quæ tibi ſecta vitæ, quod hominum genus placeat 2 ideo non cenſuram adhuc, non præfecturam morum recepiſti, quia tibi beneficijs potius, quàm remedijs ingenia noſtra experiri placet. Et alioqui neſcio, an plus moribus conferat princeps, qui bonos eſſe patitur, quàm qui cogit. Flexibiles quamcunque in partem ducimur à principe: atque (vt ita dicam) ſequaces ſumus: huic enim chari, huic probati eſſe cupimus, quod fruſtrà ſperauerunt diſſimiles: eòque obſequij continuatione peruenimus, vt propè omnes homines vnius moribus viuamus. Porro non tam ſiniſtrè conſtitutum eſt, vt qui malum principem poſsumus, bonum non poſsimus imitari. Perge modò Cæſar. & vim effectùmque cenſuræ tuum propoſitum, tui actus obtinebunt. Nã vita prin-

1 *denique* 2 *& ideo*

cipis cenſura eſt, eaque perpetua: ad hanc dirigimur ad hanc conuertimur: nec tam imperio nobis opus eſt, quàm exemplo, quippe infidelis recti magiſter eſt metus. Melius homines exemplis docentur, quæ in primis hoc in ſe boni habent, quòd approbant quæ præcipiunt fieri poſſe. Et quis terror valuiſſet efficere, quod reuerentia tui effecit? Obtinuit aliquis vt ſpectaculum pantomimorum 1 populi Romani tolli pateretur: ſed non obtinuit, vt vellet. rogatus es tu, quod cogebat alius, cœpitque eſſe beneficium, quòd neceſſitas fuerat. Neque enim à te minore concentu, vt tolleres pantomimos quàm à patre tuo, vt reſtitueret, exactum eſt. Vtrunque rectè, nam, & reſtitui oportebat quos ſuſtulerat malus princeps, & tolli reſtitutos. In his enim, quæ à malis bene fiunt, hic tenendus eſt modus, vt appareat, autorem diſplicuiſſe non factum. Idem ergo populus ille aliquando ſcenici imperatoris ſpectator, & applauſor, nunc in pantomimis quoque aduerſatur, & 2 damnat effœminatas artes & indecora ſeculo ſtudia. Ex quo manifeſtum eſt principum diſciplinam capere etiam vulgus: quum rem, ſi ab vno fiat, ſeueriſſimam fecerint omnes. Macte hac grauitatis gloria Cæſar, qua conſequutus es, vt quod antea vis, & imperium, nunc mores vocarentur. Caſtigauerunt vitia ſua ipſi qui

1. *populo Romano* 2. *clamat*

qui caſtigari merebantur, iidemque emendatores, qui emendandi fuerunt. Itaque nemò de ſeueritate tua queritur, & liberum eſt queri. Sed quum ita comparatum ſit, vt de nullo minus principe querantur homines, quàm de quo maximè licet, tamen in ſeculo nihil eſt, quo non omne hominum genus lætetur, & gaudeat: boni prouehuntur: mali qui eſt tranquilliſſimus ſtatus ciuitatis, nec timent, nec timentur. Mederis erroribus, ſed implorantibus, omnibúſque, quos bonos facis, hanc aſtruis laudem, ne coegiſſe videaris. Quid vitam? quid mores iuuentutis, quam principaliter formas? quem honorem dicendi magiſtris, quàm dignitatem ſapientiæ doctoribus habes? vt ſub te ſpiritum & ſanguinem, & patriam receperunt ſtudia, quæ priorum temporum immanitas exilijs puniebat, quum ſibi vitiorum omnium conſcius princeps inimicas vitijs artes non odio magis quàm reuerentia relegaret? at tu eaſdem artes in complexu, oculis, artubus habes. Præſtas enim quæcunque præcipiunt: tantùmque eas diligis, quantum ab illis probaris. An quiſquam ſtudia humanitatis profeſſus, non cum omnia tua, tum vel in primis laudibus ferat admiſſionum tuarum facilitatem? Magno quidem animo parens tuus hanc ante i hos principes arcem publicarū ædium nomine inſcripſerat: fruſtrà tamen

I vos

men niſi adoptaſſet, qui habitare, vt in publicis poſſet. Quàm bene cum titulo iſto moribus tuis conuenit? quanquam omnia ſic facis, tanquam non alius inſcripſerit. Quòd enim forum? quæ templa tam reſerata? non Capitolium, ipſaq; illa adoptionis tuæ ſedes magis publica, magis omnium: nullæ obices, nulli contumeliarum gradus: ſuperatiſq; iam mille liminibus, vltra ſemper aliqua dura, & obſtantia. Magna ante te, magna poſt te, 1 Iuxta tamen maxima quies, tantum vbiq; ſilentium, tam altus pudor, vt ad paruos penates, & larem anguſtum ex domo principis modeſtiæ, & tranquillitatis exempla referantur. Ipſe autem, vt excipis omnes? vt expectas? vt magnam partem dierum inter tot imperij curas quaſi per otium tranſigis? Itaque non vt 2 alias attoniti, nec vt periculum capitis adituri tarditate, ſed ſecuri, & hilares quum commodum eſt, conuenimus: & admittente principe interdum eſt aliquid, quod nos domi quaſi magis neceſſarium teneat. Excuſati ſemper tibi, nec vnquam excuſandi ſumus. Scis enim ſibi quemque præſtare quod te videat quòd frequenter, ac tanto liberalius, ac diutius voluptatis huius copiam præbes. Nec ſalutationes tuas fuga, & vaſtitas ſequitur: remoramur, reſiſtimus, vt in communi domo, quàm 3 nuper immaniſſima belua plurimo ter-

1 *Iuxta te tamen* 2 *alij & at.* 3 *nuper illa Imm.*

terrore munierat, quum velut quodam ſpecum incluſa nunc propinquorum ſanguinem lamberet, nunc ſe ad clariſſimorum ciuium ſtrages cædéque proferret. 1 Obuerſabātur foribus horror, & minæ & par metus admiſſis, & excluſis. Ad hæc ipſe occurſu quoq; viſùque terribilis, ſuperbia in fronte, ira in oculis, fœmineus pallor in corpore, in ore impudentia multo rubore ſuffuſa: non adire quiſquam, non alloqui audebat tenebras ſemper, ſecretùmque captantem, nec vnquam ex ſolitudine ſua prodeuntem, niſi vt ſolitudinem faceret: ille tamen, quibus ſibi parietibus & muris ſalutem ſuam tueri videbatur, dolum ſecum & inſidias, & vltorem ſcelerum deum incluſit: dimouit, perfregitq; cuſtodias pœna, anguſtóſq; per aditus, & obſtructos non ſecus, ac per apertas fores, & inuitantia limina irrupit: longèque tunc illi diuinitas ſua, longè arcana illa cubilia, ſæuìque ſeceſſus, in quos timore, & ſuperbia, & odio hominum agebatur. Quanto nunc tutior, quanto ſecurior eadem domus, poſtquam eius non crudelitatis, ſed amoris excubijs, non ſolitudine, & 2 clauſtris defenditur? Et quid ergo? didicimus experimento, fideliſſimam eſse cuſtodiam, principis ipſius innocentiam. Hæc arx inacceſſa, hoc inexpugnabile munimentum, munimento non egere.

Fru-

---

1 *Obſeruabantur.* 2 *clauſtris, ſed ciuium celebritate def.*

Fruſtrà ſe terrore ſuccinxerit qui ſeptus charitate non fuerit, armis enim arma irritantur. Num autem ſerias tantùm partes dierum in oculis noſtris cœtùque conſumis? num remiſsionibus tuis eadem frequentia, eademque illa ſocialitas intereſt? num tibi ſemper in medio cibus, ſemperq; menſa communis? num ex conuictu noſtro mutua voluptas, nũ prouocas reddiſq; ſermones? num ipſum tempus epularũ tuarũ quum frugalitas contrahat extendit humanitas? Non enim ante med um diem diſtentus ſolitaria cœna ſpectator adnotatòrque conuiuis tuis immines nec ieiunis, & inanibus plenus ipſe eructans, non tam apponis quàm abijcis cibos quos dedigneris attingere: ęgrèque perpeſſus ſuperbam, illam conuictus ſimulationem, rurſus te ad clandeſtinam ganeam, occultumque luxum refers. Ergo non aurum, nec argentum, nec exquiſita ingenia cœnarum, ſed ſuauitatem tuam iucunditatem que miramur: quibus nulla ſatietas adeſt quando ſyncera omnia, & vera, & ornata grauitate. Neque enim aut peregrinæ ſuperſtitionis myſteria, aut obſcœna petulantia menſis principis oberrat, ſed benigna inuitatio, & liberales ioci, & ſtudiorum honor. Inde tibi parcus; & breuis ſomnus, nullùmque amore noſtri anguſtius tempus? quam quòd ſine nobis agis. Sed quum rebus tuis, vt participes perfruamur, quæ habemus ipſi, quàm propria, quàm noſtra ſunt? Non

enim

enim exturbatis prioribus dominis omne ſtagnum, omnem lacum, omnem etiam ſaltum immenſa poſſeſſione circumue-nis, nec vnius oculis flumina, fontes ma-ria deſeruiunt. Ecquid Cæſar non ſuum videat? tandèmque imperium principis quàm patrimonium maius eſt. Multa enim ex patrimonio refert in imperium, quæ priores principes occupabant, non vt ipſi fruerentur, ſed ne quis alius. Ergo in ve-ſtigia ſedeſq; nobilium immigrant pares domini, nec iam clariſſimorum virorum receptacula habitatore ſeruo teruntur, aut fœda vaſtitate procumbunt. Datur in-tueri pulcherrimas ædes deterſo ſitu au-ctas, ac vigentes. Magnum hoc tuum non erga homines modò, ſed erga tecta ipſa meritum, ſiſtere ruinas, ſolitudinem pel-lere, ingentia opera eodem quo extructa ſunt animo ab interitu vindicare: muta quidem illa, & anima carentia, ſentire tamen, & lætari videntur, quòd niteant, quòd frequententur, quòd aliquando cœperint eſſe [1] domini non ſeruientis. Cir-cumfertur ſub nomine Cæſaris, tabu-la ingens rerum venalium, quòd ſit dete-ſtãda auaritia illius, qui tam multa concu-piſcebat, quum haberet ſuperuacua tam multa: [2] tunc exitialis erat apud principem huic laxior domus, illi amœ-nior villa. Nunc princeps in hæc eadem dominos quærit, ipſe inducit: ipſos illos ma-

1 *donum ſcientes,* 2 *tamen exit.*

magni aliquando imperatoris hortos, illud nunquam, niſi Cæſaris ſuburbanum, licemur, emimus, implemus. Tanta benignitas principis, tanta ſecuritas temporum eſt, vt ille nos principalibus rebus exiſtimet dignos: nos non timeamus quòd digni eſſe videmur. [1] Nec verò emendi tantùm ciuibus tuis copiam præbes, ſed amœniſſima quæque largiris, & donas: ita (inquam) donas, in quæ electus, in quæ adoptatus es: transfers quòd iudicio accepiſti, ac nihil magis tuum credis quàm quòd per amicos habes: idem tam parcus in ædificando quàm diligens in tuendo. Itaque non vt antè immanium tranſuectione ſaxorum vrbis tecta quatiuntur. Stant ſecuræ domus, nec iam templa nutantia. Satis es tibi, nimiùmq; quum ſucceſſeris frugaliſſimo principi, [2] magis reijcere aliquid, & amputare ex [3] his, quæ princeps tanquam neceſſaria reliquit. Præterea pater tuus vſibus ſuis detrahebat quæ fortuna imperij dederat: tutius quòd pater. At quàm magnificus in publicum es! hinc porticus, inde delubra occulta celeritate properantur, vt non conſummata, ſed tantùm commutata videantur: hinc immenſum latus circi templorum pulchritudinem prouocat: digna populo victore gentium ſedes, nec minus ipſa viſenda, quàm quæ ex illa ſpectabuntur: viſenda autem cùm cætera ſpecie, tum quòd

1 *Nunc* 2 *magnum* 3 *ijs*

quòd æquatus plebis, ac principis locus: ſiquidem per omne ſpatium vna facies, omnia continua, & paria; nec magis proprius ſpectandi Cæſaris ſuggeſtus, quàm propria, quæ ſpectet. Licebit ergo ciuibus tuis inuicem contueri: dabitur non cubiculum principis, ſed ipſum principem cernere in publico; in populo ſedentem, populo, cui locorum quinque millia adiecisti. Auxeras enim numerum eius congiarij facilitate, maioremque in poſterum ſuſcipi liberalitatis tuæ fide iuſſeras. Horum vnum ſi præſtitiſſet alius, illi iamdudum radiatum caput, & media inter deos ſedes auro ſtaret aut ebore, anguſtioribuſque aris, & grandioribus victimis inuocaretur. Tu delubra nonniſi adoraturus intras; tibi maximus honor excubare pro templis poſtibuſque prætexi. Sic fit vt dei ſummum inter homines faſtigium ſeruent, quum deorum ipſe non adeptus. Itaque tuam ſtatuam in veſtibulo Iouis optimi maximi vnam alteràmve; & hanc æream cernimus. At paulò antè aditus omnes gradus, totaque area, hinc auro, hinc argento relucebat, ſeu potius polluebatur, quum inceſti principis ſtatuis permixta deorum ſimulacra ſorderent. Ergo iſtæ quidem æreæ, & paucæ manent, manebuntque, quandiu templum ipſum: illæ autem aureæ, & inumerabiles ſtrage, & ruina publico gaudio litauerunt. Iuuabat illidere ſolo ſuperbiſſimos vultus, inſtare ferro, ſæuire ſecuribus

bus, vt ſi ſingulos ictus ſanguis dolórque ſequeretur, nemo tam temperans gaudij, feræque lætitiæ, quin inſtar vltionis videretur cernere laceros artus, truncata membra: poſtremò, truces, horrendáſque imagines abiectas excoctáſque flammis, vt ex illo terrore, & minis in vſum hominum, ac voluptates ignibus mutarentur. Simili reuerentia Cæſar, non apud genium tuum bonitati tuę gratias agi, ſed apud numen Iouis optimi maximi pateris. Illi debere nos [1] quicquid debeamus, illius quòd bene facias muneris eſſe qui te dedit. Antè quidem ingentes hoſtias, cum greges per Capitolinum iter magna ſui parte vel vt intercepti diuertere via cogebantur, quum ſæuiſſimi domini atrociſſima effigies tanto victimarum cruore coleretur, quantum ipſe humani ſanguinis profundebat. Omnia P.C. quæ de alijs principibus à me, aut dicuntur, aut dicta ſunt, eò pertinent, vt oſtendam quàm longa conſuetudine corruptos deprauatóſque mores principatus parens noſter reformet, & corrigat: alioqui nihil non parum gratè ſine comparatione laudatur. Præterea hoc primum erga optimum imperatorem piorum ciuium officium eſt, inſequi diſſimiles, neque enim ſatis [2] amarint bonos principes, qui malos ſatis non [3] oderint. Adijce quòd imperatoris noſtri non aliud amplius, ac diffuſius meritum eſt, quàm quòd inſectari

ri

1 quicquid tibi deb. 2 amarit 3 oderit

ri malos princip. s tutus eſt. An excidit dolori noſtro modò vindicatus Nero? permitteret (credo) famam, vitamq; eius carpi, qui mortẽ vlciſcebatur: nec vt in ſe dicta interpretaretur quæ de ſimillimo dicerentur. Quare ego Cæſar, muneribus omnibus tuis, omnibus comparo multis antepono, quòd licet nobis, & in præteritum de malis imperatoribus quotidie vindicari, & futuros ſub exemplo præmonere, nullum locum, nullum eſſe tempus quo funeſtorum principum manes à poſterorum execrationibus conquieſcant. Quo conſtantius, P. C. & dolores noſtros, & gaudia 1 proferamus: ingemiſcamus illis quæ patiebamur. Simul vtrunque faciendum eſt ſub bono principe. Hoc ſecreta noſtra, hoc ſermones, hoc ipſe gratiarum actiones agant, meminerintque ſic maximè laudari incolumem imperatorem, ſi priores ſecus meriti reprehendantur. Nam quum de malo principe poſteri tacent, manifeſtum eſt, eadem facere preſentem. Et quis iam locus miſeræ adulationis manebat, quũ laudes imperatorũ ludis etiã, & comeſſationibus celebrarentur, ſaltarentùrque, atque in omne ludibrium effœminatis vocibus, modis, geſtibus frangerentur? ſed illud indignum, quòd eodem tempore in ſenatu, & in ſcena ab hiſtrione, & à cõſule laudabantur: tu procul à tui cultu ludicras artes remouiſti. Seria

1 *proferamus lætemur ijs quibus fruimur: ing.*

ria ergo te carmina, honòrque æternus annalium, non hæc breuis, & pudenda prædicatio colit: quinetiam tanto maiore conſenſu in venerationem tui theatra ipſa conſurgent, quanto magis de te ſcenæ ſilebunt. Sed quid ego iſtud admiror quum eos quoque honores qui tibi à nobis offe. runtur aut delibare parciſſimè, aut omnino ſoleas recuſare. Nihil antè tam vulgare, tam paruum in ſenatu agebatur, vt non laudibus principum immoraretur, quibuſcunque cenſendi neceſſitas accidiſſet. De ampliando numero gladiatorum, aut de inſtituendo collegio fabrorum conſulebamur: & quaſi prolatis imperij finibus, nunc ingentes arcus, exceſſuróſque templorum faſtigium titulos, nunc menſes etiam, nec hos ſingulos nomini Cæſarum dicabamus: patiebantur illi, & quaſi meruiſſent, & lætabantur. At nunc quis noſtrûm tanquam oblitus eius, de quo re. fertur, cenſendi officium principis honore conſumunt? Tuæ moderationis hæc laus, [1] conſtantia noſtra, & tibi obſequimur, quòd in curiam, non ad certamen adulationum, ſed ad vſum munúſque iuſtitię conuenimus: hanc ſimplicitati tuæ veritatique gratiam relaturi, vt te quæ vis, velle, quæ non vis, nolle credamus. Incipimus inde, deſinimus ibi, à quo incipi, in quo deſini ſub alio principe non poſſet. Nam pleroſque ex decretis hono-

ri-

1 *conſtantiæ noſtræ.*

ribus, & alij non receperunt: nemo antè tantùs fuit vt crederetur noluiſſe decerni. Quod ego titulis omnibus ſpecioſius reor, quando non trabibus, aut ſaxis nomen tuum, ſed monimentis æternæ laudis inciditur. Ibit in ſecula, fuiſſe principem, cui florenti, & incolumi nunquam niſi modici honores, ſæpius nulli decernerentur. Et ſanè ſi velimus cum priorum temporum neceſſitate certare, vincemur. Ingenioſior eſt enim ad excogitandum ſimulatio veritate: ſeruitus, libertate: metus, amore. Simul quum iampridem nouitas omnis adulatione comſumpta ſit, non alius erga te nouus honor ſupereſt, quàm ſi aliquando de te tacere audeamus. Age ſi quando pietas noſtra ſilentium rupit, & verecundiam tuam vicit, quæ [1] qualiàque decernimus nos, tu non recuſas, vt appareat, non ſuperbia, & faſtidio te ampliſſimos honores repudiare, qui minores non dedigneris. Pulchrius hoc, Cæſar, quàm ſi recuſares omnes: nam recuſare omnes, ambitionis: moderationis eſt eligere parciſſimos. Quo temperamento, & nobis & ærario prodes, quod ſumptibus eius adhibes modum, & qui exhauſtum non ſis innocentium bonis repleturus. Stant igitur effigies tuæ, quales olim ob egregia in rempubl. merita priuatis dicabantur. Viſuntur eadem è materia Cæſaris ſtatuæ, qua Brutorum, qua Camillo.

---

1 *qualiaque aut decernen. vos, aut tu non*

ſorum, nec diſcrepat cauſa. Illi enim reges, hoſtemque victorem mœnibus depulerunt: hic regnum ipſum, quèque alia captiuitatis gignit, arcet ac ſubmouet, ſedèmque obtinet p incipis, ne ſit domino locus. Ac mihi 1 intuenti in ſapientiam tuam, minus mirum videtur quòd mortales iſtos, caducóſq; titulos aut depreceris, aut temperes. Scis enim ibi ſempiterna ſit gloria, ibi vera principis, vbi ſempiterna ſit gloria, 2 vbi ſint honores, in quos nihil flammis, nihil ſenectuti, nihil ſucceſſoribus liceat. Arcus enim, & ſtatus, aras etiam templaque demolitur, & obſcurat obliuio, negligit carpitque poſteritas: contrà, contemptor ambitionis, & infinitæ poteſtatis domitor ac frenator animus ipſa vetuſtate floreſcit, nec ab villis magis laudatur, quàm quibus minimè 3 neceſſe eſt. Præterea vt quiſquis factus eſt princeps, extemplo fama eius, incertum bona, an mala cæterùm æterna eſt. Non ergo perpetua principi fama, quæ inuitum manet: ſed bona concupiſcenda eſt ea porro non imaginibus, & ſtatuis, ſed virtute ac meritis prorogatur. Quinetiam leuiora hæc formam principis, figuramq; non aurum melius, vel argentum; quàm fauor hominum exprimat teneátque, quòd quidē prolixè tibi cumulatéque contingit, cuius lætiſſima facies, & amabilis vultus in

1 *intuenti ſapientiam* 2 *ili* 3 *neceſſe eſt. Non ergo perpetua pr.*

tus in omnium ciuium ore, oculis, animo ſedet. Annotaſſe vos credo, patres conſcripti, iamdudum me non eligere quæ referam, propoſitum eſt enim mihi principem laudare, non principis facta. Nam laudabilia multa etiam mali faciunt ipſe laudari niſi optimus non poteſt. Quare non alia maior, imperator auguſte, gloria tua, quàm quòd agentibus tibi gratias nihil velandum eſt, nihil omittendum eſt. Quid enim in principatu tuo, quod 1 cuiuſque prædicatior, vel tranſilire, vel præteruehi debeat? quod momentum, quòd immò temporis punctum, aut beneficio ſterile, aut vacuum laude? num omnia eiuſmodi vt is optimè te laudaſſe videatur, qui narrauerit fideliſsimè? Quo fit vt propè in immenſum diffundatur oratio mea & necdum de biennio loquor. Quàm multa dixi de moderatione, & quanto plura adhuc reſtant, vt illud quod ſecundum conſulatum recepiſti, quia princeps, & pater deferebat! at poſtquam ad te imperij ſummam, & cùm omnium rerum, tum etiam tui poteſtatem dij tranſtulerint, tertium conſulatum recuſaſti, quum agere tam bonum conſulem poſſes. Magnum eſt, differre honorem, gloriam maius. Geſtum conſulatum mirer, an non receptū? geſtus non in hoc vrbis otio, & intimo ſinu pacis, ſed iuxta barbaras gentes, vt illi ſolebant quibus erat moris paluda-

D men-

1 *cuiuſquam*

mento mutare prætextam, ignotáſque terras victoria ſequi. Pulchrum imperio, glorioſum tibi, quum te ſocij atque amici ſua in patria, ſuis in ſedibus adierunt. Decora facies conſulis: multa poſt ſecula tribunal viridi ceſpite extructum, nec faſcium tantum, ſed pilorum ſignorùmque honore circumdatum: augebant maieſtatem præſidentis diuerſi poſtulantium habitus, ac diſſonæ voces, raraque ſine interprete oratio. Magnificum eſt, ciuibus iura, quid hoſtibus reddere? ſpecioſum certam fori pacem, quid immanes campos ſella curuli, victoriſq; veſtigio premere? imminere minacibus ripis tutùm, quietùmque, quid ſpernere barbaros fremitus? hoſtilémq; terrorem non armorum magis, quàm togarum oſtentatione compeſcere? Itaque non te apud imagines, ſed ipſum præſentem audientémque conſalutabant imperatorem, nomènque quod alij domitis hoſtibus, tu contemptis merebare. Hæc laus acti conſolatus, illa dilati: quòd adhuc initio principatus, vt iam excuſatus honoribus, & expletus conſolatum recuſaſti, quem noui imperatores deſtinatum alijs in ſe transferebant. Fuit etiam qui in principatus ſui ſine conſulatum quem dederat, ipſe magna ex parte iam geſtum extorqueret, & raperet. Hoc ergo honore, quem, & incipientes principes, & deſinentes adeo concupiſcunt vt auferant: tu otioſo ac vacante priuatis ceſſiſti. Inuidioſùſne erat, aut tibi tertius

con-

conſulatus, aut principi primus? Nam ſecundum imperator quidem ſub imperatore tamen iniſti: nihilque imputari in eo vel honori poteſt vel exemplo, niſi obſequium. Ità verò quæ ciuitas quinquies, atque etiam ſexies conſules vidit, non illos, qui expirante iam libertate per vim ac tumultum creabantur, ſed quibus ſepoſitis, & abſentibus in rura ſua conſulatus ferebantur: in hac ciuitate tertium conſulatum princeps generis humani vt pergrauem recuſaſti? Tantòne Papyrius etiam, & Quintius moderatior? Auguſtus, & Cæſar, & pater patriæ. At illos reſpublica? non ſenatus? non conſulatus ipſe, qui ſibi tuis humeris attolli, & augeſcere videtur? Non te ad exemplar eius voco, qui continuis conſulatibus fecerat longium quendam, ſine diſcrimine annum: his te confero, quos certum eſt, quoties conſules fuerunt, non ſibi præſtitiſſe. Erat in ſenatu ter conſul, quum tu tertium conſulatum recuſabas. Onerоſum neſcio quid verecundiæ tuæ conſenſus noſter indixerat vt princeps toties conſul eſſes, quoties ſenator tuus nimia modeſtia, iſtud etiam priuatus recuſaſſes. An conſularis viri triumphalisque filius quum tertiò conſul creatur, aſcendit, non debitum hoc illi, non vel ſola generis claritate promeritum? Contigit ergo priuatis aperire annũ, faſtoſque reſerare: & hoc quoque red-

ditæ libertatis indicium fuit quòd conſul alius quàm Cæſar eſſet. Sic exactis regibus cepit liber annus: ſic olim ſeruitus pulſa priuata faſtis nomina induxit: miſeros ambitionis qui ita conſules ſemper, vt ſemper principes erant: quanquam non ambitio magis quàm liuor, & malignitas videri poteſt, omnes annos poſſidere, ſummùmque illud purpuræ decus nonniſi præceptum præfloratùmque tranſmittere. Tuam verò magnanimitatem, a an modeſtiam, an benignitatem priùs mirer? Magnanimitas fuit, expetito ſemper honore abſtinere: modeſtia, cedere: benignitas, per alios frui. Sed iam tempus eſt te ipſi conſulatui præſtare, vt maiorem eum ſuſcipiendo gerendòque facias. Nam ſæpius recuſare, ambiguam ac potius illam interpretationem habet, tanquam minorem putes. Tu quidem vt maximùm recuſaſti: ſed hoc perſuadere nemini poteris, niſi aliquando, & non recuſaueris. Quum arcus, quum trophæa, quum ſtatuas deprecaris, tribuenda eſt verecundiæ tuæ venia, illa enim ſanè tibi dicantur: quum verò poſtulamus vt futuros principes doceas inertiæ renuntiare, pauliſper delicias differre, pauliſper, & ſaltem ab breuiſſimum tempus, ex illo felicitatis ſomno velut excitatos, induere prætextam, quam quum dare poſſent, occuparint: aſcendere curulem, quam detineant: eſſe denique quòd

a *an benignitatem, an modeſtiam pr.*

quòd concupierunt, nec ideò tantùm velle conſules fieri, vt fuerint. Geſſiſti alterum conſulatum, ſcio: illum exercitibus, illum prouincijs, illum etiam cæteris gentibus poteris imputare, non potes nobis. 1 Audiuimus quidem te omne munus conſulis obijſſe, ſed 2 audiuimus, diceris iuſtiſſimus, humaniſſimus, patientiſſimus fuiſſe: ſed diceris, æquum eſt aliquando nos iudicio noſtro, noſtris oculis, non famæ ſemper, & rumoribus credere. Quouſque abſentes de abſente gaudebimus? liceat experiri, an aliquid ſuperbiæ tibi ille ipſe ſecundus conſulatus attulerit, multum in commutandis moribus hominum medius annus valet: in principum plus. Dicimus quidem, cui virtus aliqua contingat, omnes ineſſe: cupimus tamen experiri an nunc quoque vna eademque res ſit, bonus conſul, & bonus princeps. Nam præter id, quòd eſt arduum, duas, eaſque ſimul capere poteſtates ſummas, tum ineſt vtrique nonnulla diuerſitas, quum principem quam diſſimillimum conſuli deceat. Atque ego video, proximo anno conſulatus recuſandi hanc præcipuam fuiſſe rationem, quòd cum abſens gerere non poteras: ſed iam vrbi votiſque publicis redditus, quid eſt in quo magis ſis approbaturus, quæ, quantàque fuerint, quæ deſiderabamus? Parum eſt vt in curiam venias, niſi, & conuocas: vt

1 *Audimus* 2 *audimus*.

interſis ſenatui, niſi, & præſides, vt cenſentes audias, niſi, & perrogas. Vis illud auguſtiſſimum conſul aliquando tribunal [1] maieſtati ſuæ reddere aſcende. Vis conſtare reuerentiam magiſtratibus, legibus autoritatem, modeſtiam [2] petulantibus? adi. Quid enim intereſſet reipubl. ſi priuatus eſſes, conſulem te haberet tantum, an, & ſenatorem? hoc nunc ſcito intereſſe, principem te habeat tantum [3] an & conſulem. His tot tantiſque rationibus, quanquam multum reluctata verecundia principis noſtri, tandem tamen ceſſit. At quemadmodum ceſſit? non ſe, vt priuatis, ſed vt priuatos pares ſibi faceret. Recepit enim tertium conſulatum, vt daret: nouerat moderationem hominum, nouerat pudorem, qui non ſuſtinerent tertiò conſules eſſe, niſi cum ter conſule. Bellorum iſtud ſocijs olim, periculorum conſortibus, parcè tamen, tribuebatur, quòd tu ſingularibus viris, ac de te quidem bene ac fortiter præſtitiſti, ſed in toga meritis, vtriuſque vigilantia obſtrictus es Cæſar. Sed in principe rarum, ac propè inſolitum eſt, vt ſe putet, obligatum aut ſi putet, amet. Debes ergo Cæſar, & ſoluis. Sed quum ter conſules facis, non tibi magnus princeps, ſed non ingratus amicus videris: quin etiam per quam modica quædam ciuium merita fortunæ tuæ viribus, in maius extollis. Efficis

1 maieſtatis ſuæ 2 poſtulantibus 3 an conſulem.

Efficis enim, vt tantùm tibi quiſque præſtitiſse videatur, quantum à te [1] recepit. Quid iſti benignitati præcerⁱniſi, ut ſemper obliges, obligeris: incertumque facias vtrum magis expediat ciuibus tuis debere tibi, an præſtitiſſe. Equidem illum antiquum ſenatum contueri videbar, quum ter conſules aſſidente, tertiò conſulem deſignatum rogari ſententiam cernerem. Quanti nunc illi, quantuſque tu? Accidit quidem, vt corpora quam libet ardua, & excelſa procerioribus admota decreſcant: item vt altiſsimæ ciuium dignitates collatione faſtigij tui quaſi deprimantur quantoque propius ad magnitudinem tuam aſcenderint, [2] tanto etiam à ſua deſcendiſſe videantur. Illos tamen tu quanquam non potuiſti tibi æquare quum velles, adeò in [3] edito collocaſti, vt tantùm ſuper cæteros, quantum infra te cernerentur. Si vnius tertium conſulatum eundem in annum in quam tuum contuliſses, ingentis animi ſpecimen haberetur. Vt enim felicitatis eſt, quantum velis poſse, ſic magnitudinis, velle quantum poſsis. Laudandus quidem, & ille qui tertium conſulatum meruit, ſed magis ſub quo meruit: magnus, memorandusque qui tantum præmium cepit, ſed maior, qui capienti dedit. Quid quod duos pariter tertiò conſulatu collegas tui ſanctitate decoraſti? vt ſit nemini dubium, hanc tibi præcipuam cauſam fuiſse ex-

1 recipit. 2 tantum 3 edito loco coll.

tendendi conſulatus tui, vt duorum conſulatus amplecteretur, & collegam te vni daret. Vterque nuper conſulatum alterum geſſerat à patre tuo, id eſt, quanto minus quàm à te datum, vtriuſque adhuc oculis paulo antè dimiſſis faſces oberrabant: vtriuſque ſolemni, ille lictorum, & prænuntius clamor auribus inſederat, quum rurſus curulis, rurſùſque purpura, vt olim, quum hoſtis in proximo, & in ſummum diſcrimen adducta reſpubl. expertum honoribus virum poſceret, non conſulatus hominibus ijdem homines conſulatibus reddebantur, tanta tibi benefaciendi vis, vt indulgentiam tuam neceſſitas æmuletur. Modò prætextas exuerant, reſumant: modò lictores abire iuſſerant, reuocant: modò gratulantes amici receſſerant, reuertantur. Homi niſne iſtud ingenium eſt? hominis poteſtas, renouare gaudia, redintegrare lætitiam, nullàmque requiem [a] gratulationis dare, neque alia repetendis conſulatibus interualla permittere, niſi dum finiuntur? Facias iſta ſemper, nec vnquam in hoc opere, aut animus tuus, aut fortuna laſſetur: des quàm plurimis tertios conſulatus dederis, ſemper tamen plures, quibus debeas dare ſuperſint. Omnium quidem beneficiorum, quæ merentibus tribuuntur, non ad ipſos gaudium magis quàm ad ſimiles redundat: præcipuè tamen ex horum

[a] *gratulationibus dare*,

rum conſulatu non ad partem aliquam ſenatus, ſed ad totum ſenatum tanta lætitia peruenit, vt eundem honorem omnes ſibi, & dediſſe, & accepiſſe videantur. Nempe enim hi ſunt quos ſenatus quum publicis ſumptibus minuendis optimum quemque præficeret, elegit equidem primos. Hoc eſt igitur, hoc eſt quod penitus illos animo Cæſaris inſinuauit. An parum ſæpe experti ſumus hanc eſſe rerum conditionem, vt ſenatus fauor apud principem, aut proſit, aut noceat? Nonne paulo antè nihil magis exitiale erat, quàm illa principis cogitatio: hunc ſenatus probat, hic ſenatui charus eſt; oderat quos nos amaremus, ſed, & nos quos ille. Nunc inter principem, ſenatùmque digniſſimi cuiuſque charitate certatur: demonſtramus inuicem, credimus inuicem: quòdque maximùm amoris mutui ſignum eſt, eoſdem amamus. Proinde Patres C. fauete apertè, diligite conſtanter: non iam diſſimulādus eſt amor, ne noceat: nō premendum odiū, ne proſit: eadem Cæſar quæ ſenatus probat, improbatque, vos ille præſentes, vos etiam abſentes in cōſilio habet tertiò conſules fecit, quos vos elegeratis, & fecit hoc ordine, quo electi a vobis erant. [1] Magnum vtrunque videtur, ſiue eoſdem maximè diligit quos ſcit nobis eſſe chariſſimos: ſiue illis neminem præfert, quanuis aliquem magis amet. Propoſita ſunt

1 *Magnus vterque.*

ſenioribus præmia, iuuenibus exempla, adeant, frequenter ſecuras tandem ac patentes domos. Quiſquis probatos ſenatui viros ſuſcipit, hic maximè principem promeretur. Sibi enim accreſcere putat quòd cuique adſtruatur: nullàmque in eo gloriam ponit, quòd ſit omnibus maior, niſi maximi fuerint quibus maior eſt. Perſta Cæſar in iſta ratione propoſiti, taléſque nos crede, qualis fama cuiuſque eſt: huic aures, huic oculos intende: ne reſpexeris clandeſtinas exiſtimationes, nulliſque magis, quàm audientibus inſidiantes ſuſurros. Melius omnibus quàm ſingulis creditur. Singuli enim decipere, & decipi poſſunt nemo omnes, neminem omnes fefellerunt. Reuertor iam ad conſulatum tuum, & ſi ſunt quædam ad conſulatum quidem pertinentia: ante conſulatum tamen, in primis quòd comitijs tuis interfuiſti candidatus, non conſulatus tantùm, ſed immortalitatis, & gloriæ, & exempli quod ſequerentur boni principes, mali mirarentur. Vidit te populus Romanus in illa vetere poteſtatis ſuæ ſede: perpeſſus es longum illud carmen comitiorum, nec iam irridendam moram: conſulque ſic factus es, vt vnus ex nobis, quos facis conſules. Quotuſquiſque principium antecedentium honorem iſtum, aut conſulatui habuit, aut populo? non alijs marcidi ſomno, heſternàque cœna redundantes, comitiorum ſuorum nuntios operiebantur? Alij ſanè peruigiles, & inſomnes, ſed in-

tra

tra cubilia ſua illis ipſis [1] conſulibus, à quibus conſules renunciabantur, exilia, & cædem machinabantur. O praua, & inſcia veræ maieſtatis ambitio, concupiſcere honorem quem dedigneris: dedignari quem [2] concupiſcas: quumque ex proximis hortis campum, & comitia proſpectes, ſic ab illis abeſse, tanquam Danubio, Rhenoque dirimare! auerſeris tu honori tuo ſperata ſuffragia renuntiariq; te conſulem iuſſiſse contentus, liberæ ciuitati ne ſimulationem quidem ſerues! Abſtineas denique comitijs abſtruſus atque additus, quaſi illic tibi non conſulatus detur, ſed abrogetur imperium! Hic perſuaſio ſuperbiſſimis dominis erat, vt ſibi viderentur principes eſſe deſinere, ſi quid facerent tanquam ſenatores. Plerique tamen non tam ſuperbia quam metu quodam ſubmouebantur: an ſtuprorum ſibi, inceſtarumque noctium conſcij auſpicia polluerit, ſacratumque campum nefario auderent contaminare veſtigio non adeo deos, hominesque contempſerant, vt in illa ſpatioſiſſima ſede hominum, deorumque coniectos in ſe oculos ferre ac perpeti poſsent. Tibi contra, & moderatio tua ſuaſit, & ſanctitas, vt te, & religioni deorum, & iudicijs hominum exhiberes. Alij conſulatum antequam acciperent, tu, & dum accipis, metuiſti. Peracta erant ſolennia comitiorum, ſi principem cogitares, iamque ſe omnis turba

1 *conſulibus, quibus* v. 2 *concupieris*

commouerat, quum tu mirantibus cunctis accedis ad conſulis ſellam: adigendum te præbes in verba principibus ignota, niſi quum iurare cogerent alios. Vides quàm neceſſarium fuit conſulatum non recuſare? non putaſſemus iſtud facturum te fuiſſe, ſi recuſaſſes. Stupeo, P. C. necdum ſatis, aut oculis meis, aut auribus credo: atque identidem me, an audierim, [1] an viderim interrogo. Imperator ergo, & Cæſar, & Auguſtus, Pontifex maximus ſtetit ante gremium conſulis: ſeditque conſul principe ante ſe ſtante: & ſedit inturbatus, interritus, & tanquam ita fieri ſoleret quinetiam [2] ſedens præbuit iuſiurandum, & ille iurauit, expreſſit, explanauitque verba, quibus caput ſuum, domum ſuam, ſi ſcienter fefelliſset, deorum iræ conſecraret. Ingens Cæſar, & par gloria tua ſiue fecerint iſtud poſtea principes, ſiue non fecerint. Vllane ſatis prædicatio digna eſt, idem tertio conſulem feciſſe quod primo? idem principem quòd priuatum? idem imperatorem quod ſub imperatore? Neſcio iam, neſcio pulchriuſne ſit iſtud, quod præeunte iuraſti: in roſtris quoque ſimili religione ipſe te legibus ſubiecisti: legibus Cæſar, quas nemo principi ſcripſit. Sed tu nihil amplius vis tibi licere quàm nobis: ſic fit vt nos tibi plus velimus. Quod ego nunc primum audio, nunc primùm diſco, non eſt [3] princeps ſuper leges, ſed leges ſupra prin-

[1] aut vid. [2] ſanti præb. [3] princeps ſant.

principem: [1] idem Cæſari conſuli, quod cæteris non licet, iurat in legem attendentibus dijs, nam cui magis, quàm Cæſari attendat? [2] iurat obſeruantibus, [3] his, quibus idem iurandum eſt: non ignarus alioqui nemini religioſius quod iurauerit cuſtodiendum, quam cuius maximè intereſt non peierare. Itaque, & arbitrus conſulatu iuraſti te nihil contra leges feciſſe. Magnum hoc erat, quum promitteres: maius, poſtquam præſtitiſti iam toties procedere in roſtra, inaſcenſumque illum ſuperbiæ principum locum terere, hic ponere magiſtratus, quàm dignum te, quamque diuerſum conſuetudine illorum qui pauculis diebus geſtum conſulatum, imò non geſtum abijciebant per edictum? hoc pro concione, pro roſtris, pro iure iurando ſcilicet vt primis extrema congruerent, vtque hoc ſolo intelligerentur ipſi conſules fuiſſe, quòd alij non fuiſſent. Non tranſilivi patres conſcripti, principis noſtri conſulatum, ſed eundem in locum contuli, quicquid de iureiurando dicendum erat. Neque enim, vt in ſterili ieiunàque materia eandem ſpeciem laudis [4] diducere, ac ſpargere, atque identidem tractare debemus. Illuxerat primus conſulatus tui dies, quo tu curiam ingreſſus, nunc ſingulos nunc vniuerſos adhortatus es reſumere liber-

[1] *idemque* [2] *iur.* [3] *ijs.*
[4] *deducere*

libertatem, capeſſere, quaſi communis imperij curas, inuigilare publicis vtilitatibus, & inſurgere. Omnes ante te eadem iſta dixerunt, nemini tamen ante te creditum eſt. Erant ſub oculis naufragia multorum, quos [1] inuidioſa tranquillitate prouectos improuiſus turbo perculerat. Quod enim tam infidum mare, quàm blanditiæ principum illorum, quibus tanta leuitas, tanta fraus, vt facilius eſset iratos quàm propitios habere? te verò ſecuri, & alacres quò vocas ſequimur. Iubes eſse liberos: erimus. iubes quæ ſentimus promere in medium: proferemus, neque enim adhuc ignauia quadam, & inſito torpore ceſſauimus. Terror, & metus, & miſera illa ex periculis facta prudentia monebat vt reipubl. (erat aut omninò nulla reſpublica) oculos, aures, animos auerteremus: at nunc tua dextera tuiſque promiſſis freti, & innixi obſcepta diutina ſeruitute ora reſeramus, frænatàmque tot malis linguam reſoluimus. Vis enim tales eſse nos, quales iubes, nihilque exhortationibus tuis fucatum, nihil ſubdolum, denique quod credentem fallere paret, non ſine periculo fallentis, neque enim vnquam deceptus eſt princeps, niſi qui priùs ipſe decepit. Equidem hunc parentis publici ſenſum cùm exhortatione eius, tum [2] pronuntiatione ipſa perſpexiſse videor. Quæ enim illa gra-

1 *inſidioſa* 2 *pronuntiatione reſpexiſſe v.*

grauitas ſententiarum? quàm infectata veritas verborum? quæ aſſeueratio in voce? quæ affirmatio in vultu? quanta in oculis, habitu, geſtu, toto denique corpore fides? Tenebit ergo ſemper quod ſuaſerit, ſciétque nos, quoties libertatem quam dedit experiemur, ſibi parere, nec verendum eſt ne incautos putet, ſi fidelitate temporum conſtanter vtamur, quos meminit ſub malo principe aliter vixiſſe. Nuncupare vota, & pro æternitate imperij, & pro ſalute ciuium, immò pro ſalute principum, ac propter illos pro æternitate imperi? ſolebamus: hæc pro imperio noſtro in quæ ſint verba ſuſcepta operæ pretium eſt annotate, ſi bene rempubl. & ex vtilitate omnium rexeris. Digna vota quæ ſemper ſuſcipiantur, ſemperque ſoluantur. Egit cum dijs ipſo te autore Cæſar reſpubl. vt te ſoſpitem incolumémque præſtarent, ſi tu cæteros præſtitiſſes: ſi contrà, illi quoque à cuſtodia tui corporis oculos dimouerent, téque relinquerent votis, quæ non palàm ſuſciperentur. Alij ſe ſuperſtites reipubl. optabant, faciebántque: tibi ſalus tua inuiſa eſt, ſi non ſit cum reipubl. ſalute coniuncta: nihil pro te pateris optari, niſi expediat optantibus, omnibúſque annis in conſilium de te deos mittis, exigíſque vt ſententiam ſuam mutent, ſi talis eſſe deſieris, qualis electus es. Sed ingenti conſcientia Cæſar pac ſceris cum dijs, vt te ſi [1] mereris ſeruent, quum ſcias an-

[1] *merearis. al. mereberis*

ſorum, nec diſcrepat cauſa. Illi enim reges, hoſtemque victorem mœnibus depulerunt: hic regnum ipſum, quèque alia captiuitatis gignit, arcet ac ſubmouet, ſedèmque obtinet p incipis, ne ſit domino locus. Ac mihi 1 intuenti in ſapientiam tuam, minus mirum videtur quòd mortales iſtos, caducòſq; titulos aut depreceris, aut temperes. Scis enim vbi ſempiterna ſit gloria, ibi vera principis, vbi ſempiterna ſit gloria, 2 vbi ſint honores, in quos nihil flammis, nihil ſenectuti, nihil ſucceſſoribus liceat. Arcus enim, & ſtatus, aras etiam templaque demolitur, & obſcurat obliuio, negligit carpitque poſteritas: contrà, contemptor ambitionis, & infinitæ poteſtatis domitor ac frenator animus ipſa vetuſtate floreſcit, nec ab villis magis laudatur, quàm quibus minimè 3 neceſſe eſt. Præterea vt quiſquis factus eſt princeps, extemplo fama eius, incertum bona, an mala cæterùm æterna eſt. Non ergo perpetua principi fama, quæ inuitum manet: ſed bona concupiſcenda eſt ea porro non imaginibus, & ſtatuis, ſed virtute ac meritis prorogatur. Quinetiam leuiora hæc formam principis, figuramq; non aurum melius, vel argentum; quàm fauor hominum exprimat teneàtque, quòd quidē prolixe tibi cumulateq ue contingit, cuius lætiſſima facies, & amabilis vultus in

1 *intuenti ſapientiam* 2 *ibi* 3 *neceſſe eſt. Non ergo perpetua pr.*

tus in omnium ciuium ore, oculis, animo ſedet. Annotaſſe vos credo, patres conſcripti, iamdudum me non eligere quæ referam, propoſitum eſt enim mihi principem laudare, non principis facta. Nam laudabilia multa etiam mali faciunt ipſe laudari niſi optimus non poteſt. Quare non alia maior, imperator auguſte, gloria tua, quàm quòd agentibus tibi gratias nihil velandum eſt, nihil omittendum eſt. Quid enim in principatu tuo, quod 1 cuiuſque prædicator, vel tranſilire, vel præteruehi debeat? quod momentum, quòd immò temporis punctum, aut beneficio ſterile, aut vacuum laude? nam omnia eiuſmodi vt is optimè te laudaſſe videatur, qui narrauerit fideliſsimè? Quo fit vt propè in immenſum diffundatur oratio mea & necdum de biennio loquor. Quàm multa dixi de moderatione, & quanto plura adhuc reſtant, vt illud quod ſecundum conſulatum recepiſti, quia princeps, & pater deferebat! at poſtquam ad te imperij ſummam, & cum omnium rerum, tum etiam tui poteſtatem dij tranſtulerint, tertium conſulatum recuſaſti, cum agere tam bonum conſulem poſſes. Magnum eſt, differre honorem, gloriam maius. Geſtum conſulatum mirer, an non receptū? geſtus non in hoc vrbis otio, & intimo ſinu pacis, ſed iuxta barbaras gentes, vt illi ſolebant quibus erat moris paluda-

D men-

1 *cuiuſquam*

mento mutare prætextam, ignotáſque terras victoria ſequi. Pulchrum imperio, glorioſum tibi, quum te ſocij atque amici ſua in patria, ſuis in ſedibus adierunt. Decora facies conſulis: multa poſt ſecula tribunal viridi ceſpite extructum, nec faſcium tantum, ſed pilorum ſignorùmque honore circumdatum: augebant maieſtatem præſidentis diuerſi poſtulantium habitus, ac diſſonæ voces, raraque ſine interprete oratio. Magnificum eſt, ciuibus iura, quid hoſtibus reddere? ſpecioſum certam fori pacem, quid immanes campos ſella curuli, victoriſq; veſtigio premere? imminere minacibus ripis tutùm, quietùmque, quid ſpernere barbaros fremitus? hoſtilèmq; terrorem non armorum magis, quàm togarum oſtentatione compeſcere? Itaque non te apud imagines, ſed ipſum præſentem audientèmque conſalutabant imperatorem, nomènque quod alij domitis hoſtibus, tu contemptis merebare. Hæc laus acti conſolatus, illa dilati: quòd adhuc initio principatus, vt iam excuſatus honoribus, & expletus conſolatum recuſaſti, quem noui imperatores deſtinatum alijs in ſe transferebant. Fuit etiam qui in principatus ſui fine conſulatum quem dederat, ipſe magna ex parte iam geſtum extorqueret, & raperet. Hoc ergo honore, quem, & incipientes principes, & deſinentes adeo concupiſcunt vt auferant: tu otioſo ac vacante priuatis ceſſiſti. Inuidioſùſne erat, aut tibi tertius

conſulatus, aut principi primus? Nam ſecundum imperator quidem ſub imperatore tamen iniſti: nihilque imputari in eo vel honori poteſt vel exemplo, niſi obſequium. Ità verò quæ ciuitas quinquies, atque etiam ſexies conſules vidit, non illos, qui expirante iam libertate per vim ac tumultum creabantur, ſed quibus ſepoſitis, & abſentibus in rura ſua conſulatus ferebantur: in hac ciuitate tertium conſulatum princeps generis humani vt pergrauem recuſaſti? Tantòne Papyrius etiam, & Quintius moderatior? Auguſtus, & Cæſar, & pater patriæ. At illos reſpublica? non ſenatus? non conſulatus ipſe, qui ſibi tuis humeris attolli, & augeſcere videtur? Non te ad exemplar eius voco, qui continuis conſulatibus fecerat longium quendam, ſine diſcrimine annum: his te confero, quos certum eſt, quoties conſules fuerunt, non ſibi præſtitiſſe. Erat in ſenatu ter conſul, quum tu tertium conſulatum recuſabas. Onerosum neſcio quid verecundiæ tuæ conſenſus noſter indixerat vt princeps toties conſul eſſes, quoties ſenator tuus nimia modeſtia, iſtud etiam priuatus recuſaſſes. An conſularis viri triumphaliſque filius quum tertiò conſul creatur, aſcendit, non debitum hoc illi, non vel ſola generis claritate promeritum? Contigit ergo priuatis aperire annũ, faſtoſque reſerare: & hoc quoque red-
D 2 di-

ditæ libertatis indicium fuit quòd conſul alius quàm Cæſar eſſet. Sic exactis regibus cępit liber annus: ſic olim ſeruitus pulſa priuata faſtis nomina induxit: miſeros ambitionis qui ita conſules ſemper, vt ſemper principes erant: quanquam non ambitio magis quàm liuor, & malignitas videri poteſt, omnes annos poſſidere, ſummumque illud purpuræ decus nonniſi præceptum præfloratùmque tranſmittere. Tuam verò magnanimitatem, ª an modeſtiam, an benignitatem priùs mirer? Magnanimitas fuit, expetito ſemper honore abſtinere: modeſtia, cedere: benignitas, per alios frui. Sed iam tempus eſt te ipſi conſulatui præſtare, vt maiorem eum ſuſcipiendo gerendòque facias. Nam ſæpius recuſare, ambiguam ac potius illam interpretationem habet, tanquam minorem putes. Tu quidem vt maximùm recuſaſti: ſed hoc perſuadere nemini poteris, niſi aliquando, & non recuſaueris. Quum arcus, quum trophæa, quum ſtatuas deprecaris, tribuenda eſt verecundiæ tuæ venia, illa enim ſanè tibi dicantur: quum verò poſtulamus vt futuros principes doceas inertiæ renuntiare, pauliſper delicias differre, pauliſper, & ſaltem ab breuiſſimum tempus, ex illo felicitatis ſomno velut excitatos, induere prætextam, quam quum dare poſſent, occuparint: aſcendere curulem, quam detineant: eſſe denique quòd

ª *an benignitatem, an modeſtiam pr.*

quòd concupierunt, nec ideò tantùm velle conſules fieri, vt fuerint. Geſſiſti alterum conſulatum, ſcio: illum exercitibus, illum prouincijs, illum etiam cæteris gentibus poteris imputare, non potes nobis. 1 Audiuimus quidem te omne munus conſulis obijſſe, ſed 2 audiuimus, diceris iuſtiſſimus, humaniſſimus, patientiſſimus fuiſſe: ſed diceris, æquum eſt aliquando nos iudicio noſtro, noſtris oculis, non famæ ſemper, & rumoribus credere. Quouſque abſentes de abſente gaudebimus? liceat experiri, an aliquid ſuperbia tibi ille ipſe ſecundus conſulatus attulerit, multum in commutandis moribus hominum medius annus valet: in principum plus. Dicimus quidem, cui virtus aliqua contingat, omnes ineſſe: cupimus tamen experiri an nunc quoque vna eadémque res ſit, bonus conſul, & bonus princeps. Nam præter id, quòd eſt arduum, duas, eáſque ſimul capere poteſtates ſummas, tum ineſt vtrique nonnulla diuerſitas, quum principem quam diſſimillimum conſuli deceat. Atque ego video, proximo anno conſulatus recuſandi hanc præcipuam fuiſſe rationem, quòd cum abſens gerere non poteras: ſed iam vrbi votiſque publicis redditus, quid eſt in quo magis ſis approbaturus, quæ, quantáque fuerint, quæ deſiderabamus? Parum eſt vt in curiam venias, niſi, & conuocas: vt

1 *Audimus* 2 *audimus*.

interſis ſenatui, niſi, & præſides, vt cenſentes audias niſi, & perrogas. Vis illud auguſtiſſimum conſul aliquando tribunal [1] maieſtati ſuæ reddere aſcende. Vis conſtare reuerentiam magiſtratibus, legibus autoritatem, modeſtiam [2] petulantibus? adi. Quid enim intereſſet reipubl. ſi priuatus eſſes, conſulem te haberet tantum, an, & ſenatorem? hoc nunc ſcito intereſſe, principem te habeat tantum [3] an & conſulem His tot tantiſque rationibus, quanquam multum reluctata verecundia principis noſtri, tandem tamen ceſſit. At quemadmodum ceſſit? non ſe, vt priuatis, ſed vt priuatos pares ſibi faceret. Recepit enim tertium conſulatum, vt daret: nouerat moderationem hominum, nouerat pudorem, qui non ſuſtinerent tertiò conſules eſſe, niſi cum ter conſule. Bellorum iſtud ſocijs olim, periculorum conſortibus, parcè tamen, tribuebatur, quòd tu ſingularibus viris, ac de te quidem bene ac fortiter præſtitiſti, ſed in toga meritis, vtriuſque vigilantia obſtrictus es Cæſar. Sed in principe rarum, ac propè inſolitum eſt, vt ſe putet, obligatum aut ſi putet, amet. Debes ergo Cæſar, & ſoluis. Sed quum ter conſules facis, non tibi magnus princeps, ſed non ingratus amicus videris: quin etiam per quam modica quædam ciuium merita fortunæ tuæ viribus, in maius extollis. Efficis

1 maieſtatis ſuæ 2 poſtulantibus 3 an conſulem.

Efficis enim, vt tantùm tibi quiſque præſtitiſse videatur, quantum à te [1] recepit. Quid iſti benignitati præcerimiſi, t ſemper obliges, obligeris: incertumque facias vtrum magis expediat ciuibus tuis debere tibi, an præſtitiſſe. Equidem illum antiquum ſenatum contueri videbar, quum ter conſules aſſidente, tertiò conſulem deſignatum rogari ſententiam cernerem. Quanti nunc illi, quantuſque tu? Accidit quidem, vt corpora quamlibet ardua, & excelſa procerioribus admota decreſcant: item vt altiſsimæ ciuium dignitates collatione faſtigij tui quaſi deprimantur quantoque propius ad magnitudinem tuam aſcenderint, [2] tanto etiam à ſua deſcendiſſe videantur. Illos tamen tu quanquam non potuiſti tibi æquare quum velles, adeò in [3] edito collocaſti, vt tantùm ſuper cæteros, quantum infra te cernerentur. Si vnius tertium conſulatum eundem in annum in quam tuum contuliſses, ingentis animi ſpecimen haberetur. Vt enim felicitatis eſt, quantum velis poſse, ſic magnitudinis, velle quantum poſſis. Laudandus quidem, & ille qui tertium conſulatum meruit, ſed magis ſub quo meruit: magnus, memorandusque qui tantum præmium cepit, ſed maior, qui capienti dedit. Quid quod duos pariter tertiò conſulatu collegas tui ſanctitate decoraſti? vt ſit nemini dubium, hanc tibi præcipuam cauſam fuiſse ex-

D 4 ten.

1 recipit. 2 tantum 3 edito loco coll.

rum conſulatu non ad partem aliquam ſenatus, ſed ad totum ſenatum tanta lætitia peruenit, vt eundem honorem omnes ſibi, & dediſſe, & accepiſſe videantur. Nempe enim hi ſunt quos ſenatus quum publicis ſumptibus minuendis optimum quemque præficeret, elegit equidem primos. Hoc eſt igitur, hoc eſt quod penitus illos animo Cæſaris inſinuauit. An parum ſæpe experti ſumus hanc eſſe rerum conditionem, vt ſenatus fauor apud principem, aut proſit, aut noceat? Nonne paulo antè nihil magis exitiale erat, quàm illa principis cogitatio? hunc ſenatus probat, hic ſenatui charus eſt: oderat quos nos amaremus, ſed, & nos quos ille. Nunc inter principem, ſenatùmque digniſſimi cuiuſque charitate certatur: demonſtramus inuicem, credimus inuicem: quòdque maximùm amoris mutui ſignum eſt, eoſdem amamus. Proinde Patres C. fauete apertè, diligite conſtanter: non iam diſſimulãdus eſt amor, ne noceat: nõ premendum odiũ, ne proſit: eadem Cæſar quæ ſenatus probat, improbatque, vos ille præſentes, vos etiam abſentes in cõſilio habet tertiò conſules fecit, quos vos elegeratis, & fecit hoc ordine, quo electi a vobis erant. 1 Magnum vtrunque videtur, ſiue eoſdem maximè diligit quos ſcit nobis eſſe chariſſimos: ſiue illis neminem præfert, quamuis aliquem magis amet. Propoſita ſunt

1 *Magnus vterque.*

ſenioribus præmia, iuuenibus exempla adeant, frequenter ſecuras tandem ac patentes domos. Quiſquis probatos ſenatui viros ſuſcipit, hic maximè principem promeretur. Sibi enim accreſcere putat quòd cuique adſtruatur: nullàmque in eo gloriam ponit, quòd ſit omnibus maior, niſi maximi fuerint quibus maior eſt. Perſta Cæſar in iſta ratione propoſiti, talèſque nos crede, qualis fama cuiuſque eſt: huic aures, huic oculos intende: ne reſpexeris clandeſtinas exiſtimationes, nullíſque magis, quàm audientibus inſidiantes ſuſurros. Melius omnibus quàm ſingulis creditur. Singuli enim decipere, & decipi poſſunt: nemo omnes, neminem omnes fefellerunt. Reuertor iam ad conſulatum tuum, & ſi ſunt quædam ad conſulatum quidem pertinentia: ante conſulatum tamen, in primis quòd comitijs tuis interfuiſti candidatus, non conſulatus tantùm, ſed immortalitatis, & gloriæ, & exempli quod ſequerentur boni principes, mali mirarentur. Vidit te populus Romanus in illa vetere poteſtatis ſuæ ſede: perpeſſus es longum illud carmen comitiorum, nec iam irridendam moram: conſùlque ſic factus es, vt vnus ex nobis, quos facis conſules. Quotuſquiſque principium antecedentium honorem iſtum, aut conſulatui habuit, aut populo? non alijs marcidi ſomno, heſternàque cœna redundantes, comitiorum ſuorum nuntios operiebantur? Alij ſanè peruigiles, & inſomnes, ſed in-

tra cubilia ſua illis ipſis 1 conſulibus, à quibus conſules renunciabantur, exilia, & cædem machinabantur. O praua, & inſcia veræ maieſtatis ambitio, concupiſcere honorem quem dedigneris: dedignari quem 2 concupiſcas: cumque ex proximis hortis campum, & comitia proſpectes, ſic ab illis abeſſe, tanquam Danubio, Rhenoque dirimare! auerſeris tu honori tuo ſperata ſuffragia renuntiariq; te conſulem iuſſiſſe contentus, liberæ ciuitati ne ſimulationem quidem ſerues! Abſtineas denique comitijs abſtruſus atque additus, quaſi illic tibi non conſulatus detur, ſed abrogetur imperium! Hic perſuaſio ſuperbiſſimis dominis erat, vt ſibi viderentur principes eſſe deſinere, ſi quid facerent tanquam ſenatores. Plerique tamen non tam ſuperbia quam metu quodam ſubmouebantur: an ſtuprorum ſibi, inceſtarumque noctium conſcij auſpicia polluerie, ſacratumque campum nefario auderent contaminare veſtigio? non adeo deos, hominesque contempſerant, vt in illa ſpatioſiſſima ſede hominum, deorumque coniectos in ſe oculos ferre ac perpeti poſſent. Tibi contra, & moderatio tua ſuaſit, & ſanctitas, vt te, & religioni deorum, & iudicijs hominum exhiberes. Alij conſulatum antequam acciperent, tu, & dum accipis, meruiſti. Peracta erant ſolennia comitiorum, ſi principem cogitares, iamque ſe omnis turba

D 6 com-

1 conſulibus, quibus v. 2 concupieris

cómmouerat, quum tu mirantibus cunctis accedis ad conſulis ſellam: adigendum te præbes in verba principibus ignota, niſi quum iurare cogerent alios. Vides quàm neceſſarium fuit conſulatum non recuſare? non putaſſemus iſtud facturum te fuiſſe, ſi recuſaſſes. Stupeo, P. C. necdum ſatis, aut oculis meis, aut auribus credo: atque identidem me, an audierim, [1] an viderim interrogo. Imperator ergo, & Cæſar, & Auguſtus, Pontifex maximus ſtetit ante gremium conſulis: ſeditque conſul principe anteſe ſtante: & ſedit inturbatus, interritus, & tanquam ita fieri ſoleret quinetiam [2] ſedens præbuit iuſiurandum, & ille iurauit, expreſſit, explanauitque verba, quibus caput ſuum, domum ſuam, ſi ſcienter fefelliſset, deorum iræ conſecraret. Ingens Cæſar, & par gloria tua ſiue fecerint iſtud poſtea principes, ſiue non fecerint. Vllane ſatis prædicatio digna eſt, idem tertio conſulem feciſſe quod primo? idem principem quòd priuatum? idem imperatorem quod ſub imperatore? Neſcio iam, neſcio pulchriuſne ſit iſtud, quod præeunte iuraſti: in roſtris quoque ſimili religione ipſe te legibus ſubiecisti: legibus Cæſar, quas nemo principi ſcripſit. Sed tu nihil amplius vis tibi licere quàm nobis: ſic fit vt nos tibi plus velimus. Quod ego nunc primum audio, nunc primùm diſco, non eſt [3] princeps ſuper leges, ſed leges ſupra prin-

1 aut vid. 2 ſtanti præb. 3 princeps ſunt.

principem: [1] idem Cæſari conſuli, quod cæteris non licet, iurat in legem attendentibus d jis, nam cui magis, quàm Cæſari attendat? [2] iurat obſeruantibus, [3] his, quibus idem iurandum eſt: non ignarus alioqui nemini religioſus quod iurauerit cuſtodiendum, quam cuius maximè intereſt non pierare. Itaque, & arbitrus conſulatu iuraſti te nihil contra leges feciſſe. Magnum hoc erat, quum promitteres: maius, poſtquam præſtitiſti iam toties procedere in roſtra, inaſcenſumque illum ſuperbiæ principum locum terere, hic ponere magiſtratus, quàm dignum te, quamque diuerſum conſuetudine illorum qui pauculis diebus geſtum conſulatum, immò non geſtum abijciebant per edictum? hoc pro concione, pro roſtris, pro iure iurando ſcilicet vt primis extrema congruerent, vtque hoc ſolo intelligerentur ipſi conſules fuiſſe, quòd alij non fuiſſent. Non tranſiliui patres conſcripti, principis noſtri conſulatum, ſed eundem in locum contuli, quicquid de iureiurando dicendum erat. Neque enim, vt in ſterili ieiunàque materia eandem ſpeciem laudis [4] diducere, ac ſpargere, atque identidem tractare debemus. Illuxerat primus conſulatus tui dies, quo tu curiam ingreſſus, nunc ſingulos nunc vniuerſos adhortatus es reſumere liber-

1 *idemque* 2 *iur.* 3 *ijs.*
4 *deducere*

libertatem, capeſſere, quaſi communis imperij curas, inuigilare publicis vtilitatibus, & inſurgere. Omnes ante te eadem iſta dixerunt, nemini tamen ante te creditum eſt. Erant ſub oculis naufragia multorum, quos [1] inuidioſa tranquillitate prouectos improuiſus turbo perculerat. Quod enim tam infidum mare, quàm blanditiæ principum illorum, quibus tanta leuitas, tanta fraus, vt facilius eſset iratos quàm propitios habere? te verò ſecuri, & alacres quò vocas ſequimur. Iubes eſse liberos: erimus. iubes quæ ſentimus promere in medium: proferemus, neque enim adhuc ignauia quadam, & inſito torpore ceſsauimus. Terror, & metus, & miſera illa ex periculis facta prudentia monebat vt reipubl. (erat aut omninò nulla reſpublica) oculos, aures, animos auerteremus: at nunc tua dextera tuiſque promiſſis freti, & innixi obſepta diutina ſeruitute ora reſeramus, frænatámque tot malis linguam reſoluimus. Vis enim tales eſse nos, quales iubes, nihilque exhortationibus tuis fucatum, nihil ſubdolum, denique quod credentem fallere paret, non ſine periculo fallentis, neque enim vnquam deceptus eſt princeps, niſi qui priùs ipſe decepit. Equidem hunc parentis publici ſenſum cùm exhortatione eius, tum [2] pronuntiatione ipſa perſpexiſse videor. Quæ enim illa gra-

1 *inſidioſa* 2 *pronuntiatione reſpexiſſe v.*

grauitas ſententiarum? quàm infectata veritas verborum? quæ aſſeueratio in voce? quæ affirmatio in vultu? quanta in oculis, habitu, geſtu, toto denique corpore fides? Tenebit ergo ſemper quod ſuaſerit, ſciètque nos, quoties libertatem quam dedit experiemur, ſibi parere, nec verendum eſt ne incautos putet, ſi fidelitate temporum conſtanter vtamur, quos meminit ſub malo principe aliter vixiſſe. Nuncupare vota, & pro æternitate imperij, & pro ſalute ciuium, immò pro ſalute principum, ac propter illos pro æternitate imperi? ſolebamus: hæc pro imperio noſtro in quæ ſint verba ſuſcepta operæ pretium eſt annotare, ſi bene rempubl. & ex vtilitate omnium rexeris. Digna vota quæ ſemper ſuſcipiantur, ſempèrque ſoluantur. Egit cum dijs ipſo te autore Cæſar reſpubl. vt te ſoſpitem incolumèmque præſtarent, ſi tu cæteros præſtitiſſes: ſi contrà, illi quoque à cuſtodia tui corporis oculos dimouerent, tèque relinquerent votis, quæ non palàm ſuſciperentur. Alij ſe ſuperſtites reipubl. optabant, faciebantque: tibi ſalus tua inuiſa eſt, ſi non ſit cum reipubl. ſalute coniuncta: nihil pro te pateris optari, niſi expediat optantibus, omnibúſque annis in conſilium de te deos mittis, exigiſque vt ſententiam ſuam mutent, ſi talis eſſe deſieris, qualis electus es. Sed ingenti conſcientia Cæſar paciſceris cum dijs, vt te ſi [1] mereris ſeruent, quum ſcias an

1 *merearis. al. mereberis*

an merearis, neminem magis, quam deos ſcire. Nonne vobis P. C. hæc diebus, ac noctibus agitare ſecum videtur? Ego quidem in me ſi omnium vtilitas ita poſceret, etiam præfecti manum armaui: ſed ne deorum quidem, aut iram, aut negligentiam deprecor, quæſo immò, & obteſtor ne vnquam pro me vota reſpubl. inuita ſuſcipiat: aut ſi ſuſceperit inuita, ne debeat. Capis ergo Cęſar ſalutis tuę glorioſiſſimum fructum ex conſenſu deorum, nam quum excipias, vt ita demum te dei ſeruent ſi bene rempubl. & ex vtilitate omnium rexeris certus es, te bene rempubl. gerere, quum ſeruent. Itaque ſecurus tibi, & lætus dies erit qui principes alios cura, & metu, diſtinebat, quum ſuſpenſi, & attoniti, parùmque confiſi patientia noſtrà hinc atque inde publicæ ſeruitutis nuntios expectarent, ac ſi fortè aliquos flumina, niues, venti præpediſſent, [1] ſtatim hoc: illud eſſe credebant, quod merebantur: nec erat diſcrimen vllum pauoris, propterea quòd quum à malo principe tanquam ſucceſſor timeatur quiſquis eſt dignior, quum ſit nemo non digno, omnes timentur. Tuam ſecuritatem non mora nuntiorum, non litterarum tarditas differt: ſcis tibi vbique iurari, quum ipſe iuraueris omnibus. Nemo hoc ſibi non præſtat, amamus quidem te in quantum mereris: iſtud tamen non tui facimus amore, ſed noſtri:

1 *ſtatum*

noſtri: nec vnquam illuceſcat dies quo te nuncuper vota non vuliasnoſtra, ſed fides, Cæſar. Turpius tutela principis cui poteſt imputari. Queri libet quòd in ſecreta noſtra non inquirant principes, niſi quos odimus, nam ſi eadem cura bonis quæ malis eſſet, quam vbique admiratio. nem tui, quod gaudium exultationemque deprehenderes? quos omniũ cum coniugibus ac liberis, quos etiam cum domeſticis aris focisque ſermones? ſcires molliſſimis illis auribus parci, & aliqui quum ſint odium amorque contraria, hoc perquàm ſimile habent, quod ibi intemperantius amamus bonos principes, vbi [1] liberius malos odimus. Cepiſti tamen, & affectus noſtri, & iudicij experimentum, quantum maximum præſens capere, potuiſti illo die, quo ſolicitudini, pudorique candidatorum, ita conſuluiſti ne vllius gaudium alterius triſtitia turbaret, alij cum lætitia, alij cum ſpe receſſerunt: multis gratulandum, nemo conſolandus fuit. Nec ideo ſegnius iuuenes noſtros exhortatus es, conſulatum circumirent, ſenatui ſupplicarent, atque ita à principe ſperarent honores, ſi à ſenatu petiſſent. Quo quidem in loco, ſi quibus opus exemplo, adieciſti vt te imitarentur. Arduum Cæſar exemplum, & quòd imitari non magis quiſque candidatorum quàm principum poſſit. Quis enim vel vno die reuerentior ſena.

---

1. *liberalius*

ſenatus candidatus, quàm tu cũ omni vita, tum illo ipſo tempore quo iudicas de candidatis? An aliud à te quàm ſenatus reuerentia obtinuit; vt iuuenibus clariſſimæ gẽtis debitum generi honorem, ſed antequã deberetur, offerres? Tandem ergo nobilitas non obſcuratur, ſed illuſtratur à principe: tandem illos ingentium virorum nepotes, illos poſteros libertatis nec terret Cæſar, nec pauet: quinimò feſtinatis honoribus amplificat atque auget, & maioribus ſuis reddit: ſiquid vſquam ſtirpis antiquæ, ſiquid reſiduæ claritatis, hoc amplexatur, & refouet, & in vſum reipubl. promit. Sunt in honore hominum, & in honore famæ magna nomina, ex tenebris obliuionis indulgentia Cæſaris:[1] cuius hæc intentio eſt, vt nobiles, & conſeruet, efficiat. Præfuerat prouinciæ quæſtor vnus ex candidatis, in quem ea ciuitas ampliſſima redditus egregia conſtitutione fundauerat, hoc ſenatui allegandum putaſti. Cur enim te principe, qui generis tui claritatem virtute ſuperaſti, deterior eſſet conditio eorum, qui poſteros habere nobiles mererentur, quàm eorũ qui parẽtes habuiſſent? O te dignum qui de magiſtratibus noſtris ſemper hæc nunties: nec pœnis malorum, ſed bonorum premijs bonos facias. Accenſa eſt iuuentus, erexitque animos ad æmulãdum, quod laudari videbat: nec fuit qui ſ-

quam,

1 *cuius eſt vt nob.*

quam, quem non hæc cogitatio ſubiret, quum ſciret quicquid à quoque in prouincijs bene fieret, omnia te ſcire. Vtile eſt Cæſar, & ſalutare præſidibus prouinciarum, hanc habere fiduciam, paratum eſſe ſanctitati, induſtriæ ſuæ maximum præmium, iudicium principis, ſuffragium principis. Adhuc autem quamlibet ſincera rectaque ingenia, etſi non detorquebat, hebetabat tamen miſera, ſed vera reputatio. Vides enim ſiquid bene fecero [1] neſciet Cæſar: aut ſi ſcierit, teſtimonium non reddet. Ita eadem illa ſeu negligentia, ſeu malignitas principum, quum malè conſultis impunitatem rectè factis nullum præmium polliceretur: nec illos à crimine, & hos deterrebat à laude. At nunc ſi bene aliquis prouinciam rexerit, huic quæſita virtute dignitas offertur, patet enim omnibus honoris, & gloriæ campus, ex hoc quiſque quod cupit petat, & aſſecutus ſibi debeat. Prouincijs quoque in poſterum, & iniuriarum metum, & accuſandi neceſſitatem remiſiſti. Nam ſi profuerint quibus gratias egerint, de nullo queri cogentur: & alioquin nihil magis prodeſſe candidato ad ſequentes honores, quàm peractus optimè magiſtratus, magiſtratus magiſtratu, honore honor petitur. Volo ego qui prouinciam rexerit, non tantùm codicillos amicorum, nec vrbana coniuratione eblanditas preces, ſed decreta co-

lonia-

[1] *neſciat*

loniarum, decreta ciuitatum alleget. Nã ſuffragijs conſularium virorum, vrbes, populi, gentes inferuntur. Efficaciſſimum pro candidato genus eſt rogandi, gratias agere. Iam quo aſſenſu ſenatus quo gaudio exceptum eſt, quum candidatis, vt quemq; nominaueras, oſculo occurreres? deuexus quidem in planum, quaſi vnus ex gratulantibus te mirer magis, an improbem illos, qui effecerunt, vt iſtud magnũ videretur, quum velut affixi curulibus ſuis manum tantùm, & hanc cunctanter, & pigrè, & imputantibus ſimiles promerent? Contigit ergo oculis noſtris inſolita facies princeps, & candidatus, æquales, & ſimul ſtantes, intuerique parem accipientibus honorem qui dabat. Quod factũ mutuum à cuncto ſenatu, quàm vera 1 acclamatione celebratum eſt, tanto maior, tanto auguſtior, nam cui nihil ad augendum faſtigium ſupereſt, hic vno modo creſcere poteſt, ſi ſe ipſe ſubmittat, ſecurus magnitudinis ſuæ neque enim ab vllo periculo fortuna principum longius abeſt, quàm ab humilitate. Mihi quidem non tam humanitas tua, quam intentio eius admirabilis videbatur, quippe quum orationi oculos, vocem, manum commodares; vt ſi alij eadem iſta mandaſſes, omnes comitatis numeros obibas. Atque etiam quũ ſuffragatorum nomina honore quo ſolent exciperentur, tu quoque inter

1 *declamatione*

ter excipientes eras,& ex ore principis illeſenatorius aſſenſus audiebatur : quòdque apud principem perhibere teſtimonium merentibus gaudebamus, perhibebatur à principe. Faciebas ergo quum diceres optimos: nec ipſorum modò vita à te,ſed iudicium ſenatus comprobabatur, ornarique ſe non illos magis quos laudabas lætabatur. Nam quòd precatus es, vt illa ipſa ordinatio comitiorum bene, ac feliciter eueniret nobis,reipublicæ,nònne tibi tale eſt,vt nos hunc ordinem votorũm conuertere debeamus? deos denique obſecrare,vt omnia quæ facis,quæque,facies, proſperè cedant tibi, reipubl.nobis? vel ſi breuius ſit optandum, vt vni tibi, in quo,& reſpubl.& nos ſumus? Fuit tempus,ac nimium diu fuit,quo alia aduerſa, alia ſecunda principi,& nobis nunc communia tibi nobiſcum tam læta quam triſtia : nec magis ſine te nos eſſe felices, quam tu ſine nobis potes. An ſi poſſes, in ſine votorum adieciſſes, vt ita precibus tuis dij annuerent, ſi iudicium noſtrum mereri perſeueraſſes? Adeò nihil tibi amore ciuium antiquius, vt antè à nobis, deinde à dijs, atque ita ab illis amari velis, ſi à nobis ameris. Et ſanè priorum principum exitus docuit, ne à dijs quidem amari, niſi quos homines ament. Arduum erat has precationes tuas laudibus adæquare: adæquauimus tamẽ. Qui amoris ardor?qui ſtimuli?quę faces illas nobis acclamationes ſubiecerunt?

Non

Non noſtri Cæſar ingenij, ſed tuæ virtutis, tuorùmque meritorum voces fuerunt, quas nulla vnquam adulatio inuenit, nullus cuiuſquam terror expreſſit. Quem ſic timuimus, vt hæc fingeremus? quem ſic amauimus, vt hæc fateremur? Noſtri neceſſitatem ſeruituris, quando ſimile aliquid audiſti, & quando dixiſti. Multa quidem excogitat metus: ſed quæ appareant quæſita ab inuitis aliud ſolicitudinis, aliud ſecuritatis ingenium eſt: alia triſtium inuẽtio, alia gaudentium. Neutrum ſimulationes expreſſerint, habent ſua verba miſeri, ſua verba felices, vt quæ iam [1] maximè ab vtriſq; dicantur. Teſtis ipſe es, quæ omnium ore lætitia non amictus cuiquam, non habitus quem modò extulerat: inde reſultantia vocibus tecta, nihilq; tantis clamoribus ſatis clauſum. Quis tunc non è veſtigio ſuo exiluit? quis exiluiſse ſenſit? multa fecimus ſponte, plura inſtinctu quodam, & imperio, nã gaudio quoq; cogendi vis ineſt. num ergo modum ei tua ſaltem modeſtia impoſuit? nam quanto magis à te reprimebatur, exarſimus, non contumacia Cæſar, ſed vt in tua poteſtate eſt, an gaudeamus, ita in quantum, nec in noſtra. Comprobaſti, & ipſe acclamationum noſtrarum fidem lacrymarum tuarum veritate. Vidimus humeſcentes oculos tuos demiſſumque gaudio vultum: tantùmque ſanguinis in ore quantũ in animo pu-

[1] *maximè eadem ab vt.*

pudoris. Atque hoc magis incenſi ſumus, vt precaremur nequando tibi non eadem cauſa lacrymarum, vtque non nunquam frontem tuam abſtergeres. Hoc ipſum, has ſedes nobis quaſi, reſponſuras interrogemus viderintne vnquam principis lacrymas: at ſenatus ſæpe viderunt. Onerasti futuros principes: ſed, & poſteros noſtros. Nam, & hi à principibus ſuis exigent, vt eadem audire mereantur: & illi quòd non audiant, indignabuntur. Nihil magis poſſum propriè dicere, quam quòd dictum eſt à cuncto ſenatu, O te felicem; quòd quum diceremus, non [1] opes tuas, ſed animum mirabamur. Eſt demum vera felicitas, felicitate dignum videri. Sed cũ multa illo die dicta ſunt ſapienter, & grauiter, tum vel in primis hoc crede nobis, crede tibi. Magna hoc fiducia noſtri, maiore tamen tui diximus. Alius enim fortaſſe aliũ, ipsũ [2] ſe nemo deceperit, introſpiciat modo vitã, ſeq; quid mereatur interroget. Proinde dabat vocibus noſtris fidẽ, apud optimũ principem, quod apud malos detrahebat, quamuis enim faceremus quæ amantes ſolent, illi tamẽ non amari ſe credebant ſibi. Super hæc precati ſumus, vt ſic te amarent dij, quemadmodum tu nos. Quis hoc, aut de ſe, aut principi diceret mediocriter amanti? Pro nobis ipſis quidem, hæc fuit ſumma votorum, vt nos ſic amarent dij, quomodo

1 *opes, ſed an*, 2 *ſe ne nemo deci*

do tu. Eſtne verùm quod inter iſta clamauimus, O nos felices? Quid enim felicius nobis, quibus non iam illud optandum eſt, vt nos diligat princeps, ſed dij, quemadmodum princeps? Ciuitas religionibus dedita, ſemperque deorum indulgentiam piè merite, nihil felicitati ſuæ putat aſtrui poſſe, niſi vt dij Cæſarem imitentur. Sed quid ſingula conſector, & colligo, quaſi verò, aut oratione complecti, aut memoria conſequi poſſim quæ vos P. C. ne qua interciperet obliuio, & in publica acta mittenda, & incidenda in ære cenſuiſtis? Antè orationes principum tantùm eiuſmodi genere monumentorum mandari æternitati ſolebant: acclamationes quidem noſtræ parietibus curiæ claudebantur, erant enim quibus, nec ſenatus gloriari nec princeps poſſent: has vero, & in [1] ſingulis exire, & poſteris prodi, cùm ex vtilitate tum ex dignitate publica fuit, primum, vt orbis terrarum pietatis noſtræ adhiberetur teſtis, & conſcius: deinde, vt manifeſtum eſſet audere nos, de bonis maliſque principibus non tantùm poſt ipſos iudicare: poſtremo, vt experimento cognoſceretur, & antè nos gratos, ſed miſeros fuiſſe, quibus eſſe nos gratos probare anteà non licuit. At qua contentione, quo niſu, quibus clamoribus expoſtulatum eſt ne affectus noſtros, ne tua merita ſupprimeres? denique vt in-

po-

1 *vulgus exire, & in poſt.*

poſterum exemplo prouideres? Diſcant, & principes acclamationes veras falsáſque diſcernere, habeantque muneris tui, quòd iam decipi non poterunt. Non instruendum illis iter ad bonam famam, ſed non deſerendum: non ſubmouenda adulatio, ſed non reducenda eſt. Certum eſt, quæ facere, & quæ debeant audire, ſi faciant. Quid nunc ego ſuper ea quæ ſum, cum toto ſenatu precatus, pro ſenatu precer, niſi vt hæreat animo tuo gaudium quòd nunc oculis protuliſti? Ames illum diem, & tamen vincas: noua mereaeris noua audias, eadem enim dici niſi, ob eadem facta non poſſunt. Iam quàm antiquum, quàm conſulare quòd triduum totum ſenatus ſub [1] exemplo tui ſedit, quum interea nihil præter conſulem ageres? Interrogauit quiſque quòd placuit: diſſentire, diſcedere, & copiam iudicij ſui reipubl. facere tutum fuit. Conſulti omnes, atque etiam dinumerati ſumus vicitque ſententia non prima, ſed melior. At quis antea loqui? quis hiſcere audebat, præter miſeros illos qui primi interrogabantur: cæteri quidem defixi, & attoniti ipſam illam mutam, ac ſedentariam aſſentiendi neceſſitatem quocum dolore animi, quocum totius corporis horrore perpetiebantur. Vnus ſoluſq; cenſebat quod ſequerentur omnes, & omnes improbarent, in primis ipſe qui cẽſuerat:

E adeo

[1] *exemplo patientiæ tuæ ſedit,*

adeo nulla magis omnibus diſplicent quàm quæ ſic fiunt,tanquam omnibus placeant. Fortaſſe imperator in ſenatu ad reuerentiam eius componebatur:cæterùm egreſſus ſtatim,ſe recipiebat in principē, omniaq;conſularia officia abigere, negligere contemnere ſolebat. Illa verò ita conſul;vt ſi tantum conſul foret, nihil infra ſe putabat, niſi quod infrà conſulem eſſet: ac primùm ita domo progrediebatur, vt illum nullus apparatus arrogantiæ principalis,nullus præcurſorum tumultus detineret. Vna erat in limine mora, conſultare aues,reuereriq; numinū monitus: nemo perturbabatur, nemo ſubmouebatur. Tanta viatoribus, quies, tantus pudor faſcibus, vt plerumque aliena turba ſubſiſtere,& conſulem, & principē cogeret. ipſius quidem officium, tam modicum,tam temperatū, vt antiqus aliquiſque magnus, conſul bono principe incedare videretur. Iter illi ſæpius in forum, frequenter tamen, & in campum, nam comitia conſulum obibat ipſe, tantum ex renuntiatione eorum voluptatis,quantum priùs ex deſtinatione capiebat. Stabant candidati ante curulem principis, vt ipſe ante [1] conſules ſteterat adigebantur. que in verba in quæ paulo antè ipſe iurauerat princeps, qui tantùm putat eſſe in iureiurando,vt illud,& ab alijs exigat.Reliqua pars diei tribunali dabatur. Ibi

[1] *conſulis*

Ibi verò quanta religio æquitatis, quanta legum reuerentia? Adibat aliquis, vt principem, reſpondebat ſe conſulem eſſe. Nullius ab eo magiſtratus ius, nullius autoritas imminuta eſt, aucta etiam: ſiquidem pleraque ad prætores remittebat, atque ita, vt collegas vocaret, non quia populare gratùmque audientibus, ſed quia ita ſentieb it. Tantum dignationis in ipſo honore ponebat, vt non amplius eſſe cenſeret, quòd aliquis collega appellaretur à principe, quàm quòd prætor eſſet. Ad hæc tam aſſiduus in tribunali, vt labore refici, ac reparari videretur. Quis noſtrum idem curæ, idem ſudoris[1] ſumit? quis [2] adeo expetitis honoribus, aut deſeruit, aut ſufficit? Et ſane æquum eſt tantum cæteris præſtare conſulibus ipſum qui conſules facit: quippe etiam fortunæ videbatur indignum, ſi poſſet honores dare, qui gerere non poſſet, facturus conſules doceat,[3] accepturiſque ampliſſimum honorem perſuadeat, ſcire ſe quid ſit quod daturus ſit: ſic fit vt illi quoq; ſciant quid acceperint. Quo iuſtius ſenatus, vt ſuſciperes quartum conſulatum, & rogauit, & iuſſit. Imperij hoc verbum, non adulationis eſſe, obſequio tuo crede, quod non alia in re magis, aut ſenatus exigere à te aut tu præſtare ſenatui debes. Vt enim cæterorum hominum, ita principum illorum omnium qui

1 *inſumis* 2 *ab eo* 3 *accepturóſque.*

dij ſibi videntur, æuum omne, & breue, & fragile eſt. Itaque optimum quemque niti, & contendere decet, vt poſt ſe quoq; reipubl. proſit, moderationis ſcilicet iuſtitiæque monimentis, quæ prima ſtatuere eos, poteſt. Hæc nempe intentio tua, vt libertatem reuoces, ac reducas. Quem ergo honorem magis amare, quod nomen vſurpare ſæpius debes, quàm quòd primùm inuenit recuperata libertas? Non eſt minus ciuile, & principem eſſe pariter, & conſulem, quàm tantùm conſulem. Habes etiam rationem verecundiæ collegarum tuorum (collegarum inquam: ita enim, & ipſe loqueris, & nos loqui vis) oneroſa erit modeſtiæ illorum tertij conſulatus ſui recordatio donec te conſulem videant. Neq; enim poteſt non nimium eſſe priuatis, quod principi ſatis eſt. Annuas Cæſar optantibus, quibùſque apud deos eſſe conſueſti, quorum [1] potens es ipſe, votorum compotes facias. Fortaſſe ſufficiat tibi tertius conſulatus: ſed nobis tanto minus ſufficit. Ille nos inſtituit, & induxit vt te iterum iterumque eos habere cupiamus: remiſſius iſtud contenderemus, ſi adhuc non ſciremus qualis eſſes futurus. Tolerabilius fuit, experimentum tui nobis quàm vſum negari. Dabitùrne rurſus videre conſulem illum? audiet, & reddet quas proximè voces? præſtabitque gaudium quantũ ipſe percipiet?

præ-

1 *potens es, votorum*

præſidebit lætitiæ publicæ autor eius & cauſa ? tentabitque affectus noſtros, vt ſolet cohibere? nec poterit ? pietati ſenatus cum modeſtia principis felix, ſpecioſumque certamen, ſeu fuerit victa, ſeu vicerit. Equidem incognitam quandam proximaque maiorem, præſumo lætitiam Quis enim eſt tam imbecilli ingenio, qui non tanto meliorem conſulem ſperet, quanto ſæpius fuerit? ſ... labores, ſi non continuò deſidiæ, ac voluptati dediſſet, otio tamen, & quiete recreaſſet: hic conſularibus curis exolutus, principales reſumpſit, tam diligens temperamenti, vt nec conſulis officium princeps, nec principis conſul appeteret. Vidimus vt prouinciarum deſiderijs, vt ſingulorum etiam ciuitatum ı præſidijs occurrat, nulla in audiendo difficultas, nulla in reſpondendo mora. Adeunt ſtatim: dimittuntur ſtatim, tandemque principis fores exculſa legationum turba non obſidet. Quid in omnibus ² excogitationibus, quàm mitis ſeueritas, quàm non diſſoluta clementia? Non locupletando fiſco ſedes, nec aliud tibi ſententiæ tuæ pratium, quàm bene iudicaſſe. Stant ante te litigatores non de fortunis ſuis, ſed de tua ³ exiſtimatione ſoliciti, nec tam verentur, quid de cauſa ſua, quàm quid de moribus ſentias, O ⁴ veri principis, atque etiam

1 *precibus* 2 *cognitionibus*, 3 *æſtimatione* 4 *verè*

conſulis, reconciliare æmulas ciuitates; tumenteſque populos non imperio magis, quam ratione compeſcere, intercedere iniquitatibus magiſtratuum, infectùmque reddere, quicquid fieri non oportuerit: poſtremo, velociſſimi ſideris more omnia inuiſere, omnia audire, & vndecunque inuocatum [1] ſtatim velut numen adeſſe, & aſſiſtere. Talia eſſe crediderim, quæ ipſe mundi parens temperat nutu, ſiquando oculos demiſit in terras, & facta mortalium inter diuina opera [2] numerare dignatus eſt quibus nunc per te liber, ſolutuſque cœlo tantùm vacat, poſtquam te dedit, qui erga omne hominum genus vice ſua fungereris, fungeris enim ſufficiſque mandanti, quum tibi dies omnis ſumma cum vtilitate [3] noſtra, cum tua laude condatur. Quòd ſiquando cum influentibus negotijs paria fecisti, inſtar refectionis exiſtimas mutationem laboris. Quæ enim remiſſio tibi niſi luſtrare ſaltus? excutere cubilibus feras? ſuperare immenſa montium iuga, & horrentibus ſcopulis gradum inferre, nullius manus, nullius veſtigio aditum? atque inter hæc, pia mente adire lucos & occurſare numinibus? Olim hæc experientia iuuentutis, hæc voluptas erat, his artibus futuri duces imbuebantur, certare cum fugacibus feris

---

1 ſtatim numen velut ad, 2 ſacri legè dicta, ſed à gentili. 3 noſtra ſumma cum t.

ris curſu, cum audacibus, robore, cum callidis, aſtu: nec mediocre pacis decus habebatur, ſubmota campis irruptio ferarum, & obſidione quadam liberatus agreſtium labor. Vſurpabant gloriam iſtam illi quoque principes, qui obire non poterant: vſurpabant 1 autem vt domitas 2 fractiſque clauſtris feras, ac deinde in ipſorum quidem ludibrium emiſſas, mentita ſagacitate colligerent. Huic par capiendi quærendique ſudor, ſummûſque, & idem gratiſſimus labor, inuenire. Enimuero ſiquando placuit, idem corporis robur in maria proferre, non ille fluitantia vela aut oculis ſequitur, aut manibus: ſed nunc gubernaculis aſſidet, nunc valentiſſimo quoque ſodalium certat frangere fluctus, domitare ventos, & reluctantes, remiſque transfretare obſtantia freta. Quantum diſſimilis, illi qui non Albani lacus otium, Baianiq; torporem, & ſilentium ferre, non pulſum ſaltem fragoremque remorum perpeti poterat, 3 quin ad ſingulos ictus turpi formidine horreſceret. Itaque procul ab omni ſono inconcuſſus ipſe, & immotus, religato reuinctoque nauigio non ſecus ac piaculum aliquod trahebatur. Fœda facies quum P. R. imperator alienum curſum, alienúmque rectorem, velut capta naue ſequeretur. Nec deformitate iſta

 ſal-

1 *autem eta vt d.* 2 *fractaſque*
3 *qui*

ſaltem flumina carebant, atque amnes, Danubius, ac Rhenus, tantum illud noſtri dedecoris vehere gaudebant, non minore cum pudore imperij, quòd hæc Romanæ aquilæ, Romana ſigna, Romana denique ripa, quàm quod hoſtium proſpectarent hoſtium, quibus moris eſt eadem illa nunc rigentia gelu flumina, aut campis ſuperflua, nunc liquida, ac [1] deferentia luſtrare nauigijs, nandoque ſuperare. Nec verò laudauerim per ſe magnopere duritiem corporis, ac lacertorum, ſed ſi his validior toto corpore animus [2] imperaret, quem non fortunæ indulgentiæ molliant, non copiæ principales ad ſegnitiem, luxumq; detorqueant: tunc ego, ſeu montibus, ſeu mari exerceatur, & lætum opere corpus, & creſcentia laboribus membra mirabor. Video enim iam inde antiquitus maritos dearum, [3] ac deorum liberos, nec dignitate nuptiarum magis, quàm his artibus inclaruiſſe. Simul cogito quum ſint iſta ludus, & auocamentum huius, illæ feriæ, & intentæ, & à quibus ſe in tale otium recipit, voluptates, ſunt enim voluptates quibus optimè de cuiuſque grauitate, ſanctitate, temperantia creditur. [4] Iam quis adeo diſſolutus, cuius non occupationibus, aliqua ſpecies ſeueritatis incidat? Otio prodimur. An non pleriqueprincipes, hoc idiem tempus in aleam, ſtupra, luxum con-

1 *deferentia* 2 *imperiter*, 3 *& deorum l.* 4 *Nam*

conferebant, quum feriarum laxamenta curarum vitiorum contētione ſupplerent! Habet hoc primum magna fortuna, quod nihil tectum, nihil occultum eſſe patitur: principum vero non modo domos, ſed cubicula ipſa intimóſque receſſus recludit, omniaque arcana noſcenda famæ proponit atque explicat. Sed tibi Cæſar, nihil accomodatius fuerit ad gloriam, quàm penitus inſpici. Sunt quidem præclara quæ in publicum profers, ſed non minora ea, quæ limine tenes. Eſt magnificum quòd te ab omni [1] contagione vitiorum reprimis, ac reuocas, ſed magnificentius quòd tuos. Quanto enim magis arduum eſt alios præſtare quàm ſe, tanto laudabilius quòd quum ipſe ſis optimus, omnes circa te ſimiles tui effeciſti. Multis illuſtribus dedecori fuit, aut inconſultius vxor aſſumpta, aut retentia patientius: ita foris claros domeſtica deſtruebat infamia, & ne maximi ciues haberentur hoc efficiebat, quod mariti minores erant. Tibi vxor in decus, & gloriam cedit: quid enim illa ſanctius? quid antiquius? Nonnè ſi pontifici maximo diligenda ſit coniunx, aut ſimilem (vbi eſt autem ſimilis?) elegerit quàm illa nihil ſibi fortuna tua, niſi gaudium vindicat? quàm conſtanter non potentiam tuam, ſed ipſum te reueretur? Idem eſtis inuicem quod fuiſtis: probatis ex æquo, nihil

1 *cognatione*

que vobis felicitas addidit, niſi quòd ſcire cœpiſtis, quàm bonè vterque veſtrûm felicitatem ferat. Eadem quàm modica cultu? quàm parca comitatu: quàm ciuilis inceſſu? mariti hoc opus, qui ita imbuit, ita inſtituit, nam vxori ſufficit obſequij gloria. An quum videat, quàm te nullus terror, nulla comitetur ambitio, non & ipſa cum ſilentio incedat? ingredientemque pedibus maritum in quantum patitur ſexus imitetur? Decuerit hoc illam, etiamſi diuerſa tu facias Sub hac verò modeſtia viri, quantam debet verecundiam vxor marito? fœmina ſibi? Soror autem tua, vt ſe ſororem eſſe meminit? vt in illa tua ſimplicitas, tua veritas, tuus candor agnoſcitur? vt ſiquis eam vxori tuæ conferat, dubitare cogatur vtrum ſit efficacius ad rectè viuendum, bene inſtitui, aut feliciter naſci. Nihil eſt tam pronum ad ſimultates, quàm æmulatio; in fœminis præſertim: ea porro maximè naſcitur ex coniunctione, alitur æqualitate, [1] exardeſcit inuidia, cuius finis eſt odium. Quo quidem admirabilius exiſtimandum eſt, quod mulieribus duabus in vna domo, parique fortuna nullum certamen, nulla contentio eſt. Suſpiciunt inuicem, inuicem cedunt: quùmque te vtraque effuſiſſimè diligat nihil ſua putant intereſſe, vtram tu magis ames. Idem vtrique propoſitum, idem tenor vitæ, nihilque, ex quo ſen-

1 *ardeſcit*

ſentias duas eſſe, te enim imitari, te ſubſequi ſtudent. Ideo vtraque mores eoſdem, quia vtraque tuos habet: inde moderatio, inde etiam perpetua ſecuritas. Neque enim vnquam periclitabuntur eſſe priuatæ, quæ non deſierunt. Obtulerat illis ſenatus cognomen Auguſtarum, quòd certatim deprecatæ ſunt, quandiu appellationem patris patriæ tu recuſaſſes, ſeu quòd plus eſſe in eo iudicabant, ſi vxor, & ſoror tua quàm ſi Auguſtæ dicerentur. Sed quæcunque illis ratio tantam modeſtiam ſuaſit, hoc magis dignæ ſunt, quæ in animis noſtris, & ſint & habeantur auguſtæ, quia non vocantur. Quid enim laudabilius fœminis, quàm ſi verum honorem non in ſplendore titulorum, ſed in iudicijs hominum reponant? magniſque nominibus pares ſe faciant, etiam dum recuſant? Iam etiam, & in priuatorum animis, exoleuerat priſcum mortalium bonum amicitia, cuius in locum migrauerant aſſentationes, blanditiæ, & peior ordo amoris ſimulatio, etenim in principum domo, nomen tuum amicitiæ inane ſcilicet irriſumque [1] manebat. Nam quæ poterat eſſe inter eos amicitia quorum ſibi alij domini, alij ſerui videbantur? Tu hanc pulſam, & errantem reduxiſti. Habes amicos, quia amicus ipſe es. neque enim vt alia ſubiectis, ita amor im-

E 6 pera

1 *remanebat*

peratur: neque eſt vllus affectus, tam erectus, & liber, & dominationis impatiens, nec qui magis vices exigat. Poteſt fortaſſe princeps inique, poteſt tamen odio eſſe, non nullis, etiamſi ipſe non oderit: amari, niſi ipſe amet, non poteſt. Diligis ergo quum diligaris, & in eo quod 1 vtrique honeſtiſſimum eſt, tota gloria tua eſt qui ſuperior factus deſcendis, in omnia familiaritatis officia, & in amicum ex imperatore ſubmitteris: immò nunc maximè imperator, quum amicum ex imperatore agis. Etenim, quum plurimis amicitijs fortuna principum indigeat, præcipuum eſt principis opus, amicos parare. Placeat tibi ſemper hæc ſecta, & cùm alias virtutes tuas, tum hanc conſtantiſſimè teneas, nec vnquam perſuadetur humile eſſe principi, niſi odiſſe. Iucundiſſimum eſt, in rebus humanis amari, ſed non minus amare: quorum vtroque ita frueris, vt quum ipſe ardentiſſimè diligas, adhuc tamen ardentius diligaris, primùm, quia facilius eſt, vnum amare quàm multos: deinde, quia tibi amicos tuos obligandi, adeſt facultas tanta, vt nemo poſſit te, niſi ingratus non magis amare. Operæ pretium eſt referre, quod tormentum tibi iniunxeris, nequid amico negares? dimiſiſti optimum virùm, 2 tibi chariſsimum, inuitus, & triſtis, & quaſi retinere non poſ-

1 *vtrinque*
2 *tibique ch.*

poſſes: quantum amares eum deſiderio expertus es, diſtractus ſeparatuſque, dum cedis, & vinceris. Ita quòd fando inauditum, quum princeps, & principis amicus diuerſa velletis, id potius factum eſt, quòd amicus volebat. O rem memoriæ literiſque mandandam, præfectum prætorij non ex ingerentibus, ſed ex ſubtrahentibus legere: eundémque otio, quem pertinaciter amet, reddere: quumque ſis ipſe diſtentus imperij curis, non quietis gloriam cuiquam inuidere. Intelligimus Cæſar quantum tibi pro laborioſa iſta ſtatione, & execita debeamus, quum otium à te, tanquam res optima, & petatur, & detur. Quam ego audio confuſionem tuam fuiſse, quum digredientem proſequeris? proſequutus enim, nec temperaſti tibi minus exeunti, in littore amplexus oſculum ferres. Stetit Cæſar in illa amicitiæ ſpecula, precatuſque maria, celerémque (ſi tamen ipſe voluiſset) recurſum, nec ſuſtinuit recedentem, non etiam, atque etiam votis, lacrymis ſequi. Nam de liberalitate taceo, quibus enim muneribus æquari, hæc cura principis, hæc patientia poteſt, qua meruiſti, vt ille ſibi nimium fortis, ac propè durus videretur? Nec dubito quin agitauerit ſecum, an gubernacula retorqueret: & feciſſet, niſi quòd pænè ipſo contubernio principis felicius, iucundiùſque eſt, deſiderare principem. Et ille quidem, vt maxima fructus ſuſcepti, ita maiore depoſiti officij glo-
ria

ria fruitur: tu autem facilitate, iſta conſequutus es, ne quem retinere videaris inuitum. Ciuile, hoc erat, & parenti publico conuenientiſſimum, nihil cogere, ſempèrque meminiſſe, nullam tantam poteſtatem cuiquam dari poſſe, vt non ſit gratior poteſtate libertas. Dignus es, Cæſar qui officia mandes deponere optantibus, qui petentibus vacationem inuitus quidem, ſed tamen tribuas, qui ab amicis orantibus requiem, non te relinqui putes qui ſemper inuenias, & quos ex otio reuoces, & quos otio reddas. Vos quoque quos parens noſter familiariter inſpicere dignatur, fouete iudicium eius, quòd de vobis habet: hic veſter, labor eſt. Princeps enim, quum in vno, probauit amore ſe ſcire, vacat culpa ſi alios minus amat. Ipſum quidem quis mediocriter diligat, quum leges amandi non det, ſed accipiat? hic præſens, ille mauult abſens amari: vterque ametur, vt mauult: nemo in tædium præſentia, nemo in obliuionem abſentia veniat. Tenet quiſque locum quem ſemper meruit: faciliùſque eſt, vt oculis eius, vultus abſentis, quàm vt animo charitas excidat. Plerique principes, quum eſſent ciuium domini, libertorum erant ſerui: horum conſilij, horum nutu regebantur: per hos audiebant, per hos loquebantur: per hos præturæ etiam, & ſacerdotia, & conſulatus, immò, & ab his petebantur: tu libertis tuis ſummum, quidem honorem, ſed tanquam li-

libertis habes, abundéque ſufficere his credis, ſi probi, & frugi exiſtimentur. Scis enim præcipuum eſſe indicium, non magni principis magnos libertos. Ac primùm neminem in vſu habes, niſi, aut tibi, aut patri tuo aut optimo cuique principum dilectum: ſtatimque hos ipſos quotidie, deinde ita formas, vt ſe non tua fortuna, ſua metiantur: & tanto magis [1] digni, quibus honor omnis præſtetur à nobis, quia nō eſt neceſſe. Iuſtiſne de cauſſis S.P.Q.R. optimi tibi cognomen adiecit? Paratum id quidem, & in medio poſitum, nouum tamen ſcias neminem antè meruiſſe, quòd non erat excogitandum, ſiquis meruiſſet. An ſatius fuit felicem vocare? quòd non moribus, ſed fortunæ datum eſt. Satius magnum? qui plus inuidiæ quàm pulchritudinis ineſt. Adoptauit te optimus princeps in ſuum, ſenatus in optimi nomen. Hoc tibi tam proprium, quàm paternum, nec magis [2] diffinitè, diſtinctèque deſignat qui Traianum, quàm qui optimum appellat, vt olim frugalitate Piſones ſapientia Lælii, pietate Metelli monſtrabantur: quæ ſimul omnia, vno iſto nomine continentur, nec videri poteſt optimus niſi qui eſt omnibus optimis in ſua cuiuſque laude præſtantior. Meritò tibi ergo, poſt cæteras appellationes hæc eſt addita, vt maior. Minus eſt enim imperatorē, & Cæſarem, & Auguſtum quàm omnibus

1 *digni ſunt qu.* 2 *definitè.*

bus imperatoribus, & Cæſaribus, & Auguſtis eſſe meliorem: ideòque ille parens hominum, deorumque optimi prius deinde maximi nomine colitur: quo præclarior laus tua, quem non minus conſtat, optimum eſſe, quàm maximum. Aſſequutus es nomen, quòd ad alium tranſire non poſſit, niſi, vt appareat in bono principe alienum, in malo, falſum: quòd licet omnes poſtea vſurpent, ſemper tamen agnoſcetur vt tuum. Etenim vt nomine Auguſti admonemur eius, cui primùm dicatum eſt: ita hæc optimi appellatio nunquam memoriæ hominum ſine te recurret: quotieſque poſteri noſtri optimum aliquem vocare cogentur, toties recordabuntur, quis meruerit vocari. Quanto nunc, diue Nerua, gaudio frueris, quum vides, & eſſe optimum, & dici quem tanquam optimum elegiſti! quàm lætum tibi, quòd comparatus filio tuo 1 vinceris! Neque enim alio magis approbatur, animi tui magnitudo, quàm quòd optimus, ipſe non timuiſti eligere meliorem. Sed, & tu pater Traiane (nam tu quoque ſi non ſidera, proximam tamen ſideribus obtines ſedem) quantam percipis voluptatem, quum illum tribunum, illum militem tuum, tantum imperatorem, tantum principem cernis, cùmque eo, qui adoptauit amiciſſimè contendis, pulchrius fuiſſe genuiſſe talem, an elegiſſe? Macte vterque ingenti in-

1 *vincereris*

in rempubl. meritò, cui hoc tantùm boni contuliſtis: licet alteri veſtrùm filij virtus triumphalia, cœlum alteri dederit, non minor tamen veſtra laus, quòd iſta per filium, quàm ſi ipſi meruiſſetis. Scio P. C. cum cæteros ciues, tum præcipuè conſules oportere ſic affici, vt ſe publicè magis, quum priuatim obligatos putent. Vt enim malos principes rectius pulchriùſque, eſt ex communibus iniurijs odiſſe, quàm proprijs, ita boni ſpecioſius amantur, ob ea quæ generi humano, quàm quæ hominibus præſtant: quia tamen in conſuetudinem venit, vt conſules publica gratiarum actione perlata, ſuo quoque nomine, quantum debeant principi, profiteantur, concedite me non pro me magis munere iſto, quàm pro collega meo Cornuto Tertullo, conſulari viro, fungi. Cur enim non pro illo, quoque gratias agam pro quo non minus debeo? præſertim, quum indulgentiſſimus imperator, in concordia noſtra, ea præſtiterit ambobus, quæ ſi tantùm in alterum contuliſſet, ambos tamen æqualiter obligaſſet. Vtrunque noſtrùm iſte optimi, cuiuſque ſpoliator, & carnifex ſtragibus amicorum, & in proximum iacto fulmine afflauerat, iiſdem enim amicis gloriabamur, eoſdem amiſſos lugebamus: ac ſicut nunc ſpes, gaudiùmque, ita tunc communis nobis dolor, & metus erat. Habuerat hunc honorem periculis noſtris diuus Neruа, vt nos, & ſi minus vt

I bonos

1 bonos promouere vellet, quia, mutati ſeculi ſignum, & hoc eſſet quòd florent, quorum præcipuum votum antè fuerat, vt memoriæ principis elaberentur. Nondum biennium compleramus in officio laborioſiſſimo, & maximo, quum tu nobis, optime principum, fortiſſime imperatorum, conſulatum obtuliſti, vt ad ſummum honorem, gloria celeritatis accederet. Tantum inter te, & illos principes intereſt, qui beneficijs ſuis commendationem, ex difficultate captabant, gratioréſque accipientibus honores arbitrabantur, ſi priùs illos deſperatio, & tedium, & ſimilis repulſæ mora in notam quandam pudorémque vertiſſent. Obſtat verecundia quominus percenſeamus, quo vtrunque noſtrûm teſtimonio ornaris, vt amore recti, amore reipubl. priſcis illis, conſulibus æquaueris, meritò néc ne neutram in partem decernere audeamus: quia nec fas, eſt affirmationi tuæ derogare, & oneroſum confiteri, vera eſſe quæ de nobis præſertim, tam magnifica dixiſti. Tu tamen dignus es, qui eos conſules facias de quibus poſſis, iſta prædicare. Tribuas veniam, quòd inter hæc beneficia tua gratiſſimum eſt nobis, quòd nos rurſus collegas eſſe voluiſti: ita charitas mutua, ita congruens tenor vitæ, ita vna eadémque ratio propoſiti poſtulabat: cuius ea vis, vt morum ſimilitudo concor-
diæ

1 *bonos, tamen pr.*

diæ noſtræ, gloriam minuat ac perinde ſit mirum, ſi alter noſtrum à collega, ac ſi à ſeipſo diſſentiat. Non ergo temporarium, & ſubitum eſt, quòd vterque collegæ conſulatu tanquam iterum, ſuo gaudet: niſi quòd tamen, qui rurſus conſules fiunt, bis quidem, ſed temporibus diuerſis obligantur, nos duos conſulatus accipimus ſimul, ſimul gerimus, alter quæ in altero COS, ſed iterum, & pariter ſumus. Illud verò quàm inſigne, quod nobis præfectis ærario conſulatum, antequam ſucceſſorem dediſti? Aucta eſt dignitas dignitate: neque continuatus tantùm, ſed geminatus eſt honor, finèmque poteſtatis alterius, tanquam parum eſſet excipere, præuenit. Tanta tibi integritatis noſtræ fiducia fuit, vt non dubitares te ſalua diligentiæ tuæ ratione eſſe facturum, ſi nos poſt maximum officium priuatos, eſſe non ſineres. Quid quòd eundem in annum conſulatum, noſtrum contuliſti? Ergo non alia nos pagina, quàm te conſulem accipiet: & noſtra quoque nomina addentur faſtis, quibus ipſe [1] præſcriberis. Tu comitijs noſtris præſidere, tu nobis ſanctiſsimum, illud carmen præire dignatus es: tuo iudicio conſules facti, tua voce renuntiati ſumus, vt idem honoribus noſtris ſuffragator in curia, in campo declarator exiſteres. Nam quòd eum potiſsimum menſem attribuiſti, quẽ tuus natalis exornat,

1. *perſcriberis.*

nàt,quàm pulchrum nobis,quibus edicto, quibus ſpectaculo celebrare continget, diem illum triplici gaudio lætum, qui principem abſtulit peſſimum, dedit optimum,meliorem optimo genuit? Nos ſub oculis tuis auguſtior, ſolito curru accipiet, nos inter ſecunda omnia, & vota certantia, quæ præſenti tibi conferentur, vehemur alacres,& incerti ex vtra parte maior auribus noſtris accidat clamor. Super omnia tamen prædicandum videtur,quòd pateris conſules eſse,quos feciſti: quippe nullum periculum, nullus ex principe metus conſulares animos debilitat, & frangit, nihil inuitis audiendum, nihil coactis decernendum erit. Manet manebitque honori veneratio ſua,nec ſecuritatem autoritate perdemus. Ac ſiquid fortè, ex conſulatus faſtigio fuerit diminutum,noſtra hæc erit culpa,non ſeculi,licet enim quantum ad principem, licet tales conſules agere, quales ante principes erant. Vllámne tibi pro beneficijs referre, gratiam parem poſsumus, niſi tantùm illam, vt ſemper nos meminerimus conſules fuiſse, & conſules tuos? Ea ſentiamus,ea cenſeamus,quę conſularibus digna ſunt: ita verſemur in republica,vt credamus eſse rempubl.non conſilium noſtrum, non operam ſubtrahamus, nec diſiunctos nos, & quaſi dimiſſos conſulatu, ſed quaſi aſtrictos, & deuinctos putemus, eundémque locum laboris, & curæ,quem reuerentiæ dignitatiſque teneamus. In-

fine

ſine orationis præſides cuſtodêſque imperij [1] deos ego conſul pro rebus humanis, ac te præcipuè Capitoline Iupiter, precor vt beneficijs tuis faueas, tantiſque muneribus addas perpetuitatem. Audi ſti quæ malo principi prçcabamur, exaudi quæ pro diſſimillimo optamus. Non te diſtringimus votis: non enim pacem, non concordiam, nō ſecuritatem, non opes oramus nō honores: ſimplex, cunctàque iſtà complexū vnum omnium votum eſt, ſalus principis. Nec verò [2] noua tibi iniungimus, tu enim iam tunc illum in tutelam recepiſti, quum prędonis auidiſſimi faucibus eripuiſti. Neque enim ſine auxilio tuo, quum altiſſima quęque quateretur, hic, qui omnibus excelſior erat, inconcuſſus ſtetit, pręteritus eſt à peſſimo principe, qui pręteriri ab optimo non potuit. Tu clara iudicij tui ſigna miſiſti, quū proficiſcenti ad exercitum tuo nomine, tuo honore ceſſiſti: tu voce imperatoris quid ſentires locutus, filium illi, nobis parentem, tibi pontificem maximum elegiſti. Quo maiore fiducia iiſdem illis votis, quę ipſe pro ſe nuncupari iubet, oro, & obteſtor, ſi bene rempubl. ſi ex vtilitate omnium regit, primùm vt illum nepotibus noſtris, ac pronepotibus ſerues: deìnde vt quandoque ſucceſsorem ei tribuas, quem genuerit, quem formauerit, ſimiléque fecerit adoptato: aut ſi hoc fato negetur

1 *diuos ego conſules*
2 *nouam tibi iniungimus curam.*

getur, in conſilio ſis eligenti, monſtréſque aliquem quem adoptari in Capitolio deceat. Vobis P.C. quantum debeam, publicis etiam monumentis continetur. Vos mihi in tribunatu quietis, in prætura modeſtiæ: vos in iſtis officijs, etiam quæ è ſtudijs noſtris circa tuendos ſocios iniunxeratis cunctis conſtantiæ antiquiſsimum, teſtimonium perhibuiſtis; vos proximè deſtinationem conſulatus mei, his acclamationibus approbauiſtis, vt intelligam, etiam atque etiam enitendum mihi, vt hunc conſenſum veſtrum complectar, & teneam, & in dies augeam. Etenim memini tunc veriſsimè iudicari, meruerit quis honorem, necne, quum adeptus eſt. Vos modò fauete huic propoſito, & credite, ſi curſu quondam prouectus ab illo inſidioſiſsimo principe, antequam profiteretur odium bonorum, poſtquam profeſſus eſt, ſubſtitui: quum viderem quæ ad honores compendia paterent, longius iter malui: ſi malis temporibus inter mœſtos, & pauentes, bonis inter ſecuros gaudentéſque numeror: ſi denique in tantum diligo optimum principem, in quantum inuiſus peſsimo fui. Ego reuerentiæ veſtræ, ſic ſemper inſeruiam, non vt me conſulem, & mox conſularem, ſed vt candidatum conſulatus putem.

PANEGYRICVS MAXIMIANO,

Et Conſtantino Auguſtis dictus.

DIxerint licet plurimi, multique dicturi ſint ea, quibus omnia facta veſtra ſummarùmque virtutem merita laudantur ſacratiſsimi principes. Maximiane, veſis nolis ſemper auguſte, & Conſtantine oriens imperator: mihi tamen certum eſt, ea præcipuè iſto ſermone complecti quæ ſunt huius propria lætitiæ, qua tibi Cæſari additum nomen imperii, & iſtarum cœleſtium nuptiarum feſta celebrantur. Cætera enim in rempubl. benificia veſtra, poſsunt multis occaſionibus, diuerſorum temporum prædicari, huic voto propria nunc debetur oratio, quòd ſemel factum, faturum eſt ſempiternum. Equidem ſcio gaudentium ſtudia nunc ita toto orbe floreſcere, quacunque fama vltra naturam, qua fingitur diſcurſus volucres mutuata, & pluſquam mille vocibus ſonora perorebruit, vt omnium nationum gratulationibus conſecretur. Quid enim rebus humanis contingere potuit, aut nobilius ad gloriam, aut certius ad ſalutem, quàm quòd priſtinæ veſtræ concordiæ, pe petuæque pietati, hoc quoque pignus acceſsit, ſummorum nominum arctiſsima coniunctione venerabile: vt imperatori filiam collocauerit imperator? Sed tamen nos oportet, omnes homines

mines exultatione ſuperare, qui hoc tantum reipubl. bonum præſentes intuemur, & ipſa vultuum veſtrorum contemplatione ſentimus, ita conueniſſe vos, ita non dexteras tantum, ſed etiam omnes ſenſus veſtros mentèſque 1 vinxiſſe, vt ſi fieri poſſit, tranſire inuicem in pectora veſtra cupiatis. Quid enim, aut tu charius dare, aut tu charius accipere potuiſti? quum hac affinitate veſtra, & tibi Maximiane per generum iuuenta renouata ſit, & tibi Conſtantine per ſocerum nomen imp. accreuerit? Maximas itaque vobis, æterni principes, publico nomine gratias agimus, quòd ſuſcipiendis liberis optandiſque nepotibus ſeriem, veſtri generis prorogando, omnibus in futurum ſeculis prouidetis: vt Romana, res olim diuerſis regentium moribus fatìſque iactata, tandem perpetuis domus veſtræ radicibus coaleſcat, tamque ſit immortale illius imperium, quàm ſempiterna ſoboles imperatorum. Hæc eſt vera pietas, hæc voluptas conſeruandi generis humani, exemplum dare gentibus ad matrimonia ſtudioſius expetenda, & liberos educandos, vt ſubſtituendis ſucceſſionibus ſingulorum nihil obſit 2 omnium poſteritate reſpubl. 3 Quare ſi le-

1 Al. *iunxiſſe*, 2 Al *omni poſt*

3 Illi, ait D. Ambroſ. qui deor, ſuor, adulteria venerantur, cælibatus, & viduitatis ſtatuere pœnas, ſpecie quidem qua fæcunditatem quærerent, ſed ſtudioque propoſitum caſtitas abolerẽt.

leges hæ quæ mulcta cœlibes notauerunt, parentes præmijs honorarunt, verè dicuntur eſſe fundamenta reipubl. quia ſeminarium iuuentutis, & quaſi fontem humani corporis ſemper Romanis exercitibus miniſtrarunt, quod huic veſtro in rempubl. meritò poſſumus dignum nomen aſcribere? qui non plebeia germina, ſed imperatoria ſtirpe rempubl. propagatis, vt quòd milleſimo anno poſt Vrbem conditam eueniſſe tandem gratulabamur, ne mutatoria per nouas familias communis ſalutis gubernacula traderentur. [1] id eſt omnibus durat ætatibus impp. ſemper Herculei. Quænam igitur vtriuſque veſtrum præconij, ac venerationis ordinem faciem? adhuc enim de ambobus [2] in hanc neceſſitudinem congruentibus vobis communiter dixi: & te quidem ſentio ſenior Auguſte maieſtati præcedere, te ſequi iunior imp. Sed profectò ſicut tuo Conſtantine ſocero ante eſt conciliata diuinitas, quum ab eo pignus ipſi chariſſimū poſtulares, ſic, & nunc quoque in hac gratulatione priùs illa dicenda ſunt, quæ in te conſiderans tantus iſte, & paterni,

1 Id eſt, hic (eſt) vacat, adiectum ab indocto librario.

2 Fit hoc hodie in Rom. imp. apud Germanos, nam ducalis Auſtriæ domus id faſtigij nunc tenet. Olim illuſtres Saxoniæ, Suetiæ, Bauariæque ducum familiæ.

ni, & tui autor imperij, lætatus eſt, quòd petiſti. O diuinum tuum Maximiane iudicium, qui hunc tibi iure adoptionis nepotem, maieſtatis ordine filium, etiam generum eſſe voluiſti: diui inquam Conſtantij filium, in quem ſe prima illius iuuenta transfudit, in cuius ore cœleſtes illius vultus natura ſignauit: qui aſpectum illius ad deorum concilia translati adhuc deſiderantibus, nobis ſufficit pro duobus. Neque enim forma tantùm in te patris Conſtantine, ſed etiam continentia, fortitudo, iuſtitia, prudentia ſeſe votis gentium præſentant. Quo enim magis continentiam patris æquare potuiſti, quàm quòd te ab ipſo fine pueritiæ illico matrimonij legibus tradidiſti, vt primo ingreſſu adoleſcentiæ formares animum maritalem, nihil de vagis cupiditatibus, nihil de conceſſis ætati voluptatibus, in hoc ſacrum pectus admitteres? Nouum iam tum miraculum iuuenis vxorius, ſed, vt res eſt, mente præſaga omnibus te verecundiæ obſeruationibus imbuebas, talem poſtea ducturus vxorem: fortitudinem autem illius iam tum in principijs conſequutus es. Multa ille Francorum millia, qui Batauiam aliàſque cis Rhenùm terras inuaſerant, interfecit, depulit, abduxit: tu iam ab ipſis eorum regibus auſpicatus es: ſimùlque, & præterita illorum ſcelera puniſti, & totius gentis lubricam fidem timore iunxiſti. Liberauit ille Britannias ſeruitute; tu etiam nobi-

les

les 1 illic oriendo feciſti. Plurimas ille barbaras nationes victoria domuit venia mitigauit: tibi, cunctis hoſtibus alacritatis tuæ terrore compreſſis, interim deeſt materia vincendi. Iuſtitiam verò patris, atque pietatem ſic imitaris, & ſequeris, vt omnibus ad te confugientibus, diuerſàmque opem, aut contra aliorum iniurias, aut pro ſuis commodis poſtulantibus, quaſi legata patris videaris exoluere idque ipſum coram gaudeas prædicari. Quicquid tu iuſtè, ac liberaliter feceris, filium Conſtantij neceſſariò præſtitiſti. Nam quid ego de prudentia dicam, quâ te pene credimus fore ipſo patre potiorem? qui veteres illos Romanæ reipubl. principes ſuperiorem Africanum, Pompeiùmque Magnum 2 ætatis curſum virtute prouectos tam maturè ſumpto vincis imperio: tantarùmque rerum ſuſtines molem incipiẽte virtute? Geſſeris enim multa fortiter licet, multa ſapienter, quum per maximos tribunatus ſtipendia patria conficeres, ſentias neceſſe eſt tantę auſpicia fortunę imp. adoleſcens, quanquam quid ego in te ætatis tuæ potius quàm grauitatis nomen vſurpo? cuius tanta maturitas eſt, vt quum tibi pater imperium reliquiſſet, Cæſaris tamen appellatione contentus expectare malueris, vt idem te qui, illum declaret

1 Nam in Britannia Conſtantinus natus fuit,

2 *Ætati curſũ virtute prouectos*, hoc eſt, qui virtutibus ante ætatem emicuerunt,

Auguſtum. Siquidē ipſum imperium hoc fore pulchrius iudicabas, ſi id non hæreditarium ex ſucceſſione cepiſſes, ſed virtutibus tuis debitum à ſummo imperatore meruiſſes. Neque enim dubium quin tibi maturè ſacrum iſtud faſtigium diuinæ poteſtatis aſtrueret, qui te iam olim ſibi generum etiam antequam petere poſſes, ſpōte delegerat. Hoc enim, vt audio, imago illa declarat in Aquileinſi palatio, ad ipſum conuiuij poſita aſpectum, vbi puella iam diuino decore venerabilis, ſed adhuc impar oneri ſuo, ſuſtinet, atque offert tibi etiam, tum puero galeam auro, gemmiſque radiantem, & pennis [1] pulchræ alitis eminentem: vt te quod vix vlla poſſunt habitus ornamenta præſtare, ſponſale munus faciat pulchriorem. Fortunatus pictor ille, quiſquis fuit: & quanuis Apellem, ipſùmque Parrhaſium ſcientia vicerit, materia tamen imaginis quàm artè felicior. Quanquam enim ipſi ferant difficillimam, eſſe præcipuè cuiuſque formæ imitationem, quia certis ſuis notis citò deformitas exprimatur: ſimilitudo tamen pulchritudinis, tam ſit ardua, quàm rara eſt pulchritudo, non tantum, tamen ille cepit laboris ex ore veſtro diuinas ſpecies transferendo, quantum diuinitatis hauſit cominus vos inſpiciendo, intuendo ſollicitè,

&

---

1 *Pulchræ alitis*, id eſt pauonis. Hinc apparet apud veteres galeæ conum, ex penis, aut alijs rebus addi ſolitum.

& curioſè ab hilaritate illius ætatis, vultus immobiles, & ſerios exigendo: promendo denique amoris veſtri tacita præſagia, vt quòd inuicem vobis verecundia negabat, liberè vos in imagine cerneretis. Sed profectò hoc iam Maximiane diuina mente præſumpſeras, hæc quum ferret ætas, vt rogareris optaueras, quum tibi in illa iucundiſſima ſede, lætitiæ harum nuptiarum gaudia prædeſtinabas, vt ſimul illam paruulam, & hunc intuendo creſcentem, diu fruereris expectatione voti, quod hac coniunctione 1 firmaſti enim competentius? quid prouidentia tua dignius facere potuiſti, quàm vt eius filio quem tibi pridem, & affinitate adſciueras, & maieſtate ſociaueras, nunc ex intimis affectibus traderes ſummi pignus imperij? Hæc eſt tua Maximiane inter omnes principes propria largitio. Alij diuitias, aut honores, aut ipſa etiam imperia, ſed ſola donarunt; tu animo maiore, quàm cæteri, pariter indulges, & quòd pietas tua habet chariſſimum, & quòd fortuna præcipuum. Nec tamen miranda iſta in te Maximiane animi magnitudo, in quem dij immortales tanta congeſſerunt, & naturæ bona, & ornamenta fortunæ, vt quamuis maxima largiaris, ita penes te ſint omnia, quaſi ea ſolus obtineas. Vt enim ille qui omnes aquas cœlo, & terris præbet

F 3 Ocea-

1 videtur ſic legendum, *firmaſti. Quid enim competentius? quid*,

Oceanus, ſemper tamen in motibus ſuis totus eſt: ita tu potes imperium Maximiane donare, non potes non habere. De quo ego quum ad id loci venero, ita dicam vt fortaſſe quibuſdam videar audacior, veritas tamen meæ erga te deuotionis appareat. Nunc enim ſequitur, vt quoniam virtutes tuas Conſtantine Auguſte ſocero prædicaui tu quoque licet optimè ſcias, tamen audias, quàm te principis ornet affinitas. Hic eſt qui nomẽ, quod accepit adeo principe generis ſui, dedit vobis: qui ſe progeniem eſſe Hærculis non adulationibus fabuloſis, ſed æquatis virtutibus comprobauit, hic eſt qui in ipſo ornatu numinis ſui, Gallias priorum temporum iniurijs efferatas, reipublicæ ab obſequium reddidit, ſibi ipſas ad ſalutem hic, quod iam falsò traditum de antiquis imperatoribus putabatur, Romana trans Rhenum ſigna primus barbaris gentibus intulit, huius quum frater rurſus, ac ſæpius expeditionibus domita Germania, aut boni conſulit, aut quieſcit, aut lætatur quaſi amica, ſi pareat: tu ferociſſimos Mauritaniæ populos inacceſſis montium iugis, & naturali munitione fidentes expugnaſti, recepiſti, tranſtuliſti. Te primo ingreſſu tuo tanta lætitia, tanta frequẽtia reſpublica excepit, vt quũ te ad Capitolini Iouis gremium, vel oculis ferre geſtiret, ſtipatione ſui vix ad portas vrbis admitteret. Te rurſus viceſimo anno imperatorẽ, octauo conſulem, ita ipſa amplexu quodã ſuo Roma voluit de-
tine

timere, vt videretur augurari, iam & timere quòd factum eſt. Eſt enim, imperator æterne, in quo vno querelam reipublicæ penè meruiſti [1] Audi doloris noſtri liberam vocem, ſi quidem dij ipſi, quòd plerunque humanas res negligant, dum querimur ignoſcunt: quibus aliud fortaſſe curantibus grandines ruunt, terræ dehiſcunt, vrbes hauriuntur: quæ non illis hauriuntur volentibus, ſed aut aliorſum aſpicientibus, aut fatali rerum curſu vrgente videntur accidere. Tale eſt imperator, quòd omnibus nobis incluſo gemitu mœrentibus facere voluiſti, non quidem tu reipublicæ negligentia, aut laboris fuga, aut deſidiæ cupiditate ductus, ſed conſilij olim, vt res eſt, inter vos placiti conſtantia, & pietate fraternæ quem totius vitæ ſummarumque rerum ſocium ſemper habuiſſes, in alicuius facti communitate deſereres ne vel illius, viderit quali, certè nouæ laudi cederes. Verùm longè diuerſa in vos erat cauſa declinandi, aut ſuſtinendi laboris. Quanquam, & ſi totam excuſationem ætatis afferres ſic quoque tibi reipubl curis non erat [2] abtuẽdum. An ſi maximus quiſque natu gubernator eſt certiſſimus ad ſalutem, non is eſt optimus qui vſu peritiſſimus imperator? Aut te vnquam Coſtantine liberi

1 Nota lector, quàm rectè, hic ſentiat de ſuis Dijs.

2 Al. *abeundum*, vel *abnuendum*.

noſtri, nepoteſque patientur, vel quum ad ſummam perueneris ſenectutem, reipubl. vela contrahere, quæ tam felicibus ventis, etiam iuuenis impleueris? Sed tamen vtcunque fas fuerit, eum principem, quem anni cogerent, aut valetudo deficeret receptui canere: te verò, in quo adhuc iſtæ ſunt integræ ſolidæque vires, hic totius corporis vigor, hic imperatorius ardor oculorum, immaturum otium ſperaſſe miramur. Quid enim aliud participi maieſtatis tuæ dare potuit venia quietis, quàm, vt tu imperio ſuccederes pro duobus. Sed profectò exegit hoc ipſa varietas, & natura fortunę, cui nihil mutare licuerat, dum vos imperium teneretis, vt illa xx. annorum cõtinua felicitas interuallo aliquo diſtingueretur: aut etiam dij immortales probare voluerunt tibi innixã ſtetiſſe rẽpub. quũ ſine te ſtare non poſſet. Quanquã in iſtis quidem partibus nõ caruit priſtina firmitate, ibi verò penè funditus corruit, vnde tu Maximiane diſceſſeras: adeo illis plurimum habuerat ſtabilitatis aſſerta, vbi deſerta maximè vacillauit. Non aliter enim quàm ſolet terra ventis, aut aquis ſubter immiſſis interuulſa ſui ſoliditate nutare, ita cuncta Italia, atque ipſa Roma ſubducta repentè, qua ſuſtentata fuerat dextera tua, contremuit, ac penè conſedit. Quod ego curſim tranſeo, cur enim vel recordemur aduerſa, quum videamus omnia tuo reditu reſtituta? Fecit enim Roma ipſa pro maieſtate nominis ſui, vt oſtenderet

deret

deret poſſe ſe etiam imperatoribus imperare, abduxit exercitus ſuos, ac tibi reddidit. Et quum ad ſedandos animos autoritatem priuati principis attuliſſes, ſupplices tibi manus tendens, vel potius querībunda clamauit, Quoſque hoc Maximiane patiar me quati, te quieſcere? mihi libertatem adimi, te vſurpare tibi illicitam miſſionem? An quòd diuo Auguſto poſt ſeptuaginta ætatis, quinquaginta imperij non licuit anno tam citò licuit tibi? Ideóne te mihi ille cuius tot aras, tot templa, tot nomina colo Hercules dedit, vt tu in ſuburbano otioſus ſedens, vſum dicatæ mihi virtutis amitteres? Redde te gubernaculis meis: & quoniam tranquillo mari portum intrare non properaſti, vade per fluctus, mei quidem amore ſollicitus, ſed tua maieſtate ſecurus: & tamen per te tibi ſteterit, iniuriam in mei reſtitutione patieris. Imperaſti pridem rogatus à fratre, rurſus impera iuſſus à matre. O imperator æterne, 1 pietatem tuam, quæ tuum illum animum ſemper inuictum ſola vicit. Non potuiſti reſiſtere ſanctæ illius parentis imperio, & inuitus licet paruiſti, & te illis vigilijs, illiſque curis, quas viginti annis expertus fueras reddidiſti. Quibùſnam tu domina gentium potes cōpēſare beneficijs, hoc tui imperatoris obſequium? qui tanto vſu ſciens quantus ſit imperandi labor propter te non vtitur

1 *O pietatem tuam*,

iſta,quàm deguſtauerat voluptate,tantùmque reipubl.onus ſuſcipit poſt quietem? Facilius fuerat iugiter imperaſſe: 1 quamuis enim magnum laborem conſuetudo non ſentit, intermiſſa deſiderant nouas vires. Quanta opus fuit tibi imperator æterne, prouidentia,quanta autoritate, vt ſubſidia reipubl.erigeres,exanimata recreares, dilapſa colligeres? Mirabamur te poſt imperium eſſe priuatum:multo magis mirum eſt imperium ferre poſt otia.Solus hoc (vt dicitur)potuit deus ille cuius bona ſunt,quòd viuimus,& videmus, vt habenas male creditas, & curſum deuio vectore turbatum reciperet,rurſùmque dirigeret.Cuius ſimile tu imperator etiam facilè feciſti, neque id mirum quumenim à te receſſit imperium, & priuatus licet dici velles, inhæſit tibi ingenita maieſtas. Omnes exercitus veſtri, omnèſque prouinciæ requieſcere, te poſt tanta opera vtcunque æquo animo tulerunt, imperare deſijſſe nunquam crediderunt. Quid enim putas tibi Maximiane louem ipſum reſpondiſſe, quum tu ingenti animo diceres, Recipe Iupiter quod commodaſti? hoc profectò reſpondit, Non mutuum iſtud tibi tradidi, ſed æternum? non 2 ſed ſeruo. Statim igitur,vt præcipitantem rempubl.refrenaſti,& gubernacula fluitantia recepiſti,omnibus ſpes ſalutis illuxit: 3 poſuere vēti,fugere nubes,fluctus

reſe-

1 al. *quantumuis*. 2 Hic aliquid deeſt forſan legendum *non domino, ſed ſeruo*.
3 al. *compoſuere ſe ſ.*

reſederunt: & ſicubi adhuc in longinquioribus terris aliqua obſeruatur obſcuritas, aut reſiduus vndarum pulſus immurmurat: neceſſe eſt tamẽ ante tuos nutus diluceſcat, & ſileat. Dixi pro ratione temporis, ſacratiſſimi principes, ea quæ in vobis inuicem, & facitis, admirari, & ama e debetis: reſtat vt ipſa illa quæ ſeparatim de virtutibus veſtris locutus ſum, ſicut huic voto congruit, in ſermonis fine coniungam. Dij immortales, quãta Romano imperio renouaſtis, quę iam vt res eſt ceſſerant vetuſtati: Maximiano imperatori æterno, Conſtantinus imperator nouus plus cœpit, eſſe quàm filius. Fauor ille creſcentis adeſt, iſte ſenior, perpetuis profectò pietatibus affinitas iſta coaleſcat ſtirpibus, quæ ſemper in republ. viros, ad concordiam copulauit. Etenim ſi quanuis deſſidentes familias Gracchi, & Corneliæ matrimonium reduxit in gratiam: ſi pro diuo Auguſto Acciacam victoriam tantumodo gener Agrippa confecit, quid ſperandum eſt, quum ſempiternam patris, ac filij charitatem etiam nuptiarum fœdus aſtrinxerit? Quod ſi publius Scipio bellum Punicum ſuſcepit adoleſcẽs, ipſum poſtea ſuperaturus Hannibalem: ſi Marius à factione Syllana vrbem recepit ſenex, idque magno interuallo tẽporis eueniſſe memorabile eſt, quàm facilè nunc omnes metus ponet Romana reſpublica, quæ defenditur coniuncti imperij duabus ætatibus, pariterque vtitur virtute iuuenis, & maturitate ſenioris? Te pater ex ipſo imperij vertice de-

cet orbem proſpicere communem, cœleſtique nutu rebus humanis fata decernere, auſpicia belli gerendis dare, componendis pacibus leges imponere: te iuuenis indefeſſum ire per limites quò Romanum barbaris gentibus inſtat imperium, frequentes ad ſocerum laureas mittere, præcepta petere, effecta reſcribere. Ita eueniet, vt & ambo conſilium pectoris vnius habeatis, & vterque vires duorum. O felix in imperio, & poſt imperium felicior. Audis enim profectò hæc, & vides diue Cõſtanti, quem currum, & penè conſpicuo dum vicinos ortus recepit occaſu, ſol ipſe inuecturus cęlo excepit: quanto nunc gaudio potiris, quanta voluptate perfrueris, quum talem hunc filium tuum, qui te primus patrem in imperij tui poſſeſſionem, idem pater idem ſocer, idem imperator induxerit? Hæc eſt tua præter omnes diuos propria immortalitas, quàm videmus, filius ſimilis aſpectu, ſimilis animo par imperij poteſtate. Inuiderint licet nobis, nihil tamen auferre 1 domi tuæ fata potuerunt. Nec Maximiano filius, qualis tu eras nec Conſtantino pater deeſt. Quinetiam vt omnibus modis tua neceſſitudo renouetur, rurſus hic ſocer, rurſus hic gener eſt, vt beatiſſimus imperator ſemper ex tua ſobole nepotibus augeatur.

LA-

1 al. *domini tua*

LATINI PACATI DREPANI

PANEGYRICVS

Romæ dictus Theodoſio imperatori Auguſto ſ n ori.

SIquis vnquam fuit,imp. Auguſte, qui te præſente dicturus ante trepidauerit, eum profectò me eſſe, & ipſe ſentio, & his qui conſilium tuum participant, videri poſſe videò. Nam te ſemper vltra omnes, retrò principes laudari oportuerit, nunc porro vltrà, quàm alias prædicatus es, in ea vrbe conueniat dicendo celebrari, cuius,& libertatem armatus aſſeruiſti, & auxiſti dignitatem togatus,quo tandem modo conſequi maieſtatem vtriuſque veſtrum oratione mea potero? hoc præcipuè in tempore quo ambo ita mutuò creuiſtis, vt nec tu fueris adhuc maior,nec illa felicior. Huc accedit auditor ſenatus, cui quum difficile ſit pro amore quo in te præditus eſt, de te ſatisfieri, tum difficilius progenita atque hæreditaria orandi facultate, non eſſe faſtidio rudem hunc, & incultum Tranſalpini ſermonis horrorem, præſertim, quum abſurdæ, ſiniſtræque iactantiæ poſſit videri, his oſtentare facundiam, quàm de deorum fonte manantem, in noſtros vſque vſus deriuatio ſera traduxit. Quibus equidē cogitatis adeo ſollicitor, vt non eos tantum hodie arbitrer intereſſe quo cerno ſed

aſſi-

aſſiſtere obſeruarique dicturo. Catones ipſos, & Tullios, & Hortenſios, omneſque illos oratores putem, qui me in poſteris ſuis audiunt. Ita multiplici circunuentus metu, quaſi parum habeam timere, quòd video, quòd timeam. Quid ergo? nouuſne me pauor, & inopina trepidatio in ipſo dicendi tempore deprehendit? mihi vero hi omnes quibus altrinſecus iactor æſtus, diu ante meditati, longèque proſpecti ſunt: ſed quum admiratione virtutum tuarum ab vltimo Galliarum receſſu, qua litus Oceani cadentem excipit ſolem, & deficientibus terris ſociale miſcetur elementum, ad contuendum te adorandumque properaſſem, vt bona quæ auribus ceperam, etiam viſu vſurparem, timui, fateor, pij laboris officium impia taciturnitate corrumpere: ita dum obſequio interpretor impudentiam, dum in eundem hominem non puto conuenire gaudium, & ſilentium, duas res diuerſiſſimas iunxi, metum, & temiritatem. Quin, illud; me impulit ad dicendum, quòd vt dicerem nullus adigebat; non enim iam coacta laudatio, & expreſſæ metu voces periculum ſilenti redimunt; fuerit abieritque triſtis illa facundiæ ancillantis neceſſitas, quum trucem dominum auras omnes plauſum publicorum ventoſa popularitate captantem mendax aſſentatio titillabar, quum gratias agebāt dolentes, & tyrannum non prædicaſſe, tyrannidis accuſatio vocabatur, nunc par tacendique

illi

libertas, & quam promptum laudare principem, tam tutum ſiluiſſe de principe. Libet igitur, redditam poſtliminio ſecuritatem loquendo experiri, libet, inquam, qui neminem magis laudari imperatorem decet, quàm quem minus neceſſe eſt. De te igitur mihi ſermonis huius auſpicium erit ille felicitatis publicæ auſpex dies, qui te primus inaugurauit imperio. Nam vt diuinis rebus operantes, in eam cœli plagam ora conuertimus, à qua lucis exordium eſt. ſic ego vota verborum, quæ olim nuncupaueram ſoluturus, id orationem tempus afficiam, quo Romana lux cœpit. Iacebat innumerabilibus malis ægra, vel potius dixerim, exanimata reſpublica, barbaris nationibus Romano nomini velut, quodam diluuio ſuperfuſis: Sed par cauſa replicare cauſas, & placatum vulgus offendere. Nam quum per ſe viuax ſit recordatio calamitatum, tum mihi metus, hanc gaudiorum præſentium lucem, triſtium commemoratione fuſcare. Faciam ergo quod facere præſtantes ſcientia medicos ſæpe vidi, altorum vulnerum, cicatricem, poſtquàm cutem ſanitate duxerunt, manu pendente tractabo, præſentiſſe, & ſingulos vniuersóſque rogitaſſe contentus, an quum inter omnes liqueret feſſis rebus medendum, tali aliquo viro publicis gubernaculis admouendo, qui imperatoris vnius tueretur ætatem alterius iuuaret laborem, potuerimus huiuſmodi vel optare. In integro itaque rem totam

eſſe

eſſe faciamus, & in quodam orbis terrarum comitio quæri putemus quiſnam ſit ille, qui debeat tantum molem ſubire, & nutantia Romanæ rei fata ſuſcipere. Nònne is omnium ſuffragijs hominum tributim, centuriatimque legeretur, cui felix patria, cui domus clara, cui forma diuina, qui ætas integra, cui militarium, ciuiliumq; rerùm vſus contigiſſet? Cuncta igitur à capite propoſito ordine proſequamur: iam profectò conſtabit eum, principem declaratũ, qui, & ab omnibus legi debuerit, & ex omnibus. Nam primum tibi mater Hiſpania eſt, terris omnibus terra felicior, cui excolendæ, atq; adeo ditandæ impenſius, quàm cæteris gentibus ſupremus ille rerũ fabricator indulſit, quæ nec auſtrinis obnoxia æſtibus, nec Arctois ſubiecta frigoribus, media fouetur axis vtriuſq; temperie, quæ hinc Pyræneis montibus, illinc Oceani æſtibus, inde Thyrrheni maris littoribus coronata, naturæ ſolertis ingenio velut alter orbis includitur, Adde tot egregias ciuitates, adde culta, incultaque omnia vel fructibus plana, vel gregibus: adde auriferorum opes fluminum, adde radiantium metalla gẽmarum, ſcio fabulas poetarum, auribus mulcendis repertas aliqua nonnullis gentibus attribuiſſe miracula, quæ dum ſint vera, ſint ſingula: nec iam excutio veritatem; ſint, vt ſcribitur, Gargara prouentu læta tritici, Meuania memoretur arméto Campania cenſeatur monte Gaurano, Lydia

pre-

prædicetur amne Paſtolo, dum Hiſpaniæ vni quicquid laudatur aſſurgat: hęc duriſſimos milites, hæc expertiſſimos duces, hęc facundiſſimos oratores, hæc clariſſimos vates parit: hæc iudicum mater, hæc principem eſt: hæc Traianum illum, hæc deinceps Hadrianum miſit imperio. Huic tē debet imperiū: cedat his terris terra Cretēſis, parui Iouis gloriata cunabulis, & geminis Delos reptata numinibus, & alūno Hercule nobiles Thebæ, fidem conſtare neſcimus auditis, deùm dedit Hiſpania, quē videmus. Erat iuſtè compēſationibus occaſio, vt qui de patriæ tuę laudibus pauca dixiſſem, patris ſaltem virtutibus prædicandis, prolixius immorarer. Sed quid faciam? nouam quandam patior ex copia difficultatem: quid, inquam, faciam, quæ Rhenus, aut racalis vidit aggrediar? iam ſe mihi Sarmatica cæde ſanguineus Iſter obijciet: attritam pedeſtribus prælii Bataniam referam? Saxo conſumptus bellis naualibus offeretur: redactum ad paludes ſuas Scotum loquar? compulſus in ſolitudines auias omnis Alamanus, & vterque Naurus occurrent. Quum igitur impediat turba delectum, [1] ad qui tantum præſter geſta in ſummum referre, quàm enumerando tenuari, dixiſſe ſufficiat vnū illum diuinitus extitiſſe, in quo virtutes ſimul omnes vigerēt quę ſingulę in omnibus prædicantur. An ſi eius ſeculo mos ille vi-

xiſ-

1 Non bene habet hic locus. Forſan legendum *atque tam præſtet*.

xiſſet quo Romani duces Macedonici, Cretici, Numantini de vocabulis gentium ſubactarum, adoptiuum inſigne ſumebant. Nonne hodie pauciora in Annalium ſcrinijs, quàm in veſtiæ domus titulis cognomenta legerentur? Quàm ipſe Saxonicus, ipſe Sarmaticus, ipſe Alamanicus diceretur, & quantum tota reſpublica haberet hoſtium, tantum vna familia oſtenderet & triumphorum. Sed quid neceſſe eſt, mitti in præteritum diligentiam: curioſam? Patrem imp. tuum, de te æſtimem, nec difficilis coniectatio eſt, Nam quum duo ſint quæ claros duces faciant, ſumma virtus, ſummaque felicitas, ſcire obuium eſt, qua fuerit felicitate præditus, qui te genuit. O digna imp. nobilitas [1] eius eſſes filiũ, principem eſſe debuerit, qui hunc Romani faſtigij apicem non ſolùm fortitudine atque ſapientia, ſed decore etiã corporis, & dignitate potuerit æquare, velut tua hæc forma venerabilis, quàm fortunæ ſuæ par eſt, quàm longe, lateque conſpicua commẽdat imperium, vt planè in ambiguo ſit vtrum te magis noſtris mẽtibus, an obtutibus vultus inſinuet. Non fruſtrà planè opinione ſapientium, qui naturalium momenta cauſarum, ſubtilius ſciſcitati, arcanis cœleſtibus nobiles curas intulerunt, auguſtiſſima quæque ſpecies plurimũ creditur trahere de cœlo.

Siue

1 Videatur legendum *eius eſſe filium principis qui*

Siue enim diuinus ille animus venturus in corpus, dignum prius metatur hoſpitium, ſiue quum, venerit, fingit habitaculum pro habitu ſuo, ſiue aliud ex altero creſcit: & quum ſe paria iunxerunt, vtraq; maiora ſunt, parcam arcanum cœleſte rimari, tibi iſtud ſoli pareat imp. cum deo conſorte ſecretum: illud dicam, quod intellexiſſe hominem, & dixiſſe fas eſt; tale eſſe debere, qui à gentibus adoratur, cui toto orbe terrarum priuata, vel publica vota redduntur, à quo petit nauigaturus ſerenum, peregrinaturus reditum, pugnaturus auſpicium. Dudum, vt video, dedignaris hanc gloriam, ſed patere eam in laudum tuarum parte conſtitui, quæ ſolebant in alijs ſola laudari, virtus tua meruit imperium, ſed virtuti addidit forma ſuffragium. Illa præſtitit, vt oporteret te principem fieri, hæc vt deceret. An vero quicquam putamus in imperij tui, declaratione præteritum, quum ductam eſſe rationem ipſorum etiam videamus annorum? Cuius quidem rei ita fuit cura maioribus, vt non ſolum in ampliſſimis magiſtratibus adipiſcendis, ſed in preturis quoq; aut ædilitatibus capeſsẽdis ætas ſpectata ſit petitorũ, nec quiſquã tantum valuerit nobilitate, vel gratia, vel pecunia, qui annos comitiali lege præſcriptos feſtinatis honoribus occuparit. Nec iniuria: id quidem, nam, & qui venturi ſunt in virtutis adoptionem, illo tamen adoleſcentiæ lubrico, vt non cadant,

tilu.

titubant. Annon clariſſimos nominis Romani viros (illos Catulos . Scipiones loquor) aliquantiſper ſibi luxuria vindicauit? quos etſi ad portum mutati, in melius reuexerint flatus, diu tamen vitiorum turbo iactauit, & naufragos atque fluctuantes ab illis quibus merſabantur erroribus, ægrà ætas recepit. Bene igitur cuncta quadrarunt, & cæteris quę innumera congruebant, anni quoque ſuum iunxere ſuffragium , quì ſoli in homine perfecti bono duarum potiuntur ætatum, virtut iuuenum, & maturitate ſeniorum . Priù fortaſſe imperium inire debueris, vt diutius imperares , ſed ſine exempli periculo pro videbitur nequid amiſeris vita longiore penſandum , quod ex preterito perdidiſti . Parum intereſt , quand cœperit , terminum non habebit . Ha ctenus in te prædicata ſint imp. dona fatorum , nunc ad ea proferamus gradum, quæ tibi debes . Neque enim tu illa præterita bellicæ rei gloria , quà m per tot laborum experimenta quæſiſti aſcribenda fortunæ eſt , cui hoc nomin etiam ſuccenſeri poteſt , quòd quem ſceptro, & ſolio deſtinauerat , nunquan indulgenter habuit . Sed vt ſeueri patre his quos plus diligunt filijs, triſtiores ſun ita te plurimis bellis , & difficilimis rei publ. temporibus exercuit , dum apta imperio . Et priùs quidem , quàm a illa veniam, quæ ætui maturus egiſti, ſummatim tuum , illud attingam cum patre

dt-

diuino caſtrenſe collegium, actas ſub pellibus hyemes, æſtates inter bella ſudatas, dies noctéſque præliando, aut vigilando conſumptas, grauiſſimas pugnas terra- mariquе pugnatas. Non tam patiens Africanus, rudimenta militiæ, ſub Paulo patre tolerauit, nec pari indole Hannibal puer in tētoria Hiſpana ſucceſſit, nec futurarū ſpe certiore virtutum Philippea caſtra, Alexander nondū Magnus impleuit, quos etſi plurima laude dotauerit, amplificatrix veri vetuſtas, nihil plus tamen blandita præſtitit, quàm vt eos in his annis ſequutos regum, aut ducum caſtra vulgaret, in quibus tu ita fortiter multa geſſiſti, vt ea non tantum Alexander, aut Africanus, aut Hannibal videre dum diſcerent, ſed parentes atque inſtitutores eorum optaſſent facere, dum docerent. Quàm recta ſunt ſemper conſilia fortunæ! quis quæſo tum publicis rebus non putaſſet inimicum tuum illum à ſtatione caſtrenſi ad quietem [1] receptum? Enimuero illa futurum principē commens, idcirco pauliſper voluit eſſe priuatū, vt quia iam ad plenum bellicis artibus abūdans, vſus ciuilis expertens ſub otij tēpore reddereris. Quìdni ego tuum otiū aliorū negotijs [2] anteuerto? Non enim te amœna littora, nec diſpoſiti ad temporum vices habuere ſeceſſus, ſed ſiue tu agris,

1 *Receptum*, quarta inflexionis eſt: hoc eſt, receptionem.

2 *Anteuerto* pro Præpono.

agris,ſiue oppidis tempus dabas, rem, & famam pariter augebas: & in vrbibus quidem omnium ætatum ordinumque hominesijs, aut illis beneficijs apprehendebas amicorum commoda, abſentium negotia aſſiduitate,conſilio, re iuuabas. Iam ſi placuiſſet oppida rure mutare, vt tu vitæ oblitus vrbanæ exequebaris agricolam? Audio etiam imp. & credo ſæpe aliqua te laborum tibi iniunxiſſe, & ne contrahere corporis veternum, huiuſcemodi ſemper opere inſidiantis, otij terſiſſe rubiginem. Sic agreſtes Curij, ſic veteres Coruncani, ſic nomina reuerenda Fabritij, quum induciæ bella ſuſpendebant, inter aratra viuebant: & ne virtus quiete langueſceret, depoſitis in gremio Capitolini Iouis laureis, triumphales viri ruſticabantur. Inde eſt quòd accepimus datos ferentibus faſces, & miſſas cum curulibus ſuis per rura palmatas quòd agricolas conſulares, paſtoreſque trabeatos, & dictatores inter armenta veſtitos. Sed illos quidem anguſta, res familiaris addicebat labori, vt quibus ipſi ſuburbani horti præcepſque ianiculum, & iugera arctata pomerio vomere eſſent, aut ligone verſanda, nec iniuria opus reuerteretur ad dominos, quum deerant quibus iuberent. Detrahit laudem patientiæ inopia, maioris exempli eſt labor, ſine neceſſitate. Gaudent profectò diuina perpetuo motu, & iugi agitatione ſe vegetat æternitas, & quicquid homines vocamus laborem, veſtra natura eſt, vt indefeſſa vertigo cœlum rotat, vt

maria

maria æſtibus inquieta ſunt, & ſtare ſol neſcit: ita tu imp. continuatis negotijs, & in ſe quodam orbe redeuntibus ſemper exercitus es. Vix tecta Hiſpania ſucceſſeras, iam Sarmaticis tabernaculis tegebaris: vix Iberum tuum videras, iam Iſtro prætendebaris. Ne tum quidem quum in altiorem prouectus gradum, iubere tantum, & diuidere cum negotijs otium, & parta gloria velut repoſito frui poſſes honore, operam remiſiſti: quin omnium caſtrenſium munerum numeros primus, aut cum primis obires, ſtare pro ſignis, excubias ſorte agere, vallum ferre, locum bello antecapere, ſpeculatum egredi, caſtrametari, in prælium primus ire, prælio poſtremus excedere, dux conſilio eſſe, miles exemplo, vt iam tum poſſet intelligi alios imperatori pugnare, te tibi. Illud tamen præ cæteris mirum, quòd quum omnia faceres, vt imperare deberes, nihil tamen faciebas, vt imperares. Argumento eſt dies ille communis boni autor, quo tu quum ad ſuſcipiendam rem. publ. vocabaris, oblatum imperium deprecatus es, nec dans ſpeciem tantùm, vt cogi videreris, ſed obnixè, & diu, & velut impetraturus egiſti, quippe aberat cauſa fingendi, non enim te princeps ſolus, & domi, & tanquam tentaret ambibat, ſed publicè, & in comitio, & vt aliud iam facere non poſſet, prorſus, vt niſi imperium affectu ſimplici voluiſſes, potueris [1] velle ſecu-

1 al. *nolle*

ſecurus. Expoſtulari hoc loco tecum reipubl verbis neceſſe eſt, quæ in ſumma tua cunctatione, in formidinem à media ſpe relapſa, tali aliqua te profectò, ſed quam ſolus audires voce conuenit, Parùmne me Theodoſia hactenus diſtulere fata, vt inſuper tentes moras augere fatorum? an neſcis rem tuam per momenta conſumi: neſcis me tibi tuiſque decreſcere? quicquid atterit Gothus, quicquid rapit Hunus, quicquid auferat Alanus, id olim deſiderabit Arcadius. 1 Perdidi infortunata Pannonias, lugeo funus Illyrici; ſpecto excidium Galliarum. Principum ſenior in tanta bella non ſufficit, aliter etſi futurus ſit aliquando fortiſſimus, adhuc tamen paruus eſt. Tu dubitas excipere collapſam, & vt nihil differas, ſerò reparandam hanc mihi gratiam refers, quòd te etiam felix deſideraui? quando me Nerua tranquillus, amor generis humani Titus, pietate memorabilis Antonius teneret, quum mœnibus Auguſtus ornaret legibus Hadrianus imbueret, finibus Traianus augeret, parum mihi videbar beata, quia non eram tua. Quid tu mihi faceres, ſi iuris tui eſſe? orat ecce te dominus meus, orat ecce te dominus adhuc tuus: & qui poſſet cogere, mauult impetrare imperium quòd ab imperatore defertur, tam tibi

1 Apparet hoc tempore Panoniam inferior, quæ hodie Hung. nominatur, ab Hunni. occup.

tibi nolle, iam non licet, quàm velle non licuit. Solus igitur Auguſte, ſolus inquam omnium qui adhuc imperauerant, vt princeps eſſes præſtitiſti: alios empta legionum ſuffragia, alios vacans aula, alios affinitas regia impoſuere reipublicæ: te nec ambitus, nec occaſio, nec propinquitas principem creauerunt. Nam, & eras à familia imperatoris alienus, & adſciſcebaris tertius, & cogebaris inuitus, inuitus inquã. Audite hoc publici parricidæ, qui oblita fide dominorum ſceptra cepiſtis, & periculo non minore, quàm ſcelere imperium vita paciſcentes, ſanguinis pretio legiũ nomen emiſtis: repulſam patitur principatus, & vnus eſt ambitus candidati, ne declaretur. Credetne hoc olim ventura poſteritas, & præſtabit nobis, tam glorioſam fidem, vt noſtros demum ſeculo annuat factum, quòd tantis infrà, ſupraque temporibus, nec inuenerit æmulum, nec habuerit exemplum? Sed qui vitæ tuæ ſectam rationeſque cognouerit, fidei incunctanter accedet, nec abnuiſſe dubitabili imperium ſic imperaturum. Illi enim, illi auidè regna deſiderant, quos ſoluta legibus delectat vita, quorum crudelitas indemnatos necandi, cupiditas priuata capiendi, libido honeſta fœdandi ius atque impunitatem requirunt. Quid tua intererat te principẽ fieri, qui futurus eras in imperatore priuatus? niſi fortè in te hodie, aut pudicitiæ remiſſior cultus, aut minor ſanguinis humani metus, aut alienæ rei maior

 eſt

eſt appetitus. Idem qui fuiſti, & tantum tibi per te licet, quantum per leges licebat, ius ſummum facultate, & copia commodandi, non ſecuritate peccandi experiris. Vnum tibi præſtitit principatus, vt certum haberemus omnes, etiam ſub imperatoribus, alijs vixiſſe te legibus tuis, nam qui nihil facit licenter quum poteſt, nunquam voluit. Quin tibi primùm te, imperio deinde præſtitiſti. Non contentus ipſe vltrò vitia reieciſſe, alienis vitijs corrigendis curam adiecisti: idque moderate, vt ſuadere potius honeſta, quàm cogere videreris. Et quia vel longo orientis vſu, vel multorum retrò principum remiſsione, tantus quoſdam luxus infecerat, vt adulta conſuetudo laſciuiæ haudquaquam facilè videretur obtemperatura medicinæ nequis ſe pati iniuriam putaret: à te voluiſti incipere cenſuram: & impendia palatina minuendo nec ſolùm abundantem reijciendo ſumptum, ſed vix neceſſarium vſurpando dimenſum, quòd natura difficillimum eſt, emendaſti volentes, An quis ferret moleſtè ad principis ſemet, modum coerceri, aut ſubtractum ſibi doleret, de priuata luxuria, quum videret imperatorem rerum potentem, terrarum hominumque dominum, parcè, contentèque viuentem, modico, & caſtrenſi cibo ieiunia longa ſolantem? ad hoc aulam omnem Spartanis gymnaſijs duriorem, laboris, patientiæ, frugalitatis exemplsi abundantem? neminem vnum inueniri, qui

au-

auderet ad penum regiam flagitare remotorum littorum piſcem, peregrini aeris volucrem, alieni temporis florem? Nam delicati illi, ac fluentes, & quales tulit ſæpe reſp. parum ſe lautos putabant, niſi luxuria vertiſſet annum, niſi hybernæ poculis roſæ innataſſent, niſi æſtiuam in gemmis capacibus glaciem falerna fregiſſent. horum gulæ anguſtus erat noſter orbis, namque appoſitas dapes non ſapore, ſed [1] ſumptu illi demum cibis acquieſcebant, quos extremus oriens, aut poſitus extra Romanum Colchus imperium, aut famoſa naufragijs maria miſiſſent: quos inuitæ quodammodo, reluctantique naturæ hominum pericla rapuiſſent. Vt taceam infami ſæpe delectu ſcriptos in prouincijs aucupes, ductáſque ſub ſignis venatorum cohortes militaſſe, conuiuijs: nonne cognouimus cuiuſdam retrò principis, non prandia ſæpe, ſed fercula S. H millies æſtimata patrimoniorum equeſtrium pretia traxiſſe? Tuæ imper. epulæ menſis communibus parciores, locorum, ac temporum fructibus inſtruuntur. Hinc certatim in omnes luxuriæ pudor, parſimoniæ [2] curſus inoleuit, & quieſcentibus legum minis, ſubijt quandoq; priuatim ſui pœnitentia. Sic eſt enim ſic eſt: exaſperat homines imperata correctio, blandiſſimè iubetur exemplo. Sed quum hæc, & ad hũc

1 videtur verbum deeſſe *iudicabant* aut ſimile 2 al. *cultus*.

modum cætera, mores hominũ, & inſtituta formari, et, tum nihil abdicandis vitijs, adoptandiſque virtutibus impenſius, ſentio profuiſſe, quàm quòd his te viris ſemper dedicaſti, quos affectare publica deberet imitatio, quàmque facilè tibi fuiſſent ſequaces diſcipuli, tam cæteris expetendi eſſent magiſtri. Vt de his ſileam quos tibi primus, ille naſcentis imperij dies obtulit, tantis virtutibus præditos, vt non pro copia ſumpti, ſed ex copia viderentur optati, quos tu poſtea qualeſque legiſti, quibus prouinciarum cuſtodiam, quibus militaris rei ſumma, quibus conſiliorum tuorum, arcana committeres? Ergo quum duplex fuerit iſte delectus, vnus ex iudicio, alter ex fato, incertum meliores viros ſapientia tua, an fortuna quæſiueris, quum tales vel exceptos habeas vel repertos: vt, & filij meruerint teneri, & iſti debuerint cooptari. Ecquis imperatorum vnquam putauit amicitiæ cultum, in regia laude ponendum? humilis hæc virtus, dubiumque virtus iudicabatur, nec palatijs digna, ſed periculis habebatur. Inde facilius inueneris qui pecuniam ex ærario, quàm qui ex animo fidem prompſerint. Optimus ille ditabat, non etiam diligebat, prodeſſe nouerat, amare neſciebat: tu amicitiam, nomen ante priuatum, non ſolum intrà aulam vocaſti, ſed indutam purpura, auro gemmiſq; redimitam ſolio recepiſti, neque non verbis aſſeruiſti, principis mentem tanto in

suos

ſuos benigniorem eſse debere, quanto ſit fortuna præſtantior, quum fide ac facultate paribus agas, & familiaribus impertibuas quod priuatus optaras. Quanquam quæ capere vota potuerunt, quòd plerique te principe conſequuti ſunt? Nec nunc de honoribus loquor, quos in quemcumque conferre imperatori neceſſe eſt. Dux aliquis euehitur, exegit diſciplina caſtrorum præfectus attollitur, imponendum eſt prouinciæ caput: conſul creatur, habituros eſt nomen annus: ita in ſummis illis, pulcherrimiſque beneficijs eſt, aliqua præſtantis vtilitas. At te noua benignitate is amicis honos habitus eſt, qui totus[1] eſse illorum, quibus differebatur, nihilque ex eo ad te redundaret, niſi dandi voluptas, cui quum eſſent domi filij, geminæ illæ ſpes, oculique reipubl. dilatis eorum magiſtratibus amicos conſulatu ornauit. Si mehercule vir ille diuinus felicitatis publicæ, autor parens tuus viueret, quid aliud expectaſset à filio, quàm vt nepotibus anteferretur? præſtitiſti igitur amicis, quo plus nec patri præſtare potuiſses. O beneuolentiæ tuæ ſingulare conſilium auges tempore dignitatem, quæ incrementum ex magnitudine non habebat[2] renuntiantur amici ante filios tuos, conſules, quia non poterant

1 Legendum eſſet

2 Renuntiantur conſules propriè locutus eſt.

plus eſſe, quàm conſules. Erat nunc ſui vetuſtas oſtentatrix, & illa inumeris litterarum vulgata monumentis iactet exempla, Pyrithoi fidem prædicet, & decantatum omnibus ſcenis Phocei iuuenis laude officium, Pythiam etiam ſi videtur dicat, & Damona quorum alter in amici morte ſe vadem obtulit, alter ad diem vadatæ mortis occurit. Vt hæc eſſe vera credamus quæ mendacijs vatum in plauſus aptata canearum fidem tempori dederent, num præſtare[1] credendum plus poſſumus, quàm vt iſtos qui amicitiæ laude cenſentur, amicorum fuiſſe quàm ſui [2] diligentiores putemus? Sed quum inſtituente natura plus ferè filios, quàm nosmet ipſos diligamus, omne vicit exemplum, qui amicos his prætulit, quos ſibi præferebat. Sed tu quidem ad exonerandam debentium verecundiam, quæ in tuos confers, non vis videri præſtare, ſed reddere. Geramus tibi morem, & beneficiorum ſummas tuorum, pro tua voluntate ducentes, quicquid familiaribus tuis tribuis, non expendi potius, ſed rependi putemus. Enimuero quum leuiter cognitos, aut etiam ſemel viſos, iis honoribus ſimul ditas, quibus, & amici poſſent eſſe contenti: nónne omnibus vis probare, amicum tibi eſſe qui bonus ſit? cuicunque quid publici mandatum fuerit officij, præmium

1. al. *credendo* 2. *diligentiores* pro amanciores.

mium ſpondetur, & redditur. Sibi humilitatem, & tenebras ſuas imputet iacens virtus, quæ non obtulit ſe probandam: quòd conſcientiæ tuæ ſufficit, honoratus eſt qui probatus. Velim tu dicas, nd, quam tantis promiſſa perſoluas, quid cui promiſeris ſcias: nec te vel reipubl. cura, vel ipſa illa tuorum beneficiorum turba confundat, vt parcior, tardiorve tempore[1] quem modòve decipias. Quis debitor verecundus, ita mutuum ad diem reddit, vt tu qui quod promittis appendis. Nec impoſiti negligentibus arbitreris, quotidie in beneficia tua quærimus, & memoriam conuenimus: & ne ſingulis inſidietur obliuio, cum altero quiſque confiterimus: vnum inuenire non poſſumus cuius ſpem, atque expectationem non dicam fefelleris, ſed, quæ delicatior eſt querela, diſtuleris. Solamne me imperator beneuolentiam tuam mirari putas? at ego miror etiam memoriam: nam cui Hortenſio, Lucullòve, vel Cæſari tam parata vnquam affuit recordatio, quàm tibi ſacra mens tua? loco, momentòque quo iuſſeris reddit omne depoſitum. Vtrum te tamen ipſe admones? an vt illi maieſtatis tuæ participi deo ferebantur aſſiſtere fata, cum tabulis, ſic tibi aliqua vis diuina ſubſeruit, quæ quòd dixeris ſcribat, & ſuggerat? Nihil ita primoribus labris polliceris, quin promiſſo fidem ſubdas, &

G 4 verba

1. *Quem*, id eſt quenquam.

verba re ſancias. Nemo iam, nemo beneficia quæ dederis, ab eo credit tempore computanda, quo dederis: quia tam ſint certa, quæ ſpondes, vt tum videantur accepta, quum ſpondes. Iam idipſum, quòd antè promittis, nonne de ſummo puriſſimæ mentis candore proficiſcitur? Nam cuius eſt animi, nec vota hominum fatigare, nec adhibere muneribus artem difficultatis? ſed denuntiare prœſtanda, vt, & prolixior ſit ſenſus bonorum, nec repentina felicitas faciat attonitos, & ſimiles reddat ingratis? Animos enim noſtros ſubitis affectibus impares perinde lætitia ac dolor, ſi deprehendat, externat. Annon illa Romana pietatis notiſſimæ mater nũtio mali Cannenſis exterrita, filio reduce, quæ flebat, diriguit in mortem? nec par eſſe gaudio potuit, quæ ſuperfuerat orbitati? Conſcius igitur cœleſtis arcani, & naturalium depoſitorum mauis hominibus ſperata procedere, quàm inſperata superuenire beneficia: nec immeritò, namque fugitiua ſucceſſuum repentinorum voluptas, vt occupat ſic relinquit: felicitas longior eſt expectare ſecurum. Itaque quum hactenus natura eſſet ſtatutum, vt bona ſua homines neſcirent, & tum primùm inciperent felicitate gaudere, quum cœpiſſent eſſe felices, tu promittendo præſtanda, inueniſti tempus, quòd nobis natura ſubtraxerat, vt quos adempta ſolùm iuuabant, etiam adipiſcenda delectent. Pari benignitate, quum plures afficere ho-

honoribus velles, quàm honori loca admitterent, & anguſtior eſſet materia voluntate, nec mentem tuam, quamuis diffuſam caperet imperium, quem nondum aliquo prouexiſti gradu, tamen dignatione es ſolatus. Atq; haud ſcio an quibuſdam conſolatio iſta ſuffecerit. Ille cohoneſtatus affatu, ille menſa beatus, ille oſculo conſecratus eſt. Ita omnibus, qui te principe ſibi iure confiderent, aut poceſſit dignitas, aut ſatisfecit humanitas humanitas inquam, quæ tam clara in imperatore, quàm rara eſt. Nam quum 1 indiſcreta felicium pediſſequa ſit ſuperbia, vix cuiquam contigit, & abundare fortuna, & indigere arrogantia. Cuius quidem ita maiores noſtros ſemper pertæſum eſt, vt grauiorem ſemper putauerint ſeruitute contemptum, eiuſque impatientia ſint coactis, poſt bellatores Tullos, Numáſque ſacrificos, & Romulos conditores regnum, vſq; ad nomen odiſse. Deniq; ipſum illud Tarquinium execratione poſtrema, hoc damnauerunt maledicto, & hominē libidine præcipitem, auaritia cæcum, immanem crudelitate, furore vercordem, vocauerunt Superbum, & putauerunt ſufficere conuitiū. Quòd ſi per rerum naturam liceret, vt ille Romanæ libertatis aſſertor, regij nominis Brutus oſor, precariæ redditus vitæ ſeculum tuum cerneret, ſtudijs

1 Superbiam felicium indiſcreta, hoc eſt indiuidua pediſſequa.

¹ virtus, parſi Ioniæ, humanitatis imbutum, ac refertum: nullum toto orbe terrarum ſuberbiæ, libidinis, crudelitatis extare veſtigium; iam te ipſum, qua publicè, quà priuatim videre priſcorũ duritia ducum, caſtitate pontificum, conſulem moderatione, petitorum comitate viuentem, mutaret profectò ſententiam tanto poſt ſuam; & quum Romanam dignitatem, ac libertatem probaret, meliore in ſtatu imperatore te eſſe, quàm conſule ſe fuiſſet, neceſſariò fateretur, Tarquinium ſubmoueri debuiſſe, non regnum. Sed quòd facere magnas vrbes ingreſſi ſolemus, vt primùm ſacras ædes, & dicata numini ſummo delubra viſamus, tum fora atq; gymnaſia, & pro ſuis extenta porticibus ambulacra, & clauſtra miremur: ita in laudibus tuis, ſanctos palatij ritus, & priſcis ęquãda ceremonijs inſtituta venerati gradũ ab illa proferimus, quæ in medio conſtituta ad publicos vſus facientia, non partim, ſed in commune conducunt: nec parietibus, ſed orbe clauduntur: nec tecto, ſed cęlo operiuntur. Velut primum, id eſt ne ſtatim ſumma capiamus, quòd creber egreſſu expectantibus populis te fateris, nec videri modò patiẽs, ſed facilis adiri, e proximo accipis vota hominũ tuorum, vt quiſquis ille conſultor eſt, etiamſi meruerit (quòd eſt rarum) repulsã, ferat tamen, vt ſui numinis conſcientiam.

At

---

1 al. virtutis

At quàm alter illorum principum mos fuit: quos loquar notum eſt, qui maieſtatem regiam imminui, & vulgari putabant, niſi eos intra repoſitum Palatinæ ædis incluſos, tanquam aliquod [1] Veſtale ſecretum veneratio occulta conſuluiſſet: niſi intra domeſticam vmbram iacentes, ſolitudo prouiſa, & ſilentia latè conciliata vallaſſent. Quin ſiquando in lucem venire & diem ferre potuiſſent, lecticis thenſiſque ſubuecti, & denſiſſima circùm ſupràque coo perti virorum, armorùmque teſtudine, ſenſim atque ad numerum mouebantur, tum longè populus abigebatur, [2] nec otioſa [3] viatoris manus plebem verbere ſubmouebat, vt ſecretum eſſet in publico. At noſter hic omnibus ſpectandus affertur, nec magis communem, hunc diem atq; ſolem, quàm noſtrum imperatorem videri licet. Quin quum vicinum habeant permiſſa faſtidium, nunquã iſte mirantis explet oculos, magis, magiſque viſus expetitur, & nouum dictu præſens deſideratur, miremur in vrbibus tuis, & à tuis populis te videri, quem ferè nulla in ſolo ſuo natio externa non vidit, idque ita crebrò vt penè tam notus ſit barbaris vultus iſte, quàm nobis: nec fruſtrà, quum æſtates omnes foris, hyemes

1 *Veſtale* ſecretũ alludit ad ignem illũ qui in intimis Veſtæ penetralibus, nulli viſus, cuſtodiebatur. 2 *Nec otioſa* & nõ otioſa. 3 *Viatoris*, i. apparitoris manus.

eſſe da ſuggerendis, etſi adhuc nõ eſt fœderatus, iam tamẽ tuis cultibus tributarius eſt. Ne tamen imperator exiſtimes cuncta me, ad aurium gratiam loquuturum, triũphis tuis Gallicis ſtupeas licebit, iraſcimur, dum in remota terrarum vincendo procedis, dum vltra terminos rerum, meãſq; naturæ regna orientis extendis, dum ad illos primę lucis indigenas, & in ipſum ſiquod ſolis cubile eſt, feſtinas, inuenit tyrannus ad ſcelera ſecretũ; O quàm paruis veniunt ſumma mala principijs? Sic in vltimum propè Italici generis excidium effracto Cn. Lentuli ludo, mirmillonum agmen emicuit: ſi bella conſulibus anc piti Marte pugnata Cilix pirata conflauit: ſic tenentibus arma fugitiuis, Romana diu pila ceſſerunt ferro ergaſtulorũ. Quis non ad primum noui ſceleris nuntium, hominem riſit? Nam res infrà dignitatẽ iracundiæ videbatur, quum pauci homines & inſulani totius incendium continentis adolerent, & regali habitu exulem ſuum illi exules orbis induerent: at quantos parturiebat fortuna motus, quantum reipubl. malum peſtis augenda, quantam tibi gloriam reſtinguenda ſeruabat, præcipuè quum perfidia ducum, defectione legionum contra rempublicam fuerat armatum. Nolo tamen vſquequaque miſerorum, vel fatum, qui dũ carnifici purpurato tua ſe, & affinitate, & fauore iactãti infeliciter credunt, grauiſſimũ omniũ nefas fecerunt affectu innocentium. Intelligo quàm difficilem in

lo.

locum, ſcopuloſumque deuenerim, nam quum reuolui id luſtrale iuſtitium aures tuæ reſpuant, laudes petant gloriæque interſit ad præſentium commendationem bonorum, mala decurſa reputari: contrà verò clementia ſumma beneficium ſuum malit imminui quàm triſtium enumeratione cumulari, neceſſe erit me vel tacentem publica incommoda, vel loquentem, aut ingratum virtuti, aut oneroſum eſſe pietati. Sed tamen imperator exiguam ſenſibus tuis iniunge patientiam. Nam ſi dulcis in bonis miſeriarum recordatio eſt, nautas tempeſtatum ſi medicos iuuat meminiſſe morborum, cur non tu quoque mala noſtra audias, vt tua beneficia recognoſcas? Vnde igitur ordiar, niſi à tuis mea Gallia malis? quæ ex omnibus terris, quàs illa peſtis inſederat, haud iniuria tibi vindicas priuilegium miſeriarum, non auribus modò, quarum ſenſus eſt leuior, ſed coràm oculis ferre cõpulſa ictoriã Maximi, interitum Gratiani, alta licet vulnera (quòd fatendum eſt) proximus nobis Italus, contiguus oſtendat Hiſpanus: ſed in dolore ſuo habet ſuum vterq. ſolatiũ, tyrranidem ille non vidit, hic tyrannicidiũ vidit. Nos primi impetũ belluæ furẽtis excepimus: nos ſæuitiã eius innocentiũ ſanguine, nos cupiditatem publica paupertate ſatiauimus. 1 Apud nos ſemel

1 Puto l. *Nos ſimul apud* expũcto niſi l. *apud nos. &c.*

ſemel exercuit crudelitas iam ſecura, & adhuc inops auaritia, alibi malũ publicũ, aut cœpit, aut deſtitit in Gallia ſedit. Quis ſe nobis calamitate contulerit? tyrannum, & cum alijs tulimus, & ſoli. Quid ego referam vacuatas municipibus ſuis ciuitates? impletas fugitiuis nobilibus ſolitudines? quid perfunctorum honoribus ſummis virorum bona publicata? capita diminuta? vitam ære taxatam? Vidimus redactas in numerum dignitates, & exutos trabeis conſulares, & ſenes fortunarum ſuperſtites, & infantium ſub ipſo ſectore ludentium flendam ſecuritatem: quum interim miſeri [1] vtebamur agere miſeros, immò omnes cogebamur mentiri beatos, & quum domi, atque ſecreto ſolis coniugibus, ac liberis credidiſſemus furtiuum dolorem, procedebamus in publicum non noſtræ fortunæ vultu. Audires enim dicere delatorẽ, Quid ita ille triſtis incedit? an quia pauper ex diuite eſt? non enim ſe viuere gratulatur: quid ità publicum atratus inceſtat? luget, credo, fratrem: ſed habet filium, ità fieri non licebat amiſſa, metu reliquorum. Serenos ergo nubilis mentibus vultus induebamus: & ad illorum vicem, qui deguſtato Sardorum graminum ſucco feruntur in morte ridere, imitabamur læta mœrentes. Eſt aliquod calamitatũ delinimentũ dediſſe lacrymas malis,

1 Opinor hic legendum, *vetebamur*.

malis, & pectus laxaſſe ſuſpirijs: & nulla maior eſt pœna, quàm eſſe miſerum, nec videri. Spes inter hæc nulla prædonis explendi: nec enim, vt natura fert, copiam ſatietas ſequebatur, creſcebat in dies habendi fames, & parandi rabiem parta irritabant. Vt ægrorum ſitim potus accendit: vt ignis arentibus non obruitur, ſed augetur: ita coactæ publica egeſtate diuitiæ auiditatem ieiunæ mentis acuebant. Stabat ipſe purpuratus ad lances, & momenta ponderum, nutùſque trutinarum pallens, atque inhians exigebat. Comportabantur interim ſpolia prouinciarum, exuuiæ exulum, bona peremptorum. Hic aurum matronarum manibus extractum, illic raptæ pupillorum ceruicibus bullæ, iſtic dominorum cruore perfuſum appendebatur argentum. Numerari vbiq; pecuniæ fiſci, repleri æra, cumulari, vaſa concidi, cuiuis vt intuenti, non imperatoris domicilium, ſed latronis receptaculum videretur. Sed tamen latro raptis abutitur, & ablata alijs ſibi reddit: nec ideo vias, ſaltùſque obſidet, vt theſaurum ſtruat, atque defodiat, & cum ſcelere miſer ſit, ſed vt gulæ, ventríque ſuppetat, nec deſit ſumptus impendijs: nam, & effundit, & negligit eadem perdendi, & quærendi, & facilitate. Noſter ille pirata quicquid, vndecunque conuenerat, id nobis ſibique periturum, in illam ſpecus ſui Charybdim congerebat. Charybdim loquor: quæ quum plena nauigia ſorbuerit,

dicitur tamen reiectare naufragia, & contortas fundo rates Taurominitanis littoribus exponere: bona noſtra ad ærariũ vna, & perpetua via ibant, nullas eorum reliquias, nulla fragmenta, vel ſero victa faſtidio, illa communis vorago remouebat. Eſt improborum principum proſtrema defenſio, auferre donandi gratia, & inuidiam rapinarum magnitudine munerũ deprecari, quæ (malum) ratio eſt abſtuliſſe omnibus, quòd nullus habiturus ſit? Et priuatorum quidem auaritiæ licet mala, tamen aliqua defenſio eſt, timetur inopia, & reponitur ſenectuti, & proſpicitur hæredi, quam affert cauſam concupiſcendi, qui quantum vbique eſt habet? Quin ego, ſi fas piũmque mortalibus æſtimare cœleſtia, nullam maiorem crediderim, eſſe principum felicitatem, quàm feciſſe felicem, & interceſſiſſe inopiæ, & fortunam viciſſe, & dediſſe homini nouum fatum. Itaque imperatori propria maieſtatem æſtimanti, non tam id ſuum videri debet, quòd abſtulit, quàm quod dedit. Nam quum intra ipſum voluantur omnia, & vt ille qui cuncta ambit Oceanus, quas ſuggerit aquas, terris recipit è terris, ita quicquid in ciues manat à principe redundat in principem, & rei, & famæ bene conſulit munificus imperator. Lucratur enim gloriam, quum det pecuniam reuerſuram. Sed illi quidem ſtulta omnis ratio, captandæ laudis videbatur, qui præter inſitum peſſimo cuique

boni exemplum ſummam felicitatem habendi, ac nocendi ſine determinans, non ſolùm vt quàm plurimum quæreret, ſed vt nihil cuiquam reliqui faceret laborabat. Necenim, qui regibus mos eſt, exerendis inuigilabat metallis, vt latentia naturæ bona in vſum arceſſeret, & pararet innoxias nullo pauperiore diuitias. Parum ille pretioſum putabat aurum, quòd de montium venis, aut fluminum glare, is quæſitor Beſſus, ſcrutator Callaicus [1] extuliſſet: illud purius ſplendidiuſque credebat, quòd dediſſent dolentes, quòd hominum lacrymæ non animum æquè abluiſſent, nec è terrenis ſpecubus egeſtum, ſed è ceruicibus iugulisque cæſorum eſſet effoſſum. Sic quum immitis tyranni, & ſtilus timeretur, & gladius transierat in vota paupertas, & vt poſſemus effugere carnificem, optabamus ſubire ſectorem [2] Quòd ſi ille, cui pro cæteris ſceleribus ſuis minus crudele fuiſſe videtur, veſtrum ſi veſtrum. Vallio triumphalis, & trabeatæ Metoband is recordetur interitum: quorũ alter poſt ampliſſimos magiſtratus, & purpuras conſulares, & contractum intra vnam domum quemdam honorum ſenatum, vita ſeſe abdicare cõpulſus eſt: alteri manibus ſatellitum Britannorum, gula do-

1 al. *eruiſſet* legendum puto 2 Opinor ſic legendum *Quod ſi cui ille p. c. ſ. ſ. m. cru. f. v. veſtrum* expuncto.

domi fracta 1 & inuſta fœminæ mortis infamia, vt ſ. maluiſſe vir ferri amantiſſimus, videretur laqueo perire, quàm gladio. Sed in illos fortaſſe ſpeciales putaretur habuiſſe odiorum cauſas tyrannus: ſteterat enim vterque in acie Gratiani, & Gratianus vtrunque dilexerat: quid de his dicimus, qui honorum, ac principum neſcij, & tantum inter ſuos clari nobiles animas, ſub carnifice fuderunt? De virorum mortibus loquor? quum deſcenſum recorder ad ſanguinem fœminarum, & in ſexũ, cui bella parcunt, non parcè ſæuitum. Sed nimirum graues ſuberant inuidioſæque cauſæ, vt vnco ad pœnam Clariuatis matrona raperetur, obijciebatur enim, atque etiam exprobrabatur mulieri viduæ nimia religio, diligentius culta diuinitas. Quid hoc maius poterat intendere accuſator ſacerdos? Fuit enim, fuit & hoc delatorum genus, qui nominibus antiſtites, re vera autem ſatellites, atque adeo carnifices, non contenti auitis euoluiſſe patrimonijs, calumniabantur in ſanguinem, & vitas premebant reorum iam pauperum. Quin etiam quum iudicijs capitalibus aſtitiſſent, quum gemitus, & tormenta miſerorum auribus, ac luminibus hauſiſſent, quum lictorum arma, quum damnatorum fræna tractaſſent, pollutas pœnali manus contactu ad ſacra referebant, & ceremonias quas inceſtauerant mentibus, etiam corporibus inquinabant.

Hos

1 Leg. & vit.

Hos [1] ille Phalaris in amicis habebat, hi in oculis eius, atque etiam in oſculis erant: nec iniuria à quibus tot ſimul votiua veniebant: auaro, diuitum bona: cruento, innocentium pœna: impio, religionis iniuria. [2] Tandem in nos oculos deus retulit, & bonis orientis intentus ad mala noſtra reſpexit: & hunc ſacratio capiti obiecit furorem, vt fœdus abrumpere, ius fœciale violare, bellum edicere non timeret. An ego ſine diuino nomine factum putem, vt qui ſub nomine pacis ludere, & primi ſceleris pœnas lucrari quieſcendo potuiſſet, ſecundum, tertiumque vexillum latrocinij ciuilis attolleret? & ſuperatis Alpibus Cottijs Iulia quoque clauſtra laxaret, tibique imp. imponeret ſeruatæ adhuc veniæ fidem, vincendi neceſſitatem? Agebat eum (credo) præcipitem vindicanda iam proximo vltore [3] rep. & extinctus aperto dominus parricidio, pœnas ab eo debitas expetebat. Non id confidétia, ſed amentia: non temeritas, ſed neceſſitas erat: nec vltrò laceſſebat ille te bello, ſed vlterius ſe negare ſupplicio non poterat. Alioquin quomodo tantam concepiſſet audaciam, vt [4] rure inferum, & obuiam morti venire, tam ignauus, & timens mor-

1 Hæc Pacatus, ait Baronius nullũ gentilis homo habens delectum inter Catholicos, & hæreticos. Vide eũ tom. 4.
2 *ille Phalaris* Maximum intelligit.
3 al. *reſpub.* 4 Forſan *ruerem.*

mortis auderet, vt qui ſe non potuerit poſtea, vel victus occidere? Et equidem imper. Auguſte, ad aſſerendam remp. vſurpandamque victoriam ſuffeciſſet in bella, vel ſolum venire. Nam ſi olim domini aduerſum rebelles ſeruos dimicaturi flagra in aciem detulerunt, tantaque vis conſcientiæ fuit, vt ab inermibus verterentur armati, & qui obtulerant mortibus pectora, darent terga verberibus: nonnê tu quoque legionibus otioſis, rem totam viſus egiſſes? An ſuſtinere te coràm, & ſolum oculorum tuorum ferre coniectũ ille, quondã domus tuæ negligentiſſimus vernula, menſularumque ſeruilium ſtatarius fixa potuiſset; non ſtatim ſubijſset hominem præterita ſui, tuique reputatio? nõ ipſe ſibi obieciſset te eſse triumphalis viri filium, ſe patris incertum te hæredem nobiliſſimæ familiæ, ſe clientem? te retrò omni tempore Romani exercitus ducem libertatis patronum, ſe orbis extorrem, patriæque fugitiuum? iam verò te principem, in medio reipubl. ſinu omnium ſuffragio militum, conſenſu prouinciarũ, ipſius denique ambitu imperatoris optarũ, ſe in vltimo terrarum receſsu legionibus neſcijs, aduerſis prouinciarũ ſtudijs, nullis deniq; auſpicijs in id tyrannici nominis aſpiraſse furtum? Poſtremò tecũ fidẽ, secũ perfidiam: tecũ fas, ſecum nefas tecum ius, ſecũ iniuriã tecũ clementiã, pudicitiã, religionem, ſecum impietatem, libidinem, crudelitatem, & omnium ſcelerum

poſtremorùmque vitiorum ſtare collegium? Res ipſas interrogemus, & quę certiſſima coniectatio eſt colligamus gerenda geſtis. Num tandem dubitari poteſt quid fuerit eo præſente facturus quem nō vidit, & fugit? Quamuis igitur imp. hoſte tali 1 abuterit, nec tam ad prælium conſerendum quàm ad ſupplicium de nefario capite ſumendum venires, conſilij tamen tantis tantiſque rationibus bellum adminiſtrabas, vt cum Perſa aliquo decertaturus, aut Pyrrho, aut cum illo ipſo Hannibale videreris. Nam primū fidem regnū quibus limes orientis ambitur, data, atque accepta dextra firmas, quò foris ſecurus agitares; ſi nihil ſollicitum, & ſuſpectandū domi reliquiſſes: tunc copias tuas trifariam diuidis, & hoſtis audaciā multiplicato terrore percelleres, & fugā circumfuſus ambires: poſtremò populis barbarorum vltroneam tibi operā ferri vouentibus commilitum munus indulges, vt & limiti manus ſuſpecta decederet, & militi auxiliator accederet: qua tua benignitate pellectæ omnes Scythicæ nationes tantis examinibus confluebant, vt quē remiſeras tuis barbaris, videreris imperaſſe delectū. O res digna memoratu! ibat ſub ducibus, vexilliſque Romanis hoſtis aliquando Romanus, & ſigna, contra quę ſteterat, ſequebatur, vrbeſque Pannoniæ quas inimica nudum populatione vacuauerat, miles impleuerat. Gothus ille, &

1 al. *abutereris*

& Hunnus, & Alanus reſpondebat ad nomen, & alternabat excubias, notari infrequens ferebat. Nullus tumultus nulla confuſio, nulla direptio, vt à barbaro erat: quin ſi quando difficilior frumentaria res fuiſset, inopiam patienter ferebat, & quã numero arctarat annonam comparcendo laxabat, pro omni præmio, omnique mercede id vnũ repoſcens, vt tuus diceretur. Quanta eſt virtus ambitio! accipiebas beneficium quod imputares. Memorabile putauit antiquitas quod Acciaco aliquando bello, ducibus, motibúſque Romanis peregrina Ægyptus arma permiſcuit, tàntùmque res credita eſt habere nouitatis, vt niſi frequenter iſset in literas, apud poſteros videretur facti fides laboratura. Nã quis Annalium ſcriptor, aut carminum, Cleopatræ claſse, & eborata nauigia, & purpurea cum auratis funibus vela tacuit? quin ita crebrò hiſtoria recantata eſt, magis, vt ab iiſdem ſæpe dicta, quã, vt ab aliquo intermiſsa videatur 1 Non contendã duces, nec enim principem noſtrum non dicam victus Antonius, ſed victor Auguſtus æquauerit. Quid in cæteris ſaltẽ ſimile deprehendimus? Maximè ſi rerum, temporumque facies altrineſcus cõferemus, hos illòſque populus animorum ſubijciamus oculis. Illos vela facientes data ventis claſſis attulerat: hi longum iter

ſub

1 *Non contendam duces*, id eſt con, tentione conferam.

ſub armorum faſce carpebant, illos peregrino igne ſuſpirans regina pellexerat hos amor laudis, & participandæ gloriæ cura rapiebat. illos tepens Pharus, & mollis Canopus, leuiùmque populorum altor Nilus emiſerat: hos mina x Caucaſus, & rigens Taurus, & ingentium corporum durator Iſter effuderat, illos tenere perlucentes amictu, & vix leue carbaſum vitando ſole tolerantes, alterno concuſſa tinnitu ² ſiniſtra ducebant: hos loricis onuſtos incluſoſque ferro, fractæ voces turbarum ingentiùmque lituorum clangor acuebat. Quæ tandem ³ vt collatio poſset eſse populorum, etiamſi tanta non eſset diſſimilitudo cauſarum, vt ab illis fuerit Romani imperij appetita captiuitas, ab his repetita libertas? Quo tibi imp. indignius videbatur eius piaculi quenquã inueniri potuiſſe conſortem, cuius ſe barbarus agebat vltorem. Sed illi quidem nefario ſanguine belli primitias imbuentes, par pœnæ culpæque documentum fuerunt. Teſtis eſt Fiſcia, teſtis pulcherrimus amne cõflictus (ſi conflictus ille dicẽdus eſt) quo ita id publicos proditores animi plenus miles inuaſit, vt eum nec numerus reſiſtentium, nec maximi fluminis altitu-

1 *Peregrino igne*. id eſt amore Antonij qui Rom. erat.

2 Legendum *ſiſtra*. Sunt autem Siſtra tintinabula quibus in ſacris Ægypij plerunque vtebantur. 3 Vt vacat

titudo remorata ſit, [1] quoniam vt erat ex longiſſimo itinere anhelus atq; puluereus, equos calcaribus incitaret, amnem nando coniungerat, ripam inſiliret, paratos denique, expectantèſque deprehenderet. Sermo iſte prolixior eſt quàm illa res fuerit. Vix fluuium manus inuicta transierat, iam locum belli tenebat: vix hoſtem inuenerat iam vrgebat: vix pectora viderat, iam terga cedebat. Datur debito rebelle agmen exitio, voluuntur impiæ in ſanguine ſuo turbæ, tegit totos ſtrages vna campos, continuiſque funeribus cuncta late operiuntur. Iam qui ad muros differenda morte properauerant, aut foſſas cadaueribus æquabant, aut obuijs ſudibus induebantur, aut portas quas eruptione patefecerant, morte claudebant: at quorum ſe fugæ imperuius ripis amnis obiecit, trepidando collecti, & alterum quiſque complexi, per abrupta glomerantur: ſpumat decolor cruore fluuius, & contantes meatus vix eluctatis cadaueribus euoluit. Vtque ſe tibi poſſet ſpeciali imputare militia, ipſum illum vexillarium ſacrilegæ factionis auidis gurgitibus abſorbuit, & ne mortis ſepultura contingeret, cadauer abſcondit. Nonne vtroque credendus tuæ ſtuduiſſe vindictæ, & adiuuando victoriam, & [2] occupando clementiam? En tibi alteram pugnam,

H alte-

1 *Puto legendum* quominus.
2 *occupando*, id eſt præueniendo.

alterámque victoriam. Delectas in prælium Marcellinus cohortes, & ipſum factionis nefariæ robur, illa belli ciuilis Megæra rapiebat, tanto cæteris ſatellitibus * audientior, quanto excellentiorem operam nauabat tyranno frater tyranni. Quo quidem maximè tuus gaudebat exercitus, quum ſe vltrò videret laceſſi, qui nihil magis timuerat quàm timeri: adeo quidem, vt caſtris ad caſtra collatis, quòd præcipiti die manum conſerere non poterat, ſpe victoriæ cum luce ventura peruigilaret, tardum ſolem, deſertorem diem, annuum noctis æſtiuæ tempus criminaretur. Ecce lux tandem; omnis campus horrebat, diuiſi in cornua equites, leues ante ſigna velites, depoſitæ manipulatim cohortes, & gradu pleno ferentes agmina quadratæ legiones, vniuerſa latè, qua viſus agi poterat, occuparant. Nondum ſe virtus experiebatur, iam diſciplina vincebat: at poſtquam intra coniectum teliqne acies vtraque promouit, & effuſis hinc inde ſagittarum nimbis res venit ad capulos, milites, priſtinæ virtutis, Romani nominis, imperatorum deniq; memores, cauſam publicam manu agere: hoſtes venditam operam, laceratam Italiam, ſpem in ferro reliquam cogitantes, gladiatoria deſperatione pugnare, nec gradu cedere, ſed veſtigio ſtare, vel cadere. At vbi impulſa acies, frónſque laxata, & fiducia in pedes

verſa

* *audentior*, legendum.

verſa eſt, ire precipites, aut gloriando fugere, & ſe inuicem feſtinando tardare: armati, inermes integri, ſaucij, primi poſtremique miſceri miles vrgere eminus, comminus gladijs, haſtis, punctim cæſim ferire: alij populi tibi imminere, alij terga configere, aut quos curſu non poterant continere, iaculis occupare, arma, teláq; homines vita perempta, prona, ſupinàque corpora paſſim, vel in aceruo iacere. Illi inutilibus, exciſiſque membris reliqua ſui parte fugiebant hi dolorem vulnerum ſequebantur iſti mortes receptas in ſyluas, flumina deferebant: illi poſtremum ſpiritum in admiratione nominis tui, & ſui ducis deteſtatione fundebant: nullus finis cædendi inſequendique, niſi ſubtraxiſſet aliquando victoribus mors hoſtem & nox diem. At quanto melius manus illa conſuluit, quæ ſubmiſſis precabunda vexillis petit veniam neceſſitatis, & terram in oſculis premens, calcanda veſtigijs tuis corpora & arma proiecit quam tu nō ſuperbè, vt victam, non iratè vt ream, non negligenter, vt parum neceſſarium præteriſti: ſed blandè liberalitèrque tractatam iuſſiſti eſſe Romanam? Iunguntur ſocia agmina & ſub vno capite diuerſa reip. membra coaleſcunt: ambo pari gaudio feruntur exercitus: hic opera ſua gaudet: hic venia: vterque victoria. Nec pia hac mora cunctatius, vbi te affore nunciatum, impulſis effuſa portis obuiam prouolauit, &, vt eſt omne deſiderium

poſt ſpem impatientius, parum credens patere venienti, feſtinauit occurſare venturo. ↑ Fingit quidem, vt ſcimus, timor gaudium: ſed ita intimos mentis affectus proditor vultus enuntiat; vt in ſpeculo frontium imago extat animorum. Velut illa ciuitas à longa obſidione reſpirans, quòd eam tyrannus Alpibus obiacentem tanquam beſtilimen attriuerat: tanta ſe, & tam ſimplici exultatione iactabat, vt ineſſe vera lætitia nimia videretur. Ferebant ſe obuiæ tripudiantium cateruæ: cuncta cantu, & crotalis perſonabant. Hic tibi triumphum chorus, ille contrà tyranno funebres nænias, & carmen exequiale dicebat: hic perpetuum victis abitum, ille victoribus crebrum optabat aduentum: iam quocunque tuliſſes gradum, ſequi, circumcurſare, præcedere, vias denique, quibus ferebaris obſtruere, nullus cuiquam ſui tuive reſpectus blãdam tibi faciebat iniuriam. Quid ego referam pro mœnibus ſuis feſtum liberæ nobilitatis occurſum? conſpicuos veſte niuea ſenatores? reuerendos municipali purpura flamines? inſignes apicibus ſacerdotes? Quid portas vi-

a Hic locus valde me torſit Reponendũ puto Narona. Fuit autẽ in Illyrico oppidum Narona, Romanorum olim colonia teſte Plinio Porro quum paulo poſt Alpibus obiacentem dicit, de Iulijs intelligit: nam Illyricum Adrius mons medium ſcindit, quem etiam Iuliarum Alpium nomine vocari docet Rufus,

virentibus ſertis coronatas? quid aulæis [1] tardantes plateas? accenſiſque funalibus auctum diem? quid effuſam in publicum turbam domorum gratulantes annis ſenes? pueros ubi longam ſeruitutem vouentes? matres lætas, virgineſque ſecuras? Nondum omne confeceras bellum, iam agebas triumphum. Ibat interim Maximus, ac te poſt terga reſpectans, in modum amentis attonitus euolabat, nec vllum ille conſilium, vllam ve rationem, aut denique ſpem, quæ poſtrema homines deſerit, ſequebatur: quin ipſos viæ implicabat errores, & nunc dexter aut læuus: nunc veſtigijs ſuis obuius incertum iter ancipiti ambage texebat. Quoties ſibi ipſum putamus dixiſſe, Quò fugio? bellùmne tentabo, vt quem viribus totis ferre non potui, parte ſuſtineam? Alpes Cottias obſerabo, quia Iuliæ profuerunt? peto Africam quam exhauſi? repeto Britanniam, quam reliqui? credo me Galliæ? ſed inuiſus ſum. Hiſpaniæ committo? ſed notus ſum: Quid ergo faciam inter arma, & odia medius? à tergo premor hoſtibus, à fronte [2] criminibus. Si morerer, euaſeram: ſed ecce, nec animum ſequitur manus, nec manum gladius: labitur ferrum, tremit dextera, mens, fatiſcit. O quàm difficile eſt miſeris etiam perire! Ergo, vt clauſæ ca-

1 *Tardantes*. nam aulæa viatorem remorantur, niſi placet legere, *radiantes*. 2 al. *criminibus*.

caſſibus ſeræ quæſito diu exitu deſperatoque conſiſtunt, & præ timore non fugiunt: ita ille ipſo, quo agitabatur metu alligatus, in oppidum ſemet Aquileienſe præcipitat, non vt vitam defenderet reſiſtendo, ſed ne pœnam fruſtando differret, quanquam quæ poterat vlterior eſſe dilatio quũ ita veſtigijs eius ac tergo ardens miles inſiſteret, vt pene omnem, quæ eſt ſecuta pompam vltio feſtinata [1] perceperit? Rectè profectò germana illa pictorum, poetarumque commenta Victoriam finxere pennatam, quòd hominum cum fortuna euntium non curſus eſt, ſed volatus. Ille ab vltimo orientis ſinu feſtinatis itineribus raptus exercitus, tot nationibus relinquendis, tot fluminibus natandis, tot ſcandendis montibus fatigatus, in alio orbe, & in alio pene dixèrim ſole poſitus, ſpatio lucis vnius Illyrico continuauit Aquileiam. Nihil tamen ſibimet hoc nomine vindicant: & ſi quando mirantium circulos contrahunt, aut conuiuia noſtra ſermone producunt, operam omnem ſuam fine Alpium terminantes, deberi ſibi abnuunt illam celeritatem, quòd expertes laborum perueniſſe ſe viderunt, quò ire non ſenſerant: negant immò ſe ſuis vectos eſſe corporibus, ſed tanquam per aliquas imagines ſomniorum ferrentur; abſentes præbuiſſe geſtantibus ventis otioſorũ miniſteria membrorum. Nec fides anceps: nam ſi olim

[1] al *criminibus*

olim ſcueri credidere, maiores. Caſtoras geminos, albentibus equis, & ſtellatis apicibus inſignes, puluerem, cruoremque Theſſalicum aquis Tyberis abluentes, & nuntiaſſe victoriam, & imputaſse militiam, cur non tuæ, publicæque vindictæ confeſſam aliquam immortalis dei curam putemus & adnixam? niſi fortè maiorem diuini fauoris operam res Romana poſcebat, Macedonico augenda, quàm tyrannico eximenda ſeruitio. Ego verò ſi cœleſte ſtudium pro dignitate cauſarum æſtimandum ſit, iure contenderim equites tuos pægaſis, talaribus pedites vectos ac ſuſpenſos fuiſse. Neque enim quia ſe diuina mortalibus dedignatur fateri, idcirco quæ viſa non fuerint dubitauimus facta, quum facta videamus quæ dubitauerimus eſse facienda. Auguſtè fortunam tuam imp. expendit quiſquis id de te tantùm quod fieri poteſt, credit. An ego, quum ab Alpibus Iulijs otioſo feriatoque ferro non prælium fuiſse videam, ſed triumphum, dubitauerim illam ſpecialem quandam felicitatis tuæ dixiſse militiam? Scimus quidem impriìà te cuncta adminiſtraſse, vt non poſſint ſe tibi imputare ſucceſsus, ſed fatearis neceſse eſt quantum te in bello, tantum fortunam tuam egiſse poſt bellum: cui ſi vocem demus, & iudicem, nònne prolixè ſuam enumerabit operam? & vt virtutibus tuis multa concedat, ſibi aliquam vindicabit? Et cur quæſo, non demus vt accipiamus vtriuſque patris aſserta, quũ
H 4 ſint,

ſint, quæ vinceret tua? Audio Conſtantiam dicere, Bellum atrox periculoſumque ſuſcepi: memorare Patientiam, Immenſum iter, tempus anni graue ſemper armata, ſemper ieiunia toleraui: tenere Prudentiam, Partita ſum militem & multiplicaui arte terrorē: aſſerere Fortitudinē, Bis conflixi cum hoſte, bis vici: omnes poſtremò clamare, Quid tibi debemus fortuna qui fecimus? Sed ſi illa dicat, Properationem militum ego fugam hoſtium præpediui, ego Maximum in muros coegi, & quem vos cogebatis mori viuum domino referuaui: non video quod poſſit eſſe iudicium: quin quum iſta pars imputet tyranni fugam, illa cuſtodiam reipubl.[1] quæ vtriq; pariter obnoxia eſt, ita vtranque coniungat, vt fateatur vni ſemet victoriam, alteri debere vindictam. Sed nec tu debitam gratiam beneficij inficiator abiuras: nā etſi per te cōfeceris quę volebas, per fortunā tamen plus adeptus es quàm volebas. Agēdum ſi videtur, perteritas cogitationes tuas conſule, & vota conueni, num amplius ſperaueris, quàm vt Maximus tibi nunciaretur occiſus, quàm vt ſemiuiuū eius caput nondū clauſis tota morte oculis ex acie referretur, quàm ad ſummū vt fugiēs reſiſtēn ſ-
ius

1 *Quæ*, ſ. reſpublica v. pariter obnoxia eſt non ex poſita, ſed obligata accepti beneficijs nomine. Deinde, vni. ſ. imp. alteri ſ. fortunæ.

ne caperetur? Ceterum quando quod factum eſt, vel optaſti, vt ſe tibi ipſe ſeruaret, vt conſciſcere ſibimet interitum nollet, & poſſet? magno quidem, fateor, pectoribus humanis, atque adeo maximo lux amori, interitus horrori, eſt ſed quatenus, aut iſta optari poteſt, aut ille vitari: at ſi vltima ſupra caput ſteterit hora, & venerit dies nunquã reuerſurus, ac ſe cõfeſſa mors fuerit, non timentur extrema quum certa ſunt. Hinc reorum vſque ad damnationẽ metus, poſtea attonitus ſtupor, & ex deſperatione ſecuritas, & ad locũ ſupplicijs voluntaria carnifice nõ trahẽte properatio. Vt de his taceam qui cum fatis ¹ fortunis pacíſcentes, incertum exitum certo ² occupauerunt: vt nihil de ſeruis loquar, qui verbera vitauere ſuſpendio, & motus heriles vſque ad præcipitia fugerunt: quis vnquam vltrà ſpem timuit? quid idcirco ſemet occidere noluit vt occideretur? niſi verò, vel leuior manus aliena, quàm propria, vel fœdior mors priuata, quàm publicata, vel longior pœna ferro incumbere, & corpore vulnus onerare, & recipere interitum ſtatim totum, quàm ſupplicium diuidere, poplitem flectere, ceruicẽ extendere ad plagã fortaſſe non vnam. Et tamen quando ſecum ille ferro tranſigendum putabat, non potius ignem, laminas, crucem culleũ, & quic-

H 5

1 al. *vel fort.* 2 *Occupauerunt*, hoc eſt præuenerunt.

quicquid merebatur timebat. Nunquam profectò tam bene de celeribus ſuis ſenſit, vt mortem potuerit ſperare qua perijt.[1] Si igitur, nec præſumere veniã reus, nec ſperare fugam clauſus, nec mortem potuit timere moriturus, & [2] certo extremorum lèuior videri debuit voluntarius quàm coactus, honeſtior priuatus quàm publicus; poſtrèmo breuior occupatus quàm expectatus interitus; num cui dubiũ eſt, in eo quòd non habuit rationẽ, fuiſſe fortunam? Illa tyranni conſilia cæcauit: illa & animum eius obtudit: & gladium: illa expeditam in vulnus manum percuſſit & tenuit. Niſi verò tu tuũ venerabilis Gratiane carnificẽ diris comitatus; vltricibus obſidebas, & irata minax vmbra ob os eius, oculòſque fumantes infernis ignibus tædas, & crepitantia toto angue flagra quatiebas, ne morti honeſtę vacaret, ne regalẽ illum ſacroſantũque veſtitum impio cruore pollueret, ne vultus olim tuus, ac deinceps fratrum futurus funeſtũ ſanguinẽ vel dũ vindicatur acciperet: [3] ne poſtremo te manus vlciſce.

---

1 Aduerte diſſerere Pacatum ſecundum principia ethnica. 2 *Certus extremorum*, hoc eſt, non dubitans quin ſibi ſit moriendum. 3 *Ne poſtremò te manus*, id eſt, ne ſua ſibi manu mortem conſciſcens, vltioni, quæ illi ob tuã cædem debeatur ſatisfaceret.

ſceretur tyranni, & deberes, Maximo, vel ſuam mortem Et planè ita cuncta ceciderunt, vt non ſeruata modò vltio, ſed ordinata videntur. Nam vnde, quæſo, tam repentina conuerſio, vt qui oppetere timuerat, interitũ non timeret expetere, & quẽ incluſerat metus proferret audacia? Hic nulla iam reliqua feſtinandis rebus mora, actutum fortiſſimi duces inſtruendo accinguntur triumpho, capiti diadema decutitur, humeris veſtis aufertur, pedibus ornatus euellitur, totus denique homo aptatur ad interitũ; publicè publicus ſpoliator, exuitur, nectuntur manus rapaces, nudantur crura fugitiuo: talis denique tuis offertur oculis qualẽ offerri decebat victori captum, domino ſeruum, imperatori tyrannum: nec tu illum (qua es clementia) in conſpectũ tuum venire voluiſſes, nec oculos iſtos omnibus ſalutares homo funebris impiaret, niſi famã confutare mendacij, tèque purgare eodẽ teſte quo inſimulatore noluiſſes. Habet vires, habet neſcio quos internos mens ſcelerata carnifices, aut ipſa ſibi carnifex conſcientia eſt, aut, quod magis credo, omni ſæuius quæſtione eſt, à te interrogari. Ad primã tuam vocem nefario pectori excuſſa confeſſio eſt, nec cunctari ſ. Item aut [1] muſſitare potuit, quin conſilium omne nudaret, ſe videlicet fauoris tui obtendiſſe prætextũ, quòd aliter non potuiſſet allicere mili-

[1] *Muſſitare* legendum eſt.

tum ſocietates, niſi ſe autoramenti tui finxiſſet autorem. Et poſt hanc tu vocem non illum in crucem tolli, non culleo in ſui, non diſcerpi in fruſta iuſſiſti, non poſtremò illam tanti ream mendacij linguam radicitus erui præcepiſti cum eorum parte vitalium quorum fuerat loquuta commentum: quin iam cœperas de eius morte dubitare, & deieceras oculos, & vultum rubore ſuffederas, & cum miſericordia loquabaris. Sed bene eſt quòd non omnia potes, tui te vindicant & inuitum. Rapitur ergo ex oculis, & ne quid licere poſſet clementiæ, inter innumeras manus fertur ad mortem. Ecce iterum imp. auerteris, & illam tyrrannici exitus relationem grauaris. Iam iam eſto ſecurus, geram clementiæ tuæ morem, quod noluiſti videre non audies. Huc huc totas pij vates doctarum noctium conferte curas, hoc omnibus linguis, litteriſque celebrate, nec ſitis de operum veſtrorum perennitate ſolliciti, illa quam præſtare hiſtorijs ſolebatis ab hiſtoria veniet æternitas. Vos quoque, quibus ſecunda ſors ceſſit dare famam rebus artifices, vulgata illa veterum fabularum argumenta deſpicite: Herculeos labores, & modicos Liberi triumphos, & anguipedum bella monſtrorum: hæc potius, hæc geſta ſolertes manus ducant, his fora, his templa decorentur, hæc ebore reddantur, hæc marmore, hæc in coloribus viuant, hæc in æra moueantur, hæc gemmis augeant pretium.

Pere-

[1] Pertinet ad ſecuritatem omnium ſeculorum, quod ad factum videri, vt ſiquis vnquam nefaria vota conceperit, monimentis noſtrorum temporum [2] recenſitus per oculos hauriat innocentium: quiſquis purpura quando q; regali veſtire humeros cogitabit, Maximus ei exutus occurrat: quiſquis aurum, gemmaſque priuatis pedibus optabit, Maximus ei plantis nudus appareat: quiſquis imponere capiti diadema meditabitur, auulſum humeris Maximi caput & ſine nomine corpus aſpiciat. Scimus quidem nihil vnquam nouandum, quũ Romanum ſemper imperium, aut tuum futurum ſit, aut tuorum, pertinet [3] tum ad geminam reipubl. ſecuritatem, quod fieri non poteſt, etiam non timeri. Sed vtcunq; virtutis tuę opera curioſæ poſteritatis oculis artificium manus reddet, quum te vel Alpium dorſa ſuperantem, vel flumina obiecta tranãtem, vel agmen hoſtile triũphalibus veſtigijs atterentem, pictorum atque fictorum aſſequeretur imitatio, clementia imp. quo cœlo tua, quo pigmento, quo ære aurò vel ducetur? qua tu ipſius victoriæ victor ita omnem cum armis iram depoſuiſti, vt ceciderit nemo poſt bellum, certè nemo poſt Maximum paucis Maurorum hoſtium quos ſecum velut agmen

---

1 Forſam ſic legendum, *pertinet ad ſecuritatem omnium, ſeculorumque id factum.* 2 al. *recenſitis.* 3 Legendum *tamen.*

men infernum moriturus incluſerat, & duobus aut tribus furioſi gladiatori laniſtis in belli piaculum cæſis, reliquos omnis venia complexa, velut quodam materno ſinu clauſit. Nullius bona publicata, nullius multacta libertas, nullius præterita dignitas imminuta, nemo affectus, nemo nota, nemo conuitio, aut denique caſtigatione perſtrictus, culpam capitis, aurium ſaltem moleſtia luit. Cuncti dominus ſuis cuncti coniugibus ac liberis, cuncti denique innocentia (quod eſt dulcius) reſtituti ſunt. Vide imp. quid hac clementia conſequutus ſis: feciſti vt nemo ſibi victus te victore videatur. Spectabas hæc à tuis collibus, Roma & ſeptena arce ſublimis, celſior gaudio ferebaris. Tu quæ experta Cinnanos furores, & Marium poſt exilia crudelem, & Syllam tua clade felicem, & Cæſarem in mortuos miſericordem, ad omne ciuilis motus claſſicum tremiſcebas, quæ præter ſtragem militum vtraque tibi parte pereuntium extincta domi ſenatus tui lumina, ſuffixa pilo conſulum capita, Catones in mortem coactos truncoſq; Cicerones & Pompeios fleueras inſepultos; cui damna grauiora ſciſſus in partes ciuium furor quàm portis imminens Pœnus, aut receptus muris Gallus, intulerat: cui Allienſi die Æmathia funeſtior, Cannis Collina feralior, tam altas olim reliquerunt cicatrices, vt grauius ſemper tuam quàm alienam experta virtutem, nihil tibi magis, quàm te timeres. Vidi-

diſti ciuile bellum hoſtium cæde, militum pace, Italiæ recuperatione, tua libertate finitum: vidiſti inquam infinitum ciuile bellum, cui decernere poſſes triumphum. Hactenus memet imp. Aug. præteritas res tuas attrectaſſe fas fuerit: atquum tempus admoneat meminiſſe præſentium, finem ſermonis facere maluerim, quàm ampliſſimi ordinis munus inuadere. Dabitur vtcunque venia piæ temeritati, ſi vſurpaſſe communia, non occupaſſe videatur aliena: licuerit mihi quæ in barbaris gentibus, longinquiſque prouincijs pro ſummare fortiter, feliciterque feciſti, annuente numine tuo & ſenatu fauente dixiſſe: ea verò, quæ Romæ geſta ſunt, qualem te vrbi dies primus inuexerit, quis in curia fueris, quis in roſtris, vt pompam præeuntium ferculorum curru modò, modò pedibus ſubſequutus, alterno clarus inceſſu, nunc de bellis, nunc de ſuperbia triumpharis, vt te omnibus principem, ſingulis exhibueris ſenatorem, vt crebrò ciuilique progreſſu non publica tantùm opera luſtraueris, ſed priuatas quoque ædes diuinis veſtigijs conſecraris, remota cuſtodia militari tutior publici amoris excubijs: horum hæc linguis, horum inquam voce laudentur, qui de communibus gaudijs & dignius vtique quæ maxima, & iuſtius poterunt prædicare quæ propria ſunt. O mea felix peregrinatio! ò bene ſuſcepti, & exhauſti labores! Quibus ego interſum bonis? qu bus pa-

ror.

gaudijs? quæ reuerſus vrbibus Galliarum diſpenſabo miracula? quantis ſtupentium populis, quàm multo circumdabor auditore, quum dixero Romam vidi, Theodoſium vidi, & vtrumque ſimul vidi. Vidi illum principis patrem, vidi illum principis vindicem, vidi illum principis reſtitutorem. Ad me longinquæ conuenient ciuitates: à me geſtarum ordinem rerum ſtilus omnis accipiet: à me argumentum poetica, à me fidem ſumet hiſtoria. Compenſabo tibi iſtam impiniuriam, ſi quum de te ipſe nihil dixerim, quod legendum ſit, inſtruam quæ legantur.

DIXI.

PANE-

PANEGYRICVS CONSTANTINO AVGVSTO

Conſtantij filio dictus.

VNde mihi tantum confidentiæ, ſac. imp. vt poſt tot diſertiſſimos homines, quos & in vrbe ſacra & hic rurſus audiſti, dicere auderem? niſi nefas eſſe ducerem, & commiſſi cuiuſdam ſacrilegij religionem vererer, ſi is qui ſemper res à numine tuo geſtas prædicare ſolitus eſsẽ, hæc tanto maiora priſtinis ſilentio præterirem per quæ nõ pars aliqua ſeruata, ſed vniuerſa ſibi eſt reſpubl.[1] reſtituta. Neque enim ignoro quanto inferiora ſint ingenia noſtra Romanis, ſi quidẽ Latinè & diſertè loqui illis ingeneratũ eſt, nobis elaboratum, & ſiquid fortè commodè dicimus, ex illo fonte & capite facundiæ imitatio noſtra[2] deriuat. Sed quamuis conſcius mihi infirmitatis ingenij, & incohoati potius ſtudij quàm eruditi, cohibere me ſilentio nequeo quominus de recuperata vrbe, imperiòque Romano, & tandem ex diuturna conuulſione ſolidato & ipſe aliquid coner effari, vt inter tantos ſonitus diſſertorum mea quoque vox tenuis exaudita videatur. Etenim ſi in rebus bellicis ipſiſque præ-

1 Apparet hunc rhetorẽ Italum non fuiſſe, ſed Gallum, aut alterius nationis.
2 *Deriuat*. ſ. id.

prælijs non ſolum tubæ, ac litui, ſed etiam Spartanæ tibiæ incentiuum aliquod ferũtur habuiſſe, credo quia magnos animos paruo licet modulo, ſufficit incitari, cur ego in me de tuo fauore diffidam, vt ſermonem meum ſtudio potius tui cultus, quàm ſui viribus metiaris? Experiar igitur vt poſſum: quanquam oppletus viribus tuis, vt ſic dixerim, inſuſurrare ſine æmulandi fiducia cupiditas imitandi: ac primùm illud eripiam, quod credo neminem adhuc auſum fuiſſe, vt antè de conſtantia expeditionis tuæ dicam, quàm de laude victoriæ. Tranſacto enim nutu aduerſi 1 ominis, & offenſio reuocati (vtar libertate erga te noſtri amoris, quem tunc intermetus & rei publ. vota ſuſpendimus) tene imp. tantum animo potuiſſe præſumere, vt bellum tantis opibus, tanto conſenſu auaritię tanta veniæ deſperatione conflatum quieſcentibus cunctantibuſque tunc imperij tui locis primus inuaderes? Quiſnam te deus, quæ tam præſens hortata eſt maieſtas, vt omnibus ferè tuis comitibus, & ducibus nõ ſolùm tacitè muſſitantibus, ſed omen apertè timentibus contra conſilia hominum, contra auſpicium monita, ipſe per temet liberandæ vrbis tempus veniſſe ſentires? Habes profectò aliquid cum illa mente diuina Conſtantine ſecretum, quæ delegata noſtris dijs minoribus cu-

1 Forſan legendum *ominis & offenſiore vocati*: niſi malis offenſione.

cura vni ſe tibi dignatur oſtendere: alioquin fortiſſime imp. ſic quoque quam viceris, redde rationem. Rhenum tu quidem toto limite diſpoſitis exercitibus 1 tuum reliqueras, ſed hoc maiores pro te ſuſcepimus metus, quòd nobis potius quàm tibi conſulebas, noſtramque pacem magis, quàm bellum, quod aggrediebare firmaueras. næ tu imp. nimio noſtri amore neſciſti ad ſecuritatem nobis verè prouidere, qui non omnia tecum arma mouiſti, quũ in tua conſeruatione ſalus noſtra ſit. Et quid opus erat ipſi Rheno inſtructis & militibus & claſſibus, quem iam pridem barbaris nationibus virtutis tuæ terror obſtruxerat? An oſtentare voluiſti diligentiam tuam diuiſis copijs inter cuſtodiam pacis & belli? aut etiam iactanter & glorioſè probare liberandæ vrbi te ſufficere cum paucis? Vix enim quarta parte exercitus contrà centum millia armatorũ hoſtium Alpes tranſgreſſus es, vt appareret penitus conſiderantibus id quod nos fugit in amore trepidantes, non dubiam te ſed promiſſam diuinitus petere victoriam. Duxerat magnum Seuerus exercitum, & hoſtẽ ſuũ perfidia deſertus armauerat: maiores poſtea copias Maximianus admouerat, & ipſe transfugis videbatur proſperè refugiſſe: ipſe denique qui pater illius credebatur, diſciſſam ab humeris purpuram detrahere conatus, ſenſerat

1 al. *tutum*.

ferat in illud dedecus ſua fata tranſiſſe. Mille & ſexaginta annis, contractas ex toto orbe diuitias, monſtrum illud re-demptis ad ciuile latrociniũ manibus in-geſſerat, ad hoc aliena matrimonia, inno-centium capita, quum bonis paſſim donã-do vſque ad mortem deuotionis obſtrin-xerat parricidas omnes, inſidiatos ſibi, aut palã aliquid pro libertate conatos pę-nis affecerat, armis oppreſſerat, & inter hæc vtebatur eius vrbis maieſtate, quã ce-perat, totã Italiam conductis ad omne fa-cinus ſatellitibus oppleuerat. Hæc omnia imp. quum cogitares, ſcires, videres, nec te paterna grauitas, nec tua natura teme-rarium eſſe pateretur, dic 1 quæ quid in conſilio niſi diuinum numen habuiſti? An illa te ratio ducebat? ſua enim cuique prudentia deus eſt, quòd in tam diſpari contentione non poterat melior cauſa non ſuperare, & innumerabiles licet ille copias pro ſe obijceret, pro te tamen iu-ſtitia pugnaret. Vt enim omittam illa quæ non decet comparari, quod erat ille Ma-ximiani ſuppoſitus, tu Cõſtantij pij filius, ille deſpectiſſimæ prauitatis, detortis, ſo-lutiſque membris, nomine ipſo abuſiua appellatione mutilato: tu (quod ſufficit di-cere) tantus, ac talis: vt hoc, inquam, omit-tam, te Conſtantine paterna pietas ſe-quebatur, illum vt falſo generi non inui-deamus impietas: te clementia, illum cru-

1 Opinor legendum *quæſo*.

crudelitas: te pudicitia ſola dicata coniugio, illum libido ſtupris omnibus contaminata: te diuina præcepta, illum ſuperſtitioſa maleficia, illum denique ſpoliatorum templorum, trucidati ſenatus, plebis Romanæ fame enectæ piacula: te abolitarum calumniarum, [1] te probitatum, delationum, te conſeruatio, atque homicidarum ſanguinis gratulatio. In tam diuerſa cauſarum ratione diuino conſilio imp. hoc eſt tuo, non militum multitudinẽ, ſed partium merita numeraſti. Magnus Alexander quum [2] præter Macedonas ſuos, cũctæ Græciæ, vniuerſo Illyrico innumerabilem delectum poſſet indicere, nunquã maiores quadraginta millium copias duxit: inhabile regenti ratus, quicquid excederet, & turbam potius, quàm exercitum. Tu verò etiam minoribus copijs bellum multo maius aggreſſus es: tanto ſcilicet tua virtute propria potior, quanto ille numero inſtructior. Et ille quidem contra leues Medos, & imbelles Syros, & Parthorum arma volatica, & Aſiaticos optantes mutare ſeruitũ, rẽ geſſit prælij vnius euentu: tibi vincendi erant milites, proh nefas paulo antè Romani armis omnibus more primæ claſſis armati, & pro facinorũ conſcientia nunquã niſi morte ceſſuri. Probauit hoc prima obſtinatio eorum qui

---

1 Opinor legendum, *te prohibitarum delationũ*. 2 Quadraginta milliũ copias duxit Alexander vt plurimas.

qui ſub ipſis Alpium iugis, munitiſſimo licet muro ac ſitu tenentes oppidum, auſi fuerunt te imminente reſiſtere, ac portas claudere, non credentes illi quidem (vt audio) te ipſum adeſſe. Quis enim crederet, tam citò à Rheno ad Alpes imperatorem cum exercitu peruolaſse? ſed tamen, qui non ſolùm præſenti numini tuo, verum etiam nuntiato nomini cedere debuiſſet. Luerunt igitur illico dementiæ ſuæ pœnas, quum oblatam ſibi à clementia tua veniam recuſaſſent. Neque enim vallo foſsaque obſeſſio inchoata eſt, nec cuniculis agendis, nec machinis admouendis, nec incutiendo ariete tentati quaſſatique ſunt muri, ſed ſtatim iniectæ faces portis, ſcalæ propugnaculis, nec ſolùm fundis eminus, teliſque miſſilibus, pugnaciſſimóq; præfecto, ſcilicet vt quã coloniam Cn. Pompeius aliquando deduxerat, Pompeianus euerteret. O miſerabilẽ Veronenſium calamitatem, quos non tam tua quàm inteſtina ſatellitum preſſit obſidio: quippe Atheſis ille ſaxis aſper, & gurgitibus verticoſus, & impetu ferox oppugnationem prohibebat, omnèmque retrò regionem euehendis copijs tutam, defenſamque præſtabat. Quod tamen ne diutius hoſtem iuuaret, prouidentia tua factum eſt, qui ſuperioribus in locis, quà leuior amnis & ignari hoſtes erant, exercitus parte proiecta, ancipiti periculo clauſos, obſeſsòſque peiora experiri armis coegiſti; adeo quà omnis eruptio tenta-

ue-

uerat, cecidiſti, vt ipſe etiam dux cum parte copiarum ad accerſenda auxilia muris exceſſerit, maiorem miſer adducturus exercitum, vt maiore comitatu cladis occideret. Quo quidem tempore præcipua apparuit tua imperat. cura ſimul & animi magnitudo, qui redeunti illi minore exercitu congredi, quàm obſidionē intermittere maluiſti, ne reſpirare clauſis, aut effugere, aut imminere tergo liceret. Et primo quidem (vt audio) aciem inſtruxeras duplicem, mox prouiſo aduerſariorum numero explicari ſtatim in frontem ordines, & extendi latius arma iuſſiſti ex tuo an mo nimirum animos tuorum omnium metiens, quamuis grauius inde pondus infringi poſſet imperij. Laudare me exiſtimas imper. cunctas quæ in illo prælio feceris? Ego verò iterum queror: proſpexeras omnia, diſpoſueras vniuerſa, ſummi imperatoris officia compleueras, cur ipſe pugnaſti? cur denſiſſimis hoſtium globis miſcuiſti? cur ſalutem reipubl. in pericula tanta miſiſti? An neſcire nos putas, quod dum nimio rapereris ardore, in media hoſtium tela deueneris? & niſi viā tibi cædibus aperuiſſes, ſpem totius generis humani & vota deceperas. Quid tibi eſt imperat, cum inferiore fortunā? toto quippe impetu ferebare torrenti ſimilis amni, quem abruptæ radicitus ſyluę, & conuulſa funditus ſaxa ſequerentur. Illos pugnare fas eſt, quibus ſuo cuiuſque fato aut vincendum eſt, aut cadendum

tu

tu cuius ex vita omnium fata pendent, ad vllum diſcrimen accedas? inter tot tela gladioſque verſere? quis hoc à te exigit aut quis pati poſſit vt quicquam in te belli caſibus liceat? deceat te imp. hoſtem ferire? immò non decet laborare. Spectans ex edito monte Xerxes naualecertamen, Auguſtus aliquid agens vicit apud Actiũ. Fuit etiam qui ſublatus in ſcalas inuicem nexas, concurrentes eminus vidit exercitus: vt nec intereſſet periculo, & adeſſet euentui. Ignaua, inquies, ſunt hæc exempla, ſed tuta, grauiorque metus eſt periculi tui, quàm lætitia victoriæ. An non ipſi cæſis fugatiſque hoſtibus, interfectòque etiam ipſo eorum duce, comites & tribuni corripuere lacrymantes amplexique illud tuum anhelum pectus, cruentas manus, & quicquid de ſanguine profundæ cædis emerſerat, hinc atque inde clamarunt? Quid egeras imp in quæ nos fata proieceras? niſi te diuina virtus tua vindicaſſet: quæ hæc eſt impatientia? aut quò tibi manus noſtras, ſi verſa vice pugnas ipſe pro nobis? Hæc ego non dicerẽ imp. neque ab alis dicta memorarẽ niſi beneficio tuę leuitatis tutior eſſet noſtra in verbis quàm tua in armis audacia. Noua enim quadam varietate naturæ, confuſoque virtutum temperamento idem es in prælijs ferociſſimus, & parta ſecuritate mitiſſimus. Quum enim dato obſeſſis tempore pœnitendi, Aquileiam quoque delegatis eorũ ac ſupplicibus recepiſſes, cunctique-

que ſe tibi 1 dediſſent, quos obſidendo ſeruaueras: ignouiſti omnibus, & vitam quam deſperauerant reddidiſti, & quidem iuſſiſti arma deponere, vt multo tutius victoris pietate tegerentur. Vt tamen pertinaciæ ſuæ merita ſentirent, corripi eos, vincirique iuſſiſti, nō ad ſupplicium, ſed vitam, ne conſcientiæ timore diffugerent, grauiterq; delinquerent, conſeruarique iterum non mererentur ſi ſeruati nō fuiſſent. Sed vnde tanto hominū numero tot vincula, quæ continere militares & paulo antè armatas manus poſſent? Stupere milites tui producēdos ſuſceperant, & cuſtodiæ curam abnuere: prorſus neſcire, quid facerent. Ipſi etiam qui tibi in conſilio erant, ipſe etiam præfectus hærere, quum tu diuino monitus inſtinctu, de gladijs eorùm gemina manibus aptari clauſtra iuſsiſti, vt ſeruarent deditos gladij ſui, quos non defenderant repugnantes, O pulcherrimum & qui omnium oculis ſubijci debuiſſet triumphum virtutis & clementiæ tuæ! Cuius enim potentiæ fuit hoſtibus arma diripere, eius humanitatis deditos ad impunitatem ſuis armis alligare, atque etiam vincere, vt eos ferri illius quod contra te geſſerant, quotidie pœniteret: gradius ille quem in te diſtrinxerat hoſtis infeſtus, ipſe domini ſui manus tenuit, & paratus ad cædē, cuſtos factus eſt ad ſalutem. Magnus poeta, dum bellorū

I toto

---

1 Melius *dediſſent*.

toto orbe ſurgentium diſcurſum, apparatuùmque deſcribit. *Et curuæ* (inquit) *rigidum falces conflantur in enſem.* Triſte nimium tempus id quum inſtrumenta cultui pecudũ præparata, in cædẽ hominum verterentur: at nunc rigidi illi, mortiferique mucrones in ſalutaria vincla curuantur, & exarmatum hominem non interimunt, ſed coercent, deditòſque hoſtes gladij ſui colliſi obtuſique tutantur, qui nihil illis prodeſſe integri, acutique potuerunt. Omnium ergo armorum miniſteria ad diuerſos effectus arbitrio tuo ſeruiunt imp. tibi vincunt gladij, tibi ſeruiunt, te pugnante feriunt, te ignoſcente cuſtodiunt. Vt deus ille mundi ceator & dominus eodem fulmine ſuo nunc triſtes, nunc lætos nuntios mittit, ita eadem ſub numine tuo tela inimicos, aut ſupplices tuos pernicie, aut cõſeruatione diſcernũt. Eripuiſti imp aduerſarijs tuis gladios nequis incumberet dolor, ſuperaſti, & eoſdem manibus ſuis innoxios reddidiſti, vt clementiæ & vindictæ tuæ ſatisfaceres, quorum ſanguini peperceras, arma fregiſti.[a] Vt enim hominum diu parta ſemper ſeruanda eſt, ſi liceat: ferrum inuentu facile, vſu mutabile. Ideo quæ erant reparabilia conflaſti: quod rediuiuum non erat, reſeruaſti. Quid ſimile fabulæ ferunt cõuerſa eſſe humana corpora in fontes, aut pecudes? aut aues? fœda & degener

talis

a forſan ſic leg. *Vt enim vita hominũ.*

talis conuerſio, gladius mutatus in manicas, hoc eſt, quod ſecuritas poſt timorem, quod vmbraculum poſt calorem, ſplendorem mutatio perdidit: ſed faciem retudit. Studium & humanitas tuas hortata eſt imp. hucuſque vt exultatio noſtra verbis eluderet. Sed iam ad potiora redeamus. Recuperata omni cis Padum Italia, ipſa iam ad te ſupplices manus Roma tendebat, cui portentum id inſederat, nihil conari auſum ad tot nuntios ſuarum cladium, quippe ipſa ſe viliſſimi hominis obſidebat ignauia, & degeneres animos timor arguebat, ſtultum & nequam animal nuſquam extra parietes egredi audebat, ita enim aut prodigijs aut metus ſui præſagijs monebatur. Proh pudor! intra parietum cuſtodias imp. non ille aſpirare in campũ, nõ exerceri armis, nõ puluerem pati: aſtutus quidẽ, ne virorum officia tentantem contemnerent qui viderent deambulare, & tantũ in illo palatio marmoratis parietibus incedere. Nam in Saluſtinos hortos ire, peregrinatio & expeditio putabatur. Et hæ quidem deliciæ tanto illo tempore quo orbem obſederat, ſemet incluſerat, turpiſſimam hanc eius formidinem protegebam. Non enim ſe imbellem, ſed beatum non inertẽ ſed ſecurum videri volebat. Quoties milites in concionem vocabat, ſe ſolum cum illis imperatorem, alios permilites pro ſe militare iactabat: Eruimini, aiebat, diſſipate, prodigite. Hæc erat miſerorum

breuis,& caduca felicitas. Ac ne tum quidem quum tot aduerſa ſuorum prælia comperiſſet, obuiam ire conatus eſt ad reſiſtendum, quum Padi limite, aut Apenini iugis vteretur. Sed literas calamitatũ ſuarum indices ſupprimebat: interdum etiam palàm, vt vſque ad portas veniretur, optabat, non intelligens maieſtatem illam vrbis [1] quæ pridem ad mortis exercita ſollicitauerat iam flagitjs ipſius deformata, & ſedibus ſuis pulſam ad tua auxilia tranſiſſe, nec vllis præmijs poſſe corrumpi, quos tibi præter liberalitatem tuam, ſacramenti fidem, tot victoriarum gloriæ dicauiſſent. Quis enim miles, qui ductu, atque auſpicij tuis toties felicißimè dimicaſſet, vulnera illi ſua venderet? belli iam pene confecti sũmam concedere? At enim tu idipſum de ardore totius exercitus ſentiens, non ſine vlla hæſitandi mora, qua breuißimum per eos iter eſt, rapto agmine aduolaſti, celeritatem illa in redeundo Scipionis, & Cæſaris tunc maximè cupienti Romæ repreſentans. Hæc eſt fiducia imperatoris inuicti, & ſuorũ mentibus freti, non dubitare nec trahere bellum, ſed proximum quodque pugnæ tempus putare victoriam. Non enim res erat tibi, vtique maximo, cum Hannibale victore, vt poſt res aſperas locũ tempùſque ca-

1 Sic legendum; *Qua pridem ad motus exercita ſollicitàue erat, iam flagitijs deformata mè ſedibus, &c.*

captares, ſed vrgere te ſucceſſus tuos, & continuare victorias, ſed quamprimùm ſubuenire vrbi debebat. Sapientis enim imperatoris eſt fractis rebus cunctando conſulere, ſecundis non deeſſe fortunæ. Itaque vnum iam id timebatur ne ille conterritus his rebus, grauiter afflictus, & in arctum redactus boni conſuleret, & debitas reipubl. pœnas obſidione differret. Quippe omni Africa quam delere ſtatuerat, exhauſta, omnibus inſulis exinanitis infiniti temporis annonam congeſſerat. Sed diuina mens, & ipſius vrbis æterna maieſtas, nefario homini eripuere conſilium, vt ex inueterato illo torpore, ac fœdiſſimis latebris ſubitò prorumperet, & conſumpto per deſidias ſenio ipſum diem natalis ſui, vltima ſua cæde ſignaret, ne ſeptenarium numerum ſacrum, & religioſũ inchoando violaret. At quomodo inſtruxit aciem tot annorum vernula purpuratus? ita prorſus, ne quis euadere, ne quis, vt fit, loco motus referre gradum, & inſtaurare prælium poſſit, quum à fronte arte armis à tergo Tiberi flumine premeretur in quo ille non mehercule cogitauit neceſſitatem reſiſtendi ſed propinquitatem reſugiendi: niſi fortè iam ſentiens diem ſibi veniſſe fatalem, ad ſolatium ſuæ mortis, voluit ſecum trahere quamplurimos, vt omnes eſſent exitus ſui comites, qui ſcelerum participes extitiſſent. Quid enim aliud illum ſperaſſe credendum eſt? qui iam ante biduum palatio emigrauerat, & cum

vxore, ac filio in priuatam domum ſpontè conceſſerat, vt res eſt, omnibus terribilibus agitatus, & nocturnis pulſus vltricibus, vt tu iam olim expectatus habitator, ſacris illis ædibus diu exalatis expiatiſque ſuccederes, & adeo ipſe verum ſibi dixerat & venturo tibi ceſſerat, quamuis in prælium ingrederetur armatus quum excedendo palatio iam ſe abdicaſſet imperio. Ad primum igitur aſpectum maieſtatis tuæ, primúmque impetum totius tui victoris exercitus, hoſtes territi fugatique, & anguſtijs Miluij pontis excluſi, exceptis latrocinii illius primis autoribus, qui deſperata venia locum, quem pugnæ ſumpſerant, texere corporibus, cæteri omnes in fluuium abiere præcipites, vt tandem aliquod cædis compendium feſſis tuorum dexteris eueniret. Quum impios Tyberis hauſiſſet, ipſum etiam illum cum equo & armis inſignibus fruſtra conatum per abrupta ripæ vlterioris euadere, idem Tyberis correptum gurgite deuorauit, ne tam deforme prodigium, vel hanc obitus ſui relinqueret famam, quod alicuius viri fortis gladio telóve cecidiſſet. Et aliorum quidem hoſtium corpora & arma præceps fluuius voluendo deuexit, illum autem eodem quo extinxerat [1] loco tenuit. P. Rom. dubitaret, ſi putaretur aliquo profugiſſe, cuius mortis probatio

quæ.

---

[1] Sic legendum opinor, *loco tenuit ne pop. Ro. dub.*

pop. A

quæreretur. Sancte Tybris, quondam hoſpitis monitior Æneæ, mox Romuli conſeruator expoſiti, tu nec falſum Romulum diu viuere; nec parricidam vrbis paſſus es enatare: tu Romæ tuæ altor copijs ſubuehendis, tu munitor mœnibus ambiendis, meritò Conſtantini victoriæ particeps eſse voluiſti, vt ille hoſtem in te propelleret, tu necares. Neq; enim ſemper es rapidus, & torrens, ſed pro temporum ratione moderatus: tu quietus armatum Coclitem reuexiſti, tibi ſe placido Cloelia virgo commiſit, ac nunc violentus & turbidus hoſtem reipubl. ſorbuiſti, & ne tuum lateret obſequium, eructato cadauere prodidiſti. Reperto igitur & trucidato corpore vniuerſus in gaudia & vindictam P. Ro. exarſit, nec deſitum a tota vrbe qua ſuffixum haſta ferebatur caput, id piaculare fœdari, quum interim, vt ſunt ioci triumphales, rideretur geſtantis iniuria, quum alieni capitis merita pateretur. Sed quid ego hucuſque iocularia? tecta ipſa (vt audio) commoueri, & altitudo culminum videbatur attolli quacunque numen tuum tardo molimine currus inueheretur: tanta te populi denſitas, tanta ſenatus ſtipatio prouehebat ſimul & attinebat. Felices qui te propius aſpicerent: longius poſiti nominabant quos prætererias, loci quem occupauerant pœnitebat. Viciſſim omnes inde dicto accedere, inſequi, certare, innumerabilis multitudo, & impulſu vario fluctuare, & tantum ſibi hominum animi poſt

illam ſexennij cladem ſupereſſe memorabant. Auſi etiam quidem vt reſiſteres poſcere, & queri, tam citò acceſſiſse palatium, & quam ingreſsus eſses, non ſolùm oculis ſequi, ſed penè etiam ſacrum limen irrumpere, inde omnibus circumfuſis vt inde excederes opperiri, proſpicere, optare, ſperare: vt viderentur eum à quo obſidione liberati fuerant, obſidere. Gloriatus ſit licet & verè ſummus orator, humeris ſe Italiæ in patriam reportatum, te Conſtantine, S. P. Q. R. & illo die & alijs quocunque progreſſus es, & oculis ferè geſtauit nec quicquam aliud homines diebus munerum ſacrorumque ludorum, quàm te ipſum ſpectare potuerunt, qui tuus eſſet fulgor oculorum, totiuſque corporis circumfuſa maieſtas, quæ oris dignitas, gaudere cuncti ſpectaculorum mora, & familiaribus ſibi artificibus ob hoc ſolùm fauere quòd te præſente certarent. Nam quid ego de tuis in curia ſententijs, atque actis loquar: quibus ſenatui autoritatem pristinam reddidiſti, ſalutem quam per te receperant non imputaſti, memóriam eius in pectore tuo ſempiternam fore ſpopondiſti:? Dicerem plura de diuinis orationibus tuis, de oblata potius, quàm impetrata benignitate, niſi mallem dicta reticere dum propero facta laudare. Quamlibet verba tua in ſenatu habita nobis nota ſint tamen qualia fuerint clementiæ tuæ gloria nuntiauit. O tandem felix ciuili Roma victoria. Irrupit olim te Cinna furioſus,

&

& Marius iratus, qui non ſolo ſe Octauij conſulis capite ſatiarunt, ſed luminibus ciuitatis extinctis, exempla quæ nunc toto ſexennio paſſa es, reliquerunt. Vicit tibi iterum ante portam Collinam Sylla felix, ſi ſo parcius vindicaſſet, ſed multis capitibus noſtra compleuit: Conſtantinus victoriæ licentiam line prælijs terminauit; gladios ne in eorum quidem ſanguinem diſtringi paſſus eſt, quos ad ſupplitia poſcebas. Deditã ſibi idem Sylla exarmatamq; legionem in villa publica trucidauit perculſumq; morientium gemitu ſenatum monuit, ne timeret, quòd ipſe iuſſiſſet. At iſte victor non modò hoſtium, ſed etiam victoriæ ſuæ quicquid mil. tum bello ſuperfuit, tibi reſeruauit. Tibi enim iam militant quos exutos armis imperator aduerſus hoſtes barbaros rurſus armauit. Iam obliti deliciarum, Circi, Maximi, & Pompeiani theatri & nobilium lauacrorum, Rheno, Danubióq; prætenduntur, excubias agunt, latrocinia compeſcunt, certant deniq; cum victoribus, vt ciuili bello victi hoſtibus comparentur. Nec tamẽ id mirum videri poteſt, quum qualemcunque militem fortiſſimum facias tuo imp. exemplo. Non enim feſſus præſijs & expletus victorijs, vt natura fert, otiore & quieti dediſti., ſed eodem impetu quo redieras in Gallias tuas, perexiſti ad inferiorem Germaniæ limitem. [1] magna enim

[1] forſan leg. *Non magna intereſſet.*

intercapedine temporis,ac breui locorum
diſtantia,poſt annuam expeditionem ſta-
tim bello auſpicatus à Tyberi ad Rhenum,
immo (vt omen , & ſimilitudo nominis
ſit, & tua imp. magnitudo animi pollice-
tur) à Tuſco Albula ad Germanicum Al-
bim prolaturus imperium . Quiſnam iſte
eſt tam continuus ardor ? quæ diuinitas
perpetuo ingens motu ? omnium rerum
interualla ſunt: ceſſat terra noualibus : di-
cuntur interdum flumina reſiſtere, & ip-
ſe dies noctibus acquieſcit: tu Conſtanti-
ne ſolus infatigabilis bellis bella cōtinuas,
victorias victorijs cumulas,quaſi præteri-
ta ſint obliterata ſi deſinas,non putas te
viciſſe , niſi vincas . Ruperat fidem gens
leuis & lubrica barbarorum,& robore at-
que audacia lectis eruptionis autoribus ,
inſtitiſſe Rheno nūtiabantur:illico obuius
affuiſti, & præſentia tua ne auderent trā-
ſitum terruiſti. Etiam videbaris rem votis
tuis feciſſe contrariam,quòd inhibita eru-
ptione non foret materia victoriæ , ſed
inopinato conſilio vſus (abeundo enim
ſimulato nuntio maioris in ſuperiore li-
mite tumultus) occaſionem ſtolidis ac fe-
rinis mentibus obtuliſti in noſtra venien-
di, relictis in occulto ducibus qui ſecuros
adorirentur. Quò quum veniſſent , conſi-
lium tuum ſequitur fortuna : toto Rheni
alueo oppleto nauibus , deuectus , terras
eorum ac domos mœſtas lugentèſq. popu-
latus es , tantàmq; cladem vaſtitatèmque
periuræ genti intuliſti , vt vix poſt illud

no-

Digitized by Google

nomen habitura ſit. Ita nunc omnes, ſi placet, barbaræ nationes & exitiale vobis mouete conatus exemplum: quamuis enim imp. noſter amicorum regum admittat obſequia, idque ipſum valeat ad laudem victoriæ quòd à nobiliſſimis regibus timetur & colitur, augeri tamen gloriam virtutis ſuę gaudet quoties prouocatur. Nam quid hoc triumpho pulchrius quòd cædibus hoſtium vtitur etiam ad noſtrum omnium voluptatem & pompam munerum de reliquis barbaricæ cladis exaggerat? Tantam captiuorum multitudinem beſtijs obijci, ingrati & perfidi non minus doloris ex ludibrio ſui quàm ex ipſa morte patiantur. Inde eſt quòd quum exitum differre liceat, perire feſtinant, ſeſeque letalibus vulneribus & mortibus offerunt. Ex quo ipſo apparet quàm magnum ſit viciſſe tam prodigos ſui: facile eſt vincere timidos & imbelles, quales amœna Græcia & deliciæ orientis educunt: vix leue pallium & ſericos ſinus vitando ſole tolerantes & ſiquando in periculum venerit, libertatis immemores, vt ſeruire liceat orantes: Romanum verò militem quem qualémque ordinat diſciplina, & ſacramenti religio confirmat, aut trucem Francum ferina ſola carne diſtentum, qui vitam [1] prouectus ſui vtilitate contemnat, quantæ molis ſit ſuperare vel capere, [2] quod tu imp. &

1 Opinor legendum *victus ſui.*
2 Sic legerim, *quod tu imp. & im. Ita.*

imp. in Italia, & in ipſo conſpectu barbariæ paulo antè feciſti: ita ſine vllo diſcrimine omnia genera bellorum, armorum, hoſtium, vni tibi cedunt. Cedunt ex omni etiam memoria condita literis monumenta virtutum: nec verò tantummodo vetera dictatorum, & conſulum, ac deinceps magnorum principum ſed etiam rectiſſima & pulcherrima diui patris tui facta ſuperaſti. Sordet enim alios ex proximo tempore comparare, ipſum, inquam, diuum Conſtantium iam primis imperij tui luſtris rerum geſtarum laude comulaſti. Inuitus hoc fortè accipis imp.: ſed ille dum dicimus gaudet è cœlo, & pridem vocatus ad ſydera, adhuc creſcit in filio, & gloriarum tuarum gradibus aſcendit. Purgauit ille Bataniam, aduena hoſte depulſo: tibi ſe ex vltima barbariæ indigenæ populi dedère. Ille Oceanum claſſe tranſmittit: tu & Alpes gradu & claſſibus portus Italicos occupaſti. Recuperauit ille Britanniam: tu nobiliſſimas Africi maris inſulas quæ P.R. fuere prouinciæ. Ignoſcat, inquam, diuus ipſe Conſtantius quid habeo quod comparem Italiæ, Africæ, Romæ? Meritò igitur tibi ¹ Conſtantine & imp. ſenatus ſignum dei, & paulo antè Italia ſcutum & coronam, cuncta aurea, dedicarunt, vt conſcientiæ debitum aliqua ex parte releuarent: etenim ſæpe debetur & diuini.

¹ Melius, *Conſtantine imp. ſenatus* & expuncto.

diuinitati ſimulacrum aureum, & virtuti ſcutum,& corona pietati. Quamobrem te ſumme rerum ſator, cuius tot nomina ſunt quot gentium linguas eſſe voluiſti (quem enim te ipſe dici velis, ſcire non poſſumus) ſiue in te quædam vis mènſque diuina eſt, qua toto infuſa mundo omnibus miſcearis elementis, & ſine vllo extrinſecus accedente vigoris impulſu, per te ipſe mouearis, ſiue aliqua ſupra omne cœlum poteſtas eſt qua hoc opus tuum ex altiore naturę arce deſpicias: te inquam oramus & quæſumus vt hunc in omnia ſecula principem ſerues. Parum eſt enim optare tantæ virtuti tantæq; pietati quem longiſſimum habet vita progreſſum. Et certè ſumma in te bonitas eſt & pietas,& ideo quæ iuſta ſunt velle debes: nec abnuendi eſt cauſa quum poſſis, nam ſi eſt aliquid quod à te bene meritis denegetur: aut poteſtas ceſſauit, aut bonitas. Fac igitur vt quod optimum humano generi dediſti, permaneat æternum: omnesq; Conſtantinus in terris degat ætates. Quamuis enim imp. inuicte, iam diuina ſoboles tua ad reipublicę vota ſucceſſerit, & adhuc ſperetur futura numeroſior: illa tamen erit verè beata poſteritas, vt quum liberos tuos gubernaculis orbis admoueris, tu ſis omnium maximus imperator.

DIXI.

GRA.

GRATIARVM ACTIO
MAMERTINI

De conſulatu ſuo, Iuliano Imperat.

Scito, lector, ex Baron. tom. 4. quòd Mamert. laudat Iul. encomiaſticè potius quàm hiſtoricè, immo adulatoriè, atq; mendaciter, eum lege ſub anno 2. Iuliani.

ETSI ſcio te imperator, & cunctos qui conſilium tuùm participant, poſſe mirari quòd nunc demum gratias agere exorſus ſum, quaſi beneficia in me tua cœperint à conſulatu: fatebor tamē quòd ingenij, cuius me pœnitet, conſcius, etiam nunc tacere voluiſſem, & prorumpens licet, huius muneris gaudium in tam arcanæ lætitiæ conſcientiam coercere: ſed ſiue errorem noſtrum ſiue conſilium congeſta & coaceruata in vnum beneficia vicerunt, atque in id redegerunt neceſſitatis ambiguum, vt mihi aut indiſerti aut ingrati eſſet fama ſubeunda: malui eloquentiam potius quàm pietatem erga te officiùmque meum deſiderari. Et ſanè in his honoribus quibus me priùs honeſtatis, minor eſſe cauſa ad agendas gratias videbatur. Nám 1. tum me ærarium pu-

---

1 Melius *quum*, vt cohæreat cum eo quod in fine ſequitur *quoquomodo*,

publicum curare voluiſti, quum quæreres virum animi magni aduerſus pecuniam, liberi aduerſus offenſas, conſtantis aduerſus inuidiam, me, qui tibi videret eiuſmodi, delegiſti: idque eo tempore quo exhauſtæ prouinciæ partim non minus exitiabilibus, quàm pudendis præſidentium rapinis vltrò opem imperatoris expoſcerent partim milites ſæpe anteactis temporibus ludo habiti quum præſens ſtipendium flagitarent, quoquomodo videbar honorem onere penſare. At quum me prætoriis præfeciſti, & prouincias de te egregè meritas meæ fidei tutelæque mandaſti, ingens iudicij tui fuit munus. Sed in eo non mihi ſolùm quem tanta poteſtate ſuccinxeras, verum etiam negotijs tuis [1] commendaſſe aliquatenus videbare. Porro in decernendo conſulatu, remotis vtilitatibus tuis, rationem meæ ſolùm vtilitatis habuiſti. Nam in adminiſtrationibus labor honori adiungitur: in conſulatu honos ſine labore ſuſcipitur. In illis ſi læteris, cupidæ ambitionis eſſe videaris in hoc niſi apertè & propalam læteris, ingratus ſis. Huc accedit quòd ipſa hæc vrbis, atque hoc auguſtiſſimum conſilij publici templum, officium huius orationis efflagitant. Hæc tibi nominis noui, ſed antiquiſsimæ nobilitatis ciuitas eſt patria hic primum editus, hic quaſi quodam

1 Non *commendaſſe*, ſed *commodaſſe* legerim.

dam ſalutare humano generi ſydus, exortus: hi ciues & populares tui ſilere me non ſinunt, nec patiuntur vt quiſquam alius auſpicatiſſimo die apud te ac de te loquendi munus vſurpet, quàm is qui ampliſſimo ſit præditus magiſtratu. Putant aliquid adijcere ad ſplendorem laudum tuarum conſulis numen: & rectè putant: adijcitur enim laudum dignitati honore laudantis. Ac licet maximè imp. publico iudicio, & nomine agere tibi gratias debeam: tamen illa quę pro ſumma re domi foriſque geſsiſti, nunc ex parte maxima prætermittam, vt quanto ocius ad ea quæ propria ſunt perueniat oratio. At ego nunc receptas virtute tua Gallias, barbariem omnem ſubactam, pergam quaſi inaudita memorare quę in hac Rom. imperij parte glorioſiſsima ſint famæ laude celebrata, in tantum vt fratris imperatoris mereretur inuidiam? Quid enim à te aliud conſortis imperatoris alienauit animum, niſi gloriæ tuę ſplendor? Teſtor immortalem deum, & ad vicem numinis mihi, ſanctam conſcientiam meam, me multa conſtanter in hac vrbe fuiſſe dicturum de his quæ aduerſus optimum imperatorem inclementer, & impiè cogitata atque ſuſcepta ſunt. Si etiam nunc hominum cętus diuus Aug. frequētaret, nunquàm profectò liberi ciuis, & boni ſenatoris officio defuiſſem quominus redarguerem & conuincerem eas illi te odij fuiſſe cauſas, quæ amoris inflammatrices, & fidei ob-

fides

ſides eſſe debuerunt. Florentiſſimas quõ. dam antiquiſſimáſque vrbes barbari poſſidebant: Gallorum illa celebrata nobilitas, aut ferro occiderat, aut immitibus addicta dominis ſeruiebat, porro aliæ quas à vaſtitate barbarica terrarum interualla diſtulerant, indicum nomine à nefarijs latronibus obtinebantur. Ingenua indignis cruciatibus corpora: nemo ab iniuria liber, nemo intactus à contumelia niſi qui crudelitatem prædonis prætio mitigaſſet, vt iam [1] barbaris deſiderarētur, vt præoptaretur à miſeris fortuna captorū. In hoc ſtatu imperator noſter Gallias nactus, nimium habuit aduerſus hoſtem laboris atque diſcriminis: vna acie Germania vniuerſa deleta eſt: vno prælio debellatum, ſed emendatio morū iudiciorūmque correctio, & difficile luctamen, & periculi plenum negotium fuit. Nam vt quiſque improbiſſimus erat, ita maximè Cæſaris rebus inimicus, vitandis legum pœnis de nouo ſcelere remedia quærebat: & quia defenderem admiſſa flagitia non poterat, in vltorem iuris inuidiam congerebat. Et quum ſancti principis merces atque inſtituita, falſarum opinionum, vituperationum licentiam ſubmouerent, callido nocendi artificio accuſatoriam diritatem laudum titulis peragebant, in omnibus conuenticulis quaſi per beneuolentiam illa iactantes, Iulianus Alamaniam

1 Legendum *barbari*.

niam domuit: Iulianus vrbes Galliæ ex fauillis & cineribus excitauit: illæ prouinciæ obſeſſæ, expugnatæ, ferro ignique vaſtatæ beatiores ſunt his oppidis, quæ habet ſine hoſte Conſtãtius. Æſtates omnes in caſtris, hyemes in tribunalibus degit: ita [1] illi anni ſpatia diuiſa sũt, vt aut barbaros domitet, aut ciuibus iura reſtituat, perpetuũ profeſſus, aut cõtra hoſtẽ, aut cõtra vitia certamen. *Hæ voces fuerunt ad inflammanda odia probis omnibus potentiores.* Si enim cõminiſci aliqua flagitia tẽtaſſent, facilè ipſo ſplẽdore laudis & gloriæ refutarentur: inuenerũt accuſandi genus quod nullus refelleret. Sed quid, oro vos, principẽ noſtrũ facere debuiſſe cenſetis? Romanas vrbes hoſtibus dedere ne animũ fratris offenderet? prouincias firmiſſimas vtiliſſimáſque reip. ſub obtutibus ſuis vexari ac diripi ſineret, ne quid Aug. quod nollet audiret? à flagitijs adminiſtrãtium nõ modò fræna laxaret, ſed etiã ſtimulator accederet, ne inter principes faceret morum diſſimilitudo diſcordiam? [2] Nobilem Etruriæ adoleſcentem ferũt, qui propter eximiam formæ dignitatem, multarũ in ſe fœminarũ amores excitaret, faciẽ ſuã ad obliterãdam pulchritudinem vulneribus ſauciaſſe. Sed facile fuit iuueni, ut, animi corporis decorẽ animi præpo-

1 Vbi datiuus eſt.

2 De nobili qui ſuam faciem ſauciauit, pulchritudinem obliteraturus.

ponenti, & candorem decolorare, & oris nitorem altè impreſſis cicatricibus deuenuſtare. Nũ aliquid aduerſus huiuſmodi amorẽ ciuium facere debuit Iulianus? ac ne potuit quidem, niſi fortè exiſtimamus patientes vulnerum formas eſſe virtutum. Scilicet & candorẽ æquitatis potuit obũbrare, & à temperantia purpuram ſancti ruboris abolere, vicẽ fortitudinis indignis confodere vulneribus, eruere oculos prouidentiæ: deinde niſi ille adoleſcens ſeuerã manum proprijs vultibus intuliſſet, dies & mora, non longa ætatis ſucceſſio, omnem illum florẽ corporis peremiſſe. At in virtutibus principis noſtri quantò ætas prolixior, tantò pulchritudo præſtãtior. Mitto cuncta, barbariã aduerſus vindicem Romanæ libertatis in arma commotam, gentẽſque recenſitas, & aduerſus iugum nuper impoſitũ ceruice dubia cõtumaces irrediuiuo furore, nefãdis ſtimulis excitatas: quæ omnia obſtinatã, & immobilem principis tandem vicere patiẽtiam Itaque quum ipſo molimine oppreſſiſſet Alamaniam rebellantem, qui paulo antè inaudita regionum, fluuiorum, montium nomina exercitu victore peragrauerat, per vltima ferarum gentiũ regna calcata regnum capita ſuperuolãs, in medio Illyrici ſinus improuiſus 1 aperuit. Vidimus felices illius comites viæ ſtupẽtes vrbium populos dubitaſſe credere quæ vide-

1 Leg. opinor. *apparuit*.

debant: non aliter conſternatas arbitror gentes quæ prolapſum cœlo excepere Palladium. Virgines, pueri, fœminæ, tremulæ anus, titubantes ſenes, non ſine magno attoniti horrore cernebant imperatorem longam viam ſub grauium armorum onere currentem, properantis anhelitum ſine ſenſu laſſitudinis, crebriores ſudorum riuos per fortia colla manantes, & inter illum pulueris qui barbam, & capillum onerarat, horrorem, micantia ſydereis ignibus lumina. Voces gaudentium oppreſſerat miraculi magnitudo: ceſſabāt officia laudandi plus quàm laudanda cernētibus. Sufficeret quidem ad expeditionē præſentiū negotiorū ſola properatio, ſed nō ſufficit principi noſtro reipubl. vna rationeſ conſulere: multa pariter aggreditur pectus nullis vnquā laboribus fatigatū, vt vno eodemque tempore, & cōponeret fidiſſimarum prouinciarum ſtatū, & barbarium omnem admoto proprius terrore percelleret. Lōgiſſimo curſu Iſtrū placuit nauigari: proh ſancta diuinitas, quæ nauigationis illius fuit pompa, quum dexteriorem inclyti fluminis ripam vtriuſque ſexus, omnium ordinum, armatorum atque inermiū perpetuus, ordo prætexerat: deſpiceretur ad læuā in miſerabiles preces genuflexa barbaria omnes vrbes quæ Danubium incolunt auditæ omniū audita decreta, leuati ſtatus inſtauratæ quæ fortunæ inumerabilibus barbaris data venia,

&

1 Leg. opinor, *apparuit*.

& munus pacis indultum! Qui properationem illam contemplabitur, nihil egiſſe præter viam imperatorem putabit: qui geſtarum rerum multitudinem conſiderabit, properaſſe non credet, O facũdia potens Græcia, omnino tuorũ principum geſta in maius extollere ſola potuiſti: ſola factorum glorias ad verborũ copiam tetendiſti: tu nauem vnam propter aurati velleris furtum & virginis raptum, in cœlũ vſque ſublatam ſyderibus conſecraſti: tu puerum inuentorẽ ſerendi, draconum alitum curru volantem ſemina in terras ſparſiſſe iactaſti. Quid tu, ſi adſcribendas celebrandàſque res principis noſtri animum adieceris, de Iuliani lembis liburniſque factura es? quæ nõ modo nihil cuiquam adimunt, neque vrbes hoſpitas populant, ſed vltrò omnibus populis immunitate, priuilegia, pecunias largiuntur. Qua dignitate deſcribes claſſem per maximi fluminis tractum remis vẽtiſque volitantem? tum principem noſtrum alta puppe ſublimem, non per eiuſmodi argos frumenta ſpargentem, ſed Romanis oppidis bonas ſpes, libertatem, diuitias diuidentem: tum ex parte altera in barbaricũ ſolum terrorem bellicum, trepidationes, fegas, formidines obſerentem? Iam quale id fuit quòd Iſtrum adhuc nauigans, beneficia tua vſque ad Adriam, Tyrrenum. Mæotidẽ porrigebas? Ipſo enim tempore lenati equorũ pretijs enormibus Dalmatæ, Epirotę intolerandi tributi mole deſ-

preſ-

preſſi, prouidentia imp. tua non modò miſerias exuerunt, ſed amplam etiam atque opulentam reuexerunt fortunā. Vrbs Nicopolis, quam diuus Aug. in monumentum Actiacæ victoriæ trophæi iſtar extruxerat, in ruinas lacrymabiles propè tota conciderat laceræ nobilium domus, ſine tectis fora, iamdudum aquarum ductibus peſſundatis plena cūcta ſqualloris & paluris: certamē ludicrum luſtris omnibus ſolitum frequentari intermiſerat temporis mœſti deforme ruſtitium: ipſæ illæ bonarum artium magiſtræ & inuentrices Athenæ omnem cultum publicè priuatimque perdiderant: in miſerandam ruinam conciderat Eleuſina, ſed vniuerſas vrbes ope imp refotas enumerare perlongum eſt: ſcire ſat is eſt, cunctas Macedoniæ, Illyrici, Peloponneſi ciuitates vnis aut epiſtolis maximi imp. repentinam induiſſe nouatis mœnibus iuuētutem: aquas omnibus locis ſcatere: que paulo antè arida, & ſiti anhelantia viſebantur, ea nunc perlui, mundari, madere, fora, deambulacra gimnaſia lætis & gaudentibus populis frequentari, dies feſtos & celebrari, veteres & nouos in honorem principis conſecrari. Siquis mortalium in aliquam cœleſtem ſpeculam nube ſublatus, paulo antè vidiſſet mœſta omnia, ſemiruta oppida, deſolata mœnia ab indigenis, ſolitudinem, exulum turbam, is nunc in illud idem editum reponatur, ac deſpiciat cuncta lętantia, agros conſitos, vrbes frequen-

quentes, aquas oppidis fluentes, magnifico cultu non priuatas ædes ſed magnifica tecta ſurgentia, dites pro terrarum ingenijs meſſibus ſegetes, vincentes agricolarum vota vindemias, arduos colles, profundáſque valles, & lata comporum balatu, hinnitu, mugitibus perſona: profectò mirabitur tam breui cuncta mutata, deſiliet è nubibus, & 1 vicinam cæli cupidè derelinquet vt tuis imp. terris fruatur. Illud verò cuius miraculi eſt? neminem vllum in tanto rerum paratu ſenſiſſe diſpendium, in omnia pecuniam ab imp. depromi, & quoddam verſa vice prouicijs pendi tributum, illinc ad vniuerſos fluere diuitias, quò priùs vndique confluebant? vt in maxima quæſtione ſit à quo accipias imperator, qui ſic omnibus largiaris: ſed qui vitæ tuæ inſtituta rationèmque cognouerit, facilè fontem copiæ huius inueniet. Maximum tibi præbet parſimonia tua Aug. vectigal. quicquid enim alij in prodigas cupiditates prodigebant, id omne nunc in vſus publicos reſeruatur: huc uſque ſolus hic fructus imperij putabatur, vt imp. à cæteris ciuibus non fortibus factis, nec ſplendore, ſed magnitudine ſumptuum ſepararetur. Inde nihil neceſſariæ ſubſtructionum in ædibus, moles ingentes, auxiliorum cateruas, legionum ſumptum facilè vincebant: quinetiam prandiorum & cœnarum magnitudines

R.P.

1 al. *viciniam*

R.P. ſanciebat, quum quæſitiſſimæ dapes non [1] guſtu ſed difficultatibus æſtimarentur, miracula auium, longinqui maris piſces, alieni temporis poma, æſtiuæ niues, hyberna roſæ. Hæc cuncta animus voluptatum omnium victor abiecit. Neque enim comparanda ſunt picturæ, marmorum cruſtæ, & ſolido auro tecta laquearia, qui maiorem anni partem in nuda humo cubet, & cœlo tantùm regatur, neque turba inſtitutorum ad delicias miniſtrorum, cui tam pauca ſint miniſtranda, neque tempus epularum ei qui ſæpius ſtatarium prandium ad neceſſitatem humani corporis capiat, gaudens caſtrenſi cibo, miniſtro obuio, & poculo fortuito. Sed inter hæc mirari ſatis nequeo quòd tam ſeuerè parcus ſibimet, in ciues ſuos tam liberalis eſt ac remiſſus, laborum aſperrima ſibi ſumens, vt nos quietis rebus agitemus: quum id vſu venire animaduertamus, vt qui remotam à voluptatibus vitam ſequantur, difficiles & moroſi ſint, ſibi parum læti, ſed alijs triſtiores, mœſtas atque ſolitas & priuatas domos faciant. At ſanctiſſimus impr. ſtudet vt nos pro dignitate habitemus, vt caſtam quidem ſed hilarem ducamus ætatem: quum alios principes labor truces, remiſſos diſidia reddiderit, ſempèrque ſerijs imperatoribus gratia, communibus defuerit induſtria, neque quiſquam ſibi moleſtus, ita ſe facilem

1 Opinor leg. *guſtu*.

ſem cæteris præbuit, vt non ad ſuum exẽ-plum alios coerceret: noſter imp. nihil ſibi veniæ, nihil cæteris moleſtiæ ac laboris impartiens, ſuo negotio omnibus otiũ præſtat, diuitiarũ largitor, curam auarus, laborioſiſſima negotiorum præoptans ipſe agere quàm alijs imperare. Multi poſt exactos reges imperiũ vniuerſæ reipubl. ſolitarium cupierunt: nota ſunt recordantibus nomina eorum videlicet qui non propria ferentes, affectati regni ſupplicia pependerunt. Mitto veteres qui ſaxo precipites dati, quorum bona publicata, domus erutæ, interdicta poſteris nomina: nõ paucos huiuſmodi furore vecordes & noſtra ætas tulit, qui propter cæcã imperandi cupidinem in ferrũ ruerunt. Si hos deus paulisper vitæ redditos alloquatur, Heus (verbi gratia) Nepotiane atque Siluane, per infeſtos gladios præſentesq; mortes imperium petiuiſtis: at nunc vltrò vobis poteſtas regnandi datur, vt ea qua Iulianus conditione regnetis, vt pro omnium otio die noctuque vigiletis: & quum domini vocemini, libertati ciuium ſeruiatis, ſepius prælium quàm prandium capeſſatis, nihil cuiquam auferatis, & vltrò omnibus largiamini, nulli gratificemini, in neminem ſæuiatis, toto in orbe terrarum nullius virginis fama violetur: ſit lectulus etiam ſine inconceſſis, ſed legitimis voluptatibus, Veſtaliũ thoris purior: æſtate Almanicum puluerẽ, hyeme pruinam Thraciæ intectis verticibus perfera-

imp. in Italia, & in ipſo conſpectu barbariæ paulò antè feciſti: ita ſine vllo diſcrimine omnia genera bellorum, armorum, hoſtium, vni tibi cedunt. Cedunt ex omni etiam memoria condita literis monumenta virtutum: nec verò tantummodo vetera dictatorum, & conſulum, ac deinceps magnorum principum ſed etiam rectiſſima & pulcherrima diui patris tui facta ſuperaſti. Sordet enim alios ex proximo tempore comparare, ipſum, inquam, diuum Conſtantium iam primis imperij tui luſtris rerum geſtarum laude cumulaſti. Inuitus hoc fortè accipis imp. ſed ille dum dicimus gaudet è cœlo, & pridem vocatus ad ſydera, adhuc creſcit in filio, & gloriarum tuarum gradibus aſcendit. Purgauit ille Batauiam, aduena hoſte depulſo: tibi ſe ex vltima barbarie indigenæ populi dedêre. Ille Oceanum claſſe tranſmiſit: tu & Alpes gradu & claſſibus portus Italicos occupaſti. Recuperauit ille Britanniam: tu nobiliſſimas Africi maris inſulas quæ P.R. fuere prouinciæ. Ignoſcat, inquam, diuus ipſe Conſtantius quid habeo quod comparem Italiæ, Africæ, Romæ? Meritò igitur tibi [1] Conſtantine & imp. ſenatus ſignum dei, & paulo antè Italia ſcutum & coronam, cuncta aurea, dedicarunt, vt conſcientiæ debitum aliqua ex parte releuarent: etenim ſæpe debetur & diuini.

[1] Melius, *Conſtantine imp. ſenatus.* & expuncto.

diuinitati ſimulacrum aureum, & virtuti ſcutum, & corona pietati. Quamobrem te ſumme rerum ſator, cuius tot nomina ſunt quot gentium linguas eſſe voluiſti (quem enim te ipſe dici velis, ſcire non poſſumus) ſiue in te quædam vis mènſque diuina eſt, qua toto infuſa mundo omnibus miſerearis elemeutis, & ſine vllo extrinſecus accedente vigoris impulſu, per te ipſe mouearis, ſiue aliqua ſupra omne cœlum poteſtas eſt qua hoc opus tuum ex altiore naturę arce deſpicias: te inquam oramus & quæſumus vt hunc in omnia ſecula principem ſerues. Parum eſt enim optare tantæ virtuti tantæq; pietati quem longiſſimum habet vita progreſſum. Et certè ſumma in te bonitas eſt & pietas, & ideo quæ iuſta ſunt velle debes: nec abnuendi eſt cauſa quum poſſis, nam ſi eſt aliquid quod à te bene meritis denegetur: aut poteſtas ceſſauit, aut bonitas. Fac igitur vt quod optimum humano generi dediſti, permaneat æternum: omnésque Conſtantinus in terris degat ætates. Quamuis enim imp. inuicte, iam diuina ſoboles tua ad reipublicę vota ſucceſſerit, & adhuc ſperetur futura numeroſior: illa tamen erit verè beata poſteritas, vt quum liberos tuos gubernaculis orbis admoueris, tu ſis omnium maximus imperator.

DIXI.

GRA.

GRATIARVM ACTIO MAMERTINI

De conſulatu ſuo, Iuliano Imperat.

Scito, lector, ex Baron. tom. 4. quòd Mamert. laudat Iul. encomiasticè potius quàm historicè, immo adulatoriè, atq; mendaciter, eum lege ſub anno 2. Iuliani.

ETSI ſcio te imperator, & cunctos qui consilium tuùm participant, poſſe mirari quòd nunc demum gratias agere exorſus ſum, quaſi beneficia in me tua cœperint à conſulatu: fatebor tamē quòdi ingenij, cuius me pœnitet, conſcius, etiam nunc tacere voluiſſem, & prorumpens licet, huius muneris gaudium in tam arcanæ lætitiæ conſcientiam coercere: ſed ſiue errorem noſtrum ſiue conſilium congeſta & coaceruata in vnum beneficia vicerunt, atque in id redegerunt neceſſitatis ambiguum, vt mihi aut indiſerti aut ingrati eſſet fama ſubeunda: malui eloquentiam potius quàm pietatem erga te officiùmque meum deſiderari. Et ſanè in his honoribus quibus me priùs honeſtatis, minor eſſe cauſa ad agendas gratias videbatur. Nam 1 tum me ærarium pu-

1 Melius *quum*, vt cohæreat cum eo quod in fine ſequitur *quoquomodo*,

publicum curare voluiſti, quum quæreres virum animi magni aduerſus pecuniam, liberi aduerſus offenſas, conſtantis aduerſus inuidiam, me, qui tibi videret eiuſmodi, delegiſti: idque eo tempore quo exhauſtæ prouinciæ partim non minus exitiabilibus, quàm pudendis præſidentium rapinis vltrò opem imperatoris expoſcerent partim milites ſæpe anteactis temporibus ludo habiti quum præſens ſtipendium flagitarent, quoquomodo videbar honorem onere penſare. At quum me prætorijs præfeciſti, & prouincias dete egregè meritas meæ fidei tutelæque mandaſti, ingens iudicij tui fuit munus. Sed in eo non mihi ſolùm quem tanta poteſtate ſuccinxeras, verum etiam negotijs tuis 1 commendaſſe aliquatenus videbare. Porro in decernendo conſulatu, remotis vtilitatibus tuis, rationem meæ ſolùm vtilitatis habuiſti. Nam in adminiſtrationibus labor honori adiungitur: in conſulatu honos ſine labore ſuſcipitur. In illis ſi læteris, cupidæ ambitionis eſſe videaris in hoc niſi apertè & propalam læteris, ingratus ſis. Huc accedit quòd ipſa hæc vrbis, atque hoc auguſtiſſimum conſilij publici templum, officium huius orationis efflagitant. Hæc tibi nominis noui, ſed antiquiſsimæ nobilitatis ciuitas eſt patria hic primum editus, hic quaſi quodam

---

1 Non *commendaſſe*, ſed *commodaſſe* legerim.

dam ſalutare humano generi ſydus, exortus: hi ciues & populares tui ſilere me non ſinunt, nec patiuntur vt quiſquam alius auſpicatiſſimo die apud te ac de te loquendi munus vſurpet, quàm is qui ampliſſimo ſit præditus magiſtratu. Putant aliquid adijcere ad ſplendorem laudum tuarum conſulis numen: & rectè putant: adijcitur enim laudum dignitati honore laudantis. Ac licet maximè imp. publico iudicio, & nomine agere tibi gratias debeam: tamen illa quę pro ſumma re. domi foriſque geſsiſti, nunc ex parte maxima prætermittam, vt quanto ocius ad ea quæ propria ſunt perueniat oratio. At ego nunc receptas virtute tua Gallias, barbariem omnem ſubactam, pergam quaſi inaudita memorare quę in hac Rom. imperij parte glorioſiſsima ſint famæ laude celebrata, in tantum vt fratris imperatoris mereretur inuidiam? Quid enim à te aliud conſortis imperatoris alienauit animum, niſi gloriæ tuę ſplendor? Teſtor immortalem deum, & ad vicem numinis mihi, ſanctam conſcientiam meam, me multa conſtanter in hac vrbe fuiſſe dicturum de his quæ aduerſus optimum imperatorem inclementer, & impiè cogitata atque ſuſcepta ſunt. Si etiam nunc hominum cętus diuus Aug. frequëtaret, nunquàm profecto liberi ciuis, & boni ſenatoris officio defuiſſem quominus redarguerem & conuincerem eas illi te odij fuiſſe cauſas, quæ amoris inflammatrices, & fidei ob

fides

fides eſſe debuerunt. Florentiſſimas quõ-dam antiquiſſimàſque vrbes barbari poſ-ſidebant: Gallorum illa celebrata nobili-tas, aut ferro occiderat, aut immitibus ad-dicta dominis ſeruiebat, porro aliæ quas à vaſtitate barbarica terrarum in inter-ualla diſtulerant, indicum nomine à nefa-rijs latronibus obtinebantur. Ingenua in-dignis cruciatibus corpora: nemo ab iniu-ria liber, nemo intactus à contumelia niſi qui crudelitatem prædonis prætio miti-gaſſet, vt iam [1] barbaris deſiderarétur, vt præoptaretur à miſeris fortuna captorũ. In hoc ſtatu imperator noſter Gallias na-ctus, nimium habuit aduerſus hoſtem la-boris atque diſcriminis: vna acie Germa-nia vniuerſa deleta eſt: vno prælio debel-latum, ſed emendatio morũ iudiciorũm-que correctio, & difficile luctamen, & pe-riculi plenum negotium fuit. Nam vt quiſque improbiſſimus erat, ita maximè Cæſaris rebus inimicus, vitandis legum pœnis de nouo ſcelere remedia quærebat: & quia defenderem admiſſa flagitia non poterat, in vltorem iuris inuidiam conge-rebat. Et quum ſancti principis merces atque inſtituita, falſarum opinionum, vitu-perationum licentiam ſubmouerent, cal-lido nocendi artificio accuſatoriam di-ritatem laudum titulis peragebant, in om-nibus conuenticulis quaſi per beneuo-lentiam illa iactantes, Iulianus Alama-niam

1 Legendum *barbari*.

niam domuit: Iulianus vrbes Galliæ ex fauillis & cineribus excitauit: illæ prouinciæ obſeſſæ, expugnatæ, ferro ignique vaſtatæ beatiores ſunt his oppidis, quæ habet ſine hoſte Conſtātius. Æſtates omnes in caſtris, hyemes in tribunalibus degit: ita 1 illa anni ſpatia diuiſa ſūt, vt aut barbaros domitet, aut ciuibus iura reſtituat, perpetuū profeſſus, aut cōtra hoſtē, aut cōtra vitia certamen. Hæ voces fuerunt ad inflāmanda odia probis omnibus potentiores ſi enim cōminiſci aliqua flagitia tētaſſent, facilè ipſo ſplēdore laudis & gloriæ refutarentur: inuenerūt accuſandi genus quod nullus refelleret. Sed quid, oro vos, principē noſtrū facere debuiſſe cenſetis? Romanas vrbes hoſtibus dedere ne animū fratris offenderet? prouincias firmiſſimas vtiliſſimàſque reip. ſub obtutibus ſuis vexari ac diripi ſineret, ne quid Aug. quod nollet audiret? flagitijs adminiſtrātium nō modò fræna laxaret, ſed etiā ſtimulator accederet, ne inter principes faceret morum diſſimilitudo diſcordiam? 2 Nobilem Ethruriæ adoleſcentem ferūt, quū propter eximiam formæ dignitatem, multarū in ſe fœminarū amores excitaret, faciē ſuā ad obliterādam pulchritudinem vulneribus ſauciaſſe. Sed facile fuit iuueni, dignitati corporis decorē animi præ-

po-

1 *Illi* datiuus eſt.

2 De nobili qui ſuam faciem ſauciauit, pulchritudinem obliteraturus.

ponenti,& candorem decolorare, & oris nitorem altè impreſſis cicatricibus deuenuſtare. Nū aliquid aduerſus huiuſmodi amorē ciuium facere debuit Iulianus? ac ne potuit quidem, niſi fortè exiſtimamus patientes vulnerum formas eſſe virtutum. Scilicet & candorē æquitatis potuit obūbrare, & à temperantia purpuram ſancti ruboris abolere, vicē fortitudinis indignis confodere vulneribus, eruere oculos prouidentiæ: deinde niſi ille adoleſcens ſeuerā manum proprijs vultibus intuliſſet, dies & mora, non longa ætatis ſucceſſio, omnem illum florē corporis peremiſſe. At in virtutibus principis noſtri quantò ætas prolixior, tantò pulchritudo præſtātior. Mitto cuncta, barbariā aduerſus vindicem Romanæ libertatis in arma commotam, gentéſque recenſitas, & aduerſus iugum nuper impoſitū ceruice dubia cōtumaces irrediuiuo furore, nefādis ſtimulis excitatas: quæ omnia obſtinatā, & immobilem principis tandem vicere patiētiam Itaque quum ipſo molimine oppreſſiſſet Alamaniam rebellantem, qui paulo antè inaudita regionum, fluuiorum, montium nomina exercitu victore peragrauerat, per vltima ferarum gentiū regna calcata regnum capita ſuperuolās, in medio Illyrici ſinus improuiſus 1 aperuit. Vidimus felices illius comites viæ ſtupētes vrbium populos dubitaſſe credere quæ vide-

1 Leg. opinor. *apparuit*.

debant: non aliter conſternatas arbitror gentes quæ prolapſum cœlo excepere Palladium. Virgines, pueri, fœminæ, tremulæ anus, titubantes ſenes, non ſine magno attoniti horrore cernebant imperatorem longam viam ſub grauium armorum onere currentem, properantis anhelitum ſine ſenſu laſſitudinis, crebriores ſudorum riuos per fortia colla manantes, & inter illum pulueris qui barbam, & capillum onerarat, horrorem, micantia ſydereis ignibus lumina. Voces gaudentium oppreſſerat miraculi magnitudo: ceſſabāt officia laudandi plus quàm laudanda cernētibus. Sufficeret quidem ad expeditionē præſentiū negotiorū ſola properatio, ſed nō ſufficit principi noſtro reipubl. vna ratione conſulere: multa pariter aggreditur pectus nullis vnquā laboribus fatigatū, vt vno eodemque tempore, & cōponeret fidiſſimarum prouinciarum ſtatū, & barbarium omnem admoto proprius terrore percelleret. Lōgiſſimo curſu Iſtrū placuit nauigari: proh ſancta diuinitas, quæ nauigationis illius fuit pompa, quum dexteriorem inclyti fluminis ripam vtriuſque ſexus, omnium ordinum, armatorum atque inermiū perpetuus, ordo prætexerat: deſpiceeretur ad læuā in miſerabiles preces genuflexa barbaria omnes vrbes quæ Da nubium incolunt auditæ omniū audita decreta, leuati ſtatus inſtauratæ quæ fortunæ inumerabilibus barbaris data venia, &

1 Leg. opinor, *apparuit*.

& munus pacis indultum! Qui properationem illam contemplabitur, nihil egiſſe præter viam imperatorem putabit: qui geſtarum rerum multitudinem conſiderabit, properaſſe non credet, O facūdia potens Græcia, omnino tuorū principum geſta in maius extollere ſola potuiſti: ſola factorum glorias ad verborū copiam tetendiſti: tu nauem vnam propter aurati velleris furtum & virginis raptum, in cœlū vſque ſublatam ſyderibus conſecraſti: tu puerum inuentorē ſerendi, draconum alitum curru volantem ſemina in terras ſparſiſſe iactaſti. Quid tu, ſi adſcribendas celebrandáſque res principis noſtri animum adieceris, de Iuliani lembis liburnı̄ſque factura es? quæ nō modo nihil cuiquam adimunt, neque vrbes hoſpitas populant, ſed vltrò omnibus populis immunitate, priuilegia, pecunias largiuntur. Qua dignitate deſcribes claſſem per maximi fluminis tractum remis vētı̄ſque volitantem? tum principem noſtrum alta puppe ſublimem, non per eiuſmodi argos frumenta ſpargentem, ſed Romanis oppidis bonas ſpes, libertatem, diuitias diuidentem: tum ex parte altera in barbaricū ſolum terrorem bellicum, trepidationes, fegas, formidines obſerentem? Iam quale id fuit quòd Iſtrum adhuc nauigans, beneficia tua vſque ad Adriam, Tyrrenum, Mæotidē porrigebas? Ipſo enim tempore lenati equorū pretijs enormibus Dalmatæ, Epirotę intolerandi tributi mole depreſ-

preſſi, prouidentia imp. tua non modò miſerias exuerunt, ſed amplam etiam atque opulentam reuexerunt fortunã. Vrbs Nicopolis, quam diuus Aug. in monumentum Actiacæ victoriæ trophæi iſtar extruxerat, in ruinas lacrymabiles propè tota conciderat laceræ nobilium domus, ſine tectis fora, iamdudum aquarum ductibus peſſundatis plena cũcta ſqualloris & paluceris: certamẽ ludicrum luſtris omnibus ſolitum frequentari intermiſerat temporis mœſti deforme ruſtitium: ipſæ illæ bonarum artium magiſtræ & inuentrices Athenæ omnem cultum publicè priuatimque perdiderant: in miſerandam ruinam conciderat Eleuſina, ſed vniuerſas vrbes ope imp refotas enumerare perlongum eſt: ſcire ſat is eſt, cunctas Macedoniæ, Illyrici, Peloponneſi ciuitates vnis aut epiſtolis maximi imp. repentinam induiſſe nouatis mœnibus iuuẽtutem: aquas omnibus locis ſcatere; que paulo antè arida, & ſiti anhelantia viſebantur, ea nunc perlui, mundari, madere, fora, deambulacra gimnaſia lætis & gaudentibus populis frequentari, dies feſtos & celebrari, veteres & nouos in honorem principis conſecrari. Siquis mortalium in aliquam cœleſtem ſpeculam nube ſublatus, paulo antè vidiſſet mœſta omnia, ſemiruta oppida, deſolata mœnia ab indigenis, ſolitudinem, exulum turbam, is nunc in illud ideῦ editum reponatur, ac deſpiciat cuncta lętantia, agros conſitos, vrbes frequen.

quentes, aquas oppidis fluentes, magnifico cultu non priuatas ædes ſed magnifica tecta ſurgentia, dites pro terrarum ingenijs meſſibus ſegetes, vincentes agricolarum vota vindemias, arduos colles, profundáſque valles, & lata camporum balatu, hinnitu, mugitibus perſona: profectò mirabitur tam breui cuncta mutata, deſiliet è nubibus, & [1] vicinam cæli cupidè derelinquet vt tuis imp. terris fruatur. Illud verò cuius miraculi eſt? neminem vllum in tanto rerum paratu ſenſiſſe diſpendium, in omnia pecuniam ab imp. depromi, & quoddam verſa vice prouicijs pendi tributum, illinc ad vniuerſos fluere diuitias, quò priùs vndique confluebant? vt in maxima quæſtione ſit à quo accipias imperator, qui ſic omnibus largiaris: ſed qui vitæ tuæ inſtituta rationémque cognouerit, facilè fontem copiæ huius inueniet. Maximum tibi præbet parſimonia tua Aug. vectigal. quicquid enim alij in prodigas cupiditates prodigebant, id omne nunc in vſus publicos reſeruatur: huc uſque ſolus hic fructus imperij putabatur, vt imp. à cæteris ciuibus non fortibus factis, nec ſplendore, ſed magnitudine ſumptuum ſepararetur. Inde nihil neceſſariæ ſubſtructionum in ædibus, moles ingentes, auxiliorum cateruas, legionum ſumptum facilè vincebant: quinetiam prandiorum & cœnarum magnitudines

R.P.

1 al. *viciniam*

R.P. ſanciebat, quum quæſitiſſimæ dapes non [1] guſtu ſed difficultatibus æſtimaren. tur, miracula auium, longinqui maris piſces, alieni temporis poma, æſtiuæ niues, hyberna roſæ. Hæc cuncta animus volup. tatum omnium victor abiecit. Neque enim comparanda ſunt picturæ, marmorum cruſtæ, & ſolido auro tecta laquearia, qui maiorem anni partem in nuda humo cubet, & cœlo tantùm regatur, neque turba inſtitutorum ad delicias miniſtrorum, cui tam pauca ſint miniſtranda, neque tempus epularum ei qui ſæpius ſtatarium prandium ad neceſſitatem humani corporis capiat, gaudens caſtrenſi cibo, miniſtro obuio, & poculo fortuito. Sed inter hæc mirari ſatis nequeo quòd tam ſeuerè parcus ſibimet, in ciues ſuos tam liberalis eſt ac remiſſus, laborum aſperrima ſibi ſumens, vt nos quietis rebus agitemus: quum id vſu venire animaduertamus, vt qui remotam à voluptatibus vitam ſequantur, difficiles & moroſi ſint, ſibi parum læti, ſed alijs triſtiores, mœſtas atque ſolitas & priuatas domos faciant. At ſanctiſſimus impr. ſtudet vt nos pro dignitate habitemus, vt caſtam quidem ſed hilarem ducamus ætatem: quum alios principes labor truces, remiſſos diſidia reddiderit, ſempèrque ſerijs imperatoribus gratia, communibus defuerit induſtria, neque quiſquam ſibi moleſtus, ita ſe facilem

1 Opinor leg. *guſtu*.

lem cæteris præbuit, vt non ad ſuum exẽplum alios coerceret: noſter imp. nihil ſibi veniæ, nihil cæteris moleſtiæ ac laboris impartiens, ſuo negotio omnibus otiũ præſtat, diuitiarũ largitor, curam auarus, laborioſiſſima negotiorum præoptans ipſe agere quàm alijs imperare. Multi poſt exactos reges imperiũ vniuerſæ reipubl. ſolitarium cupierunt: nota ſunt recordantibus nomina eorum, videlicet qui non propria ferentes, affectati regni ſupplicia pependerunt. Mitto veteres qui ſaxo præcipites dati, quorum bona publicata, domus erutæ, interdicta poſteris nomina: nõ paucos huiuſmodi furore vecordes & noſtra ætas tulit; qui propter cæcã imperandi cupidinem in ferrũ ruerunt. Si hos deus paulisper vitæ redditos alloquatur, Heus (verbigratia) Nepotiane atque Siluane, per infeſtos gladios præſentesq; mortes imperium petiuiſtis: at nunc vltrò vobis poteſtas regnandi datur, vt ea qua Iulianus conditione regnetis, vt pro omnium otio die noctuque vigiletis: & quum domini vocemini, libertati ciuium ſeruiatis, ſepius prælium quàm prandium capeſſatis, nihil cuiquam auferatis, & vltrò omnibus largiamini, nulli gratificemini, in neminem ſæuiatis, toto in orbe terrarum nullius virginis fama violetur: ſit lectulus etiam ſine inconceſſis, ſed legitimis voluptatibus, Veſtaliũ thoris purior: æſtate Almanicum puluerẽ, hyeme pruinam Thraciæ intectis verticibus perfera-

 tis:

tis: profectò verborum ipſorum moleſtiam delicatæ aures non poterunt ſuſtinere, tantis negotijs territi, non modò imperium ſed etiam vitam peroſi, ad inferiores aliquos inferos redire properabunt. Videbunt enim iuſtum principatum laboribus, curis, vigilijs inquietum: cuius illi faciem amœnam & amabilem contēplantes, laborum aſpera non videbant. Quum igitur inter egregia negotia itinere cōfecto, vſq; ad Traciæ fines peruentum foret [1] curſum depoſito exercitus commeatu ad Romanam vrbem annonæ vacuam, mentem reflexit quemlibet alium à ſubueniendi conatibus grauiſſima fames, triſtiſſimū reipubl. periculum, deterruiſſet: ſed ſtipendijs prouinciarum, & patrimonij ſui fructibus, tuum vndiq; [2] comptis vſq; ad opulentiam abundantiàmque eſurientem iam vrbem referſit. Dicet aliquis, Quomodo tam multa breui tempore? & rectè. Sed imperator noſter addit ad tempus quod otio ſuo detrahit nihil ſomno, nihil epulis, nihil otio tribuit. Ipſa ſe naturalium neceſſariarùmq; rerum vſurpatione defraudat, totus commodis publicis vacat. Itaq; grandæuum iam imperium videbitur his qui non ratione dierum aut menſium, ſed operum multitudine & effectarum rerum modo Iuliani tempora metientur. Quū Romani pop. victus

&

1 Puto legendum, *curſum* 2 Opinor leg. *coemptis* niſi mauis *cum portatis*.

& exercitus commeatus eſſet in nauibus, in media expediendæ annonæ trepidatione nuntius venit, plurimas naues Africano tritico graues latus Achaicum prætervectas, Conſtantinopolim peruolaſſe: permoti omnes, & aduerſus eos qui orã maritimam tuebantur, irati venimus ad pricipẽ, deſidia iudicum tantum perijſſe frumenti certatim pro ſe quiſq; cõquerimur. At maximus imp. ſerenum renidens nihil eſſe peccatum, non ſibi perijſſe quæ ad hanc vrbem frumenta veniſſent. Nos vocem illam noti amoris in patriam putabamus, quum proditorem futuri verborum ambago celaret. Iam tũ enim venturæ felicitatis conſcius diuini animus preuidebat. Cis pauculos dies in nouum ac florẽtem ſtatum reſpu. reſtituta, ſacra mens ad honorũ & magiſtratuum ornamenta reſpexit, verſari cœpit in ſacri pectoris comitio conſulatus. Quid ſecutus ſit ipſe ſcit, & quæcunq; conſilia eius gaudet formare diuinitas. De omnibus Romani imperij viris primus electus ſum, quum honorem meum adoreis militaribus glorioſus collega cumularet. Gratias tibi, gratias imp. ſi mereri me credidiſti, & plures gratias imp. ſi tantum amaſti, vt me conſulem faceres, etiam non merentem. Nec ignoro maximos honores ad parũ dignos penuria meliorum ſolere deferri: ſed non vereor ne quis maleuolorum in conſulatu 1 eo id autumet accidiſſe. Si quis hoc liuidus

1 *al* meo.

uidus iactitat, ipſo tempore refutatur aduerſus quem dixiſſe ſatis eſt. Iam tamen principi noſter Roma parebat. 1 Quid quòd nihil ſeparatim mihi de honoris augumento? Neque enim vltra præfecturā ſe votorū meorū modeſtia porrigebat: præfertur nuntius, conſulem me creatum, ſine impendio, quod iā diu paucis: ſine labore, quod nunquam: ſine petitione, quod nemini. Quis ignorat, tū quoque quum honores pop. Rom. ſuffragijs mandabātur, multos fuiſſe candidatorū labores? ediſcēda omnium nomina tribuum, homines, atque etiam ſinguli ſalutandi, prehenſandę obuiorum manus, omnibus arridendum, non ſolum cum infimis; ſed etiam cum ignotis familiaritatis imago ſimulanda, multàque alia propter honorem agenda, quæ alias virum honore dignū facere non deceret. Vnde illud Craſſi celebre dictum, quū peteret conſulatū, & forte cum Scęuola ſocero per vias vrbis incederet, nec præſente grauiſſimo & ſeuerisſimo viro blandiri populo, palpare obuios, & artes petitorias auderet exercere, Quæſo, inquit, Muti, paulisper abſcedas, nec comitatu tuo honeſtari putes, impedis honorem meum, te ſpectante ineptus eſſe non poſſum. At verò ego nullius amorem turpi aſſentatione promerui:

1 *Sic legerim*, quid quid nihil ſperanti mihi de honoris augumento? Neque enim vltra præfecturā, ſe votorū meorū modeſtia porrigebat, pręfertur.

rui: nihil feci ineptum, nihil egi quod ſpectare Mutium nollem, non modò nullum popularium deprecatus ſum, ſed ne te quidem imp. quem orare præclarum, cui preces adhibere pleniſſimum dignitatis eſt, verbo ſaltem adij, ſponte in familiam diuinum iſtud munus infuſum eſt. Fatebor autem tibi maximè imp. & tutò apud te animi opera referabo, nunquam in capita ciuium poteſtatem, nunquã prouinciam concupiui, ſed quia iuuanda etiam à me videbatur pro virili portione reſpub. quum ad magiſtratum vocaret, propter opinionem deſidiæ non refugi negotium publicum, neq; ambitor appetij, neq; per timiditatem, aut ignauiam recuſaui, ſed à teneris annis, ab ætate puerili ad hanc vſq; canitiem conſulatus amore flagraui. Secundum etiam tibi confeſſionis gradũ debeo, quum in aliorum principum eſſet poteſtate reſpub. diu inanem cupiditatẽ ſine ſpei ſolatijs foui. Vnde enim mihi aſpirandi ad hoc nomen eſſet amentia, opum vacuo & ignaro ambiendi? Nã tu primùm quum Cæſar eſſes, marcentem iam cupiditatis meæ flammam ſpei bonę flatibus excitaſti: quem verò te Aug. mirificum innocentiæ, ac virtutum ſpectatorem viderẽ, tunc mecum dixi, Mamertine, hucuſq; non fruſtrà vixiſti, habes idoneum fidei, ac induſtriæ iudicem, memento in magno res tuas eſſe diſcrimine: ſcietur nõ meruiſſe tę conſulatũ, ſi tibi nõ detulerit hic imp. Habes Aug. proditionẽ

ſilentij mei , & rem à me non breuis æui taciturnitate celatam. Nondum tamen cuncta prodidimus, nullum hinc iam mecum volo referre ſecretum: omnia pectoris arcana vacuabo. Suſpendiſſes beneuolentiam tuam, & tuæ iſti in me liberalitati, contra mores tuos, artificij aliquid addidiſſes, forſitan rogaſſem. Parui autem imp. putas eſſe beneficij, quod rogandi mihi periculum commiſiſti, periculum inquam, ſanctiſſime imp. ſi præſtare dubitaſſes, ſi in poſterum diſtuliſſe. Quid inde fieret poſt repulſam? In leuiſſimis quoque beneficijs petitis, nec impetratis amicitia diſſoluitur. Namque is quo amicitia continetur gradus, apud vtrumque polluitur, alter amari ſe, quia non præſtitit, non putat: alter odio ſe eſſe quia non obtinuit, arbitratur. Nec ſanè mihi conſul. gratuitò factus viderer, ſi honorem precibus emiſsem, miſerum enim & laborioſum ſubijſsem meliori æui parte tranſacta tirocinium rogandi, neque enim exiſtimo moleſtius eſse pecuniam quàm præces fundere. Denique omnes in emendo videmus repenſandi fiducia magno certoque animo aurum argentùmque depromere: eos verò qui preces allegant, humiles atque demiſsos, vix cunctabunda atque titubantia verba proferre, neque orationem ſolùm inclinare, ſed totis corporibus in genua ſubmitti: prorſus (vt ex animi ſententia loquar) maximo vendit beneficium qui præces accipit. An verò.

ſi

ſi centuriatis comitijs conſul creatus eſſem, 1 glorioſus mihi vniuerſi populi ſuffragijs declaratus viderer minime Si quidem etiam illis priſcis temporibus multorum ambitu fuit campus infamis: notadiuiſorum flagitia, notæ lucellorum prę ſtigiæ, tum operarum ad vim & ſeditionem manus emptæ. Nec ſanè poteſt in confuſa imperatorum multitudine quicquam eſſe perpenſum. Nam quum boni rari ſint, improborum vulgus immenſum, in campo autem numerus & turba præpolleat, ſine dubio intelligitur eum ſuffragijs populi magiſtratum capere, quē plures, id eſt quem priores, probarunt. Vnde factum eſt vt maiores noſtri viderēt Gabinios deſignatos, & repulſos Catones. Sed hæc vetuſta dent recordari quemadmodum paulo antè honor petitus ſit. Vix paucis extiterunt quorum virtutibus deferretur, quum quidem ipſis illis tarda induſtriæ, ac probitatis merces veniret, cæteri verò perditiſſimum quemq; ex aulicis frequentabant, vti quiſpiam per artes turpiſſimas imperatori acceptiſsimus videbatur, eum aſsiduis obſequijs emerebantur donìſq; captabant, nec viros quidē, ſed mulierculas exambibant: nec fœminas tantùm ſed ſpadones quoque quos quaſi à conſortio humani generis extorres, ab vtroque ſexu, aut naturæ origo, aut clades corporis ſeparauit. Ita pręclara

1 Forte glorioſius.

illa veterum nomina ſordidiſſimum quę-que ex cohorte imperatoria, & improbiſſimum adulabant. Hi quum in prouincias immiſſi erant, qua ſacra, qua profana rapiebant, iter ſibi ad conſulatum pecunia munientes. Itaque nullum iam erat bonarum artium ſtudium: militiæ labor à nobiliſſimo quoque pro ſordido, & illiberali reijciebatur: iuris ciuilis ſcientia, quę Manlios, Scæuolas, Seruios in ampliſſimum gradum dignitatis euexerit, libertorum artificium dicebatur oratoriam dicendi facultatem, multi laboris & minimi vſus negotium, noſtri proceres reſpuebant, dum homines noluiſſe videri volunt quod aſſequi nequiuerunt. Et verè tantum laboris vigiliarúmque ſuſcipere ad adipiſcendum cuius vſus agendæ vitæ rudimenta non adiuuaret, dementia ducebatur. Itaque omne ſtudium pecuniæ coaceruandæ: tanto enim vir quiſque melior, quanto pecunioſior habebatur. Iam ſeruiendi miſeranda patientia, aſſentandi mira calliditas, miniſtrorum aulæ quotidie limina terebantur: ad fores eorum qui regijs cupiditatibus ſeruiebāt, ternos patritiæ gentis viros cerneres, ab huiuſmodi dedecore non imbri, non gelu, non amaritudine ipſius iniuriæ deterreri, demiſsi iacentéſque vix capita ſupra eorum quos precabantur genua tollebant: ad poſtremum, honores non iudicio, aut beneuolentia ſuperborum, ſed miſericordia merebantur. At nunc quiſ-

quis

quis prouincias, tribunatus, præfecturas, conſulatus cupit, nihil neceſſe eſt pecuniam per fas & nefas quærat, ac libertatem ſuam ſaluator viliſsimminuat: quanto fuerit paratior ſeruituti, tanto honore indignior vocabitur. Tum aliud quoddam hominum genus eſt in amicitia principis noſtri rude (vt vrbanis iſtis videtur) come, ſubruſticum, blandimentis adulantium repugnat, pecuniæ verò alienæ, tanquam rei innoxiæ, actum reformidat, maximas opes in reip. ſalute, & glorioſi imp. ſui laude conſtituit. Iam ipſe ingenii diuinaque prouidentia aduerſus omnes aſſentatorum illecebras captionéſque munitus eſt. Quippe ei à fucatis adulantium venenis quod periculum eſt, quis aures etiam veris laudibus grauatus impertiat? Sed multo multòque nunc facilior eſt ratio honorum petendorum. Quiſquis (inquam) capere magiſtratum voles, auri atque argenti negligens eſto: nullas hoſtiatim potentium ædes obito: nullius pedes, nullius genua complectitor, adhibeto tantùm tibi grauitas, & paratu facillimas comites, iuſtitiam, fortitudinem, temperantiam atque prudentiam, vltrò ad te maximus imp. accedet, & vt capeſſas rempubl. flagitabit: otio tibi atque alia curanti, prouinciæ, præfecturæ, faſces, ſella curulis, atque inſignia omnia magiſtratuum perferentur. Quid enim ſibi verè vir perfectèque virtutis non conſtanter de honore promittat, quum me propter

tantillum innocentiæ meritum vno in annoter videat honoratum? Ecquis deus vno in anno multiplices fructus agro vni dedit? num quiſquam in eadem nouali æſtate vna amplius quam ſemel meſſuit? num cui vno autumno vnoque vineto vindemia triplex fluxit? vna certè vnius eſt hyemis oliuitas: ſed in noſtri principis beneficijs miraculo caret multiplicata fœcunditas. Vt de alijs optimis viris taceam, qui à priore in proximum autumnum fructus annorum multipliciter meſſuerunt, mihi certè tertia vnius anni vbertas eſt, conſulatus. Primum theſaurorum omnium mandata cuſtodia, & diſpenſatio largiendi: ſecundum locum tenet in bonorum meorum fructibus præfectura additus his quo vel ſolo cuiuslibet auiditas vinceretur, prouentum tuorum tertius conſulatus. Dein quum ager aſſiduitate fructuum in maciem decoquatur, imp. noſtri poſterior liberalitas vincit priorem: nec ſit effœta gignendo, ſed per vices fructuum fœcundatur. Noua prorſus fuit honorum inferendorum, & inſperata congeſtio. Nondum ſtatum ſuum ſyderum curricula mutauerant, princeps curſum dignitatis alterius commouebat: & iam tum ſol ab eorundem aſtrorum regione radiabat: iam Aug. tertia magiſtratu mei ſigna tranſcenderat! Quæſo, non vobis inanis gloriæ cupidiſſimus, non flagrans ambitione notabili videretur, ſi quis ſibi ſe tanta pariter optaſſet quanta in me vno tempore

pore Aug. ingeſſit? Habitari ab iuſtis viris terras in Oceano ferunt, quas fortunatorum inſulas vocant, quòd per eas non arato ſolo frumenta naſcuntur, fortuitis vitibus iuga collium veſtiuntur, ſponte pomis arbor grauatur, ad herbarum vicem olus vulgò eſt: quantula iſta ſunt (ſi deum autorem conſideres) munera? nempè nobis quoque quum agrum non noſtris manibus excolamus, hæc illaborata naſcuntur: quanto felicior noſtra conditio, quanto beatitudo præſtantior? non ſpica triticea, non viles vuarum racemi, ſed opes atque diuitiæ nihil laborantibus ingeruntur: prouinciæ, præfecturæ, faſces ſponte proueniunt. Tu, tu, inquam, maximè imper. exulantes relegataſque virtutes ad rempubl. quodam poſtliminio reduxiſti: tu extincta iam litterarum ſtudia flammaſti: tu philoſophiam paulo antè ſuſpectam, ac necdum ſpoliatam honoribus, ſed accuſatam, ac ream, non modò iudicio liberaſti, ſed amictam purpura auro gemmiſque redimitam, in regali ſolio colocaſti. Suſpicere iam in cœlum licet, & ſecuris contemplari aſtra luminibus, qui paulo antè pecorum atque quadrupedum animantium ritu in humum viſus trepidus figebamus. Quis enim ſpectare auderet ortum ſyderis? quis occaſum? Ne agricolæ, quorum quidem opera ad motum ſignorum cœleſtium temperanda ſunt, tempeſtatum præſagia rimabantur: ipſi nautæ, qui nocturnos curſus

ſus ad aſtra moderantur, ſtellarum nominibus abſtinebant: porſus terra marique non ratione cœleſti, ſed caſu, ac temerè viuebatur. [1] Nihil igitur mirum eſt imp. & tantus amor & tam verus in te ciuium feruet. Neque enim vllum poſt homines natos tanto generis humani ardore dilectũ cæterorum regum atq; imperatorum charitates admodum raræ, nec vnquã diuturnæ fuerunt. In ſummis enim hominum habitauere pectoribus, ſubita & fortunata beneuolentia prouocatæ non virtutum admiratione deuictę. At verò noſter affectus veri, certiq; iudicij eſt, imis mentis ſedibus alligatus animus, & vitæ immixtus & vnitus; reſolutis etiam morte corporibus cum immortali mente victurus. Ama igitur & iuuenes cum gladijs atque pilis, non cuſtodiæ corporis ſunt, ſed quidam imperatoriæ maieſtatis ſolemnis ornatus. Quid enim iſtis opus eſt quum firmiſſimo ſis muro ciuici amoris obſeptus? An metuenda tibi curia eſt, quum ſenatui non ſolum veterem reddideris dignitatem, ſed plurimum etiam noui honoris adieceris? An populus eſt timendus procuratori alimentorum ſuorum, vitæ vindici, libertatis autori? Nam quid de militibus loquar? duo aut tria fermè ex vetere memoria amicorum paria proferuntur: nego quempiam ab vno amico plus dilectum quam tu

1 *Malim ſic legere*, nihil igitur mirum eſt imp. ſi & tantus.

tu impr. non modo à comitibus tribunis tuis, ſed à legionibus cunctis, equitibus, ac peditibus, gregarijs etiam militibus diligaris. Itaq; quod ad te attinet, cuncta iam à cuſtodia tua arma remoueres ſed quando hoc potes perſuadere militibus? anxia eſt fidelium diligentia: maximo amori maximus timor iunctus eſt. Non nobis ſufficit quòd obtinuiſti vt nemo te velit lędere, niſi nos curamus, vt nemo poſſit. Habuerunt non nulli alij principes deuotam, & amantem ſui cohortem, ſed alio quodã modo. Primùm quòd imperitia rudes indoctiſſimum quenque in conſilium [1] delegabant, ſcilicet vt ipſorum prudentia vulgo ſuo aliquatenus emineret. Ita quum viliſſimusquiſque honorum & diuitiarum potitus fieret, ſua commoda & vitia principum diligebant Ab his optimus quiſque abigebatur procul, quum ſuſpecta eſſet probitas, & inuiſa. & quanto quiſque honeſtior, tanto importunior, turpius arbiter vitaretur. At tu Aug. omnibus nugis remotis, optimum & doctiſſimum quemque perquiris. Siquis præſtat virtutibus bellicis & laude militiæ, in amicis habetur vltrò ad familiaritatem vocatur: quicunque in adminiſtratione reipubl. innocentem ſe vnquam & ſtrenuum præbuit, in conſortium munerum receptatur: regendis prouincijs non familiariſsimum quemque, ſed innocentiſsimum legis. Omnes

à te

1 Malim *deligebant*.

à te augentur pecunia, locupletantur diuitijs, honoribus honeſtantur. Prorſus amicitias tueris priuatæ fidei imperatoris opulentia, quæ perpetuæ & conſtantis beneuolentiæ prima fiducia eſt, certiſſima virtutum & princeps veritas. Nam quem in animo eſſe ſuſpicarum audiui? nemo ſimulantis blanditijs, nemo falſa pollicitatione deceptus eſt. Quis neſcit aliorũ imperatorũ hilarem diritatem cachinnantẽque ſæuitiam, a quibus ingenita crudelitas figmento lætitiæ tegebatur? Mira eſt in principe noſtro mentis linguæque concordia non modò humilis & parui animi, ſed ſeruile vitium ſcit eſſe mendacium, & verè quum mendaces homines, aut inopia, aut timor faciat, magnitudinem fortunæ ſuæ imperator qui mentitur, ignorat. Quis, oro vos, plura præbuit fidei conſtantiæque documenta? omnes quos priuatus in familiaritatem recepit, eodem habet imperator affectu: nemo gradu pulſus, nemo habuit prohibitus, nulli palatijs fores clauſæ ſunt: omnes bonos habet, in recipiendis amicis optimus iudex eſt: ſi aliqui ſunt improbi tolerandi, familiarũ vitijs immutabilis eſt amicus. At mutant ſecundæ res animos: noſtrũ principem ſi nondum mutauerint, quando mutabant? Cuius (inquam) diuinior felicitas fuit? Paulo ante in laceratis Galliæ prouincijs lapſus, inimicorum capitalium apertis armis & occultis inſidijs perebatur, in pauculis menſibus diuino munere

Libyæ, Europe, Aſiæq; regnator eſt: Quæ maiora expectabimus dei præmia? quæ ve vberiora dona fortunæ? Videte num ſecundis rebus elatus aliquid de prioris vitæ māſuetudine & moderatione muta. uerit. Mutauit planè, mutauit: nam ciuilior factus proſperorū infregit inuidiam. Cui non velid tempus ſedatæ præbuit mentis indicium, quo horendi belli metu republ. liberata, elati ſumus cuncti geſtiēte lætitia? Sed imp. quamquā cœleſti ope ſalutem reip. [1] propagatam videret, & cō. ditionem doluit humanam, & offenſarum gratias faciens induit fatum: & cuius armis vitam impugnatam ſciebat, mortem eius ornauit: ac poſtea ipſa iuſta perſoluit, & memoria & obliuione mirabilis, oblitus inimici, meminit hæredis. Sed quid ego longius indicia mitis & manſueta mentis accerſo? hic ipſe, hic inquum ipſe dies præbuit ciuilis animi ſatis clara documenta. Ego & collega meus, ne quid maximus imp propenſius humanitatis ſtu. dio faceret verebamur, itaque matutino crepuſculo palatium petimus, aduentare nos principi, forte tum danti operam ſalutatoribus nuntiatur, ſtatim è ſolio tan. quàm [2] præcepitus exiluit ultu trepido, atque ſatagente, qualis mens mea eſſe potuiſſet, ſi principi [3] ſeruus ocurrēt? Ægre remotis populi, qui nos prægrediebatur ag.

1 al. *propugnatam* 2 al. *præceps* 3 *ſerius.*

agminibus, vt qua longiſſimè nobis obuiā procederet laborauit. Ille proh ſancta diuinitas, & gaudentibus cunctis, quo ore, qua voce inquit Conſul ampliſſime? dignatur oſculo oris illius diuinis affatibus conſecrati dexteram dedit, illam dexterā, immortale pignus virtutis & fidei. Poetæ ferunt altiſſimum illū & cuncta poteſtate cohibentem deum, qui ditione perpetua diuina, atque humana moderatur, quum deſpiciat in terras, habitu oris tempeſtatum incerta mutare, eius nutu mundū tremiſcere illius hilaritate turbines abigi, nubes fugari, nitentia per orbem ſerena refundi, hoc ita eſſe paulo antè oculis ſicuit experiri. In quantam laxatus eſt populus te conſulibus tuis arridente lætitiā? Vidimus attonitos admirantium vultus, multiformes lætantium ſtatus, varios corpore motus. Clamores inconditos profundebat laudandi effuſa libertas: tripudiabat crebris ſaltibus multitudo: nimiæ lætitiæ decoris ſunt & grauitatis immemores. Illa iactatio togarum, illa exultatio corporum neſcientibus penè hominibus excitabatur: omnem modeſtiam populi, omnem verecundiam tui gaudia effræna ſuperauerant. Aue conſul ampliſſime: aueo planè imperator, & auebo, neque enim euentus eſſe poteſt optati huius ambiguus, quū is auere iubeat, qui iam fecit vt auerem. Cōſul ampliſſime: ſum planè cōſul, & ampliſſimus conſul; quis enim me fuit amplior conſul, quem ſublimat & illu-

illuſtrat conſulatus, quem tribuiſti, amplitudo quam tribuis? Poſt primæ ſalutationis [1] fruſta colloquia, quid pro iure consulari agere nobis placeat ſciſcitatur, ſenatoriũ impleturus officium, ſi libeat tribunal petere, ſi concionem aduocare, ſi roſtra conſcendere, ſed nos ad curiam ſolennia huius diei ſenatuſcõſulta ducebãt. Itaque ſe comitem ſtatim præbet: & vtrũ latus conſulatus, prætextatis tectus incedit, non multum differens à magiſtratibus ſuis & colore veſtitus. Superfluum fortè videatur, quæ voſmetipſi vidiſtis iterare. Neque enim auribus expetuntur quæ fuerint vſurpata luminibus, ſed mandanda ſunt literis, inſerenda monumentis, mittenda in poſteros, venturis ſeculis vix credenda miracula. Penè intra ipſas Palatinæ domus valuas, lecticas conſulares iuſſit inferri. & quum honori eius venerationique cedentes ſedile illud dignitatis ampliſſimæ recuſaremus, ſuis non propè manibus impoſitos mixtus agmini togatorum præ ire cœpit pedes, gradũ moderãs penè ad lictoris nutum & viatoris imperium. Credet hoc aliquis, qui illa purpuratorum [2] vidit paulo antè faſtigia, qui ideo tantum honorem in ſuos ne [3] in honores contemnerent conferebant? Credet aliquis tanto pôſt, veterẽ illam priſcorũ tẽporum libertatẽ reipubl. redditam? Neq; enim

---

1 al. *fruita*. 2 al. *viderit* 3 Opinor lego *in honores*, id eſt, inhonoratos.

enim ego Lucij Bruti & P. Valerij, qui primi exactis regibus poteſtate annua ciuibus præfuerunt, conſulatum noſtro anteponendum puto. Vterque bono publico, vterque Romanæ reipubl. ſalutaris, vterque inſignis principis commodorum: ſed habet aliquid vnuſquiſque præcipuum. Illi poteſtatem conſularem per populum acceperunt, nos per Iulianum recepimus: illorum anno libertas orta eſt, noſtro reſtituta: ſed ſint, ſanctiſſime imperator, ea, quæ tu iuſtè, moderatè, ciuiliter facis, alijs fortè miraculo, mihi eſſe non poſſunt, qui te omnibus humanis vitijs abſolutum & liberum ſciam, ſolo immortalitatis amore flagrare, dirigere omnes opes & cogitationes tuas ad memoriā poſteritatis æternam, atque his maximè ſeruire iudicibus, qui de rebus geſtis tuis ſine odio & gratia venturis ſeculis iudicabunt: non poteſt quicquam abiectum & humile cogitare, qui ſcit de ſe ſemper loquendum. Nunc ſi tibi imperator parum ampla, nec reſpondente meritis tuis oratione vſus videbor, quæſo, obteſtòrque te, meæ id naturæ potius quàm magnitudini beneficiorum tuorum putes eſſe tribuendum. Nemo vnquam poſt homines natos ampliora præmia à regibus, atque imperatoribus conſequutus eſt, nulli plus oneris impoſitum. Non abnuam, præfecturas, & conſulatus multis eſſe delatos, ſed his poſt immenſos labores honos quaſi debitus reſtitutus eſt mihi, quum iam hono-

rem

..em adeptus ſim, nunc demum vt merear laborandum eſt: verſa ratione temporum, permutata munerum vice modò enitendum eſt vt præmio dignius exiſtimer, quum iam præmium ceperim. O mihi feſtiuæ tuæ beneuolentiæ grauiſſimum pondus! vereor vt apertè exprimere difficultatum mearum ordinem valeam: facilius eſt imperator bonis artibus mereri conſulem fieri, quam induſtria & labore perficere, vt videaris meruiſſe, quum factus ſis. Abſit Aug. & iſtud ſancta diuinitas omen auertat, vt tu à quoquam mortalium expectes vicem beneficij: veruntamen, quod ſolum vel accipere poteſt iſta fortuna, vel à nobis opibus tuis tribui, immortalitatem munerum tuorum colam officijs ſempiternis, omne negotium, omne otium meum in ornandis rebus tuis, celebrandiſque ponetur, neque ſolum à iuuèntute mea vrgente grati animi beneuolentia declarabitur, ſed etiam à me, quum anima defecerit, monumenta tui in me beneficij permanebunt. In referenda autem gratia, ſanctiſſime imperator, hoc tibi polliceor, ſemperque præſtabo, mihi neque in ſuggerendis conſilijs veritatem, neque in adeundis (ſi res popoſcerit) periculis animum, neque in ſententia ſimpliciter ferenda fidem, neque in hominum voluntatibus pro republ. tèque lædendis libertatem, neque in laboribus perferendis induſtriam, neque in augendis imperij tui commodis grati animi beneuolentiam

de-

deſuturum. Idque omni vitæ meæ tempore ſummis opibus enixurum, elaboraturum, effecturum, vt honores in me tui, non quia neceſſe fuerit ad [1] quemcunque delati, ſed quia oportuerit, rectè poſiti & ratione collocati eſſe videantur.

D I X I.

1 *Quæcunque* pro *quemlibet*: quod Græce dicitur τὸν τυχόντες.

Digitized by Google

AD LECTOREM.

CONSTANTINVS Auguſtus, quem Magnum appellant, Criſpum, Conſtantinum, Conſtantium, & Conſtantem, filios, Cæſaris deſignauit. In horum quinquennalibus hunc Panegyricum Nazarius dixit, Conſtantini patris laudes continentem, non filiorum. Porro hiſtoriam occiſi per Conſtantinum Maxentij ſic oculis ſubijcit, vt haud plus viſurus fueris, ſi ipſi interfuiſſes pugnæ. Meminit exercituum diuinitus miſſorum: at hiſtoria tripertita refert vexillum crucis in ſublimi conſpectum.

PANEGYRICVS NAZARII,

Dictus Conſtantino Imperatori.

DICTVRVS Conſtantini auguſtiſſimas laudes, qui tantum vltrà omnium ſęculorum principes eminet, quantum à priuatis cæteri principes receſſerunt, & dicturus in cœtu gaudiorum exultantium & lætitiæ geſtientis, quàm æmulationem ſolita beatiſſimorum Cæſarum quinquennia primo fecerunt [1] ſilentio, nullam eloquentiam, nec optari, nec concipi poſse, quæ dignam afferat, aut tempori gratiam, aut materiæ copiam, aut veſtris ſtudi js facultatem. Iactat quippe, ſe nunc quum maximè alacris omnium, ac beata deuotio: nec operta mentium rimari neceſſe eſt, extat in vultu cuiuſque hilaritatis publicæ decus & in ſerenis frontibus animorum indicia perleguntur. Nō enim ſe capit exundantis lætitię magnitudo, ſed dedignata pectorum latebras, ita multa & candida foris prominet, vt intelligatur non ingentior eſſe quàm verior. Nec verò mediocribus bonis gaudent qui exultandi modum non habent. Fruimur quidem nos præſentium maxima voluptate, ſed lenocinatur his iam futuri ratio, & quæ temporibus diſſeparata ſunt,

[1] *Leg. optinor* ſentio.

ſunt, animorum præſumptione iunguntur. Quintumdecimum annum maximus princeps ſalutaris imperij degit: ſed auguramur iam vicenalia, & venturi fidem ſuperiorum felicitate ſentimus. Quinquenalia beatiſſimorum Cæſarum occupatos in gaudijs habent, ſed in deſtinatis decennis iam vota properantia, & ſpes volucres conſtituerunt: horum dehinc compotes propagabimus optabilis beni ſeriem. Ita omnia quæ ex principibus noſtris proſperè veniunt, continuatos fructus ferunt, nec magis recepta delectant quàm expectata iuuerunt. Verùm quid agimus, vicenis, aut iam tricenis annis circumſcribendo quæ æterna ſentimus? ampliora ſunt merita principum, quàm optata votorum.[1] Et quinimmò immenſus felicis curſus imperij: nec humanorũ terminos curant, qui ſemper diuinà meditantur. Certè cupitorum irriti non ſumus, qui quum optemus maxima, id faciamus benignius, quàm ſecurius. Quod propter cœleſtem in illo fauorem tam certa adipiſcendi ſpes eſt, quàm optandi ſoluta libertas Has igitur gratulationes quæ præſentibus excitantur, quæque ſuperiorum memoria vigent,[2] aut quaſi in poſterum redundatura cogitatio auida depaſcitur, quis omnium queat flagrantiſſimis audientiũ ſtudijs ſatisfacere dicendo? Iã ve-

1 *al.*Eſt. 2 *Malim ſic legere*, aut quas in poſterum redundaturas.

verò quum publicas tantùm vtilitates amplecti velim, & vnuſquiſque priuatim cogitet, tremebunda proferatur oratio, quæ tacita reputatione vincenda eſt: in ipſis etiam publicis geſtorum ingentium profeſſa laudatio quam augendi cupiditatem præ ſe ferat? non iniuria minuẽdi metum faciunt, quæ ſpem amplificationis ex magnitudine ſuſtulerunt. Quis oro, Conſtantine maxime (preſentẽ enim mihi alloqui videor, qui etſi conſpectu habes, reuelli tamen mentibus non potes) quis, inquam, aſpirare laudes tuas valeat æquiparandi magis ſpe quàm gratia non tacendi? Quis tam potens fandi? cuius copia tam larga, tam felix, quæ quum virtutes attrectauerit, non aut circumuenta numero deſperato exitu ſtupeat, aut obterat magnitudinem, aut ſplendore obſolefacta tantum nitoris habeat quantum ex rerum luce collegerit? Cuius enim diuina virtus, & eius mira comes, appendixque victoria vrbem Romam non præcipitantem exceperit, afflictam, ac planè iacentem excitauerit, recrearit, erexerit: ſed quùmque aliæ feliciſſimæ tuæ priùs, ac deinceps expeditiones non minus in ſe operis amplexæ ſint quàm ex ipſis faucibus fati. Roma ſeruata, quod dignum magnitudine tua excogitari, ac dici poteſt, in cuius laudibus id maximum non eſt, quod in terrarum orbe primarium eſt? Nobiliſſimorum quoque Cęſarum laudes exequi velle, ſtudium quidem

dem dulce, ſed non & cura mediocri eſt: quorum in annis pubeſcentibus, non eruptione virtutis tumens germen, non flos præcurſor indolis bonæ lætior, quam vberior apparet: ſed iam facta grandifera, & contra rationem ætatis, maximorumque fructuum matura perceptio. Quorum alter iam obterendis hoſtibus grauis terrorem paternum, quo ſemper barbaria omnis intremuit, deriuare ad nomen ſuum cœpit: alter iam conſulatum, iam venerationem ſui ſentiens, ſi quid intactum, aut parens, aut frater reſeruet, declarat mox victorem futurum qui animo iam vincit ætatem. Rapitur quippe ad ſimilitudinem ſuorum excellens quæque natura, nec ſenſim ac lentè indicium promit boni, quum inuolucra infantiæ viuidum rumpit ingenium. Vnde enim principis maximi tam effuſus in liberos animus, niſi quòd in illis iam ſimulacrum ſui conſpicit? Commendet inferioribus ſuos ſola neceſſitudo naturæ, & qualeſcunque diligant quum illi quod ex te deſiderent non habent præſtantiſſimum principem hoc maximè iuuat, quòd in annis primoribus iam ſunt ductæ lineæ quibus virtutum ſuarum effigies poſſet includi. Et pater optimus, ſed melior imp. non tam ſibi quàm reipubl. gaudet quum liberos ſibi ſimiles intuetur, quibus ad perficienda quæ ingenerata ſunt bona non ſegnis virtutum opifex diſciplina coniungitur, vt ſpes æquiparandi patris certa ſit, quippe indole ſimiles

L ſed

ſed ſub eodem magiſtro diſcendi fortu-na felicior Ipſum à tenero intuentes, in ipſum oculis, ac mente conuerſi nihil ab eius contemplatione deflectunt, incerti mirentur an diligant, niſi, quod neceſſe eſt, vtrunque permixtè ſimul. Nam & amor factorum commendatior eſt, vnde naſcitur admiratio, & facta quum mira ſunt, amorem inuicem creant. Ita ſpectan-tibus liberis quicquid ab eo pulcherrimè geritur, cùm propter ipſum magis placuit, tum ſtudio imitationis inoleſcit. Iam tibi quidem in erudiendo, imperator optimè, non omnia præponebantur quæ ſequi velles, niſi quòd rectè factorum con-templator accerrimus, ſi quid ſecus fie-ret à ſpectandi cura pudentes oculos ab-ſtrahebas. Dabit enim veniam clementia tua, ſi audaciorem veritas facit Exiſtima-re quidem de principibus nemini fas eſt, Nam & in veſtibulo ſuo inquirentem re-pellit obiecta veneratio, & ſiqui proprius adierunt, quod oculis in ſolem ſe conten-dentibus euenit, præſtricta acie videndi facultate caruerunt. Verùm tu facis, prin-cipum maximè, vt patere videantur quæ priùs obſtructa fuerant, qui tam optas totus videri quàm cæteri recuſabant: non terror obtentui eſt, nec occultandis quæ plerunque extrinſecus latent, demo-randoque aſpectu oſtentatio ſpecioſa perhibetur. Obtutus hominum benignus receptas, nec intuentem iniquus fulgor retundit, ad ſerenum lumen inuitat. Nunç

de-

denique intelligamus, quæ deſideranda in prioribus fuerant, poſtquam ea, quæ operta in cæteris veriti ſumus, in te reſerata veneramur. Igitur, vt facitis, beatiſſimi Cæſares, per omnes paternarum laudum vias ite ſecuri. Non ſimplici quidem itinere numeroſæ eius virtutes ingrediuntur, ſed omnia ad eundem gloria exitū ferunt. Nullæ cupiditatum deflexiones, nulli erroris anfractus, vt verenda progredientibus non ſit diſpendioſa reuocatio: itaque maturiorem curſum inſtituiſtis, qui moram conſiderandi itineris non habetis. Sed mihi circumuento hac ipſa rerum copia, quæ potiſſimum capeſſenda ſit via, qui aditus fiat, incertum eſt. Itaque ſe multa offerunt ſpecie paria, magnitudine congruentia. Verùm vt in magnis domibus interiorem ornatum veſtibula ipſa declarant, ſic nobis venturis ad ingentium virtutum ſtupenda penetralia, debet laudationis ingreſſum, & prædicationis ianuam Roma præbere, quæ demerſa quondam tyrannidis impiæ malis, & quo maior eo miſerabilior maieſtatis priſtinæ decus ad miſericordiæ ambitum conferebat: tibi tamen Conſtantine maxime, etiam in illa ſui ſorte venerabilis, quòd quos impensè amamus, obſeruantia illorum integra eſt, etiamſi fortuna delapſa in abiectos officia gratiora ſunt quæ non ex miſericordia ſed ex honore venerunt. Sed nimirum rectè à ſapientibus ponitur connexio inter ſe apta virtutum. Sic

enim mutuò & opera iuuat, & fructum operæ partiuntur, vt facilè appareat inſeparabilis & indiſcreta permixtio. Geſſiſti bellum imp. maximè, quod tibi non minus onus vrbis impoſuit, quàm eiuſdem ærumna perſuaſit. Itaque non plus ex eo laudis fortitudini tuæ datum pietati tributum eſt, quod dum ſceleſtos perſequeris, miſeros liberaſti. Conſtituta enim & in perpetuum Roma fūdata eſt, omnibus, qui ſtatū eius labefactare poterāt cū ſtirpe deletis. Non enim (qui bellorum euentus ſolet eſſe) per varios & vlubiles caſus maris dubius errauit: nec fortunæ viciſſitudo, quæ plerunque proſperis rebus triſte aliquid agglutinat, victorum lætitiam vulnerauit: ſed tanta hoſtium & tam ampla cædes, tam felix & incruenta victoria fuit, vt credas non bello ancipiti dimicatum, ſed ſolas impiorum pœnas expetitas. Tantum etiam inter arma bona conſcientia ſibi vindicat, vt iam ceperit non virtutis magis quam integritatis eſſe victoria: Spectat enim nos ex alto rerum arbiter deus: & quanuis humanæ mentes profundos gerant cogitationum receſſus, inſinuat tamen ſeſe totam ſeruata diuinitas, nec fieri poteſt, vt quum ſpiritum quem dūcimus, quū tot commoda quibus alimur diuinum nobis lumen impartiat, terrarum ſecuris abdicauerit, nec inter eorum vitas diiudicet quorum vtilitates gubernat, illa igitur vis illa maieſtas fandi ac nefandi diſcrimi-natrix, quæ omnia meritorum momenta

per,

perpendit, librat, examinat, illa pietatem tuam texit, illa nefariam illius tyranni fregit amentiam, illa inuictum exercitum tuum tot victoriarum conſcientia, plenis pectoribus ardentem, tantis inſuper viribus iuuit, quantas præſtare, aut deus potuit, aut amor tuus debuit, vt horrendas acies, vt incognita ferri & corporum roborà fulmineus miles euerteret vt quicquid inſtruxerat diuturni ſceleris longa molitio, felici congreſſione conſumeres. O tuam imp. non victoriam magis, quàm clementiam prædicandam grauatè etiã apud animum tuum malè pereunt: inuitus pugnaſti, qui tam facilè [1] vincebas. Iamdudum quippe præuideras hominem non imperando habilem, non tantæ maieſtatis capacẽ, quòd magnitudo male crediti muneris extra animi anguſtias effluebat quòd qui tueri nequeunt vbi ſub tanto onere fortunę infirmitas lapſa eſt faciunt licentiam de poteſtate. Quid ego referam infeliciũ indigniſſimas cædes? quid inexpletos libidinum paſtus quid miſeras patrimoniorũ direptiones? Sileantur hæc ſanè, non tantùm ne ſopitam malorum memoriam oratio mea ſuſcitet, ſed ne ſanctiſſimas principis laudes dum aliena vitia depromimus ſermo talis inceſtet. Incrementum quidem adeptæ felicitatis eſt malorum commemorata depulſio; verùm vt in ſegetibus etiamſi multa, quæ humum obſederant, induſtria releuãda sũt, laborẽ tamẽ purgati

[1] al *mali*

ſoli neſciunt qui fructus editos intuentur: ſic Conſtantini laudibus ſatis eſt, dum efflorefcentia bona cernimus, ne mala excisa reputemus Ferebas tamen imp ferebas illum in tantis malis ludentem, & quum omnia tu ſcires, vota hominum conniuendo, patiendo fatigabas: qui ne iniuſtè ſic quidem arma caperes, etſi nondum ab homine laceſsitus, iam tamen vitiorum eius inimicus. Sed quod erat conſentaneum clementiæ tuæ, experiebaris remedia meliora, vt quod leniri, quàm reſecari malles, mitior medicina ſanaret. Quin extorques animo tuo conueniendi ſtudiũ & concordiæ voluntatẽ? ſi concordiam quàm veniam appellari fas eſt, quũ qui poteſt vincere, optat ignoſcere. Et non dubito quin hanc rationem cœleſtis prudentia tua duxerit, quòd coniunctione ſua flagrantiſſimas hominis cupiditates vel extingueret penitus, vel modicè temperaret. Nulla quippe eſt libido tam vecors, quam non [1] capiat quum in conſortium temperantia venerit. Deijcit oculos deformis ignauia vbi ei pulchritudo virtutis obiecta eſt: tergiuerſari, atq; hærere petulantiam videas, grauitate, modeſtia, & decore confuſam: vt appareat te imp. optime, concordia imperanda non illi impunitatem vexandæ vrbis daturum, ſed leniorem petijſſe victoriam, quum malles vitia eius quàm arma ſuperare. Sed profe-

1 *capiat* pro vincat.

fectò nulla vi poſſunt coire quæ naturali diuortio diſſident: nec vlla tam fidelis eſt copula, quæ indiuerſum tendentia nexu ſuo teneat. Perpendit ſcilicet ſecum excellens prudentia tua, eiq; ſemper pietas applicata, omnes concordię commoditates, illam eſſe fundamentum ac radicem otij, bonorum ciuium ſeminarium, quietis publicæ ſegetem, & almam pacis altricem. Sed ò quàm æger eſt ad honeſtatem recurſus his, qui iam gradum ex nequitia protulerunt! Vocas ad ſocietatem appetitum tuum refugit, aduerſatur, horreſcit: nihil ſibi putat tecum comune; quia nihil ſimile eſt. Iam certè quieſcere virtuti integrum non eſt: nam bellum animo genere armis abſtinentem, non concordiæ ratio eſt, ſed ignaua diſſenſio. Licet non ſit in his ratio deſideranda qui ſemel de via præcipites ire cœperunt: mirari tamen nequeo, quum id delatum non amplexus ſit, quod impudens eſſet ſi auderet optare. Vtrum vrbis funeſtam illam laceratio nem lentè, ac remiſsè te laturum putauit? Sed natura affert vt iniuriæ eius, quem diligas, etiamſi rei pſa graues ſunt, fiant tamen amore grauiores: an credidit conſerenda manu non inferiorem? Hoc verò quàm opinari nō potuerit, exitus docuit, quū ſignis tam ſæpe collatis nihil vnquā, quod aut ſpes aucuparetur, aut fortuna promitteret: dolis credo exiſtimauit decipi poſſe, ſed non virtus tua de cōgreſsione quàm prudētia eſt de fraude ſecurior.

 Quis

Quis enim ad præſentiendum ſagacior? quis vigilantior ad videndum? quis contemplatur præſentia acrius, ventura prolixius, ambigua certius, captioſa felicius? Non hinc tecum Lynceus ille certaret, qui, vt poetæ ferunt: parietum ſepta, & arborum truncos viſu facilè traijciebat: aut etiam ille quem eadem vetuſtas locuta eſt, quum Sicilienſi ſpecula conſtitiſſet, conſpicari ſolitũ naues, quæ Africæ portũ ſubirent: quum reſpectum hominis non aer effuſus, quem craſſiorem exhalatio maris faceret, non tantùm diſiunctarum regionum longinquitas impediret. Quum ſpes omnis frigere debuerit, & voluntas pacificandi alienata ſit, quis dubitet diuinitus armis tuis deditum? quum eò demẽtia proceſſerit, vt vltrò etiam laceſſeret quem ambire deberet. O quam acres habes dolorum aculeos à contumelia, quam imponit inferior! Ecce enim, proh dolor, verba vix ſuppetunt, venerandarum imaginum acerba deiectio, & diuini vultus litura deformis. O manus impiæ, ò truces oculi, ita non caligaſtis? in quo lumẽ mundi obſcurabatis, meritis ipſa tenebras non imbibiſtis? Commouere tandem conſcia virtus, nec permittas hoc furori, cui de te aliud non licebat. Sed quid tandem aſſequeris cæca demẽtia? aboleri hic vultus non poteſt, vniuerſorum pectoribus infixus eſt, nec commendatione ceræ aut pigmentorum fucis retinet: ſed deſiderio effloreſcit animorum; vna demum

Conſtantini obliuio eſt, humani generis occaſus. Nunc verò commendabiliorem iniuria tua faciet patientiam eius: auidius expetent, quē pictura non reddit: flagrātiora ſunt animorum deſideria quū, oculorū ſolatia perdiderunt. Nihil profectò grauius nihil miſerius Roma doluiſti: quāuis recondita altè magis gemeres & ingeſtos quotidie luctus callo quodā obduratæ patientiæ ſuſtineres. Cōfeſſus eſt ſe inconſultior dolor, nec timuit deprehēdi, & malè clauſi ſigna mœroris per vultus indices exierūt. Hoc enim Roma tot vulneribus ſaucia vindicari volebas, quum tam præſtantiſſimus princeps iniuriæ ſuę negligēs vlciſci tuas mallet. Ita ambo benigni ratiocinatores officiorū paria feciſtis: tu voto quo ſolo volebas, ille amore pariter & facultate, vt tantū bonorū tibi tribueret, quantū te ſibi velle recognoſceret. Pugnaſti igitur imp. coactus quidem, ſed hoc maximè victoriam meruiſti, quia nō deſiderabas optaſti pacē, ſed ignoſce ſi plus omniū vota valuerūt, nec illa [1] diuinitus obſecūda cœptis tuis ſolita, in hoc refragata eſt, ſed aliquid è ſe tētia tua nō cedit, vt plus pro meritis iniret. Negata eſt concordia, cui erat parata victoria. In ore deniq; eſt omniū Galliarū, exercitus viſos qui ſe diuinitus miſſos præ ſe ferebant. Et quāuis cœleſtia ſub oculis hominum venire non ſoleant, quòd craſſam & caligantem aciem ſimplex, & inconcreta

L 5 ſub.

[1] *Sic legerim*, diuinitas obſecundare.

ſubſtantia naturæ tenuis eludat: illi tamen auxiliatores tui aſpici audirique 1 patientis, vbi meritum tuum teſtificati ſunt, mortalis 2 verſus contagium refugerunt. Sed quænam illa fuiſſe dicitur ſpecies? qui vigor corporum? quæ amplitudo mẽbrorum? quæ alacritas voluntatum? Flagrabant verendum neſcio quid vmbone coruſci, & cœleſtium armorum lux terribilis ardebat; tales enim venerant, vt tui crederentur. Hæc ipſorum ſermocinatio: hoc inter audientes ferebant, Conſtantinum petimus: Conſtantino imus auxilio. 3 Habent profectò & diuina iactantiam, & cœleſtia quoq; tangit ambitio. Illi cœlo lapſi, illi diuinitus miſſi gloriabantur quòd tibi militabant. Ducebat hos credo Conſtantius pater, qui terrarum triumphis altiori tibi ceſſerat: diuinas expeditiones iam diuus agitabat. Magnus hic quoque pietatis tuæ fructus, quòd quanuis particeps cœli ampliorem ſe fieri gratia tuæ ſenſerit, & cuius munere in alios influere iam poſſint, in eum ipſum tua munera redundarunt. Cedat tibi non recentium ſeculorum modò, ſed totius memoriæ vetuſtas: quanuis illa recti appetens, & nullo vnquam deprauata in officio, glorietur penes ſe ſanctitatis famam ſtetiſſe: ſed nec leguntur præconia

---

1 *al.* patentes. 2 viſus *leg.* 3 Minùs recté, quia gentilis, vt habet Baron. t. 3. Conſt. 7. n. 13.

nia hominum, vbi quæruntur iudicia diuina. Illi igitur veteres laudati vitæ moderatores, qui refrænandis cupiditatibus restrictè comptèque vixerunt, quorum omnis ætas armis conterebatur, quando tantam in prælio diuinam opem pro merito integritatis habuerunt, vt qui longè à virtutibus tuis diſtant, in proximo ſaltem iuſtitiæ gradu reponantur? Romano quodam in bello ferunt duos cum equis iuuenes extitiſſe ſpectatos forma pariter, ac viribus, quia in dimicando præter cæteros inſignes fuiſſent, iuſſu imperatoris ad remunerandum requiſitos, vbi nullus inueniebatur, fides habita eſt diuinos fuiſſe, quòd laborem ſedulò communicauiſſent, laboris pretium reſpuiſſent. Equidem hiſtoriæ non inuitus aſſentior, neque enim in hoc veri interpolatarix tenenda, quę ſe non vanam antiquitatis nũtiam pollicetur, ſed tamen illi qui hoc Annalium monumentis illigauerunt, verebantur ne apud poſteros miraculi fides claudicaret. Eſtote ò grauiſſimi autores de ſcriptorum religione ſecuri: credamus facta, qui maiora nunc ſenſimus. Magnitudo principis noſtri geſtis veterum fidẽ conciliat ſed miraculum detrahit. Pro auxilij copia negotiorum ratio metienda eſt: duo quondam iuuenes, ſed nunc exercitus viſi, hoc certè vberius, nec infirmius veritate. Sed argumento duplici fides nixa, ſic Conſtantinus iuuari meruit ſic debuit Roma ſeruari. Magnum hoc im-

perator maxime, ſed de tua pietate non mirum, adeſſe tibi in omnibus ſummam illam maieſtatem, quæ te circumflexa tueatur, coniectura mentium tenebamus, et ſi nondum ad fidem patebat oculorum. Etenim quũ mens tua mortali contagione ſecreta, pura omnis, funditus ſincera, vbique ſe promerendo deo præſtet: quum gloria tua humanum modum ſupergreſſa ſit, quis eſt hominum quin opitulari tibi deum credat, quum id & vita mereatur, & rerum geſtarum magnitudo teſtetur? Parumper igitur ab inſtituto curſu, non ingrato diuerticulo recedamus: tenebo hunc orationis modum, vt nec inhumanè de cæteris muta ſit, nec odioſè de inſtãtibus obloquatur. Tu imperator optime, inito principatu adhuc qui immaturus ſed iã maturus imperio, oſtendiſti curſum ætatis non expectandum in feſtinatione virtutis: tu exinde domi, militiæque iuxta bonus, nuſquam gradum extuliſti quum vbique te gloria quaſi vmbra comitata ſit: tu ferociſſimis regibus, Aſcarico, & Comite, captis, tanta laudes res bellicas auſpicatus eſt, vt iam inauditæ magnitudinis obſidem teneremus. Vt Herculem ferunt tenerum adhuc atque lactantẽ, duos angues manu eliſiſſe, vt iam infantulo indoles futuri roboris immicaret: ſic tu imp. in ipſis imperij tui cunabulis quaſi geminos dracones necares, per ſæuiſſimorum regum famoſa ſupplicia ludebas. Franci ipſi præter cæteros truces, quorum vis,

quum

quum ad bellum efferueſceret, vltra ipſum Oceanum æſtu furoris euecta, Hiſpaniarum etiam oras armis infeſtas habebat. ij igitur ſub armis tuis ita conciderunt, vt deleri funditus poſſent, niſi diuino inſtinctu quo regis omnia, quos ipſe affeceras, afficiẽdos filio reſeruaſſes. Quãquam ad gloriam noſtram fœcunda malis ſuis natio ita raptim adoleuit, robuſtèque recreata eſt, vt fortiſsimo Cæſari primitias ingentis victoriæ daret, quum memoria acceptæ cladis non infracta, ſed aſperata pugnaret. Differamus parumper Italicas expeditiones, quibus Seguſienſium ciuitatem, quæ ſuperatis Alpibus Italiæ clauſtrum obi.cit, quum vi & virtute velut ianuam belli refregiſſes, inde per obiectas acies, per exercitus obuios, vſque ad Romana mœnia inoffenſus victoriarum impetus percurrit. Quid memorem Bruteros? quid Clamaſos? quid [1] Eruſcos, Vangionas, Alamanos, Tubantes? bellicum ſtrepunt nomina, & immanitas barbariæ in ipſis vocabulis adhibet horrorem. Hi omnes ſingillatim, dein pariter armati, conſpiratione fœderatæ ſocietatis exarſerant: tu tamen imp. quũ tantam belli molem videres, nihil magis timuiſti quàm ne timereris. Adis barbaros, & diſsimulato principis habitu, quam proximè poteras cũ duobus accedis. Nũquã eſt, excelſior principatus, quã quum ſe pu-

1 *Opinor leg.* quidem ſ.

verò quum publicas tantùm vtilitates amplecti velim, & vnuſquiſque priuatim cogitet, tremebunda proferatur oratio, quæ tacita reputatione vincenda eſt: in ipſis etiam publicis geſtorum ingentium profeſſa laudatio quam augendi cupiditatem præ ſe ferat? non iniuria minuendi metum faciunt, quæ ſpem amplificationis ex magnitudine ſuſtulerunt. Quis oro, Conſtantine maxime (preſentē enim mihi alloqui videor, qui etſi conſpectu habes, reuelli tamen mentibus non potes) quis, inquam, aſpirare laudes tuas valeat æquiparandi magis ſpe quàm gratia non tacendi? Quis tam potens fandi? cuius copia tam larga, tam felix, quæ quum virtutes attrectauerit, non aut circumuenta numero deſperato exitu ſtupeat, aut obterat magnitudinem, aut ſplendore obſolefacta tantum nitoris habeat quantum ex rerum luce collegerit? Cuius enim diuina virtus, & eius mira comes, appendixque victoria vrbem Romam non præcipitantem exceperit, afflictam, ac planè iacentem excitauerit, recrearit, erexerit: ſed quùmque aliæ feliciſſimæ tuæ priùs, ac deinceps expeditiones non minus in ſe operis amplexæ ſint quàm exipſis faucibus fati. Roma ſeruata, quod dignum magnitudine tua excogitari, ac dici poteſt, in cuius laudibus id maximum non eſt, quod in terrarum orbe primarium eſt: Nobiliſſimorum quoque Cæſarum laudes exequi velle, ſtudium quidem

dem dulce, ſed non & cura mediocri eſt: quorum in annis pubeſcentibus, non eruptione virtutis tumens germen, non flos præcurſor indolis bonæ lætior, quam vberior apparet: ſed iam facta grandifera, & contra rationem ætatis, maximorumque fructuum matura perceptio. Quorum alter iam obterendis hoſtibus grauis terrorem paternum, quo ſemper barbaria omnis intremuit, deriuare ad nomen ſuum cœpit: alter iam conſulatum, iam venerationem ſui ſentiens, ſi quid intactum, aut parens, aut frater reſeruet, declarat mox victorem fucturum qui animo iam vincit ætatem. Rapitur quippe ad ſimilitudinem ſuorum excellens quæque natura, nec ſenſim ac lentè indicium promit boni, quum inuolucra infantiæ viuidum rumpit ingenium. Vnde enim principis maximi tam effuſus in liberos animus, niſi quòd in illis iam ſimulacrum ſui conſpicit? Commendet inferioribus ſuos ſola neceſſitudo naturæ, & qualeſcunque diligant quum illi quod ex te deſiderent non habent. Præſtantiſſimum principem hoc maximè iuuat, quòd in annis primoribus iam ſunt ductæ lineæ quibus virtutum ſuarum effigies poſſet includi. Et pater optimus, ſed melior imp. non tam ſibi quàm reipubl. gaudet quum liberos ſibi ſimiles intuetur, quibus ad perficienda quæ ingenerata ſunt bona non ſegnis virtutum opifex diſciplina coniungitur, vt ſpes æquiparandi patris certa ſit, quippe indole ſimiles

ſed ſub eodem magiſtro diſcendi fortuna felicior. Ipſum à tenero intuentes, in ipſum oculis, ac mente conuerſi nihil ab eius contemplatione deflectunt, incerti mirentur an diligant, niſi, quod neceſſe eſt, vtrunque permixtè ſimul. Nam & amor factorum commendatior eſt, vnde naſcitur admiratio, & facta quum mira ſunt, amorem inuicem creant. Ita ſpectantibus liberis quicquid ab eo pulcherrimè geritur, cùm propter ipſum magis placuit, tum ſtudio imitationis inoleſcit. Iam tibi quidem in erudiendo, imperator optimè, non omnia præponebantur quæ ſequi velles, niſi quòd rectè factorum contemplator accerrimus, ſi quid ſecus fieret à ſpectandi cura pudentes oculos abſtrahebas. Dabit enim veniam clementia tua, ſi audaciorem veritas facit. Exiſtimare quidem de principibus nemini fas eſt, Nam & in veſtibulo ſuo inquirentem repellit obiecta veneratio, & ſiqui proprius adierunt, quod oculis in ſolem ſe contendentibus euenit, præſtricta acie videndi facultate caruerunt. Verùm tu facis, principum maximè, vt patere videantur quæ priùs obſtructa fuerant, qui tam optas totus videri quàm cæteri recuſabant: non terror obtentui eſt, nec occultandis quæ plerunque extrinſecus latent, demorandoque aſpectu oſtentatio ſpecioſa perhibetur. Obtutus hominum benignus receptas, nec intuentem iniquus fulgor retundit, ad ſerenum lumen inuitat. Nunc

de-

denique intelligamus, quæ deſideranda in prioribus fuerant, poſtquam ea, quæ operta in cæteris veriti ſumus, in te reſerata veneramur. Igitur, vt facitis, beatiſſimi Cæſares, per omnes paternarum laudum vias ite ſecuri. Non ſimplici quidem itinere numeroſæ eius virtutes ingrediuntur, ſed omnia ad eundem gloria exitū ferunt. Nullæ cupiditatum deflexiones, nulli erroris anfractus, vt verenda progredientibus non ſit diſpendioſa reuocatio: itaque maturiorem curſum inſtituiſtis, qui moram conſiderandi itineris non habetis. Sed mihi circumuento hac ipſa rerum copia, quæ potiſſimum capeſſenda ſit via, qui aditus fiat, incertum eſt. Itaque ſe multa offerunt ſpecie paria, magnitudine congruentia. Verùm vt in magnis domibus interiorem ornatum veſtibula ipſa declarant, ſic nobis venturis ad ingentium virtutum ſtupenda penetralia, debet laudationis ingreſſum, & prædicationis ianuam Roma præbere, quæ demerſa quondam tyrannidis impiæ malis, & quo maior eo miſerabilior maieſtatis priſtinæ decus ad miſericordiæ ambitum conferebat: tibi tamen Conſtantine maxime, etiam in illa ſui ſorte venerabilis, quòd quos impensè amamus, obſeruantia illorum integra eſt, etiamſi fortuna delapſa in abiectos officia gratiora ſunt quæ non ex miſericordia ſed ex honore venerunt. Sed nimirum rectè à ſapientibus ponitur connexio inter ſe apta virtutum. Sic

enim mutuò & opera iuuat, & fructum operæ partiuntur, vt facilè appareat inſe. parabilis & indiſcreta permixtio. Geſſiſti bellum imp. maximè, quod tibi non minus onus vrbis impoſuit, quàm eiuſdem ærumna perſuaſit. Itaque non plus ex eo laudis fortitudini tuæ datum pietati tributum eſt, quod dum ſceleſtos perſequeris, miſeros liberaſti. Conſtituta enim & in perpetuum Roma fūdata eſt, omnibus, qui ſtatū eius labefactare poterāt cū ſtirpe deletis. Non enim (qui bellorum euentus ſolet eſſe) per varios & vlubiles caſus maris dubius errauit: nec fortunæ viciſſitudo, quæ plerunque proſperis rebus triſte aliquid agglutinat, victorum lætitiam vulnerauit: ſed tanta hoſtium & tam ampla cædes, tam felix & incruenta victoria fuit, vt credas non bello ancipiti dimicatum, ſed ſolas impiorum pœnas expetitas. Tantum etiam inter arma bona conſcientia ſibi vindicat, vt iam ceperit non virtutis magis quam integritatis eſſe victoria: Spectat enim nos ex alto rerum arbiter deus: & quanuis humanæ mentes profundos gerant cogitationum receſſus, inſinuat tamen ſeſe totam ſeruata diuinitas, nec fieri poteſt, vt quum ſpiritum quem ducimus, quū tot commoda quibus alimur diuinum nobis lumen impartiat, terrarum ſecuris abdicauerit, nec inter eorum vitas diiudicet quorum vtilitates gubernat, illa igitur vis illa maieſtas fandi ac nefandi diſcriminatrix, quæ omnia meritorum momenta

per,

perpendit, librat, examinat, illa pietatem tuam texit, illa nefariam illius tyranni fregit amentiam, illa inuictum exercitum tuum tot victoriarum conſcientia, plenis pectoribus ardentem, tantis inſuper viribus iuuit, quantas præſtare, aut deus potuit, aut amor tuus debuit, vt horrendas acies, vt incognita ferri & corporum roborà fulmineus miles euerteret vt quicquid inſtruxerat diuturni ſceleris longa molitio, felici congreſſione conſumeres. O tuam imp. non victoriam magis, quàm clementiam prædicandam grauatè etiã apud animum tuum malè pereunt: inuitus pugnaſti, qui tam facilè [1] vincebas. Iamdudum quippe præuideras hominem non imperando habilem, non tantæ maieſtatis capacẽ, quòd magnitudo male crediti muneris extra animi anguſtias effluebat quòd qui tueri nequeunt vbi ſub tanto onere fortunę infirmitas lapſa eſt faciunt licentiam de poteſtate. Quid ego referam infeliciũ indigniſſimas cædes? quid inexpletos libidinum paſtus quid miſeras patrimoniorũ direptiones? Sileantur hæc ſanè, non tantùm ne ſopitam malorum memoriam oratio mea ſuſcitet, ſed ne ſanctiſſimas principis laudes dum aliena vitia depromimus ſermo talis inceſtet. Incrementum quidem adeptæ felicitatis eſt malorum commemorata depulſio; verùm vt in ſegetibus etiamſi multa, quæ humum obſederant, induſtria releuãda sũt, laborẽ tamẽ purgati

 ſoli

[1] al *mali*

ſoli neſciunt qui fructus editos intuentur: ſic Conſtantini laudibus ſatis eſt, dum efflorefcentia bona cernimus, ne mala excisa reputemus Ferebas tamen imp ferebas illum in tantis malis ludentem, & quum omnia tu ſcires, vota hominum conniuendo, patiendo fatigabas: qui ne iniuſtè ſic quidem arma caperes, etſi nondum ab homine laceſsitus, iam tamen vitiorum eius inimicus. Sed quod erat conſentaneum clementiæ tuæ, experiebaris remedia meliora, vt quod leniri, quàm reſecari malles, mitior medicina ſanaret. Quin extorques animo tuo conueniendi ſtudiũ & concordiæ voluntatẽ? ſi concordiam quàm veniam appellari fas eſt, quũ qui poteſt vincere, optat ignoſcere. Et non dubito quin hanc rationem cœleſtis prudentia tua duxerit, quòd coniunctione ſua flagrantiſſimas hominis cupiditates vel extingueret penitus, vel modicè temperaret. Nulla quippe eſt libido tam vecors, quam non [1] capiat quum in conſortium temperantia venerit. Deijcit oculos deformis ignauia vbi ei pulchritudo virtutis obiecta eſt: tergiuerſari, atq; hærere petulantiam videas, grauitate, modeſtia, & decore confuſam: vt appareat te imp. optime, concordia imperanda non illi impunitatem vexandæ vrbis daturum, ſed leniorem petijſſe victoriam, quum malles vitia eius quàm arma ſuperare. Sed profe-

1 *capiat* pro vincat.

fectò nulla vi poſſunt coire quæ naturali diuortio diſſident: nec vlla tam fidelis eſt copula, quæ indiuerſum tendentia nexu ſuo teneat. Perpendit ſcilicet ſecum excellens prudentia tua, eiq; ſemper pietas applicata, omnes concordię commoditates, illam eſſe fundamentum ac radicem otij, bonorum ciuium ſeminarium, quietis publicæ ſegetem, & almam pacis altricem. Sed ò quàm æger eſt ad honeſtatem recurſus his, qui iam gradum ex nequitia protulerunt! Vocas ad ſocietatem appetitum tuum refugit, aduerſatur, horreſcit: nihil ſibi putat tecum comune; quia nihil ſimile eſt. Iam certè quieſcere virtuti integrum non eſt: nam bellum animo genere armis abſtinentem, non concordiæ ratio eſt, ſed ignaua diſſenſio. Licet non ſit in his ratio deſideranda qui ſemel de via præcipites ire cœperunt: mirari tamen nequeo, quum id delatum non amplexus ſit, quod impudens eſſet ſi auderet optare. Vtrum vrbis funeſtam illam laceratio-nem lentè, ac remiſsè te laturum putauit? Sed natura affert vt iniuriæ eius, quem diligas, etiamſi re ipſa graues ſunt, fiant tamen amore grauiores: an credidit conſerenda manu non inferiorem? Hoc verò quàm opinari nō potuerit, exitus docuit, quū ſignis tam ſæpe collatis nihil vnquā, quod aut ſpes aucuparetur, aut fortuna promitteret: dolis credo exiſtimauit decipi poſſe, ſed non virtus tua de cōgreſsione quàm prudētia eſt de fraude ſecurior.

Quis enim ad præſentiendum ſagacior? quis vigilantior ad videndum? quis contemplatur præſentia acrius, ventura prolixius, ambigua certius, captioſa felicius? Non hinc tecum Lynceus ille certaret, qui, vt poetæ ferunt: parietum ſepta, & arborum truncos viſu facilè traijciebat: aut etiam ille quem eadem vetuſtas locuta eſt, quum Sicilienſi ſpecula conſtitiſſet, conſpicari ſolitũ naues, quæ Africæ portũ ſubirent: quum reſpectum hominis non aer effuſus, quem craſſiorem exhalatio maris faceret, non tantùm diſiunctarum regionum longinquitas impediret. Quum ſpes omnis frigere debuerit, & voluntas pacificandi alienata ſit, quis dubitet diuinitus armis tuis deditum? quum eò demẽtia proceſſerit, vt vltrò etiam laceſſeret quem ambire deberet. O quam acres habes dolorum aculeos à contumelia, quam imponit inferior! Ecce enim, proh dolor, verba vix ſuppetunt, venerandarum imaginum acerba deiectito, & diuini vultus litura deformis. O manus impiæ, ò truces oculi, ita non caligaſtis? in quo lumẽ mundi obſcurabatis, meritis ipſa tenebras non imbibiſtis? Commouere tandem conſcia virtus, nec permittas hoc furori, cui de te aliud non licebat. Sed quid tandem aſſequeris cæca demẽtia? aboleri hic vultus non poteſt, vniuerſorum pectoribus infixus eſt, nec commendatione ceræ aut pigmentorum fucis retinet: ſed deſiderio effloreſcit animorum; vna demum

Con,

Conſtantini obliuio eſt, humani generis occaſus. Nunc verò commendabiliorem iniuria tua faciet patientiam eius: auidius expetent, quē pictura non reddit: flagrātiora ſunt animorum deſideria quū, oculorū ſolatia perdiderunt. Nihil profecto grauius nihil miſerius Roma doluiſti: quāuis recondita altè magis gemeres & ingeſtos quotidie luctus callo quodā obduratæ patientiæ ſuſtineres. Cōfeſſus eſt ſe inconſultior dolor, nec timuit deprehēdi, & malè clauſi ſigna mœroris per vultus indices exierūt. Hoc enim Roma tot vulneribus ſaucia vindicari volebas, quum tam præſtantiſſimus princeps iniuriæ ſuę negligēs vlciſci tuas mallet. Ita ambo benigni ratiocinatores officiorū paria fecistutu voto quo ſolo volebas, ille amore pariter & facultate, vt tantū bonorū tibi tribueret, quantū te ſibi velle recognoſceret. Pugnaſti igitur imp. coactus quidem, ſed hoc maximè victoriam meruiſti, quia nō deſiderabas optaſti pacē: ſed ingnoſce ſi plus omniū vota valuerūt, nec illa [1] diuinitus obſecūda cœptis tuis ſolita, in hoc refragata eſt, ſed aliquid è ſententia tua nō cedit, vt plus pro meritis iniret. Negata eſt concordia, cui erat parata victoria. In ore deniq; eſt omniū Galliarū, exercitus viſos qui ſe diuinitus miſſos præ ſe ferebant. Et quāuis cœleſtia ſub oculis hominum venire non ſoleant, quòd craſſam & caligantem aciem ſimplex, & inconcreta

 ſub.

1 *Sic legerim*, diuinitas obſecūdare.

ſubſtantia naturæ tenuis cſudat: illi tamen auxiliatores tui aſpici audirique 1 patientis, vbi meritum tuum teſtificati ſunt, mortalis 2 verſus contagium refugerunt. Sed quænam illa fuiſſe dicitur ſpecies? qui vigor corporum? quæ amplitudo mẽbrorum? quæ alacritas voluntatum? Flagrabant verendum neſcio quid vmbone coruſci, & cœleſtium armorum lux terribilis ardebat; tales enim venerant, vt tui crederentur. Hæc ipſorum ſermocinatio: hoc inter audientes ferebant, Conſtantinum petimus: Conſtantino imus auxilio. 3 Habent profectò & diuina iactantiam, & cœleſtia quoq; tangit ambitio. Illi cœlo lapſi, illi diuinitus miſſi gloriabantur quòd tibi militabant. Ducebat hos credo Conſtantius pater, qui terrarum triumphis altiori tibi ceſſerat: diuinas expeditiones iam diuus agitabat. Magnus hic quoque pietatis tuæ fructus, quòd quanuis particeps cœli ampliorem ſe fieri gratia tuæ ſenſerit, & cuius munere in alios influere iam poſſint, in eum ipſum tua munera redundarunt. Cedat tibi non recentium ſæculorum modò, ſed totius memoriæ vetuſtas: quanuis illa recti appetens, & nullo vnquam deprauata in officio, glorietur penes ſe ſanctitatis famam ſtetiſſe: ſed nec leguntur præconia

nia

1 *al.* patentes. 2 viſus *leg.* 3 Minùs rectè, quia gentilis, vt habet Baron. t. 3. Conſt. 7. n. 13.

nia hominum, vbi quæruntur iudicia diuina. Illi igitur veteres laudati vitæ moderatores, qui refrænandis cupiditatibus reſtrictè comptèque vixerunt, quorum omnis ætas armis conterebatur, quando tantam in prælio diuinam opem pro merito integritatis habuerunt, vt qui longè à virtutibus tuis diſtant, in proximo ſaltem iuſtitiæ gradu reponantur? Romano quodam in bello ferunt duos cùm equis iuuenes extitiſſe ſpectatos forma pariter, ac viribus, quia in dimicando præter cæteros inſignes fuiſſent, iuſſu imperatoris ad remunerandum requiſitos, vbi nullus inueniebatur, fides habita eſt diuinos fuiſſe, quòd laborem ſedulò communicauiſſent, laboris pretium reſpuiſſent. Equidem hiſtoriæ non inuitus aſſentior, neque enim in hoc veri interpolatarix tenenda, quę ſe non vanam antiquitatis nũtiam pollicetur, ſed tamen illi qui hoc Analium monumentis illigauerunt, verebantur ne apud poſteros miraculi fides claudicaret. Eſtote ò grauiſſimi autores de ſcriptorum religione ſecuri: credamus facta, qui maiora nunc ſenſimus. Magnitudo principis noſtri geſtis veterum fidẽ conciliat ſed miraculum detrahit. Pro auxilij copia negotiorum ratio metienda eſt: duo quondam iuuenes, ſed nunc exercitus viſi, hoc certè liberius, nec infirmius veritate. Sed argumento duplici fides nixa, ſic Conſtantinus iuuari meruit ſic debuit Roma ſeruari. Magnum hoc im-

perator maxime, ſed de tua pietate non mirum, adeſſe tibi in omnibus ſummam illam maieſtatem, quæ te circumflexa tueatur, coniectura mentium tenebamus, etſi nondum ad fidem patebat oculorum. Etenim quũ mens tua mortali contagione ſecreta, pura omnis, funditus ſincera, vbique ſe promerendo deo præſtet: quum gloria tua humanum modum ſupergreſſa ſit, quis eſt hominum quin opitulari tibi deum credat, quum id & vita mereatur, & rerum geſtarum magnitudo teſtetur? Parumper igitur ab inſtituto curſu, non ingrato diuerticulo recedamus: temnebo hunc orationis modum, vt nec inhumanè de cæteris muta ſit, nec odioſè de inſtātibus obloquatur. Tu imperator optime, inito principatu adhuc ęui immaturus ſed iā maturus imperio, oſtendiſti curſum ætatis non expectandum in feſtinatione virtutis: tu exinde domi, militiæque iuxta bonus, nuſquam gradum extuliſti quum vbique te gloria quaſi vmbra comitata ſit: tu ferociſſimis regibus, Aſcarico, & Comite, captis, tanta laudes res bellicas auſpicatus eſt, vt iam inauditæ magnitudinis obſidem teneremus. Vt Herculem ferunt tenerum adhuc atque lactantē, duos angues manu eliſiſſe, vt iam infantulo indoles futuri roboris immicaret: ſic tu imp. in ipſis imperij tui cunabulis quaſi geminos dracones necares, per ſæuiſſimorum regum famoſa ſupplicia ludebas. Franci ipſi præter cæteros truces, quorum vis,
quum

quum ad bellum efferueſceret, vltra ipſum Oceanum æſtu furoris euecta, Hiſpaniarum etiam oras armis infeſtas habebat. ij igitur ſub armis tuis ita conciderunt, vt deleri funditus poſſent, niſi diuino inſtinctu quo regis omnia, quos ipſe affeceras, afficiẽdos filio reſeruaſſes. Quã-quam ad gloriam noſtram fœcunda malis ſuis natio ita raptim adoleuit, robuſtèque recreata eſt, vt fortiſsimo Cæſari primitias ingentis victoriæ daret, quum memoria acceptæ cladis non infracta, ſed aſperata pugnaret. Differamus parumper Italicas expeditiones, quibus Seguſienſium ciuitatem, quæ ſuperatis Alpibus Italiæ clauſtrum obiicit, quum vi & virtute velut ianuam belli refregiſſes, inde per obiectas acies, per exercitus obuios, vſque ad Romana mœnia inoffenſus victoriarum impetus percurrit. Quid memorem Bruceros? quid Clamaſos? quid [1] Eruſcos, Vangionas, Alamanos, Tubantes? bellicum ſtrepunt nomina, & immanitas barbariæ in ipſis vocabulis adhibet horrorem. Hi omnes ſingillatim, dein pariter armati, conſpiratione fœderatæ ſocietatis exarſerant: tu tamen imp. quũ tantam belli molem videres, nihil magis timuiſti quàm ne timereris. Adis barbaros, & diſsimulato principis habitu, quam proximè poteras cũ duobus accedis. Nũquã eſt, excelſior principatus, quã quum ſe pu-

1 *Opinor leg.* quidem ſ.

publico ſubmitt[illegible] officio. Facis verba ſpem illorum agitas & verſas, crudelitatem negas eſſe præſentem. O vere cæca barbaria, quæ in illo vultu ſigna principis non videris, quem ne ſic [1] quid eſſe ſenſeris, quum intra iactum teli ſecurus ſui ſtaret! Conſtantinum eſſe qui hoc poterat non timere, dubitare quicquam potes, per omnia ſubnixum deo vadere. Inuictos ducis, & ſolus timeris: tot regna, tot populi, & tantarum nationum congregatio indignam ſe viribus tu.s putat, quem credit abſentem. Tibi tamen incrementum laudis ex multiplicatione terroris eſt: magnificentius congregata obteris, quàm ſcrupuloſius diſperſa ſequereris. Innumeræ ſimul gentes ad bellum coactæ, ſed vno impetu tuo fuſæ, dum Collatinam vim comparant, compendioſam victoriam præſtiterunt. Vno hoc bello, ſi debitis laudibus immorari vacaret, dies integer conderetur: nunc ita omnia prætervolans cecidit oratio, vt victoriarum tuarum non ſummam euolueret, ſed ornamenta monſtraret. His rebus ſemper è republ. geſtis tanta vi, tantòque ſucceſſu, vt nunquam virtus tua intremuerit, prudentia hæſerit, felicitas claudicarit, ſatis, vt opinor, probatum eſt: perpetuam in te benignæ maieſtatis opem fluere, vt cœleſtes exercitus tui non tunc primò miſſi, ſed tum

[1] *Sic puto leg.* Etruſcos ? Vangiones, Alemani, Tubantes.

tum demum intellecti eſſe videantur. Talis igitur ad liberandam Italiam, & tam tutus accedis, vt quum res bellica cæcos habeat euentus: in te tamen dimicandi voluntatē pro victoriæ pignore tenebas, ¹ etſi abeſſent auxilia diuina, aderat enim robuſtus & florens, plenus virium, animi plenus exercitus, lætus armis, & militiæ munia exequens, ſtudio magis quàm neceſsitate, quippe tuis ſtipendia ſunt pauciora quàm prælia: (quum dico prælia, ſignifico victorias) præterea tam amans tui, quàm tibi charus. Ignoſce enim ſuperba virtus quantumuis fiduciæ, & ſpiritus capias, amor principis facit militem fortiorem. Antiqua admodum res eſt quā proferam, ſed non indigna memoratu. Illyrici quondam deſpicientes Eropi regis infantiam, Macedones bello laceſſerunt. Et prima quidē congreſsio ſecundū illos fuit: verùm Macedones quum bellum reficerent, regem ſuum in cunis ad aciem detulerunt: quum illos ira, hos miſeratio: illos ſignorum cantus, hos pueri vagitus accenderet, mutata eſt ratio certaminis, vicerunt qui amore pugnabant. Quanto igitur eſt amor fidelior accepti beneficij memoria, quàm præſumptione futuri, quòd illic præcepta res iuuat, hic expectata blanditur, tanto tui animoſius dimicauerunt, qui non puero ſpē gratiæ mu-

1 Inſipiens, & impium dictum; vt à gentili.

munerabantur, ſed principi poſt natos homines benigniſſimo meriti debitum re-pendebant. Primam igitur Seguſienſium ciuitatem (quam primam iter dederat) victoria facilis amplexa eſt, quæ reſiſtendi pertinacia ita in ſe imperatoris vim conuertit, vt pietatem tamen non alienauerit. Nam quum introitus vi, manu quæreretur, & portarum inflammatio ignem latè diſtuliſſet, cuius facilis per adiuncta contagio partu peſtifero valeſcebat, maxima benigniſſimi imp. fuit cura, non modo vt incendium nō adiutum ſeneſceret, ſed oppreſſum emori poſſet, & longè operoſior clementia quàm fortitudo perfecta eſt, quum plus in cōſeruanda vrbe, quàm in capienda fuerat laboris, oriretur. Itaque digrediens ſic cupiditatem ſui fecit, vt eam ad omne obſequium non victoriæ metus componeret, ſed admiratio lenitatis. Optima aiunt eſſe remedia, quæ ad vſum corrigendi noſtri ex aliena calamitate naſcuntur: verùm animus prauitate velut morbo impeditus delectum boni nō habet. Ecce iam apud Taurinos venientem pugna grauior expectat, nec Seguſienſium vaſtitas monet vt ſibi caueant, nec cogitant, quòd cum principe res futura ſit, quòd neq; vis eius reſiſtendi ſpē faciat, nec manſuetudo rationem. Campū latè iacentem tantus miles oppleuerat, vt non improbaret fiduciam qui inſtructos videret. Quæ enim illa fuiſſe dicitur ſpecies? quàm atrox viſu? quàm formidoloſa?

ſa? operimento ferri, equi atque; homines pariter obſepti. Clibanarijs, in exercitu nomen eſt, ſupernè omnibus tectis equorū pectoribus demiſſa lorica, & crurum tenus pendens, ſine impedimento greſſus à noxa vulneris vindicabat: te tamē imp. non terruit, nec quòd tanto numero duplicabat armatura terrorem, nec quòd vim armis numerus addebat. Certum eſt, pro negotij modo animoſam eſſe virtutem, quòd ex ſe rerum captum ſuum temperat, in paruis propè ad ſecuritatem remiſſa, in mediocribus modicè intenſior, vbi magna venerunt, iuxta magnitudinem exantlandi operis erigitur. Illa armorum oſtentatio, & operti ferro exercitus, qui imbelles oculos vulneraſſent, inuictas mentes excitauerunt, quòd imbutus imperatoris exemplo, totis animis eius miles ardeſcis, quum inuenit hoſtem quem vinci deceret. Cataphratos equites, in quibus maximum ſteterat pugnæ robur, ipſe tibi ſumis. His diſciplina pugnandi eſt, quum aciem arctauerint, feruent impreſsionis tenorem, & immunes vulnerum, quicquid oppoſitum ſine hæſitatione perrumpant. Sed tu imp prudentiſsime, qui omnes bellandi vias noſſes, opem ex ingenio reperiſti, quod tutiſsimum eſt eludere, quod eſt difficillimum ſuſtinere. deducta acie inirreuocabilem impetum hoſtes effundis, dein quos ludifican-

1 *al.* reuoc. imperium in hoſtes.

ficandos receperas, reductis agminibus includis. Nihil proderat contrà tendere, quum ex induſtria tua cederent, flexum ad inſequendum ferreus rigor non dabat. Ita noſtri proditos ſibi clauis adoriuntur: quæ grauibus ferratìſque nodis hoſtem vulneri non patentem cædendo defatigabant, ac maximè capitibus afflictæ, quos ictu perturbauerant, ruere cogebantur. Tunc re præcipites, labi recliues, ſemineces vacillare, aut moribundi [1] ſedilibus attineri, permixta equorum clade implicti iacere, qui reperto ſauciandi loco paſſim equitem effræni dolore fundebant. Ad vnum interfectis omnibus, tuis integris, horrorem armorum ad miraculum victoriæ tranſtulerunt, quod qui inuulnerabiles habebantur, ſine tuorum vulneribus interiiſſent. Antonius imper. in toga præſtans, & nō iners nec futilis bello, quū aduersū Partos armis experiretur, viſis cataphractis, adeo totus in metum venit, vt vltrò ad regem conciliatrices pacis literas daret, quas quum rex immodicus animi reſpuiſſet, inſolentia quidē barbari debellata eſt, ſed patefactum eſt in his tantam ineſſe violentiam, vt ea vincendus armis fideret, & ſuperaturus timeret. Quid ego referam, poſt tantam, & tam grauem pugnam, quòd apud Brixiam magnus quidam, & acer equitatus eſſet, fuga, quàm viſu aſtutior,

---

1 *Sedilibus*, ſellas intelligit, quas ephippia Græci vocant.

tior, & primo impetu tuo pulſus, Veronam vſque contendit ad præſidia maiora? Neque id dedecori fuit, quòd excuſati fugiunt qui tibi cedunt: contingat quin immò timiditati miſeræ res oſtentanda fuga, quæ habuerit dignitatem. Ipſa autem Verona freta manibus, copijs, quas in vnum aduentus tui formido conduxerat, quum multorum iam cladem accepiſſet, facta eſt parumper metu cunctatior, non ratione fidelior muris ſe ab impetu vindicat. Aderat quidem Ruricius, experientiſſimus belli, & tyrannicorum ducum columen per tota admodum mœnia magna vis hominum, & apud Brixiam plerique iam fracti. Vt in corpore, quum aliqua pars ægra eſt, valetudo omnis contaminari ſolet: ſic illius multitudinis portio malo affecta totum exercitum timoris contagio diſſiparet. Quàm faciles lapſus infirmitas habet, quum eam intempeſtiua mouit audacia, cùm ſæpe aliàs tum maximè in illa obſidione perſpectum eſt. Clauſi impetum faciunt, & qui ſe aliquandiu latendo à morte defenderant, facta pugnandi cauſa, pœnas eruptionis temerariæ pependerunt; idemque Ruricius magna ſuorum clade reiectus in mœnia, ſpe iam laſſa, & adhuc mente veſana, quum ſe Veronam proripuiſſet, nouos eodem egit exercitus, & præcipitante iam die bellum non detrectauit, pugnæ auidior, quàm ſalutis. Sed eum exitus magis, quàm merita fefellerunt: nã

fu-

furorem mors domuit, quem non potuerat conſiderati ratio, nec victi formido ſanare. O nox illa æternis ſeculis, monumentiſque mandanda, quum ſpiritis tenebriſque [1] congreſſus fortune totum liceret, tu tamen imp. (non intutior tempore, quàm à deo tectior) ſæuiſsimo hoſti multus inſtares, & libertate cædis exultans, donum noctis duceres, quòd pugnantem nemo eruaret. per infeſtas acies interritus vadis, denſiſsima quæque prorumpis, deijcis, proteris: mortis decus perdunt quos ignoratus affligis, niſi quòd te ipſa vis tua cogit agnoſci. Nihil enim te permouent tubarum fractæ voces, horrendus militum clamor, [2] permiſſa caſibus vulnera, illiſi comminus gladij, cadentium graues gemitus, arma latè ſtrepentia, & in vnum quendam ſonitum diuerſi fragoris acta confuſio, quòd hæc omnia, aut virtus negligit, aut ira non ſentit. Nox ipſa, iuſtiſsima bellantibus cauſa terroris, vehementiorem te agendis ſtragibus fecerat. Quod ſolum enim virtutis tuæ impedimentum eſt, miſerationem tenebræ non habent: vt intelligi liceat quantū illo in bello vis tua perfecerit, pietate non retenta, & maieſtate ſecura. Prælio vix multa nocte confecto, feſſus cædibus, anhelus ex bello, cruore oblitus, ſed hoſtili, ad obſidionis vigilias recurrebas. O fortuna, ò præpotens Roma, quam tu vnquam gra-

1 *al*, congreſſis. 2 *al*. permixta.

gratiam pro tantis his laboribus referes? niſi quòd indulgentiſſimus princeps, tanquam hoc ipſum tibi debeat, eo chariorem habet, quo maiore labore ſeruauit. Et quoniam me ad vrbis commemorationem fors quædam intulit, non rerum ordo deduxit, neque reuocare orationem fas eſt, quò iam dudum contenta veniebat: prætereo te Aquileia, te Mutina; cæteráſque regiones, quibus propter inſequutas incredibilium bonorum commoditates gratiſſima fuit ipſius oppugnationis iniuria. Senſerunt enim tranſlatis ad fortiſſimum principem fortunarum ſuarum gubernaculis, quàm facilè omnia ad ſalubrē curſum redirent, quæ ita deferebātur, vt mox, aut malorum omnium ſcopulis illiderentur, aut miſeriarum vadis adhæreſcerent prætereo inquam, & hæc & alia complura, quorum eſt & ſigillatim oneroſa moles, & omnium ſimul aceruus oneroſior. Nam quæ diducta ferre nequeas, his congregatis ſubire, ſpei importunioris eſt, quàm fiduciæ prōptioris. Recuperata igitur Italia, hic primus fuit liberandę vrbis gradus, & ad victoriam facilis acceſſus, quòd illum ſemper excedendæ vrbis viſceribus inhærentem, ex aſſuetis latebris vis diuinitatis excuſsit. In quo quidem tantum momenti fuit ad perficiendæ rei facilitatem, vt non tam gloriandum ſit virtuti tuæ, præſtantiſsime imp. quòd eum viceris, quàm gratulandum felicitati, quòd ad pugnā potius

euo-

[1] euocare. Non enim caſu, non fiducia f ctum putemus, vt vltrò etiam exercitum educeret aduerſum eum [2] cuius aduentus ſtridorem ipſum perhorreſceret, niſi animum iam metu deuium infeſtior [3] dem, & pereundi maturitas perpuliſſet. Quòd ita ratio diſponendi exercitus docuit illum mente perdita, implicatòque conſilio, quum eum pugnæ locum caperet, vt interclusa fuga moriendi neceſſitatem imponeret, quum ſpem victoriæ non haberet. Quid quòd imperatori noſtro optandum largiter fuit, qui hoc vno maximè offenditur, ſi certamen lubricũ ſciat ſpes prompta fugiendi? Relaxauerit acies, aut frons impulſa titubauerit, fiducia manuum ad pedes migrat. Non amas imp. bella, niſi feruentem hoſtem in gradu ſuo præciſa fuga teneat, vt aut ferro concidat aut miſeratione ſeruetur. Apud Tyberim igitur ſuos inſtruxit ſic ripę locatos, vt vltimorum veſtigia præſagio quodam euenturæ cladis vnda fatalis allueret: ita verò multitudine ſuppeditante, vt vltrà, quàm viſus agi poſſet extenta acies pertineret, non quò frons imbecilla tractu inualido duceretur, ſed tanta ſubſidiorũ atque ordinum confirmatione, vt acies non porrectior, quã robuſtior murũ vtrinque præberet, quòd eam nec conſtipatio contra-

1 *al.* euocaris.
2 Cuius aduentus, *duo genitiui ſunt*.
3 *Opinor legendum*, dæmon.

traxiſſet, nec longitudo tenuarat. Prætermittam hoc loco, Conſtantine maxime, diſponendi militis tui miram incredibilèmque rationem: hoc enim perſequi vellem, quem tenuiſſet locum cœleſtis exercitus, dicam: quanquam non illos arbitror ſtetiſſe niſi tecum: difficillimam enim pugnæ partem tibi deligis, & tanquam pro fortunæ gradu modus virtutum debeatur, ita inter duos non vis principatu magis excellere, quàm labore. Cumulatiſſimum quidem principis munus eſt, ſi manu etiam ceſſet, non ceſſaſſe conſilio: ſed tu non ſegnior gerere quàm iubere, ſimul exercitus tuos monito regis, opere iuuas, incendis exemplo. Quòd hìc etiam facis promptius, quàm in cæteris prælijs, quòd in præſenti erat, tam ampla pugnæ merces, quàm pugnator illuſtris, & ſtatim Roma 1 victorijs. Cuius rei quum imaginem cepi, dicturus horreſco. Inuadis primus aciem, ſolus irrumpis, obumbrant euntem telorum irriti iactus, ſonat ictibus vmbo, 2 ſecurus his, quos quum trabalis haſta deiecit, inſultans 3 ferus proterit, fulget nobilis galea, & coruſca luce gemmarum diuinum verticem monſtrat: auro clypeus, auro arma collucent. O quantam vim poſſides virtus, quæ in hoc habitu plus terroris præferas quàm decoris!

1 *Legendum* victoris.
2 *Malim legere*, ſecurus ab his.
3 Ferus, *id eſt equus*.

ris! Secuti hunc ardorem fortiſsimi milites,& dignos ſe ductu eius, imperioq́; teſtati, ſic viritim laborauerunt, quaſi ſumma res ſingulorum manu teneretur. Non commemorabo hic tectas continuis ſtragibus ripas, non oppletum aceruis corporum Tyberim & inter congeſtas altè cadauerum moles ægro nixu, ac vix eluctantibus gurgitibus exeuntem, quòd que illum ipſum tyrannũ non mors virilis, ſed fuga turpis prodidit,& dignum ignauiæ, & ſæuitiæ exitu fluctus ſanguinei necauerunt. Perſtringi hæc ſatis eſt, quòd & pridie prol.xius mihi dicta ſunt, neq; pro dignitate exequi copia eſt, & ne pugna raptim geſta diutius narrata, quam confecta videatur. O ſi nunc mihi facultas daretur ſermonis pro rerum dignitate figurandi, adhiberem omnes floſculos, & abuterer exquiſito quodam lepore, ac vetuſtate dicendi. Iam ſtrepitus Martij, iam 1 tubarum ſonores feſtus, & reſultanti fauore mutantur, dicendus in vrbẽ ingreſſus eſt imperatores,& in exprimendo ſenatus P.Q.R. maximo gaudio, ingrata niſi & ipſa laſciuiat oratio. Nullus poſt vrbem conditam dies Romano illuxit imperio, cuius tam effuſa, tàmque inſignis gratulatio, aut fuerit, aut eſſe debuerit: nulli tam læti triumphi quos Annalium vetuſtas conſecratos in literis habet. Nõ age-

1 Opinor ſic legendum, *tubarum ſonores, feſtis, &c.*

agebantur quidem ante curruum vincti duces,ſed incedebat tandem ſoluta nobilitas:non coniecti in carcerem barbari, ſed deducti è carcere cõſulares:nõ captiui alienigenę introitum illum honeſtarũt, ſed Roma iam libera nil ex hoſtico accepit,ſed ſe ipſam recuperauit, nec præda auctior facta eſt, ſed eſse præda deſinit:& quo nil adijci ad gloriæ magnitudinem poteſt,imperium recepit, quæ ſeruitium ſuſtinebat. Duci ſanè omnibus videbantur ſubacta vitiorum agmina,quæ vrbem grauiter obſederant: ſcelus domitum,victa perſidia,diffidens ſibi audacia, & importunitas catenata, furor vinctus, & cruenta crudelitas innani terrore frendebat,ſuperbia, atque arrogantia debellatæ,luxuries coercita, & libido conſtricta nexu ferreo tenebantur. Sequebatur hunc comitatum ſuum tyranni, ipſius teterrimũ caput, ac(ſi qua referẽtibus fides eſt) ſuberat adhuc ſæuitia, & horrendæ frontis minas mors ipſa non vicerat Inijciebantur vulgò contumelioſiſſimę voces: nam & ludibrijs oppreſsoris ſui auſpicari libertatem iuuabat, 1 & mira vuluntate conceptus è vita terroris inſultatione interritus obterebatur. Quis triumphus illuſtrior? quæ ſpecies pulchrior? quæ pompa felicior? Dicam itaque, imp. quo

M vno

1 *Opinor leg.* & mira voluptate, conceptus è vita terror, inſultatione interritus obterebatur.

vno ſatis mihi videor diuinam gloriam tuam ſignificaturus, quot in illo turpitudinum notas extinxeras, tot in te laudum inſulæ refulſerunt. Fraudari indulgentiſſimus princeps ea gratia neminem voluit, quo minus omnis [1] quo odium eius perſuaſerat, ſpectaculum tyrannici funeris expiaret vbique. Iam quidem lætitiam geſtæ rei diffuderat fama velox, & ad celeritatem nuntij pennata victoria inſequebatur: tamen vberiore cum gaudio ipſius rei fructus, quòd animum languidius accedunt, quæ aurium via manant, quàm quæ oculis hauriuntur. Itaque tanti per Italiam concurſus hominum excitabantur tantæ ex oppidis effuſiones, vt facilè anteacti terroris teſtificatio in præſenti exultatione luceret. Pari ſtudio miſſum eiuſdem tyranni ad permulcendam Africam caput, vt quàm maximè vnus afflixerat, laceratus expleret. Et nondum ſatis tempeſtiuo mari, affuerunt tamen nauigantibus felices auræ, & flatu ſecundi, beatiſſimamque victoriam ipſa etiam elementa iuuerunt. Caput in quo titulus tantæ laudis circumferebatur, reddidit Tyberis proſequuti ſunt venti, maria ſeruarunt. Quonam modo te potens Africa, quanto lætitiæ fremitu, quàm inſolenti voluntate iactaſti. Nihil quippe eſt immoderatius, quàm poſt longam triſtitiam repens gaudium impetu ſuo feruet, nec vt primùm mo-

li-

[1] *al.* quæ.

liberum, continuò defecatum, ſtatim purum eſt. Nam vt fiſtulæ quum vt diu interceptæ ſunt, exitu dato quo largiores, eo craſſiores aquas euomunt: ſic vota hominum metu interclula, turbidè aliquid egerunt quum cumulata ruperunt. Hæc victoriarum gratulationes, nec minus vberes fructus reliquarum virtutum fuerunt. Implicatam quidem atque obſitam vrbem grauiſſimis malis euoluerunt indefeſſa vis atque eximia fortitudo: ſed quantum boni prudentiæ excogitauit: benignitas, & clementia contulerunt quorum quid 1 magni inuerit, difficilis æſtimatio eſt. Nam & calamitate obſeſſis finis eſt voti miſeria liberari, & mox facultas miſeriarum parum grata eſt, niſi lætitia conſequatur. Ita pro ſe quæque officijs ſuis functæ, fortitudo & liberalitas imperatoris, cumulatiſſimam vrbis beatitudinem 2 exhaurienda & congerendis commodis reddiderunt: facilior quidem & multo procliuior lædendi, quàm 3 commorandi ſemper eſt via, vulnerare integrum, quàm ſauciato mederi, diſſipare rapta quàm diuulſa componere ceſſit tamen rerum hæc conditio principi noſtro, nam quicquid mali ſexennio toto dominatio feralis inflexerat, bimeſtris ferè cura ſanauit: ſanauit dico? redintegratio ſtatus

1 al. *magis*
2 al. *exauriendo*
3 Legendum opinor *commodandi*

priſtini permulcendo dolori ſatis eſt, non & arceſſendæ gratulationi, nec amplius poſtules, quàm vt eum ſui non pœniteat, qui ſolitario modo id egit, vt recuperatis, quę amiſerat non doleret, ſed etiam vt nouorum adeptione gauderet. Prætereo priuatim reddita omnibus patrimonia, quos illa monſtroſa labes extorres domo fecerat: prætereo, inquam quia vix ſufficit oratio facta publiciter explicare. Quanquam ex ſingulis ſint augmenta reipubl. & quicquid in eam conferatur, id omne proportione permanat, & vicißim neceſſe eſt, quod ſigillatim omnes adipiſcuntur, in commune reipubl. redundare. Iam illa vix audeo de tanto principe commemorare, quòd nullam matronarum, cui forma emendatior fuerit, boni ſui piguit, quum ſub abſtinentiſſimo imp. ſpecies luculenta non incitatrix licentiæ eſſet, ſed pudoris ornatrix: quæ ſine dubio magna, ſeu potius diuina laudatio ſæpe in ipſis etiam philoſophis non tam re exhibita, quàm diſputatione iactata. Sed remittamus hoc principi noſtro, qui ita temperantiam ingenerare omnibus cupit, vt eam non ad virtutum ſuarum decus adſcribendam, ſed ad naturæ ipſius honeſtatem referendam arbitremur. Quid faciles aditus? quid aures patientißimas? quid benigna reſpõſa? quid vultum ipſum augusti decoris grauitate, hilaritate permixta venerandum quiddam & amabile renidentem? quis dignè exequi poſſit? Quarum rerum miraculo ſic om-

nes deuinciebantur, vt non tam omnes dolerent, quòd illum tyrannum ita diù tulerant, quàm quòd tali principe, tam ſerò fruerentur. Longum eſt ex illo percenſere beneficia principis, quæ in vrbem ſine modo redeuntia contexta eius benignitate fulſerunt, ita infinita numero, commodis magna, vt nunquam obliuione gratiam obductra ſit, vel multitudo omnium, vel vtilitas ſingulorum. Senſiſti Roma tandem arcem te omnium gentium, & terrarum eſſe reginam, quum ex omnibus prouincijs optimates viros curiæ tuæ pignoraueris, vt ſenatus dignitas non nomine, quàm re eſſet illuſtrior, quum ex totius orbis flore conſtaret. Populi verò Romani vis illa, & magnitudo venerabilis ad imaginem antiquitatis relata non licentia effrænis exultat, non abiecta, langui dè iacet, ſed ſic aſsiduis diui principis monitis temperata eſt, vt quum ad nutum eius flexibilis, & tenera ducatur, morigeram ſe non terrori eius præbeat, ſed benignitati, placidam, quippe rerum quietem, & profundum vrbi otium gentes perdomitæ condiderunt. Vacat remiſsioribus animis delectamenta pacis adhibere celeberrima quæ vrbis nouis operibus eniteſcunt, nec obſoleta modò per vetuſtatem rediuiuo cultu inſigniuntur, ſed illa ipſa, quæ ante hac magnificentiſsima putabantur, nunc auri luce fulgentia indecorā maiorū parſimoniā prodiderunt. Idcirco ipſæ maximæ ſublimes porticus, & rutilantes auro

columnæ tantum inuſitati ornatus dederunt, vt illò non minus cupidè cõueniatur loci gratia, quàm [1] ſpeculi voluntate. Tantorum Roma campos honorum (quæ quidẽ ei ſunt cum toto orbe communia) habuit: inſuper ingentis ſpei fructum, quem propoſitum ſibi ex Cæſaribus nobiliſſimis habet, eorùmq; fratribus, quorũ iam nomina ipſa veneramur. Etſi vota noſtra iterum proferuntur, ne Lacedæmonijs magis licuerit hoc inſtituto rempubl. tueri ſuam, quum regem niſi ex ſtirpe Herculis non haberent: tuos Conſtantine maxime, tuos liberos, ac deinceps nepotes tecum optat vt tanto à pluribus petantur, [2] quando ad maiora naſcantur: Declarant ecce rationem, cupiditatẽque votorum facta Criſpi, Cæſarum maximi in quo velox virtus ætatis mora non retardata, pueriles annos glorijs triumphalibus occupauit: cuius ita iam vberes ſcatent laudes, vt plenæ poſſent videri, niſi cœpiſſe, & patrem cogitaremus. Qui quidem nunc nobiliſſimus Cæſar venerandi patris, fratrum, ſuorùmque omniũ fruitur aſpectu: ſeque fruendum omnibus præbet. Cruda ad huc hyeme, iter gelu intractabile, immenſum ſpatio, niuibus infeſtum, incredibili celeritate confecit, vt intelligamus alacritatibus nihil aſperum, qui ipſam quam à ſuis petebat, tam labo-

1 al. *ſpectaculi voluptate*.
2 al. *quanto ad m. naſcuntur*.

laborioſam inſtituerit voluntatem. Quæ tuum Conſtantine maxime mite pectus inundauit gratulatio, cui tanto interuallo videre filium licuit, & videre victorem? Narrauit vtique exhauſta bella, & hoc ad ſuam gratiam, non ad ſui oſtentationem, qualis excipiendo hoſte, quàm reſiſtenti vehemens, quàm facilis ſupplicanti Audiuit 1 frater intentus, puerilem animum ſpes læta & blanda gaudia titillarunt: quùmque miraretur fratrem, etiam ſibi fauit quòd exannis eius quàm proximus tantæ gloriæ eſſet agnouit. Nunc te Conſtantine maxime omnes rogamus, quum præſentem laudaueris, quum iam reipublicæ flagitanti, quum Gallis deſiderantibus reddes, iterum atque iterum moneas reuertentem. Neque enim perſuaderi facilè poteſt, & ſi quando armis veſtris contuſa barbaria aliquid tamen mouerit, ſit ille animo, ſit conſilio tui ſimilis: temperet modò dextræ, manui parcat, & ſit aliquid quæſumus in quo te iterum noluit imitari. Te verò Conſtantine Cæſar, incrementũ maximũ boni publici, quibus modis amplectitur Romana felicitas? quę de te tantum expectat quantũ nomine polliceris. Et licet ætas ad huc 2 euocet ab imitatione virtutis paternæ, iam tamen ad pietatẽ eius natura deducit: iam matura,

1 Conſtantinum ſignificat, Coſtantini Magni ex Fauſta filium.

2 al. reuocet

ro ſtudio literis habilis: iam felix dextera fructuoſa ſubſcriptione lætatur. Delegat multa indulgentiſſimus parens, & quæ per te concedit, referri ad gratiam tuam mauult. Quid igitur his temporibus fortunatius quàm beneficia Conſtantini maximi, qui tam maturè nobis Cæſares dedit, vt vtamur maximis eorum commodis,& integra ætas ſuperſit? Nihil imminuitur,& plurimum ſumitur, vt quũ ſuppetat, ſpes tamen illibata permaneat. Quinquennijs igitur feliciter inchoatis, decennia Cæſarum nobiliſſimorum vltra poſteros noſtros extendenda quàm impensè rogare & orare nos conueniat, ipſis bonis temporum & reipubl. vtilitatibus admonemur. Iacet in latere Galliarum, aut in ſinu tuo fuſa barbaria: per ſe ipſa potens natio, & poſt Romanam magnitudinem in terris ſecunda: amicitiam tuam Conſtantine maxime non minus trepidè,quàm amabiliter petiuerunt: nulla in terris tam ferox natio eſt, quæ te non metuat,aut diligat:omnia foris placida, domi proſpera. Annon vbertate fructuum copia exornatæ mirandum in modum,ac prope de intergo conditæ ciuitates: nouæ leges gerendis moribus & frangendis vitijs conſtitutæ: veterum calumnioſæ ambages reciſæ,captandæ ſimplicitatis laqueos perdiderunt:pudore tuo munita coniugia, ſecuræ facultates ambitione ſui gaudent: nec aliquis habendi quampluri. mammetus,ſed in tanta bonorum affluẽ-

tia,

tia, magna verecundia non habendi. Hic denique ſtatus rerum eſt, vt obtinendæ potius felicitatis votum geramus, quàm augendæ cupiditatis: vnum modò eſt, quo fieri poſſit Roma felicior: maximum quidem, ſed tamen ſolum, vt Conſtantinum conſeruatorum ſuum, vt beatiſſimos Cæſares videat, vt fruendi copiam pro deſiderij modo capiat, & 1 nos alacris excipiat, & quum reip. ratio digredi fecerit, receptura dimittat.

DIXI.

1 *al.* VOS.

AD LECTOREM.

QVVM Conſtantinus Auguſtus, Heduorum ciuitatem inuiſeret, cui poſtea Flauia nomen inditum, cognita illorum inopia qua propter aſperitatem terræ, & agrorum ſterilitatem laborabant, ſeptem millia capitum eis remiſit, ac reliqua annorum quinque: quia verò præſenti gratias non egerant, rhetorem ſuum ad illum miſerunt, Treuiris (vt puto) ſubſiſtentem. Nam in ea vrbe ſæpe verſatus eſt Conſtantinus, & extant hodièque palatij veteris ædificia. Porro Claudium *Cæſarem,* Conſtantini *parentẽ vocat, cuius illo erat abnepos. Sed hoc vel in gratiam Conſtantini dictum eſt vel ideo quòd* Claudius *initium dederit Flauiæ* Conſtantinorùmque *familiæ, ſed per fratrem* Criſpum, *nam ipſe ſine liberis deceſſit.* Proinde *in Panegyrico qui ſtatim ſequitur, rectè dictum eſt ad* Conſtantinum; Ab illo enim diuo Claudio manet in te auita cognatio, *ſed & primum eius originis nomen vocatur Claudius.*

PANE-

PANEGYRICVS FLAVIENSIVM

Nomine, Conſtantino Auguſto dictus.

SI Flauia Heduorum tandem æterno nomine nuncupata, ſacer imper. commouere ſe funditus, atque huc venire potuiſſet, tota profectò coràm de tuis in ſe maximis pulcherrimiſque beneficijs vna voce loqueretur, tibique reſtitutori ſuo, immò (vt verius fatear) conditori, in ea potiſsimum ciuitate gratias ageret, cuius eam ſimilem facere cœpiſtis: ſed quoniam non poteſt (geſtit animo) quæ natura non patitur, clamoreſque ſuos quibus quotidie laudes tuas tollit in cœlum exaudiri à te non ſinit interiecta longinquitas ſua: id quod fieri decebat, gaudiorum patriæ meæ nuntium ſpontè ſuſcepit, vt eſſem iam non priuati ſtudij literarum, ſed publicę gratulationis orator. Noluit enim ſacer imp. quum in illo aditu palatij tui ſtratum ante pedes tuos ordinem, indulgentiæ tuæ voce diuina porrectâque hac inuicta dextera ſubleuaſti, numini tuo gratias agere, nec mihi verba, quanuis imparata defuiſſent. Quis enim, aut præparare ad beneficia, tam inſperata potuiſſet? aut ab tãta gratulatione cohibere.? ſed habui rationẽ loci, ac temporis, ne meus ille ardor animi, ſtudiũque dicendi, tibi quidem (quod mihi ad immortali-

tatem ſufficeret)probaretur : ſed propter aſsiſtentium paucitatem minus, quàm te dignum eſſet iret in populo, ſed te vno die de ſalute noſtra multa 1 tractante morare:ur oratio,quæ pro magnitudine meritorum tuorum feſtinare non poſſet. Nunc itaque quum in hac vrbe, quæ adhuc aſsiduitatem præſentiæ tuæ præ cæteris fruitur(habebit enim felicitas æmulam Flauiam noſtram) totus tibi amicorum tuorum comitatus, & omnis imperij apparatus aſsiſtit : & quum omnes homines omnium ferè ciuitatum, aut publicè miſsi aut pro ſe tibi ſupplices adſint,dicam imp. ea quæ libenter agnoſcas, & cæteri nobis indulta non crederent, niſi te cognoſcente dixiſſem. Primum eſt autem,ſacer imp. in agendis gratijs oſtendere, id quod indultum ſit, non fortunæ felicitatis, ſed iuſta fuiſſe clementiæ. Nam quum omnes homines coràm non indigentes iuuare boni ſit principis, tum præcipuè benemeritis,& grauiter affectis ſubuenire ſapientis eſt. Quod quum oſtendam, non tam ſtudio prędicandę patriæ meæ,quàm officio demonſtrandæ prouidentiæ tuæ, tum potiſſimè beneficiorum tuorum magnitudinem proſequar tam maiore voto quā ingenio. Quenā igitur gens toto orbe terrarū in amore Romani nominis Heduis ſe poſtulet anteponi ? qui primi omnium inter illas immanes, & barbaras

ras

1 al. *tractantem*

ras Galliæ gentes plurimis ſenatuſcon-ſultis fratres pop. Rom. appellati ſunt: & quum à cæteris Rhodano ad Rhenum vſque populis, ne pax quidem poſſet niſi ſuſpecta ſperari, ſub & conſanguinitatis nomine gloriati ſunt: & nuper (vt media prætercam) diuum Claudium, parentem tuum, ad recuperandas Gallias ſoli vocauerunt, & ante paucißimos annos (quod maximè prædicandum) plurima patris tui beneficia partim rebus effecta perceperunt, partim animo ſignificata lętantur? Fuit olim Saguntos fœderata ſed quũ iam tędio Punici belli nouare imperium omnis cuperat Hiſpania, fuit amica: Marſilia protegi ſe maieſtate Romana gratulabatur: imputauere ſe origine fabuloſa in Sicilia Mamertini, in Aſia Ilienſes: ſoli Hedui non metu territi, non adulatione compulſi, ſed ingenua, & ſimplici charitate fratres pop Rom. crediti ſunt, appellarique meruerunt. Quo nomine præter cætera neceſsitudinum vocabula, & communitas apparet, & dignitatis æqualitas: deinde quum finitimæ nationes ipſi illi Romanæ fraternitati non gloriæ inuidentes, & vſque in perniciem ſui odijs incitatæ Germanos ſibi auxiliarios dominos inuocaſſent, princeps Heduus in ſenatum venit, rem docuit: quum equidem abrato conſenſu minus ſibi vindicaſſet, quàm dabatur, ſcuto innixus perorauit. Impetrata ope, Romanum exercitum Cæſaremque eis Rhodanum primus induxit, ſemi-

ta enim Galliæ vſque ad id temporis Tranſalpina Gallia nominabitur. Sed enim Hedui totum iſtud quod Rheno, Oceano, Pyrenæis montibus, cunctis Alpibus continetur, Romano imperio tradiderunt: hybernis hoſpitaliter præbitis, ſuppeditatis largiter commeatibus, armis fabricandis, pedeſtribus equitum copijs auxiliantibus. Ita in vnam pacem ſociatis omnibus Celtarum, Belgarùmque populis, eripuere barbaris quicquid iunxere Romanis. Dicet aliquis, vetera iſta ſunt: & quidem hoc ſanctiora, quòd vetera: bonis enim meritis cum ætate dignitas, & pondus accepit. Atque vt magno natu parentes magis magiſque in dies veneramur & colimus, fratrum verò æqualitas, & liberorum ſoboles blandiore licet, leuiore tamen animos tangit affectu: ita beneficia antiqua grauiora ſunt, quanuis præſentia ſuauiora videantur. Sed tamen ſi illa vetuſtate obſoluerunt, quid hæc recentia quæ pueri vidimus? Attende quæſo quanti ſit imp. quòd diuum Claudium parentem tuum ad recuperandas Gallias primi ſollicitauerunt, expectantèſque eius auxilium ſeptem menſibus clauſi, & omnia inopiæ miſeranda perpeſſi, tum demum irrumpendas rebellibus Gallicanis portas reliquerunt, quum feſſi obſeruare non poſſent. Quòd ſi vobis, & conatibus Heduorum fortuna fauiſſet, atque ille reipubl. reſtitutor implorantibus vobis ſubuenire potuiſſet, ſine vllo detri-

mento

mento Romanarum virium, ſine clade Catalaunica compendium pacis reconciliatis prouincijs attuliſſet fraternitas Heduorem. Ob hæc igitur merita, & priſca diuus pater tuus ciuitatem Heduorum voluit iacentem erigere, perditámque recreare non ſolùm pecunijs ad calendaria largiendis, & lauacris quæ corruerant extruendis, ſed & 1 methycis vndique transferendis, vt eſſet illa ciuitas prouinciarum velut vna mater, quæ reliquas vrbes quodammodo Romanas prima feciſſet. Dixi quàm bene meritis Heduis ſubueneris, imperator: ſequitur vt dicam quàm grauiter afflictis. Qui locus nimium quantum plus mihi ſuppeditaret orationis, ſi fas eſſet audiente te rebus triſtioribus immorari. Vt igitur in prædicandis laudibus patriæ meæ, verecundia modum fecit ne arroganter inſurgerem, ita in commemorandis eiuſdem malis, & meus dolor, tuarum aurium conſuetudo cohibebit. Nihil enim libenter audis, niſi quos pro tuis gratu eris. Sed tamen quæſo imp. iniunge patientiam ſenſibus tuis, vt que-

1 *Opinor leg.* metœcis. *Sunt autem Græcis* μέτοικοι, *qui ſedes ſuas demutant, & ad habitandum aliò proficiſcuntur, ſi horum mentio in Codice l. quarta de iure fiſci, lib. 10.* μέτοικοι οἱ ἀφ' ἑτέρας πόλεως μεταςάντες καὶ εἰς ἑτέραν οἰκοῦντες. *id eſt, Metœci ſunt qui aliam vrbem inhabitant priore relicta. Suidas.*

quemadmodum preſtantes ſcientia medici non aſpernantur vulnera inſpicere quę ſanant, ita nunc tu pauliſper audias Heduorum labores quos ſuſtuliſti, neque enim potes ſine experimento miſericordiæ ad laudem clementiæ peruenire. Iacebat illa ciuitas non tam innixa Romanis, quàm virium defectione perſtrata, ex quo eam noui cenſus exanimauerat acerbitas, nec tamen iuſtè queri poterat, quum & agros, qui deſcripti fuerant haberemus, & Gallicani cenſus comuni formula teneremur, qui fortunis nemini poſſumus æquari. Quo magis imp. clementię tuæ gratias agimus, qui remedijs ſponte conceſsis, feciſti vt quod non poteramus iure patere, iuſtè obtinuiſse videamur. Habemus enim (vt dixi) & hominum numerum qui delati ſunt, & agrorum modum ſed vtrumque inequeam hominum ſegnitia terræque perfidia 2 Vnde enim nobis Remis, aut Neruis, aut ipſis ille de proximo Tricaciſsimus ager? aut arator? quorum reditus cum labore contendunt. Quanquam merito quiuis ſi ignoſcat ipſis cultoribus quos piget labo-

1 *al.* nequam. *Sic legendum opinor poſt longam hæſitationem*, 2. Vnde enim nobis Remus, aut Neruius, aut ipſe ille de proximo Tricaciſsim. ager? *Loquitur de fertilibus agris quibus erāt diſparia Flauienſium iugera. Fortè Remi ſunt Gallorum populi, & Neruij quos Tornacenſes putant.*

laborare ſine fructu, ſi quidem ager qui nunquam reſpondet impendijs, ex neceſſitate deſeritur, etiam inopia ruſticanorum, quibus in ære alieno vacillantibus, nec aquas deducere, nec ſyluas licuit excidere. Ita quicquid olim fuerat tolerabil s ſoli, aut corruptum eſt paludibus, aut ſentibus impeditum, quin etiam ipſe ille pagus Arebrignus manu ſeritur inuida, cuius in loco vitium cultura perſpicua eſt, nam retro cætera ſyluis, & rupibus inuia, ſecurarum ſint cubilia beſtiarum. Illa autem quæ ſubiecta, & vſque Ararim porrecta planicies, fuit quidem (vt audio) aliquando iucunda, quum per ſingulum fines continua cultura procurſus fontium vallibus patentibus euehebat: nunc autem interclusis vaſtitate meatibus, quicquid humiditate ſua fuerat, vberis, in voraginem, & ſtagna conuerſum. Ipſæ denique vineæ quas mirantur ignari, ita vetuſtate ſenuerunt, vt culturam iam penè non ſentiant. Radices enim vitium, quarum iam neſcimus ætatem, millies replicando congeſtæ, altitudinem debitam ſcrobibus excludunt, & ipſam propaginem non debitam, ſed obtectam perdunt imbribus eluendam, & ſolibus perurendam, nec poſſumus, vt Aquitanis alijſque prouincijs familiare eſt, nouis vitibus locũ vbique metari, quum ſuprà ſaxa perpetua ſint: infrà, humiditas pruinoſa. Nã quid ego de ceteris ciuitatibus illius regionis loquar, quibus illacrymaſſe te ipſe confeſſus es?

Vi-

Vidiſti enim non vt per agros aliarum vrbium omnia ferè culta, aperta, florentia, vias faciles, nauigera flumina ipſas oppidorum portas alluentia: ſed ſtatim ab eo fluxu, è quo retrorſum via ducit in Belgicam], vaſta omnia, inculta, ſqualentia, muta, tenebroſa: & vt militaris via ſit confragoſa, & alternis motibus ardua atque præceps, vt vix ſemiplena carpenta interdum vacua tranſmittat. Ex quò ſæpe accidit, vt obſequia noſtra tarda ſint, quũ paruarum frugum nobis difficilior ſit euectio, quàm cæteris plurimarũ. Quo magis Imp. pietati tuæ gratias agimus, qui quum ſcires itinerum regionum noſtrarum aditum atque aſpectum, tam fœdum tàmque aſperum, tamen illo deflectere, & vrbem illam ſola opis tuæ expectatione viuentem illuſtrare dignatus es. Boni principis eſt libenter ſuos videre felices, ſed melioris, inuiſere etiam laborantes. Dij boni quiſnam ille tum nobis illuxit dies? iam enim ad prædicanda remedia ordine numinis tui ſuperuenit oratio, quum tu (quod primum nobis ſignum ſalutis fuit) portas ipſius vrbis intraſti, quæ te habitu illo in ſinum reducto, & procurrentibus vtrinque turribus amplexu quodam videbantur accipere. Miratus es imp. ᵃ vnus ſe tibi tanta obuiam effunderet multitudo, quum ſolitudinem ex vicino monte vidiſſes omn: s enim ex agris om-

---

Opinos leg. vnde.

omnium ætatum homines connolauerunt, vt viderent quem ſuperſtitem ſibi libenter optarent. Quod enim ad [1] propagandos aliorum principum ſolenni verborum more iuratur, tibi Conſtantine ſoli vltra omnium noſtrum fata [2] victuri ſecurè fouemus, cui tam longè ætas propria debeatur. Magna eſt profectò vis poſt diuturnam ægritudinem, atque mœſtitiam ſurgentium gaudiorum: caluit in nobis vltrà vires noſtras animus ad lætitiam, vt quodam præſagio futuræ felicitatis elati, tanta te exultatione ſuſceperimus, quaſi iam indulgentiam qua futurus eras haberemus Exornauimus vias quibus in palatium peruenitur paupere quidem ſupellectile: omnium ſigna collegiorum, omnium deorum noſtrorum ſimulacra protulimus, pauciſſima clarorum inſtrumenta modulorum per compendia ſæpius tibi occurſura pertulimus: diuites nos crederet, qui veritatẽ ſtudio ęſtimaret Sed enim prouidentiam tuam latere non potuit, quamuis bene diſſimulata, paupertas: intellexiſti officioſam, & honeſtam inopum vanitatem, ſponte nos ad numinis tui aditum vocas, ſponte affari, ſponte quod opus deſideraremus, interrogare dignatus es. Hęc ſunt imp. vera beneficia, quę nõ precibus efflagitata, ſed ex voluntaria tua benignitate proueniunt, & citra vl-

1 *Hic aliquid deeſt, forſan reponendum* annos *al.* victuro.

vllam petendi moleſtiam, adipiſcendi voluptatem dederunt. Neque enim parui negotij eſt imp. totius orbis pro ſe peculiariter rogare, ſub tantæ maieſtatis affectu perfricare frontem, vultum componere, confirmare animũ, verba cõcipere, trepidanter dicere, aptè deſinere, expectare reſponſum. Has omnes difficultates imp. verecundiæ noſtræ remiſiſti, non ſolùm vltrò percunctando quid remedij poſceremus, ſed etiam tibi ipſi ſuggerendo, quæ nos tacebamus, dum nos iacentes ad pedes tuos clementiſſimo attollis affatu, vidimus miſericordiam tuam humentibus oculis eminentem. Ibant per hæc ora lacrymę nobis ſalutares, tibi glorioſę, & nos inuicem iam dolore diſcuſſo flebamus gaudio, nam ſicut agros diuturno ardore ſitientes expetitus votis imber vbertat: ita lacrymæ tuæ pectora noſtra gaudijs irrigabant, vt quamuis nefas eſſet te flente lætari, vinceret tamen gratulatio religionem, quum lacrymæ illæ pietatis eſſent indices, non doloris. Et hæc quidem nobis ad ſummam gratulationem ſufficere potuiſſent, etſi remediorum noſtrorum ſpem diſtuliſſet, & quibus nos opibus leuaturus eſſes, dubium reliquiſſes: ſed tam prompta in te eſt natura bonitatis, vt quod pia mente conceperas, ſtatim voce declarares: Sic ingenui largique fontes, vt vbique poſſint ire feſtinant: ſic celeriter in terras cœlo miſſa perueniũt: ſic denique diuina illa mens, quę to-

tum

um mundum hunc gubernat, quicquid cogitauit, illud fecit: In quo tamen imp. ſi conſilium amici callidioris admitteres, eſset quod fortaſse reprehenderetur: nimium te ſcilicet facilè, ea quæ ſis tributurus aperire, & ſine vllo artificio citò promere quæ ſperare diù debeant, neſcis imp. tua commendare beneficia: præſtandi celeritate occupas tempus optandi. Sed enim indulgentiæ celeritate viciſti imp. ipſa elementa quibus animam viuimus: diù venturi hominis paratus optatur; diù vagitus inconditi loquuturam differunt vocem: diù fruges hyems cohibet, ver elicit, æſtas flore ſolidat, calor ematurat. Tu nobis vitam pariter totam dediſti: tu fructus meritorum tuorum ſtatim nos metere, & inconditis referre iuſſiſti, releuaturus cenſum definiſti numerum: reliqua debita remiſsurus, quantum deberemus interrogaſti: quæ interrogatio manifeſta promiſſio fuit. Nam quum is qui omnia poteſt, quid ſibi debeatur interrogat, non curioſè percunctatur vt ſciat, ſed liberaliter cupit audire quantum remittat. Separate igitur vtique dicam: neque enim quaſi per [1] ſatyriam confundenda ſunt tua beneficia. Septem milliæ capitum remiſiſti, quartam amplius partem noſtrorum cenſuum, & tamen vtrum ſufficeret hoc nobis ſæpius requiſiſti. O nos, vtrumne verecundos dicam nimium, an

1 *Satyria genus edulij.*

an ſatis gratos?qui reticuimus, hæſimus, indulgentiæ tuæ amplè fluenti modum fecimus, plus adhuc præſtare cupiebas ſi auſi fuiſſemus expoſcere. Quantum ſit hoc, immò beneficium quàm neceſſarium nobis, quàm vtile etiam deuotionis officijs, non queo ſatis dicere. Remiſſione iſta ſeptem millium capitum, vigintiquinque millibus dediſti vires, dediſti opem, dediſti ſalutem: pluſq; in eo conſequutus es, quod roboraſti, quàm recidiſti in eo quod remiſiſti, quater tantum ter firmum certùmque redditum eſt, id quod irritò petebatur, ſi quidem deſperatio perferendi debiti etiam id quod dari poterat inhibebat, nec erat ratio conandi, quum non eſſet ſpes vlla complendi. O diuina imp. tuam in ſananda ciuitate medicinam! Sicut ægra corpora, & onerata ſtupentium torpore membrorum, reſecata aliqua ſui parte ſanantur, vt imminuta vigeant quæ exacerbata torpebant: ita nos nimia mole depreſſi, leuato onore conſurgimus. Neſcit taxare indulgentiam tuam qui te putat ſeptem millia capitum ſola donaſſe: donaſti omnia quæ ſtare feciſti. Quanquam enim adhuc ſub priſtina farcina vacillemus, tamen leuior videtur, quia nemo præfertur: exonerandi præſumptio dat patientiam ſuſtinendi. Certè & tum liberi parentes ſuos chariores habent, & mariti coniunges non grauatè tuentur, & parentes adultorum non pœnitet filiorum, quorum onera ſibi remiſſa

miſſa lætantur: ita omnium pietas olim feſſa reſpirat, & ſuos quenque iuuat numerare ſecurum, quum plures adiuuant obſequia paucorum. Quo magis ſpe futuri temporis eleuamur, recreatur animus ſecuritate præteriti, remiſſiſque reliquis nihil eſt quòd reſpectandum timendumque ſit quod aliquid virium venturis penſitationibus necet. Ita duorum temporum quæ ſunt maxima, moleſtia liberati ſumus, vnum atque id minimum breui labore tranſigimus. Nam quum præteritum tempus pro modo ſuo longum futurum, aut infinitum ſit, præſens tempus breue, & ſẽper in partem vtranque mutabile, quum & à præterito relinquatur, & tranſeat in futurum, vnus hic annus propè ſen[illegible] non habet difficultatis, duo[illegible]um rum indulgentijs coarct[illegible]rum temporum minus quidam po[illegible]atus, & quaſi, terque confinij [illegible]us felicitati, & vi[illegible]iuſros facit [illegible] qui nos & in præterito libe. anno[illegible] & in futuro ſecuros. Quinque [illegible]rum nobis reliqua remiſiſti: ò lu[illegible]rum omnibus luſtris felicius! ò luſtrum quod merito hanc imperij tui ęquauit ætatem! Nobis ergo præcipuè te principem dij creauerunt, quibus ſingulis hæc eſt nata felicitas, ex quo tu imperare cœpiſti, quinquennalis tua nobis etiam perfecta celebranda ſunt. Illa enim quæ te incipiente ſuſcepta, omnibus populis iure communia, nobis hæc propria quę plena ſunt. Pręclara fertur Catonis oratio de luſtri ſui felicitate: iam tunc enim in

illa

illa vetere republ. ad cenſorum laudem pertinebat, ſi luſtrum felix condidiſſet, ſi horrea meſsis impleſſet, ſi vindemia redundaſſet, ſi olիueta larga fluxiſſent. Quid ergo nos conuenit gratulari de hoc indulgentiæ tuæ luſtro? luſtro, quo licet nulla frugum ceſſarit vbertas, feciſti tamen vt omnia videantur fuiſſe largiora quàm fuerint. Valet enim nos tantum habuiſſe quantum debere deſinimus: valet plena fuiſſe horrea, plenas cellas, quum in nullis reliquis hæreamus. Hoc nobis eſt iſta largitio, quòd terra mater frugum, quòd Iupiter moderator aurarum, quicquid illi parcius dederunt, nobis tamen ex beneficio tuo natum eſt. Quænam toto orbe terrarum auri argentique metalla, tam larga ſunt? quis Tagus, quiſue Pactolus tanto fluxerunt auro, quantum liberalitate tua conſequuti ſumus? Nos enim maioris eſt numeris abs te accepimus: quinimmò quanto eſt durius extorqueri, quod proprium fuerit, quàm non acquirere quod fuerit alienum, tanto dulcior eſt remiſſa ſoluendi neceſsitas, quàm lucrandi optata commoditas. Quàm multi imp. Aug. quos inopia latitare per ſaltus, aut etiam in exilium ire compulerat, iſta remiſsione reliquorum in lucem exeunt, & in patriam reuertuntur? Deſinunt priſtinam accuſare pauperiem, deſinunt odiſſe agrorum ſuorum ſterilitatem, reſumunt animos, operi preparant culturam, melioribus adnituntur auſpicijs, reuiſunt domos, referunt

do-

dona templis, præſertim quum tu omnium noſtrum reſeruator adueneris, & 1 quaſi illa maieſtatis tuæ comes & ſocius, flagrabit tota ciuitas, gaudijs perſtrepet, & quum proficiſceris, fortaſſe retinebit: dabis enim veniam, amoris noſtris contumeliam feres. Omnium ſis licet dominus vrbium, omnium nationum, nos tamen, & nomen accepimus tuum iam non antiquum. Bibracte quidem hucuſque dicta eſt Iulia, Polia, Florentia: ſed Flauia eſt ciuitas Heduorum.

DIXI.

N AD

1 *Fortaſſe*, qua ſillus.

AD LECTOREM.

QVVM imperator Caeſ. Conſtantinus Auguſtus apud Treuiros ageret, & edixiſſet vt natalis eius vrbis per ipſum reſtituta celebraretur, Belga quidam, publicus artis oratoriæ profeſſor, iuſſus eſt dicere coram Auguſto: cuius hic eſt Panegyricus. Hæc ex coniecturis tantùm colligimus, quæ quum docto lectori facilè ſuppetant, non ſunt à nobis indicatæ breuitati ſtudentibus. Videtur autem eo qui proximè præcedit nonnihil antiquior. Quòd ſi Moſam intelligere malis, quum inquit, quos hic noſter ingens fluuius, relinquo tibi diiudicandum de loco.

PANEGYRICVS CONSTANTINO

Conſtantij filio dictus.

FACEREM, ſacratiſſime imperator, quod paulo ante mihi plerique perſuaſerunt, vt quoniam maieſtas tua hunc mediocritati meæ diem, dicto in iſta ciuitate celeberrimum, ad dicendum dediſſet, 1 deo ipſo ducerem ſermonis exordium, niſi me ab hoc duplex ratio reuocaret, conſiderantem, neque mediæ ætatis hominem oſtentare debere ſubitam dicendi facultatem, neque ad aures tanti numinis quicquam niſi diu ſcriptum & ſæpe tractatum afferri oportere. Nam qui apud imp. P.R. dicit ex tempore, quantum ſit non ſentit imperium. Huc accedit, quòd iam ſatis multi ſunt, qui me putant nimium multa dicturum, idque (vt arbitror) non ex ingenio meo, quod mediocre eſt, ſed ex laudum veſtrarum copia metiuntur. Quorum ego expectationem (inuitus licet) fallam breuitate dicendi, re vera enim cogitaueram plura quæ dicerem, ſed malo orationem meam reſ. pui. Itaque primum illud compendiũ faciam, quod quũ omnes inuictiſſimi principes, quorum cõcors eſt & ſocia maieſtas,

1 Opinor legendum de eo.
2 *al.* ſuſpiciam.

debita veneratione [1] ſuſcipiam hunc tamen quantulumcunque tuo modò Conſtantine numini dicabo ſermonem. Vt enim ipſos immortales deos quanquam vniuerſo animo colamus, interdum in ſuo quenque templo, ac ſede veneramur: ita mihi fas eſt omnium principum pietatem meminiſſe, laudibus celebrare præſentem. A primo igitur incipiam originis tuæ numine, quod plerique adhuc fortaſſe neſciunt, ſed qui te amant plurimum ſciunt. Ab illo enim diuo Claudio manat in te auita cognatio, qui Rom. imperij ſolutam & perditam diſciplinam primus reformauit, immaneſque Gothorum copias Ponti faucibus & Iſtri ore proruptas terra, marique deleuit: vtinam diuturnior recreator hominum, quàm maturior deorum comes? Quanuis igitur ille feliciſſimus dies proxima religione celebratus imperij tui natalis habeatur, quoniā te iſto habitu primus ornauit: iam tamen ab illo generis autore in te imperij fortuna deſcendit: quinimmò patrem tuum ipſum vetus illa imperatorię domus prærogatiua prouexit, vt iam ſummo gradu & ſupra humanarum rerum fata conſiſteres poſt duos familiæ tuæ tertius imperator. inter omnes, inquam, participes maieſtatis tuæ hoc habes Conſtantine præcipuum, quod imp. es, tantàque eſt nobilitas originis tuæ, vt nihil tibi addi-

de-

---

[1] *al.* ſuſpiciam.

derit honoris imperiū, nec poſſit fortunæ numini tuo imputare quod tuum eſt, omiſſo habitu & ſuffragatione. Non fortuita hominum conſenſio, non repentinus aliquis fauoris euentus te principem fecit; imperium naſcendo meruiſti: quod quidem mihi deorum immortalium munus & primum videtur & maximum, in lucem ſtatim felicem venire, & ea, quæ alij vix totius vitæ laboribus conſequuntur, iam domi parta ſuſcipere, quanuis etiam magna ſit & admiranda felicitas, quæ ſtipendijs in ordinem meritis, & militiæ gradibus emenſis, ad faſtigium iſtud maieſtatis aſcendit, & ſolis virtutis nixa radicibus ad tantum potentiæ robur inualuit. Quod quidem etiam tu, quantum per ætatem licuit, conſequutus es: & quanuis te ſuper omnes acquirendæ gloriæ moras fortuna poſuiſſet, creſcere militando voluiſti, & adeundis belli periculis, ac manu cum hoſtibus etiam ſingulari certamine conſerenda notiorem te gentibus reddidiſti, quum non poſſes eſſe nobilior. Magnum inquam eſt, ab ſe [1] profectum ad maxima peruenire: longè tamen aliud eſt, niti per ardua, & iuga montium [2] patere plano, aliud ipſa ortus ſui ſublimitate ſunt, verticem [3] tenore fortunæ, &

1 *al.* prouectum.
2 *al.* petere.
3 *al.* tenere.

quæ ſumma ſunt non ſperare, ſed habere. Sacrum iſtud palatium non candidatus imperij, ſed deſignatus intraſti, confeſtimque te illi paterni lares ſucceſſorē videre legitimū, neque enim erat dubiū quin ei competeret hæreditas, quem primum imperatori filium fata tribuiſſent. Te enim tantum ille & imperator in terris, & in cœlo deus, in primo ętatis ſuę flore generauit, toto adhuc corpore vigens, illa præditus alacritate, ac fortitudine, [1] quāquam bella plurima, pręcipuè campi Vindonis idonei. Inde eſt quòd tanta ex illo in tè formæ ſimilitudo tranſiuit, vt ſignatè natura vultibus tuis impreſſa videatur. Idem! enim eſt quem rurſus in te colimus aſpectus, eadem in frōte grauitas, eadem in oculis, & in ore tranquillitas: ſic eſt index modeſtiæ rubor, ſic teſtis ſermo iuſtitiæ. Accipe imperator, accipere noſtrorum ſenſuum cōfeſſionem: dolemus quòd Conſtantius exceſſit à nobis, ſed dum te cernimus, illum exceſſiſſe non credimus, quanquam quid ego illum exceſſiſſe dico, cuius immortalia facta viuunt, & in ore omnium hominum, oculiſque verſantur? Quis enim non dico reminiſcitur, ſed quis non adhuc quodammodo videt quantis ille rebus auxerit ornarìtque rempubl. qui

1 *Hic locus malè habet: forſan legendum*, quàm bella pl. pr. c. Vidonei teſtes declararunt: *aut ſimile quippiam*.

qui aſcitus imp. primo aduentu ſuo innumerabili hoſtium claſſe feruentem excluſit Oceanum, exercitum, qui Bononienſis oppidi littus inſederat, terra pariter, ac mari ſepſit, quum reciprocos curſus illius elementi iactis inter vndas vallis diremiſſet, vt quorum portus fluctu allueret mare, & quod tangerent perdidiſsent? qui eodem exercitu virtute capto, clementia conſeruato, dum ædificandi claſſibus Britanniæ recuperatio comparatur, terram Batauiam ſub ipſo quondam alumno ſuo, à diuerſis Francorum regibus gentibus occupatã, omni hoſte purgauit, nec contentus viciſse ipſas, in Romanas tranſtulit nationes, vt non ſolùm arma, ſed & feritatem ponere cogerentur? Nã quid ego de receptione Britanniæ loquar? ad quam ita quieto mari nauigauit, vt Oceanus ille tanto vectore ſtupefactus caruiſse ſuis motibus videretur, ita peruectus, vt nõ comitata ſit, ſed præſtolata victoria. Quid de miſericordia dicã qua victis temperauit? quid de iuſtitia, qua ſpoliatis amiſsa reſtituit? quid de prouidentia, qua ſocijs ſibi iunctis ſe eiuſmodi iudicio dedit, vt ſeruitutem paſsos iuuaret recepta libertas? culpæ conſcios ad penitentiam reuocaret impunitas? Quid loquar rurſus intimas Franciæ nationes, nõ iam ab his locis, quæ olim Romani inuaſerant, ſed à proprijs ex origine ſuis ſedibus, atque ab vltimis barbariæ littoribus auulſas, vt in deſertis Galliæ regionibus

collocatæ, etiam pacem Romani imperij cultu iuuarent, & arma.[1] dilectu? quid commemorem Ligonicam victoriam, & imperatoris ipſius vulnere glorioſam? quid Vindonis campos hoſtium ſtrage, cõpletos, ſed adhuc oſſibus, opertos? quid immanem ex diuerſis Germanorum populis multitudinem, quam duratus gelu Rhenus[2] illuxerat, vt inſulam quam diuortio ſui idem amnis cõplectitur, pedeſtri agmine[3] auſa repente laxato flumine clauderetur, & demiſſis ſtatim obſeſſa nauigijs, ita ſe dedere cogeretur, vt quod difficilius eſt ſorte communi eligeret, & ex æquo captiuitati traderet, relatura cum reliquis ſuis infamiam proditionis ſuorum? Dies me ante deficiet, quàm ſic omnia patris tui facta vel hac breuitate percurram, cuius etiam ſuprema illa expeditio non Britannica trophæa (vt vulgò certum eſt) expetiuit: ſed dijs iam vocantibus ad intimum terrarum limen acceſſit. Neque enim ille tot, tantiſque rebus geſtis non dico Caledonum aliorùmque Pictonũ ſyluas & paludes, ſed nec Hyberniam proximam, nec Tylen vltimam, nec ipſas, ſi quæ ſunt, Fortunatorum inſulas dignatur acquirere, ſed (quod eloqui ne-

1 *al.* delectu?

2 *Opinor leg.* illuſerat.

3 auſa aggredi, *vel ſimile quippiam, aut addendum, aut ſub intelligendum.*

nemini voluit) iturus ad deos: genitorem illum deorum ignea cœli aſtra refouentem, proſpexit Oceanum, vt 1 fructurus exindè luce perpetua iam videret illic diē ſenè continuum. Verè enim profectum illum ſuperûm templa petierunt, receptùſque eſt 2 conceſſu cœli. Ioue ipſo dexterā porrigente quinimò ſtatim ſententiā rogatus cui imperium decerneret, vt decebat, dixit Conſtantinum Pium, manifeſtè enim ſententia patris electus eſt imp. quòd ita nos dicere cùm veritas iubet, tum pietati tuæ (vt video) gratiſſimum eſt. Sed cur tantùm modo priuatis tuis affectibus blandiamur, quum omnium deorum fuerit illa ſententia, & quidem iam autoritate præſcripta, quæ tum pleno firmata ſit conſilio? Iam tunc enim cœleſtibus ſignis ſuffragijs ad ſalutem reip. vocabaris, quum ad tempus ipſum quo pater in Britanniam transfretabat, claſſi iam vela facienti repentinus tuus aduentus illuxit, vt non aduectus curſu publico, ſed diuino quodam aduolaſſe curriculo videreris. Non enim illa Perſarum Cidonumve tela tam certis iactibus diſtinata fixerunt, quàm tempeſtiuus patri tuo terras relicturo comes affuiſti: omnèſque illius curas quas præſaga, & tacita mente voluebat, præſentiæ tuæ ſecuritate laxaſti. Dij boni, quanta Conſtantinum Pium etiam in exceſſu ſuo felicitate donaſtis!

N 5

1. *al.* fruit. *al.* 2 nſeſſu.

ſtis! Imp tranſitum facturus in cœlum, vidit quem relinquebat hæredem, illico enim, atque ille terris fuerat exẽptus, vniuerſus in te conſedit exercitus, te omnium mentes oculìque ſignarunt: & quanquam tu ad ſeniores principes de ſumma reip. quid fieri placeret retuliſses, præuenerunt tamen ſtudio, quod illi mox iudiciò probauerunt. Purpuram ſtatim tibi, quum primus copiam tuì fecit egreſsus, milites, vtilitati publicæ magis, quàm tuis affectibus ſeruientes, iniecere lacrymanti: neque enim fas erat diutius fieri principem conſecratum. Diceris etiam imp inuicte, ardorem illum te depoſcentis exercitus fugere conatus, equum calcaribus incitaſſe: quod quidem (vt verum audias) adoleſcentiæ errore faciebas, quis enim te Cyllarus, aut Arion poſset eripere, quem ſequebatur imperium? Illa, inquam, illa maieſtas quæ Iouis ſubiecta nutu, nec Iridi deum nuntiæ, ſed priùs commiſsa victoriæ, tam facilè te comitata eſt, quàm citò ad terras cœlo miſsa peruenit. Sic modeſtiam tuam, atque pietatem & differendi imperij conatus oſtendit, & reip. félicitas vicit. O fortunata & nunc omnibus beatior terris Britannia, quæ Conſtãtinum Cæſarem prima vidiſti! meritò te omnibus cœli, ac ſoli bonis natura donauit, in qua nec rigor eſt nimis hyemis, nec ardor æſtatis: in qua ſegetũ tanta fœcũditas, vt muneribus vtriuſque ſufficiat, &

Nimius, aut nimiæ.

& Cereris & Liberi: in qua nemora ſine immanibus beſtijs, terra ſine ſerpentibus noxijs, contra pecorum mitium innumerabilis multitudo lactè diſtenta, & onuſta velleribus: certè, quod propter vitam diligitur, longiſſimæ dies, & ſine aliqua luce noctes, dum illa littorum extrema planicies non attollit vmbras, noctiſque metã cœli, & ſyderum trãſit aſpectus, vt ſol ipſe qui nobis videtur occidere, ibi appareat præterire. Dij boni, quid hoc eſt, quòd ſẽper ex aliquo ſupremo fine mundi noua deũ numina vniuerſo orbi colẽda deſcendunt? Sic Mercurius à Nilo, cuius fluminis origo neſcitur, ſic liber ab Indis propè, conſcijs ſolis orientis, deos ſe gẽtibus oſtendere præſentes. 1 Sacratoria ſunt profectò dij terraneis loca vicina cęlo, & inde proprius à dijs mittitur imperator vbi terra fruitur. Imperatoris igitur filius, & tãti imperatoris, & ipſe tam feliciter adeptus imperiũ, quomodo rẽpubli vindicare cœpiſti? 2 Ignobilem credo aliquem barbarorum, mànùmque repentino impetu, & improuiſo latrocinio ortus tui auſpicia tentaſse. Affeciſti pęna temeritatis reges ipſos Franciæ, qui per abſentiã patris tui pacẽ violauerant, nõ dubitaſti

N. 6 bitaſti

1 *Opinor ſic leg.* Sacratiora ſunt profectò mediteraneis l. v. c. & i. proprius à d. m. i. v. i. fin. tur.

2 *Opinor ſic leg.* Ignobilem credo aliquam barbarorum manum rep.

bitaſti vltimis punire cruciatibus, nihil veritus gentis illius odia, & inexpiabiles iras. Cur enim vllam reputet iuſtæ ſeueritatis offenſam imp. qui quod fecit tueri poteſt? tua clementia eſt quæ parcit inimicis, & ſibi magis proſpicit, quàm ignoſcit. Te verò Conſtantine, quantumlibet oderint hoſtes, dum perhorreſcant: hæc eſt enim vera virtus, vt non ament & quieſcant. Cautior licet ſit, qui deuinctos habet per veniam perduelles, fortior tamen eſt qui calcat iratos. Renouaſti imp. veterem illam Romani imperij fiduciam, quæ de captis hoſtium ducibus, vindictam morte ſumebat. Tunc enim captiui reges, quum à portis vſque ad forum triumphantium currus honeſtaſſent, ſimul atque in Capitolium currum flectere cœperat imp. abrepti in carcerem necabantur; vnus pro ſe ipſo, Paulo, qui ſedentem ſe acceperat, deprecante, legem illius ſeueritatis euaſit; cæteri in vinculis luce priuati alijs regibus dedere documentum, vt mallent amicitiam colere Romanorum quàm exaſperare iuſtitiam. Adeo & hoc boni confert pœna hoſtibus irrogata, vt non ſolùm inimici ferocire non audeant, ſed etiam amici impenſius revereantur. Inde eſt igitur imp. pax iſta qua fruimur. Neque enim in Rheni iam gurgitibus, ſed nominis tui terrore munimur quamlibet ille, aut areſcat æſtu, aut reſidat gelu, neutro hoſtis audebit vti vado. Nihil enim tam inſuperabili vallo

na-

natura præcluſit, quod non penetret audacia, cui aliqua conandi ſpes relinquatur: ille eſt inexpugnabilis murus quem extruit fama virtuti. Sciunt poſſe Franci tranſire Rhenum quos ad necem ſuam libenter admittas, ſed nec victoriam poſſunt ſperare nec veniam. Quid ipſos maneat, ex regum ſuorum cruciatibus metiuntur; ideòque tantum abeſt vt amnis illius tranſitum moliantur, magis vt coempta 1 poteſtate deſperent. Vbi nunc eſt illa ferocia? vbi ſemper infida 2 nobilitas? Iam ne procul quidem Rhenũ audetis attollere, & vix ſecuri, flumina interiora petitis: contra hinc per interualla diſpoſita magis ornant limitem caſtella quàm protegunt. Arat illam terribilem aliquando ripam inermis agricola, 3 toto noſtri greges flumine bicorni merſantur. Hæc eſt tua Conſtantine de Aſacri cinere Gaiſique ſupplicio quotidiana, atque æterna victoria omnibus quondam ſecundis præliis anteponenda, ſemel acie vincitur, ſine fine, documento. Cladem ſuam, quanuis multi pereant, vulgus ignorat, compendium eſt de vincendorum hoſtium duces ſuſtuliſſe. Vt tamen omnibus modis barbarorum immanitas frangeretur, nec hoſtes regum ſuorum ſupplicia mœrerent, etiam immenſam Bruteris vaſtationem feciſti imp. inuicte: in quo prima conſilij

lij

1 *al.* pace. 2 *al.* mobilitas.
3 *Malim* tot.

lij tui fuit ratio, quòd exercitu repentè traiecto inopinantes adortus es, non quò aperto Marte diffideres, vt qui palam congredi maluiſſes, ſed vt illa natio perfugijs ſyluarum & paludium bellum ſolita fruſtrari, fugæ tempus amitteret. Cæſi igitur innumerabiles, capti plurimi, quicquid fuit pecoris captum, aut trucidatum eſt, vici omnes igne conſumpti, puberes qui in manus venerunt, quorum nec perfidia erat apta militiæ, nec ferocia ſeruituti, ad pœnas ſpectaculo dati, ſæuientes beſtias multitudine ſua fatigarunt. Hoc eſt imperat. fretum eſſe virtute ſua, atque fortuna: hoc eſt non pacem emere parcendo, ſed victoriam quærere prouocando. Inſuper etiam Agripinenſi ponte faciendo reliquijs afflictæ gentis inſultas, ne vnquam metus ponat, ſemper horreat, ſemper ſupplices manus tendat, quum tamen hoc tu magis ad gloriam imperij tui & ornatum limitis facias quàm ad facultatem, quoties velis in hoſtem tranſeundi, quippe quum totus armatis nauibus Rhenus inſtructus ſit, & ripis omnibus, vſque ad Oceanum diſpoſitus miles immineat. Sed pulcrum tibi videtur, & re vera pulcherrimum eſt, vt Rhenus ille non ſolum ſuperioribus locis, vbi, aut latitudine vadoſus, aut vicinia fontis exiguus, ſed & ibi nouo ponte calcetur, vbi totus eſt, vbi iam plurimos hauſit amnes,

quos

quos [1] hic noſter ingens fluuius & barbarus Nicer, & Menus inuexit, vbi iam immani meatus ferox & aluei vnius impatiens, in ſua cornua geſtit excedere. Seruit profectò Conſtantine maxime ipſa rerum natura numini tuo, quum illa gurgitum altitudine tantarum molium fundamenta iaciuntur fidam & ſtabilem firmitatem habitura. Iunxerit quondam licet Helleſponti anguſtias claſſe connexa Perſarum rex potentiſſimus, temporarius ille tranſitus fuit: ſimili nauium continuatione Baianum ſinum ſtrauerit ab Aug. tertius Ceſar, delicata fuit illa vectatio principis otioſi, hoc opus & difficile factu, & vſu futurum eſt ſempiternum. Certè quidem iam ter in exordio ſuo hoſtium mouit obſequia, qui pacem ſupplices patierunt, nobiliſſimos obſides obtulerunt. Ex quo nemo dubitat quid perfecto ponte facturi ſint, qui iam ſeruiunt inchoato. Talibus te pro vtilitate ac dignitate publica rebus intentum, auertunt in ſe noui motus eius hominis, quem ſucceſſibus tuis maximè

---

[1] Hic noſter, *ſignificat Moſellam, vt puto, nam coniicimus hanc orationem Treueris, coram Conſtantino habitam, quam vrbem id flumen alluit. Præterea Niceris Sueuiæ fluuius eſſe videtur, quem hodie quoque Germanicè Necer vocamus, quidam Neccarum, labitur in Rhenum infra Spiram.*

me fauere decuiſſet. De quo ego quemadmodum dicam adhuc fermè dubito,& de natu numinis tui expecto conſilium. Quamlibet enim meritò pietatis tuæ quæſtibus arguatur, debet tamen ſibi vox [1] prima moderari, præſertim, quum, eũ qui tibi ex tantis beneficijs tuis, & tãto neceſſitudinum [2] fore ingratus exiſterit, adhuc contemplatiui cogat, vt quanuis irati reuerear. Quid faciam igitur vt tam profunda vulnera ſuſpenſa manu tractem? Vſurpabo nimirum illa communia omnium facinorum patrocinia, quæ tamen plerunque etiam [3] à ſapientibus aſſeruntur, Neminem hominem peccare niſi fato, & ipſa ſcelera mortalium actus eſſe fortunæ; contrà autẽ, deorũ munera eſſe virtutem. Gratulare Conſtantine naturæ ac moribus tuis, quòd te talem Conſtantius Pius genuerit, talem [4] ſyderum decreta formarint, vt crudelis eſſe non poſſis; illum autem non credo quum veturus in lucem, optionem vitę qua vteretur acci-

1 *al.* patria.

2 *Hic locus mendoſus eſt, fort. in hunc modum reſtituendus*, iure ingratus extiterit, adhuc contemplari vi, cogatur, quanuis iratum reuereatur.

3 Nulla ſunt ſyderum decreta, ſed figurate intellige, i. Dei.

4 Collige, lector, quàm inſipientes fuerunt ſapientes gentiles, qui tam impia dixerint.

eriperet, fortem incurriſſe fugiendam, quę multis hominibus iniuſtum, & poſtremò ipſi voluntarium ferret exitium. Vt enim alia mittam, hoc ipſum nonne fati neceſſitas tulit, vt ille pietati tuæ hanc referret vicem, quem tu ab vrbe pulſum, ab Italia fugatum, ab Illyrico repudiatum, tuis prouincijs, tuis copijs, tuo palatio cepiſti? Quid (oro) ſibi voluit? quid optauit? aut quid amplius adipiſceretur his quæ à te fuerent conſequutus, cui tu ſumma & diuerſiſſima bona, priuatum otium & regias opes dederas, cui digredienti ad annulos ſederas, cui impenſius etiam quam tibi occurrere obſequia noſtra mandaueras, cuius omnibus iuſſis ſic ſtaturas obedire, vt penes te habitus, penes illum poſteas eſſet imperij? Quiſnam ille tantus fuit non ardor potentiæ (quid enim te imperant non poſſet (ſed error iam deſipientis ætatis, vt tot natus annos, grauiſſimas curas & bellum ciuile ſuſciperet? Nullis (vt res eſt) muneribus fortunæ explentur quorum cupiditates ratio non terminat, atque ita eos felicitas ingrata ſubterfluit, vt ſemper pleni ſpei, vacui commodorum, præſentibus careant dum futura proſpectant. At enim diuinum illum virum, qui primus imperium & participauit & poſuit, conſilij & facti ſui non pœnitet nec amiſiſſe ſe putat, quod ponte tranſcripſit. Felix beatuſque verè, quem veſtra tantorum principum colunt obſequia priuatũ; ſed & ille multijugo fultus
im-

imperio, & veſtro regitur lætus vmbraculo, quos ſcit [1] & ſua ſtirpe creuiſſe, & glorias veſtras ſibi iuſtè vindicat. Hunc ergo illum, qui ab illo fuerat frater aſcitus puduit imitari: hinc illum & Capitolini Iouis templo iuraſſe pœnituit, non mirum, quòd etiam genero peierauit. Hæc eſt fides, hæc religio Palatim ſacrarij deuota penetralibus, vt lentè & cunctanter iam ſcilicet, quum illis belli conſilijs, itinere confecto, conſumptis copijs manſionum, nequis conſequi poſſet exercitus, repente intrà parietes conſideret purpuratus, & bis depoſitum tertiò vſurparet imperium, literas ad ſollicitandos exercitus mitteret, fidem militum præmiorum oſtentatione turbare tentaret, ſecurè ſcilicet vſurus exercitu quem venales manus habere docuiſsent. Quid quòd illius errore declaratum eſt: imp quantus te militum tuorum amor complecteretur, qui te omnibus donis quę ille promiſerat, omnibus bonorum ablationibus prætulerunt. Rara illa virtus continentiæ, vix à paucis ſapientiæ præceptoribus tantùm aliquando ſeruata, propter te Conſtantine omnium hominum eſt facta communis. Nec ſolùm his quos literatæ vitæ quies mitigauit, ſed etiã ille militariũ ardor animorum reſpectum tui lucra cõtempſit. Fuerit aliqui exercitus alacritate, ad viribus tui ſimiles: tibi vni contigit

1 *al.* è.

git exercitum habere ſapientem. Multi olim fortaſſe praui duces, armis impares, largitate certarunt, ſed breuis eorum fuit, & caduca popularitas, quos facilè vicit quiſquis imitatus eſt: & hic firmus, hic æternus eſt reip. cuſtos, quem ipſum per ſe milites amant cui non blādita, nec vendita ſeruit adulatio, ſed ſimplex & ſyncera deuotio. Dona tua Cōſtātine manifeſtè ſunt grata militibus, ſed hoc gratiora quòd tua ſunt: quæcunque porrigis manu tua, fiunt acceptiora. Quàm nemo poteſt tecum hæc ambitione contendere! inſuperabile genus eſt largitionis, quum ipſe militi præmium eſt imp. Itaque tribuis tu tuis quidem exercitibus etiam plura quàm cupiunt, ſed tuum te magis nomen, tua de memoria patris autoritas tuę ætatis gratia, tua denique iſta venerabilis forma commēdat. Pulchrum enim dij boni, & cœleſte miraculum imp. adoleſcens, in quo illa quæ iam ſuumma eſt fortitudo adhuc tamen creſcit, in quo hic fulgor oculorum hæc veneranda pariter & grata maieſtas perſtringit ſimul & inuitat aſpectus. Talem magnum illum regem, talem Theſſalum virum mente concipio, quorum ſumma virtus pulchritudini coniuncta celebratur. Non fruſtrà enim doctiſſimi viri dicunt naturam ipſam magnis mentibus domicilia corporū digna metari: & ex vultu hominis, ac decore membrorū colligi poſſe quātus illos cœleſtis ſpiritus intrarit habitator.

Ita-

Itaque te quum ingredientem, milites vident, admirantur: & diligunt, ſequuntur oculis, animo tenent, deo ſe obſequi putant, cuius tam pulchra forma eſt, quam certa diuinitas. Statim igitur vt fœdum illud facinus audierant, vltrò à te proficiſcendi ſignum petiuerunt: quum viatica dares, idipſum ſibi moram facere, prùſque iam ſe quàm ſufficeret ex largitionibus tuis habere dixerunt. Inde arreptis armis, portas petierunt, tot dierũ iter à Rheno vſque ad Ararim, ſine vlla requie peregerunt indefeſſis corporibus, animis flagrãtibus, creſcente indies ardore vindictæ quanto propius accederent. Tum quidem tua imp. cura qua refouendis eorum viribus a Cabillonenſi portu nauigia prouideras, feſtinantibus penè non placuit ſegnis ille, & cunctabundus amnis nunquã fuiſſe tardior videbatur, carinis tacitè labentibus, & ripis lentè recedentibus, ſtare, non ire clamabant. Tum verò vſum pedum manibus aggreſſi, incubuere nauigij, & naturam fluminis vrgendo vicerunt, & tandem eluctati Araris moras, & vix ipſo Rohano fuere contenti. Parum illis venebatur concitus ruere, minus ſolito Arelate properare. Quid multa? confitendum eſt imp. cum hoc tuo vigore corporis, hoc mentis ardore laboraſti interdum, vt quem ducebas, ſequereris exercitũ. Tanto enim omnes impetu ferebantur, vt quum illum Arelate deſerto comperiſſent abiiſſe Maſſiliam, confeſtim nauibus

euo-

euolarent, effuſòque curſu non iam Rhodani curricula, ſed ipſa quodammodo ventorum flamina præuerterent: tantus illos incederat amor, numinis, tui, vt quãuis ſcirent oppugnandam eſſe muniſſimam ciuitatem, ſufficere ſibi crederẽt præuenire. Maſſilia enim (vt audio) in profundum mare prominens, & munitiſſimo accincta portu, in quem anguſto aditu meridianus refluit ſinus, mille quingentis paſſibus terræ cohæret, quà firmiſſimus, turribus frequens murus opponitur. Quippe olim Græcos, Italóſque illuc conuenas, quum artibus, ingenióq; pollerent, etiam ipſe docuit, locus, omnia quæ bellæ vſui forent, largius in eam partem quæ adiri poſſet impendere, quum natura in cæteris ſumptum operis remiſiſſet. Itaq; illam tum graui fato Cæſari portas pro duce ſenior claudentem, terra, marique admotis machinis aggeribus extructis, naualibus prælijs ſæpius oppugnatã quam territam vix obſeſſio diuturna patefecit, quum tamen Græculi magiſtratus, & ipſum Cæſarem, & nos duces eius, & copias, non tè viribus ſuis, quam mœnibus repuliſſent. Atenim [1] nõ primo tuo imp. aduentu primoque impetu exercitus tui nihil eiuſdem Maſſiliæ altitudo murorum], nihil celeberrimæ turres, nihil loci natura remorata eſt quominus, & portũ caperes, & vrbem continuò ſi velis: Quip.

1 al. in,

Quippe tanta fiducia murum omnem mi. lites inuaſerunt, vt ſtatim ſine dubio aſcen. ſuri fuiſſent niſi parandis quas admoue- rant ſcalis coniecturam oculorum ſubli. mitas fefelliſſet. Sic quoque multi ſcala. rum breuitate decepti, quod ſupererat, aſcenſui extentis corporibus æquabant, & ſuccedentium humeris ſubleuati iam in- terualla [1] præuiarum vncis manibus inua- ſerant: adeo nihil periculi in vindictæ exe. cutione metuebant, vt ſibi non murum ſcandere, ſed ex æquo congredi viderentur Sed ò ſingularem tuam Conſtantine pietatem, & ſua ſemper officia etiam inter arma ſeruantem! ſignum receptui dediſti. & victoriam diſtuliſti, vt omnibus tibi li- ceret ignoſcere, nequid atrocius faceret miles iratus, quàm clementiæ tuæ natura pateretur. In quo licet optimi imp. ſolici- tudine caueris, vt inducti in fraudem mi- lites pœnitendi tempus acciperent, atq; vl. tro veniam precarentur: nos tamen qui mitiſſimos ſenſus tuos intuemur (nihil eſt enim tam perſpicuum, quàm in pectore tuo bonitas) illi te intelligimus peperciſſe, quem, ſi prima copiam habuiſſet irruptio, eripere ferè nemo potuiſſet: ita, quod ad pietatem tuam pertinet, imp. & illum, & omnes, quos receperat reſeruaſti. Sibi im- putet quiſquis vti noluit beneficio tuo, nec ſe dignum vita iudicauit, quum per te liceret vt viueret: tu, quod ſuffi-

cit

1 *Quid ſi* pinnarum *legas?*

cit conſcientiæ tuæ, etiam non merentibus pepercisti. Sed ignoſce dicto: non omnia potes, dij te vindicant & inuitum. Quod quidem nobis ſemper optandum eſt, vt proſperos habeas etiam vltrà vota ſucceſſus, qui omnem ſpem in gremio maieſtatis tuæ ponimus, & tuam vbique præſentiam quaſi dari poſſit experimus. Ecce enim, dum à limite pauliſper abſceſſeras, quibus ſe terroribus barbarorum perfidia iactauerat, ſcilicet dum ſibi illa proponunt; Quando perueniet? quando veniet? quando feſſum reducet exercitum? quum repente audito reditu tuo velut attoniti conciderunt, nec tuum pro rep. votum amplius, quàm vnius noctis cura tetigit. Poſtridie enim, quàm accepto illo nuntio geminatum itineris laborem ſuſceperas, omnes fluctus reſediſſe: omnem quàm reliqueras tranquillitatem redijſſe didiciſti: ipſa hoc ſic ornante fortuna, vt te ibi rerum tuarum felicitas admoneret, dijs immortalibus ferre quæ voueras, vbi deflexiſſes ad templum toto orbe pulcherrimum, immò ad præſentem vt veniſti deū. Vidiſti enim (credo) Conſtantine Apollinem tuum comitante Victoria coronas tibi laureas offerentem, quæ tricenum ſingulæ ferunt omen annorum. Hic eſt humanarum numerus ætatum, quæ tibi vtiq; debent vltra Pyliam ſenectutem, & immò quod (credo) vidiſti, teque in illius ſpecie recognouiſti cui totius mundi regna deberi vatum carmina diuina cecinerũt. Quòd

ego

ego nunc demum arbitror contigiſſe, quum tu ſis vt ille iuuenis, & lætus, & ſalutifer, & pulcherrimus imp. Merito igitur auguſtiſſima illa delubra tantis donariis honeſtaſti, vt iam vetera non quærant iam omnia te vocare ad ſe templa videantur, præcipuèque Apollo noſter, cuius feruentibus aquis periuria puniuntur, quę te maximè oportet odiſſe. Dij immortales quando illum dabitis diem quo præſentiſſimus hic deus omni pace, compoſita, illos quoque Apollinis lucos, & ſacras ſedes, & anhela fontium ora circumeat, quorum ſcaturigines leni tepore nebuloſè arridere Conſtantine oculis tuis, & oſculis ſeſe inſerere velle videantur? Miraberis profectò illam quoque muneris tui ſedem, & calentes aquas ſine vllo ſoli ardentis indicio, quarum nulla triſtitia eſt ſaporis, aut halitus, ſed talis hauſtu, & odore ſynceritas, qualis fontium frigidorum Dabis & illic munera, conſtitues priuilegia, ipſam denique patriam meam ipſius loci veneratione reſtitues, cuius ciuitatis antiqua nobilitas, & quondam fraterno pop. Rom nomine gloriata opem tuæ maieſtatis expectant: vt illic i quorum loca publica, & templa pulcherrima tua liberalitate reparentur, ſicut hic video hanc fortunatiſſimam ciuitatem (cuius natalis dies tua pietate celebratur) ita cunctis mœnibus reſurgentem, vt ſe quodammodo

do

---

1 *Malim* quoque.

do gaudeat olim corruiſſe, auctior tuis facta beneficiis: video circum maximum, æmulum (credo) Romano: video baſilicas & forum, opera regia, ſedèmque iuſtitiæ in tantam altitudinem ſuſcitari, vt ſe ſyderibus & cælo digna, & vicina promittant. Quæ certè omnia ſunt præſentia tua munera, quæcunque enim loca frequentiſſimè tuum numen illuſtrant, in his & hominibus omnia, & mœnibus, & muneribus augentur. Nec magis Ioui, & Iunoni recubantibus nouos flores terra ſubmiſit quàm circa tua Conſtantine veſtigia vrbes, & templa conſurgunt. Ideòque hoc votis meis ſufficit, vt patriam meam videas ducente pietate, quia ſtatim erit reſtituta, ſi videris. Sed enim iſta felicitas viderit an adhuc meæ debeatur ætati: interim, quoniam ad ſummam votorum meorum tua dignatione perueni, vt hanc meam qualemcunque vocem diuerſis otij, & palatij officijs exercitam, in tuis auribus conſecrarem, maximas numini tuo gratias ago, tibìque, quod ſupereſt, commendo liberos meos: præcipuèque illum iam ſumma fiſci patrocinia tractantem, in quem me totum tranſtulit pietas cuius felix ſeruitus, ſi quando reſpexeris, maximè tuæ conueniet ætati. Cæterùm quod de omnibus liberis dixi, lata eſt imp. ambitio: præter illos enim quoque, quos genui, etiam illos quaſi meos numero, quos prouexi ad tutelam fori, ad officia palatij. Multi quippe ex meri humo ignobiles fluunt, mul-

ti ſectatores mei etiam prouincias tuas adminiſtrant: quorum ſucceſsibus lætor, omniúmque honorem pro meo duco, & ſi fortè hodiè infra expectationē mei dixero, in illis me confido placuiſſe. Sed tamen hoc quoque tuum mihi numen indulſerit, vt ex hac oratione non eloquentiæ (quod nimium eſt) ſed quantulæcunque prudentię, & deuotæ tibi mentis teſtimonium referam. Cedant priuatorum ſtudiorum ignobiles curę; perpetua mihi erit materia dicendi, qui me probauerit imperator.

DIXI.

AD

AD LECTOREM.

IMP. Cæſ. Diocletianus Aug. qui ſe poſtea Iouium appellari voluit, Maximianum, cui Herculei cognomen additum eſt, imperij conſortem ſibi adiunxit: atque hunc in Gallias ſtatim, ac Germanias miſit in officio retinendas, quum in orientem ipſe proficiſceretur. Itaque Panegyricus hic Maximiano quidē dictus eſt, ſed ſic tamen vt vtrique laudentur. Ab his, antequam abirent imperio, præter Galerium, Conſtantium quoque fuit aſcitus, Conſtantini Magni pater, cuius, in fine quoque fit mentio, vbi Conſtantine *legebatur antè, quū eſſet legendum* Conſtā. ti. *Cæſar autem appellatur, quum Diocletianus, & Maximianus eſſent Auguſti. Et hic videtur Panegyricus a Belga quopiam dictus, qui literas, ac oratoriam aliquando docuerit, in aulam imperialem poſtea aſcitus. Libenter Mamertinò tribuerim.*

PANEGYRICVS
MAXIMIANO
Aug. dictus.

SI mihi Cæſar poſt diuturnum ſilentium ſola eſſet vincenda trepidatio, qua rudimenta quædam vocis meæ rurſus experior, [1] haud immeritò me vltrà ætas, & quantulacunque ſtudij mei ferret opinio perturbat confiterer: præſertim apud maieſtatem tuam diuina virtutum miracula veſtrarum prædicarem. Quo in genere orationis quanta eſſet cura, quantus labor, quàm ſollicita veneratio, ſenſi etiam quum quotidiana illa inſtituendæ iuuentutis exercitatione verſarer. Quamuis enim prima tunc in renaſcentem remp. patris, ac patrui tui merita, licet æquare non poſſem, poſſem tamen vel cenſere numerãdo: [2] ſed quum in eo curriculo illo vetere, aut inter adyta palatij veſtri quædam ſermonis arcani ratio demouerit, aut poſt [3] indulgentiã à pietate veſtra quietem, ſtudium ruris abduxerit, & vos interim nullum vlciſcendæ, augendæque

1 *Hic locus non bene habet, & me valde torſit ſic, vt puto, reſtituendus* haud immerito me vltra quam ætas, & q. ſt. f. o. perturbatum confiterer.

2 *Sic opinor legendum*, ſed quum me eſſe curriculo.

3 *Opinor legendum* indultam.

quæ reipubl. vacuum tempus amiſeritis, quum tot poſtea virtute veſtra partæ victoriæ, tot exciſæ vndique barbaræ nationes, tot translati ſunt Roma cultores, prolati limites, tot prouinciæ reſtitutæ: hæreo prorſus & ſtupeo, & præter illam ex otio meo tarditatem, tanta rerum mole deterreor, niſi hoc vno nitar hortatu, quòd ex quantacunque deſidia, quanuis maximè orationi imparem, facit Cæſar auditor, præſertim quum fauente numine tuo ipſe ille iam pridem mihi qui in lucem primus eduxit, 1 diuitiarum patris tui aurium aditus euenerit, quò facilius maieſtatis tuæ recordatione confiſus, poſſim illa quæ tunc dicta ſunt præterire, atque hunc ſermonem ab his quæ ſecuta ſunt inchoare. Quanquam multa mihi ex illis quoque hoc in tempore neceſſariò tranſeunda ſunt: ac potiſſimum ea quibus officio delati mihi à diuinitate veſtra honoris interfui: captus ſcilicet rex f[illegible]ciſſimæ nationis inter ipſas quas moliebatur inſidias, & à ponte Rheni vſque ad Danubij tranſitum 2 continenſem, deuaſtata atque exhauſta penitus Alamania. Nam & maiora ſunt, quàm vt enarrari inter alia poſſint, & ne meis quoque ſtipendijs videar gloriari, ſufficit conſcientiæ meæ illa vidiſſe. De re igitur mihi Cæſar inuicte, hodiernæ gratulationis exordium

1 *Legendum videtur* diuinarum.
2 *al.* contine[illegible]tem.

diuinus ille veſtræ maieſtatis ortus ipſo quo illuxit auſpicio veris illuſtrior, cui dies ſerenus: atque vt celebrantes ſenſimus; vltrà rationem temporis ſol æſtiuus incaluit, auguſtiore fulgens luminis claritate, quam quum originem mundi naſcentis animauit, ſi quidem tunc inter illa rerum tenera primordia moderatus dicitur, ne noceret; ardentior nunc cerraſſe dicitur, ne maieſtate veſtra videretur obſcurior: O felix beatumque ver nouo partu: iam non amœnitate florum, nec viriditate ſegetum, nec gemmis vitium, nec ipſis tantum fauonijs, & luce ſerenata lætum, atque venerabile quantum ortu Cæſarum maximorũ! O tempus quo meritò quondam omnia nata eſſe credantur, quum eodem nunc confirmata eſſe videamus! O calendæ Martiæ, ſicuti olim annorum voluentium ita nunc æternorum auſpices imperatorum! Quin a enim inuictiſſimi principes, & vobis, & reipubl. propagatio orbis veſtri participando tutelam, cuius licet omni hoſte perdomito certa ſecuritas, nimios tamen indiuerſa diſcurſus vel reuiſenda poſcebat. Partho quippe vltrà Tigrim redacto, Dacia reſtituta, porrectis vſque Danubij caput Germaniæ, Rhetiæque limitibus, deſtinata Batauiæ, Britanniæque vindicta, gubernacula maiora quærebat aucta atque augenda rep. & qui Romanæ potentiæ terminos virtute protulerant, imperium filio pietate debebant. Et ſanè præter vſum,

cu-

curamque reipubl. etiam illa Iouis, & Herculis cognata maieſtas, Iouio Herculiòque, principibus totiũs mundi, cœleſtiũque rerum ſimilitudinẽ requirebat. Quippe iſto numinis veſtri numero ſumma omnia nituntur & gaudent, elementa quatuor, & totidem anni tempora, & orbis quadrifariam duplici diſcretus Oceano, & emenſo quater cœlo luſtra redeuntia, & quadrigæ ſolis, & duobus cœli luminibus adiuncti veſper, & lucifer. 1 Sed neque ſol ipſe, neque cuncta ſydera humanas res, tam perpetuo lumine intuentur, quã vos tuemini, qui ſine vllo ferè diſcrimine dierum, ac noctium illuſtratis orbem, ſalutiq; gentium, non his modò, quibus immortales vultus veſtri vigent, ſed multo magis illis diuinarũ mentiũ veſtrarum oculis prouidetis: nec ſolùm quà dies oritur; & præteritur; & conditur, ſed etiã ex illa ſeptentrionali plaga ſalutari beatis luce prouincias, adeo Cæſar veſtra, in orbem terrarum diſtributa beneficia propè plurã ſunt, quàm deorum, quibus ego ſi omnibus immorari velim, neque hic dies mihi totus, neque proximus, neque porro cæteri ſate runt: & habenda eſt ratio temporis, Cæſares, tanta dum loquimur. Adoratæ ſunt igitur mihi Sarmaticæ expeditiones, quibus illa gens propè omnis extincta eſt, & penè cum ſolo nomine relicta quo ſeruiat. Dent veniam

1 Sacrilega adulatio.

trophæa Niliaca, ſub quibus Æthiops, & Indus intremuit: contenta ſit voce gloriæ ſuæ, & proxima illa ruina Carporum: reſeruetur nuntijs iamiàmq; venientibus Mauris immiſſa vaſtatio: alijs hæc, permittente maieſtate veſtra, celebrabo temporibus. Dij immortales, vota ſuſcipio, & ipſis qui geſſere præſentibus. Illa verò, Cæſar inuicte, quæ ductu, atque auſpicio numinis tui geſta ſunt, quorum etiam ſpectaculo fruimur, ſub hac occaſionis dignationis tuæ ſine dilatione dicenda ſunt, eo magis quòd quanuis in communibus reipubl. bonis neceſſe nobis gratulari, quæ priora nobis ſunt, maximè ſunt gratulationi. Statim itaq; Gallias tuas Cæſar veniendo viciſti, ſi quidem illa celeritas qua omnis ortus atq; aduentus tui nuntios præuertiſti, cepit oppreſſam Geſorigiam, cenſibus, muris pertinacem, tunc errore miſero Romanum piraticę factionis, atq; illis olim mari fretis alluentem 1 portas ademit. In quo diuina prouidētia tua, & par conſilio effectus apparuit, qui omnem ſinum illum portus, quem ſtatis vicibus æſtus alternat, defixis in aditu trabibus, ingeſtiſq; ſaxis, inuium nauibus reddidiſti, atque ipſam loci naturam admirabili ratione ſuperaſti, quum mare fruſtrà reciprocum prohibitis fuga quaſi illudere videretur, tanquam nullo vſu iuuaret incluſos, quaſi redire deſijſſet. Quæ nam vnquam mirabimur valla caſtro-

1 *al.* portus.

ſtrorum poſt hoc nouum in mari vallum? quid erit mirum ſi qua murorum aut arieti non ceſſerit firmitas, aut machinas deſpexerit altitudo? quum Oceanus ille tāto 1 liberatus impetu, tanta mole conſurgens, ſiue vlterioribus (vt ferunt) terris repulſus, ſiue anhelitu, quo reſpirat, euectus, ſeu quacunque alia ratione motus nunquam tua Cæſar clauſtra perfregerit, neque omninò conuellerit tot dierum, ac noctium receptu, recursùq; quum tot interim qua terras circum fluit littora ſolueret, ripàſq; defringeret: vno illo, vt res eſt, loco aut potentia veſtræ maieſtatis inferior, aut pro debito vobis honore clementior. Xerxes (aut audio) Perſarum rex potentiſſimus, pedicas iecit aureas in profundum; Neptunum ſe dictitans alligare, qui fluctibus ferociter: ſtulta ille iactantia, & ſacrilega vanitate: at enim tua Cęſar diuina prouidentia, & efficacia eſt vſa conſilio, nec inſultauit elemento, vt nō prouocaret odium, ſed mereretur obſequium, quid enim alium interpretemur? quum ſtatim atq; obſidionē neceſſitas, & clementiæ veſtræ fides ſoluerat, eadem clauſtra qui primus inſiluit æſtus irruperit, totàq; illa, quoad vſus fuit, inuicta fluctibus acies arborum veluti ſigno dato, & peracta ſtatione dilapſa ſit: vt nemo dubitaret portum illum qui pietate nè ſuis opem ferret, occluſus fuiſſet, vobis ad victoriā ſpōtè patuiſſe. Potuiſſet enim

O 5

1 *al.* libratus.

trophæa Niliaca, ſub quibus Æthiops, & Indus intremuit: contenta ſit voce gloriæ ſuæ, & proxima illa ruina Carporum: reſeruetur nuntijs iamiàmq; venientibus Mauris immiſſa vaſtatio: alijs hæc, permittente maieſtate veſtra, celebrabo temporibus. Dij immortales, vota ſuſcipio, & ipſis qui geſſere præſentibus. Illa verò, Cæſar inuicte, quæ ductu, atque auſpicio numinis tui geſta ſunt, quorum etiam ſpectaculo fruimur, ſub hac occaſionis dignationis tuæ ſine dilatione dicenda ſunt, eo magis quòd quanuis in communibus reipubl. bonis neceſſe nobis gratulari, quæ priora nobis ſunt, maximè ſunt gratulationi. Statim itaq; Gallias tuas Cæſar veniendo viciſti, ſi quidem illa celeritas qua omnis ortus atq; aduentus tui nuntios præuertiſti, cepit oppreſſam Geſorigiam, cenſibus, muris pertinacem, tunc errore miſero Romanum piraticę factionis, atq; illis olim mari fretis alluentem 1 portas ademit. In quo diuina prouidētia tua, & par conſilio effectus apparuit, qui omnem ſinum illum portus, quem ſtatis vicibus æſtus alternat, defixis in aditu trabibus, ingeſtiſq; ſaxis, inuium nauibus reddidiſti, atque ipſam loci naturam admirabili ratione ſuperaſti, quum mare fruſtrà reciprocum prohibitis fuga quaſi illudere videretur, tanquam nullo vſu iuuaret incluſos, quaſi redite deſijſſet. Quæ nam vnquam mirabimur valla ca-
ſtro-

1 *al.* portus.

ſtrorum poſt hoc nouum in mari vallum? quid erit mirum ſi qua murorum aut arieti non ceſſerit firmitas, aut machinas deſpexerit altitudo? quum Oceanus ille tãto 1 liberatus impetu, tanta mole conſurgens, ſiue vlterioribus (vt ferunt) terris repulſus, ſiue anhelitu, quo reſpirat euectus, ſeu quacunque alia ratione motus nunquam tua Cæſar clauſtra perfregerit, neque omnino conuellerit tot dierum, ac noctium receptu, recurſuq; quum tot interim qua terras circum fluit littora ſolueret, ripàſq; defringeret: vno illo, vt res eſt, loco aut potentia veſtræ maieſtatis inferior, aut pro debito vobis honore clementior. Xerxes (aut audio) Perſarum rex potentiſſimus, pedicas iecit aureas in profundum, Neptunum ſe dictitans alligare, qui fluctibus ferociter: ſtulta ille iactantia, & ſacrilega vanitate: at enim tua Cęſar diuina prouidentia, & efficacia eſt vſa conſilio, nec inſultauit elemento, vt nõ prouocaret odium, ſed mereretur obſequium, quid enim alium interpretemur? quum ſtatim atq; obſidionẽ neceſſitas, & clementiæ veſtræ fides ſoluerat, eadem clauſtra qui primus inſiluit æſtus irruperit, totáq; illa, quoad vſus fuit, inuicta fluctibus acies arborum veluti ſigno dato, & peracta ſtatione dilapſa ſit: vt nemo dubitaret portum illum qui pietate nè ſuis opem ferret, occluſus fuiſſet, vobis ad victoriã ſpõtè patuiſſe. Potuiſſet enim

1 *al.* libratus.

enim, Cæſar inuicte, illo virtutis, ac felicitatis tuæ impetu totum peragi continuò bellum, niſi ædificandis nauibus dari tempus rei neceſſitudo ſuaſiſſet: quo tamen omni nunquam ab eorum hoſtium euerſione ceſſatum eſt, quos adire continens terra permiſit. Quanquam illa regio diuinis expeditionibus tuis Cęſar vindicata atque purgata, quàm obliquis meatibus callidis interfluit! quanquam diuortio ſui Rhenus amplectitur, penè (vt cum verbi periculo loquar) terra non eſt, ita penitus aquis imbuta permaduit, vt non ſolùm, quàm manifeſtè plauſtris eſt, cedat ad nixum, & hauriat preſſa veſtigium, ſed etiam vbi paulo videretur firmior, pedum pulſu tentata quatiatur, & ſentire ſe procul mota pondus teſtetur, ita vt res eſt ſubiacentibus innatat, & ſuſpenſa late vacillet: vt merito quis dixerit exercendũ fuiſſe tali ſolo militem ad nauale certamen. Sed neque illæ fraudes locorum, nec quæ plura inerant perfugia ſyluarum barbaros tegere potuerunt quominus ditioni tuæ diuinitatis omnes ſeſe dedere cogerentur, & cum coniugibus, ac liberis, cæteroq; examine neceſſitudinum, ac rerum ſuarum ad loca olim deſerta tranſirent, vt quæ fortaſſe ipſi quondam deprædando vaſtauerant, culta redderent ſeruiendo. Quis hoc vnquam futurum, [1] etſi coram voluiſtis & affari, deus ante vos principes per-

ſuaſ-

[1] *Opinor ſic legendum*, etiam ſi coram voluiſſet affari deus.

ſuadere potuiſſet? quòd nunc vidi, & videmus totis porticibus ciuitatum ſedere captiua agmina barbarorum, viros attonita veritate trepidantes, reſpicientes anus ignauiam filiorum, nuptas maritorum copulatas vinculis, pueros ac puellas familiari murmure blandientes, atque hos omnes prouincialibus veſtris ad obſequium diſtributos; donec ad deſtinatos ſibi cultus ſolitudinum ducerentur? Inſultare hercule communi Galliarum nomine libet (quod pace veſtra loquar) ipſis triumphum aſſignare prouincijs. Arat ergo nunc mihi Caunus, & Friſius 1 & ille vagus, ille prædator exercitio ſqualidus operatur, & frequentat nundinas meas 2 core venali, & cultor barbarus laxat annonam. Quinetiam ſi ad delectum vocetur, accurrit, & obſequijs teritur, & tergo coercetur, & ſeruire ſe militiæ gratulatur. Quid faciam Cæſar Auguſte? ignoſce ſi moror, ignoſce ſi propero, multa enim illius temporis quo tranſitus in Britanniam parabatur admirabilia virtutum tuarum facta prætereo, dum feſtino cupidus ad ſingularem illam victoriam, qua vniuerſa respubl. tandem eſt vindicata cuius magnitudo, Cęſar inuicte hactenus explicabitur, vt prius dicam, quàm neceſſarium illud, & difficile bellum fuerit, quo magis confectum ſit. Minus indignũ fue-

1 *& videretur ſupereſſe.* 2 *Forſan* corpore.

rat ſub principe Gallieno, quanuis triſte, harum prouinciarum à Romano duce diſſidium. Tunc enim ſiuè incuria rerum, ſiue quadam inclinatione fatorum, omnibus fere membris erat truncata reſpubl. tunc ſenimiũ, & Parthus extulerat, & Palmirenus æquauerat, tota Ægyptus, Syriæ defecerant, amiſſa Rhetia, Noricum, Pannoniæq; vaſtatæ. Italia ipſa, gentium domina, plurimarum vrbium ſuarum excidia mœrebat, non erat tantum doloris in ſingulis, quum pene omnibus careret. Nunc verò toto orbe terrarum non modo quà Romanus limes fuerat virtute veſtra recepto, ſed etiam qua hoſtilis edomito, quum toties proculcata eſſe Alamania, toties obſtricta Sarmatia, Vtiugi, Quadi, Carpi toties profligati, ſubmittente ſe Gotho, pace poſcenda, ſupplicante per munera rege Perſarum, vrebat animos quòd nunc denique conitemur, vna illa tanti imperij contumelia, eoque nobis intolerabilior videbatur quod gloriæ ſola reſtabat. Et ſanè non ſicut Britanniæ nomen vnum, ita mediocris iacturæ erat reip. terra tanto frugum vbere, tanto læta numero paſcuorum, tot metallorũ fluens riui, tot vectigalibus quæſtuoſa, tot accincta portubus, tanto immenſa circuitu, quam Cæſar ille autor veſtri nominis, quum Romanorum primus intraſſet, aliũ ſe orbem terrarum ſcripſit reperiſſe: tantæ magnitudinis arbitratus, vt non circumfuſa Oceano, ſed complexa ipſum Ocea-

Oceanum videretur. Sed enim illa ætate nec Britannia vllis erat ad nauale bellum armata nauigijs, & Romana res inde iam à Punicis Aſiaticiſque bellis etiam recenti exercitata piratico, & poſtea Mithridatico, non magis terreſtri, quàm nauali vſu vigebit ad hoc natio etiam tunc rudis, & ſoli Britanni, Pictis modò, & Hybernis aſſueta hoſtibus adhuc ſeminudis, facile Romanis armis, ſigniſque ceſſerunt, propè vt hoc vno Cæſar gloriari in illa expeditione debuerit, quòd nauigaſſet Oceanum. Iſto vero nefario latrocinio abducta primùm à fugiente pirata claſſe, quæ olim Gallias tuebatur, ædificatis præterea plurimis in noſtrum modum nauibus, occupata legione Romana, interclufis aliquot peregrinorum militum cuneis, contractis ad delectum mercatoribus Gallicanis, ſollicitatis per ſpolia ipſarum prouinciarum non mediocribus copijs barbarorum, atque ijs omnibus ad munia nautica flagitij illius autorum magiſterio eruditis exercitibus autem noſtris licet inuictis, virtute tamen in re maritima nouis; malam coaluiſſe ex indigniſſimo latrocinio belli molem audiebamus, licet de exitu fideremus. Nam & acceſſerat diuturna ſceleris impunitas, quæ deſperatorum hominum inflarat audaciam, vt illam inclementiam maris, quæ victoriam noſtram fatali quadã neceſſitate diſtulerat, pro ſui terrore iactarent, nec conſilio intermiſſum bellum eſſe, ſed deſperatione

ne omiſſum crederent, adeo vt iam communis pœnæ timore depoſito archipiratam ſatelles, occideret: & illud autoramentum tanti diſcriminis putaret imperium. Hoc igitur bellum tam neceſſarium, tam difficile aditu, tam inueteratum, tam inſtructum ita Cæſar aggreſſus es, vt ſtatim atque illò infeſtum maieſtatis tuæ fulmen intenderas, confectum omnibus videretur. Nam primò omnium, in quo præcipuè conſulendum fuit, ne quid barbaræ nationes conuerſo illuc numine tuo nouare tentarent, inuocata poteſtatis tuæ maieſtate prouiſum eſt. Tu enim ipſe, tu domine Maximiane, imp. æternæ, 1 noxo itineris compendio aduentum diuinitatis tuæ accelerare dignatus, repentè Rheno inſtitiſti, omnemque illum limitem non equeſtribus, neque pedeſtribus copijs, ſed præſentiæ tuæ terrore tutatus es quantoslibet valebat exercitus Maximianus in ripa! Tu verò inuicte Cæſar, inſtructis armatiſque diuerſis claſſibus, ita hoſtem incertum conſilijque inopem reddidiſti, vt nunc denique ſenſerit, quòd non-munitus eſſet Oceano, ſed incluſus. Hoc loco venit in mentem mihi, quàm delicata illorum principum fuerit in adminiſtranda republica cum laude felicitas, quibus Romæ degentibus triumphi, & cognomina deuictarum à ducibus ſuis gentium pro-

1 *Opinor. leg.* noto, *quod malim quam vel* noxio *vel noxijs.*

proueniebant. Itaque Fronto, Romanæ eloquentiæ non ſecundum, ſed alterum decus, quum belli in Britannia confecti laudem Antonino principi daret (quanuis ille in ipſo vrbis palatio reſidens gerendi eius mandaſſet auſpicium) veluti longæ nauis gubernaculis præſidentem toties velificationis, & curſus gloriam meruiſſe teſtatus eſt. At enim tu Cæſar inuicte, omnis illius, & nauigationis, & belli non modo pro imperij iure præceptor, ſed rebus ipſis, & exemplo conſtantiæ tuæ hortator atque impulſor fuiſti, ſi quidem [1] magis Geſoriacenſi littore quanuis feruidum inuectus Oceanum, etiam illi exercitui toto quem Sequanam fluctus inuexerat, irreuocabilem inieciſti [2] in eis ardorem, adeo vt cunctantibus adhuc ducibus, cœlo & mari turbidis, vltrò ſignum nauigationis expoſceret, quædam minacia ſigna, quæ videbantur contemneret, die pluuio vela faceret, ventum, quia directus non erat, captaret obliquum. Quis enim ſe quamlibet iniquo mari non auderet credere te nauigante? Omnium (vt dicitur) accepto nuntio nauigationis tuæ, vna vox & hortatio fuit. Quid dubitamus quid moramur? ipſe iam ſoluit: iam prouehitur, iam fortaſſe peruenit. experiamur omnia, per quoſcunque fluctus camus: quid eſt quòd timere poſſimus? Cæ-

1 *Malim*, maris.
2 in eis, in *ſupereſt*,

Cæſarem ſequimur. Nec fefellit opinio veſtræ felicitatis: ſi quidem (vt ex ipſorum relatione comperimus) ad tempus ipſum tantæ ſe dorſo maris nebulæ miſcuerunt, vt inimica claſſis apud Vectam inſulam in ſpeculis,& inſidijs collocata ignorantibus omnino hoſtibus præteriretur, ne vel moraretur ipſe tum, quanuis non poſſet obſiſtere. Iam verò quod idem ille veſtro auſpicio inuictus exercitus, ſtatim, atque Britanniæ littus inuaſerat, vniuerſis nauibus ſuis iniecit ignes, quinam alij niſi diuinitatis veſtræ monitus impulerunt? aut quæ alia ratio perſuaſit nullum præſidium fugæ reſeruare, nec vereri dubia bellorum, nec Martem (vt dicitur) putare communem? niſi quòd veſtri contemplatione conſtabat, de victoria non poſſe dubitari. Non illic tunc vires, non Romana robora, ſed veſtra numina cogitauerunt, propoſito qualicunque prælio certam ſibi ſpondere fortunam, non tam eſt fiducia militum, quàm felicitas imperatorũ. Ipſe ille autẽ ſignifer nefariæ factionis, cur ab eo littore, quod tenebat abſceſſit cur claſſem portumq; deſeruit niſi quòd te Cæſar inuicte, cuius imminentia vela conſpexerat, timuit iamiamque venturum vt cunque cum ducibus tuis maluit experiri, quàm præſens maieſtatis tuæ fulmen excipere: demens, qui neſciebat quacunque fugeret, vbique numina veſtræ diuinitatis eſſe, vbi vultus veſtri, vbi ſigna colerentur. Te tamen ille fugiens incidit in

tuo.

tuorum manus à te victus, à tuis exerciti-bus oppreſſus eſt, deniq; adeo trepidus, & te poſt terga reſpiciens, & in modum amentis attonitus properauit ad mortem, vt nec explicarit aciē, nec omnes copias, quas trahebat inſtruxerit, ſed cum veteribus illius coniurationis autoribus, & mercenarijs cuneis barbarorum tanti apparatus oblitus [1] irrerit: adeo Cæſar hoc etiam reipublicæ tribuit veſtra felicitas, vt nemo ferè Romanus occiderint, imperio vincente Romano. Omnes enim illos (vt audio) campos atque colles non niſi teterrimorum hoſtium corpora fuſa texerunt: illa barbara, aut imitatione barbariæ olim cultu veſtis, & prolixo crine rutilantia tunc verò vulnere, & cruore fœdata, & in diuerſos ſitus ſtructa, ſicuti dolorem vulnerū fuerant ſequuta, iacuerunt: atq; inter hos ipſe vexillarius latrocinij cultu illo quē viuus violauerat, ſpōtè depoſito, & vix vnius velaminis repertus indicio, adeo verum ſibi dixerat morte vicina, vt interfectum ſe nollet agnoſci. Enimuerò Cæſar inuictè, tanta deorum immortalium tibi eſt addicta conſenſu victoria, omnium quidem quos adortus fueris hoſtiū, ſed præcipuè [2] interiectio Francorum, & illi quoq; milites veſtri, qui per errorem nebuloſi (vt paulo antè

[1] *al.* irruerit.

[2] *al.* interfectio, *vel, quod malim,* internecio.

ante dixi) maris abiuncti, ad oppidum Londinienſe peruenerant, quicquid ex mercenaria illa multitudine barbarorum prælio ſuperfuerat, quum direpta ciuitate fugam capeſſere cogitarent, paſſim tota vrbe confecerunt, & non ſolam prouincialibus veſtris in cæde hoſtiũ dederunt ſalutem, ſed etiam in ſpectaculo voluptatẽ. O victoria multiiuga, & innumerabilium triumphorũ, qua *Britanniæ* reſtitutæ, qua gentes Francorum penitus exciſæ, qua multis præterea gentibus in coniuratione illius ſceleris deprehenſis impoſita eſt neceſſitas obſequendi: denique ad perpetuam quietem maria purgata ſunt! Gloriare tu verò, Cæſar inuicte, alium te orbem terrarum peperiſſe, Romanæ potentiæ gloriam reſtituẽdo, naualem addidiſti imperio terris omnibus maius elementum. Confeciſti, inquã, bellum, Cæſar inuicte, quod cunctis impendere prouincijs videbatur, tàmque latè vagari, & flagrare poterat, quàm latè omnis Oceanus, & mediterranei ſinus abluunt. Neque enim ſi metu veſtri lues illa ſolis Britanniæ viſceribus inhæbuit? idcirco neſcimus quanto ſe alias furore iactaſſet, ſi fiduciã peruagandi quà patebat habuiſſet. Nullo ſi quidẽ certè fine mõtium, aut fluminum terminabatur, quem diſpoſitæ limitis cuſtodiæ non tuerentur. Sed vbique nauis, licet nobis virtutem felicitatẽmque veſtram haberemus, magnis tamen terroribus imminebat, quà iacent

ma-

maria, quà venti ferunt. Recurſabat quippe in animos illa ſub diuo Probo, & paucorum ex Francis captiuorum incredibilis audacia, & indigna felicitas; qui Ponto vſque, correptis nauibus, Græciam Aſiamque populati, nec impunè plèriſque Libyæ littoribus appulſi, ipſas poſtremò naualibus quondam victorijs nobiles ceperant Syracuſas, & immenſo itinere peruecti Oceanum, quà terras rumpit intrauerant, atque ita euentu temeritatis oſtenderant nihil eſſe clauſum piraticæ deſperationi quo nauigijs pateret acceſſus. Itaque hac victoria veſtra nō Britannia ſolùm ſeruitute eſt liberata, ſed omnibus nationibus ſecuritas reſtituta, quæ maritimo vſu tantùm in bello adire periculi poterant, quantum in pace commodi conſequuntur. Nūc ſecura eſt, vt de latere Gallico taceam, quamuis penè conſpicuis littoribus, Hiſpania, nunc Italia, nunc Africa, nunc omnes vſque ad Mæotidas paludes perpetuis curis vacant gentes. Nec idcirco minoribus gaudijs fruūtur, dempto periculi metu, quòd experiundi neceſſitate caruerunt, ſed hoc ipſum, & in adminiſtratione vel prouidentiæ veſtræ, & in effectione fortunæ impenſius gratulantur, quòd tanta illa vis nauticæ rebellionis in viſtigijs ſuis concidit: atq; ipſam Britanniam, quę ſedem tam diuturno ſceleri prebuiſſet, conſtat victoriam ſolâ ſui reſtitutione ſenſiſſe veſtrā. Merito igitur ſtatim atque ad littus illud

exo-

exoptatus olim vindex, & liberator appuleras, obuius ſeſe maieſtati tuæ triumphus effudit, exultanteſque gaudio Britanni cum coniugibus, ac liberis obtulerunt, non te ipſum modò, quem vt cœlo delapſum intuebantur, ſed etiam nauis illius, quę tuum numen aduexerat vela, regiàque venerantes paratique te ingredientem ſtratis ſentire corporibus. Nec mirum ſi tanto gaudio ferebantur poſt tot annorum miſerrimam captiuitatem, poſt violatas coniuges, poſt liberorum turpe ſeruitium, tandem liberi, tandèmque Romani, tandem vera imperij luce recreati, ſi quidem præter illam clementiæ veſtræ pietatiſque famam, quæ communi gentiũ voce celebratur, in ipſo Cęſar tuo vultu videbant omniũ ſigna virtutum: in fronte, grauitatis: in oculis, lenitatis: in rubore, verecundię: in ſermone, iuſtitię: quæ ſingula vt reſpectantes agnouerant, lætitię clamoribus concinebant: vobis ſe, vobis liberos ſuos, veſtris liberis omnes generis ſui poſteros deuouebant. Nos quidem certò, ò perpetui parentes, & domini generis humani, hoc à dijs immortalibus omni votorum nuncupatione depoſimus, vt liberi nepoteſque noſtri, & , ſiqua omnibus ſeculis erit duratura progenies, cùm vobis, tum etiam his quos aducatis atque educabitis, dedicentur. Quid enim melius poſteris noſtris optare poſſimus, quàm quo fruimur ipſi? Tenet vnò pacis amplexu Romana R. P. quicquid

varijs

varijs temporum vicibus fuit aliquando Romanum: & illa quæ ſæpe veluti nimia mole 1 defluxerant, magnitudo tandem ſolido cohæſit imperio. Nihil ex omni terrarum, cœlique regione, non aut metu quietum eſt, aut armis domitum, aut pietate deuinctum. Et ex alijs quidem partibus aliqua reſtant, quæ ſi voluntas vel ratio deſiderent, poſſitis acquirere: vltrà Oceanũ verò, quid erat præter Britanniam? quæ à vobis ita recuperata eſt, vt illæ quoque nationis terminis eiuſdem inſulæ cohærentes veſtris nutibus obſequantur. Nulla progrediendi cauſa ſupereſt, niſi ſi (quod natura vetuit) fines ipſius quærantur Oceani: Omnia, inquam, inuictiſſimi principes, veſtra ſunt quæ ſunt digna vobis: & inde eſt quod cõſulere ſingulis æqualiter licet, quum vniuerſa teneatis. Itaque ſicuti pridem tuo, Diocletiane Aug. iuſſu ſuppleuit deſerta Thraciæ translatis incolis Aſia, ſicut poſtea tuo, Maximiane Aug. nutu, Heruiorum, Treuirorum arua iacentia lætus poſtliminio reſtitutus, & receptus in leges Francus excoluit: ita nunc per victorias tuas, 2 Conſtantine Cæſar inuicte, quicquid infrequens Ambiano, & Bellouaco, & Trigaſtino ſolo Lingonico-

1 *Legendum, vt puto* defluxerat magnitudo, *non enim dicimus* cohęſit illa.

2 *Legendum* Conſtanti.

nicòque reſtabat. Baro cultore reuireſcit: quinetiam illa, cuius nomine mihi peculiariter gratulandum, deuotiſſima vobis Ciuitas Heduorum, ex hac Britannicæ facultate victoriæ plurimos quibus illæ prouinciæ redundabant, accepit artifices, & nunc extructione veterum domorum, & refectione operum publicorum, & templorum inſtauratione conſurgit: nunc ſibi redditum vetus illud Romanæ fraternitatis nomen exiſtimat, quum te rurſus habeat conditorem. Dixi, Cæſar inuicte, propè plura quàm potui, ſed pauciora quàm debui, vt iuſtiſſima mihi cauſa ſit propitio munere tuo, & nunc deſinendi, & ſæpe dicendi.

DIXI.

AD

AD LECTOREM.

EVMENIVS rhetor, quum in aula Conſtantij Cæſaris, ſacræ memoriæ, magiſtrum, ageret, ab illo ſcholis Cliuienſium eſt præfectus, vt iuuentutem Galliarum doceret, vbi & auus eius, homo athenis ortus, olim docuerat. At quum ædificia ſcholarum ob vetuſtatem eſſent colapſa, annuam ſexcentorum ſeſtertiorum mercedem, illarum inſtaurationi dicare volebat, atque hoc eſt quod à præſide Galliæ Belgicæ hac oratione contendit. Porro præſides, nunc clariſſimi, nunc perfectiſſimi vocabantur. Vnde iure conſultis titulus de perfectiſſimatus dignitate. Hæ autem literæ V. P. virum perfectiſſimum ſignificant. Cleui oppidi meminit Antonius in itinerario ſuo.

EVME.

EVMENII RHETORIS ORATIO

Pro Scholis inſtaurandis, coram V. P. præſide Galliæ habita.

CERTVM habeo, vir perfectiſſime, non quidem te, qui ſemper in omni genere dicendi maxima facultate viguiſti, ſed circumſtantium pleroſque mirari, quòd ego, qui ab ineunte adoleſcentia vſque in hunc diem nunquam iſto in loco dixerim, & quantulumcunque illud eſt quod labore, ac diligentia videor conſecutus, exercere priuatim, quàm in foro iactare maluerim, nunc demum ſero quodam tirocinio ad inſolitum mihi tribunal aſpirem: à quo ego me fateor, quanquam ſedes iſta iuſtitiæ, & ad agendum, & ad dicandum ampliſſima videretur, diffiſum tamen ingenio me ante hac ab fuiſſe, & hoc ipſo in tempore, quanuis diuerſiſſimũ à contentione litium genus orationis habiturũ, conſcientiæ trepidatione reuocari. Nequid igitur, aut opinioni hominum dubium relinquem, aut interpretationi ex hac poſtulatione, quam de reſtituendis patriæ meæ Menianis mihi ſumendam potius, quàm cuiquam delegendam putaui maius de me aliquid, quàm poſſe me ſentio, videar promittere, conteſtatum eſſe initio dicendi apud audientes volo

tem.

temporarium me dicendi munus atque id ipſum meis ſtudijs peculiariter commodare, non ad incognitam mihi ſectam forenſium patronorum alienæ laudi cupiditate tranſire. Neque enim tanta me, aut negligentia, aut confidentia tenet, vt neſciam quanta ſit inter hanc etiam fori, & noſtra illa ſecreta ſtudiorum exercitia diuerſitas. Ibi armantur ingenia, hic præliatur: ibi prælufio, hic pugna committitur: hic plerumque velut ſudibus & ſaxis, illic ſemper telis ſplendentibus dimicatur: hic ſudore, & quaſi puluere ſordidus, illic inſignis ornata laudatur orator: vt ſi vterque experiundi cauſa officia commutent, alium quidem tubarũm ſonus & ſtrepitus armorum, alium, quidẽ triumphi deterreat. Scio hæc, inquam, vir perfectiſſime, neque me ſciens fallo, & idcirco tantum abeſt, vt me docendi relictis præcipiẽdique rationibus aptum, atque idoneum putem, vt hoc ipſo quod vel vno die atque vna de re in foro dicam, veniam magis poſſim ſperare, quàm gloriam. Quanquam in hac oratione, vir perfectiſſime, loci tantumodo inſolentia, non dicendi nouitate, perturber: ſiquidem id poſtulo quod non modo contradicendo nemo audeat impedire, ſed omnes potius, quibus diuina principũ liberalitas, quibus vrbis iſtius reſtitutio, quibus optimarum artium celebratio grata, atque iucunda eſt, ſummo gaudio & fauore ſuſcipiant, vt Meniane ille ſcho-

læ, quondam pulcherrimo opere, & ſtudiorum frequentia celebres & illuſtres, iuxta cętera, quę inſtaurantur opera, ac templa reparentur. Ita quantum mihi trepidationis affert locus, tantum releuat cauſa dicendi: quam quidem ego, vir perfectiſſime, duas in partes arbitror diuidẽdam, vt prius diſſeram, quàm ſit ex vſu, & officio opus illud ad priſtinam magnificentiam reformari: deinde qua ratione, id poſſit ſine ſumptu publico, ex largitione quidem principum maximorum, ſed tamen cum aliquo meo, erga patriam ſtudio, & amore procedere. Ante omnia igitur, vir perfectiſſime, diuinę imperatorum, Cæſarùmque noſtrorum prouidentię, ſingularìque in nos beneuolentię, huius quoque operis inſtauratione parendum eſt, qui ciuitatem iſtam, & olim fraterno populi Romani nomine gloriatam, & tunc demum grauiſſima clade perculſam cum latrocinio Batauicæ rebellionis obſeſſa auxilium Romani principis irrogaret, non ſolùm pro admiratione meritorum, ſed etiam pro miſeratione caſuum attollere, ac recreare voluerunt, ipſamq; ruinarum eius magnitudinem immortalibus liberalitatis ſuæ monumentis dignam iudicauerunt, vt tanto eſſet illuſtrior gloria reſtitutorum, quanto ipſa moles reſtitutionis immanior. Itaque maximas pecunias, & totum, ſi res poſcat, ærarium non templis modò, ac locis publicis reficiundis, ſed etiam priuatis domibus in-

indulgent: nec pecunias modò, ſed etiam artifices tranſmarinos, & ex ampliſſimis prouinciarum ordinibus incolas nouos, & deuotiſſimarum hyberna legionum, quarum inuicta robora ne in his quidem, quæ nunc quum maximè egent bellis, requirunt vt commodis noſtris ſtudio gratiæ hoſpitalis operentur, & reſides aquas, & nouos amnes veluti aridis feſſæ vrbis viſceribus infundant. Ex quo manifeſtum eſt, eos, qui coloniam iſtam tot, tantiſque operibus totius imperij: erigere, atque animare ſtatuerunt, vel præcipuè ſedem illam liberalium literarum velle reparari, quum peculiarem frequentiam honeſtiſſimæ iuuentutis illuſtrato ſtudiorum honore prouiderint. Cui enim vnquam veterum principum tantæ fuit curæ, vt doctrinæ, atque eloquentiæ ſtudia florerent, quantæ his optimis, & indulgentiſſimis dominis generis humani? quos ego quidem, quantum ad votum pietatèmque pertinet, liberorum noſtrorum parentes appellare non dubito, qui nobiliſſimam iſtam indolem Galliarum ſuarum [1] interitus ſummi doctoris orbatam reſpicere dignati, ſuo potiſſimum iudicio præceptorum ei, moderatorèmq; tribuerunt, & inter imperatorias diſpoſitiones ſummis reipubl gubernandæ promiſſionibus occupatas, literarum quoque habuere delectum,

P 2 Ne-

[1] *al.* interitu.

Neque aliter, quàm ſi equeſtri turmę, vel cohorti prętorię conſulendum foret, quem potiſsimum præficerent, ſui arbitrij eſſe duxerunt: ne ſi quos ad ſpem omnium tribunalium, aut interdum ad ſtipendia cognitionum ſacrarum, aut fortaſſe ad ipſa palatij magiſteria prouehi oporteret, veluti repentino nubilo in medijs adoleſcentiæ fluctibus deprehenſi incerta dicendi ſigna ſequerentur. In quo ego V. P. nihil laudi meæ tribuo, ſed domini noſtri Conſtantij, principis iuuentis incredibilē, erga iuuentutem Galliarum ſuarum ſollicitudinem, atque indulgentiam mirari ſatis nequeo: qui honorem literarum hac quoque dignatione cumulauit, vt me filio potius meo ad priſtina mea ſtudia molientem, ipſum iuſſerit diſciplinas artis oratoriæ tractare, & hoc ipſi platio parentis ſui munus iniunxerat, vt mediocrem quidem pro ingenio meo naturaque vocem, cœleſtia tamen verba, & diuina ſenſa principum proloquuturam, ab arcanis ſacrorum penetralium ad priuatarum Muſarum adyta tranſtulerit: non vtique quia mihi quem (quod ſine inuidia dixerim) tanta dignatione reſpicit, quanta pro ſummis honoribus debet ſufficere ſapienti: vellet aliquid impoſita iſta profeſſione detrahere, ſed vt profeſſioni ipſi ex eo honore quem geſſi adderet dignitatem. Cui igitur dubium quin diuina illa mens Cæſaris, quę tanto ſtudio præceptorem huic conuentui iuuentutis elegit, etiam

etiam locum exercitijs illius dedicatum, instaurari, atque exornari velit? quum omnes omnium rerum ſectatores, atque fautores parum ſe ſatisfacere voto, & conſcientiæ ſuæ credant, ſi non ipſarum quas appetunt gloriarum templa conſtituant. 1 Inde eſt Athenienſis humanitas aram Miſericordiæ inſtituit, quòd Romani ducis animi magnitudo templum Virtutis & Honoris. Quarum enim artium, ſiue animi affectionum, magnis hominibus ingeneratus ardor fuerit, earum etiam conſecrata exiſtere ad poſteros monumenta voluerunt Ædem Herculis Muſarum in circo Flaminio Fuluius ille Nobilior ex pecunia cenſoria fecit, non id modò ſecutus, quòd ipſe literis, & ſumma poetæ amicitia duceretur, ſed quòd in Græcia quum eſſet imp. acceperat Herculem muſagetem eſſe, id eſt, comitem, ducemq; muſarum. Idemq; primus nouem ſigna, hoc eſt omnium Camœnarum ex Ambracienſi oppido translata, ſub tutela fortiſsimi numinis conſecrauit, vt res eſt, quia mutuis operibus, & præmijs iuuari ornariq; deberent: Muſarum quies defenſione Herculis, & virtus Herculis voce Muſarum. Credo igitur tali Cęſar, Herculius, & aui Herculis, & Herculij patris inſtinctu, tanto ſtudiũ literarũ fauore proſequitur, vt non minus ad prouidentiã numinis exiſtimet pertinere bene dicen-

1 In de eſt quòd Ath.

ne omiſſum crederent, adeo vt iam communis pœnæ timore depoſito archipiratam ſatelles, occideret: & illud autoramentum tanti diſcriminis putaret imperium. Hoc igitur bellum tam neceſſarium, tam difficile aditu, tam inueteratum, tam inſtructum ita Cæſar aggreſſus es, vt ſtatim atque illò infeſtum maieſtatis tuæ fulmen intenderas, confectum omnibus videretur. Nam primò omnium, in quo præcipuè conſulendum fuit, ne quid barbaræ nationes conuerſo illuc numine tuo nouare tentarent, inuocata poteſtatis tuæ maieſtate prouiſum eſt. Tu enim ipſe, tu domine Maximiane, imp. æternæ, 1 noxo itineris compendio aduentum diuinitatis tuæ accelerare dignatus, repentè Rheno inſtitiſti, omnemque illum limitem non equeſtribus, neque pedeſtribus, copijs, ſed præſentiæ tuæ terrore tutatus es quantoslibet valebat exercitus Maximianus in ripa! Tu verò inuicte Cæſar, inſtructis armatiſque diuerſis claſſibus, ita hoſtem incertum conſilijque inopem reddidiſti, vt nunc denique ſenſerit, quòd non-munitus eſſet Oceano, ſed incluſus. Hoc loco venit in mentem mihi, quàm delicata illorum principum fuerit in adminiſtranda republica cum laude felicitas, quibus Romæ degentibus triumphi, & cognomina deuictarum à ducibus ſuis gentium pro-

1 *Opinor. leg.* noxo, *quod malim quam vel* noxio *vel noxÿs.*

prouenicbant. Itaque Fronto, Romanæ eloquentiæ non ſecundum, ſed alterum decus, quum belli in Britannia confecti laudem Antonino principi daret (quanuis ille in ipſo vrbis palatio reſidens gerendi eius mandaſſet auſpicium) veluti longæ nauis gubernaculis præſidentem toties velificationis, & curſus gloriam meruiſſe teſtatus eſt. At enim tu Cæſar inuicte, omnis illius, & nauigationis, & belli non modo pro imperij iure præceptor, ſed rebus ipſis, & exemplo conſtantiæ tuæ hortator atque impulſor fuiſti, ſi quidem [1] magis Geſoriacenſi littore quanuis feruidum inuectus Oceanum, etiam illi exercitui toto quem Sequanam fluctus inuexerat, irreuocabilem iniecisti [2] in eis ardorem, adeo vt cunctantibus adhuc ducibus, cœlo & mari turbidis, vltrò ſignum nauigationis expoſceret; quædam minacia ſigna, quæ videbantur contemneret, die pluuio vela faceret, ventum, quia directus non erat, captaret obliquum. Quis enim ſe quamlibet iniquo mari non auderet credere te nauigante? Omnium (vt dicitur) accepto nuntio nauigationis tuæ, vna vox & hortatio fuit. Quid dubitamus quid moramur? ipſe iam ſoluit: iam prouehitur, iam fortaſſe peruenit. experiamur omnia, per quoſcunque fluctus eamus: quid eſt quòd timere poſſimus? Cæ-

1 *Malim*, maris.
2 in eis, in *ſupereſt*.

Cæſarem ſequimur. Nec fefellit opinio veſtræ felicitatis: ſi quidem (vt ex ipſorum relatione comperimus) ad tempus ipſum tantæ ſe dorſo maris nebulæ miſcuerunt, vt inimica claſſis apud Vectam inſulam in ſpeculis, & inſidijs collocata ignorantibus omnino hoſtibus præteriretur, ne vel moraretur ipſe tum, quanuis non poſſet obſiſtere. Iam verò quod idem ille veſtro auſpicio inuictus exercitus, ſtatim, atque Britanniæ littus inuaſerat, vniuerſis nauibus ſuis iniecit ignes, quinam alij niſi diuinitatis veſtræ monitus impulerunt? aut quæ alia ratio perſuaſit nullum præſidium fugæ reſeruare, nec vereri dubia bellorum, nec Martem (vt dicitur) putare communem? niſi quòd veſtri contemplatione conſtabat, de victoria non poſſe dubitari. Non illic tunc vires, non Romana robora, ſed veſtra numina cogitauerunt, propoſito qualicunque prælio certam ſibi ſpondere fortunam, non tam eſt fiducia militum, quàm felicitas imperatorũ. Ipſe ille autẽ ſignifer nefariæ factionis, cur ab eo littore, quod tenebat abſceſſit cur claſſem portumq; deſeruit niſi quòd te Cæſar inuicte, cuius imminentia vela conſpexerat, timuit iamiamque venturum vt cunque cum ducibus tuis maluit experiri, quàm præſens maieſtatis tuæ fulmen excipere: demens, qui neſciebat quacunque fugeret, vbique numina veſtræ diuinitatis eſſe, vbi vultus veſtri, vbi ſigna colerentur. Te tamen ille fugiens incidit in

tuo.

tuorum manus à te victus, à tuis exercitibus oppreſſus eſt, deniq; adeo trepidus, & te poſt terga reſpiciens, & in modum amentis attonitus properauit ad mortem, vt nec explicarit aciē, nec omnes copias, quas trahebat inſtruxerit, ſed cum veteribus illius coniurationis autoribus, & mercenarijs cuneis barbarorum tanti apparatus oblitus 1 irrerit: adeo Cæſar hoc etiam reipublicæ tribuit veſtra felicitas, vt nemo ferè Romanus occiderint, imperio vincente Romano. Omnes enim illos (vt audio) campos atque colles non niſi teterrimorum hoſtium corpora fuſa texerunt: illa barbara, aut imitatione barbariæ olim cultu veſtis, & prolixo crine rutilantia tunc verò vulnere, & cruore fœdata, & in diuerſos ſitus ſtructa, ſicuti dolorem vulnerū fuerant ſequuta, iacuerunt: atq; inter hos ipſe vexillarius latrocinij cultu illo quē viuus violauerat, ſpōtè depoſito, & vix vnius velaminis repertus indicio, adeo verum ſibi dixerat morte vicina, vt interfectum ſe nollet agnoſci. Enimuerò Cæſar inuictè, tanta deorum immortalium tibi eſt addicta conſenſu victoria, omnium quidem quos adortus fueris hoſtiū, ſed præcipuè 2 interiectio Francorum, & illi quoq; milites veſtri, qui per errorem nebuloſi (vt paulo antè

1 *al.* irruerit.
2 *al.* interfectio, *vel, quod malim,* internecio.

antè dixi) maris abiuncti, ad oppidum Londinienſe peruenerant, quicquid ex mercenaria illa multitudine barbarorum prælio ſuperfuerat, quum direpta ciuitate fugam capeſſere cogitarent, paſſim tota vrbe confecerunt, & non ſolam prouincialibus veſtris in cæde hoſtiũ dederunt ſalutem, ſed etiam in ſpectaculo voluptatẽ. O victoria multiiuga, & innumerabilium triumphorũ, qua Britanniæ reſtitutæ, qua gentes Francorum penitus exciſæ, qua multis præterea gentibus in coniuratione illius ſceleris deprehenſis impoſita eſt neceſſitas obſequendi: denique ad perpetuam quietem maria purgata ſunt! Gloriare tu verò, Cæſar inuicte, alium te orbem terrarum peperiſſe, Romanæ potentiæ gloriam reſtituẽdo, naualem addidiſti imperio terris omnibus maius elementum. Confeciſti, inquã, bellum, Cæſar inuicte, quod cunctis impendere prouincijs videbatur, tàmque late vagari, & flagrare poterat quàm latè omnis Oceanus, & mediterranei ſinus abluunt. Neque enim ſi metu veſtri lues illa ſolis Britanniæ viſceribus inhæſit? idcirco neſcimus quanto ſe alias furore iactaſſet, ſi fiduciã peruagandi quà patebat habuiſſet. Nullo ſi quidẽ certè fine mõtium, aut fluminum terminabatur, quem diſpoſitæ limitis cuſtodiæ non tuerentur. Sed vbique nauis, licet nobis virtutem felicitatẽmque veſtram haberemus, magnis tamen terroribus imminebat, quà iacent ma-

maria, quà venti ferunt. Recurſabat quippe in animos illa ſub diuo Probo, & paucorum ex Francis captiuorum incredibilis audacia, & indigna felicitas, qui Ponto vſque, correptis nauibus, Græciam Aſiamque populati, nec impunè plèriſque Libyæ littoribus appulſi, ipſas poſtremò naualibus quondam victorijs nobiles ceperant Syracuſas, & immenſo itinere peruecti Oceanum, quà terras rupt intrauerant, atque ita euentu temeritatis oſtenderant nihil eſſe clauſum piraticæ deſperationi quo nauigijs pateret acceſſus. Itaque hac victoria veſtra non ſolùm Britannia ſolùm ſeruitute eſt liberata, ſed omnibus nationibus ſecuritas reſtituta, quæ maritimo vſu tantùm in bello adire periculi poterant, quantum in pace commodi conſequuntur. Nũc ſecura eſt, vt de latere Gallico taceam, quanuis pene conſpicuis littoribus, Hiſpania, nunc Italia, nunc Africa, nunc omnes vſque ad Mæotidas paludes perpetuis curis vacant gentes. Nec idcirco minoribus gaudijs feruntur, dempto periculi metu, quò experiundi neceſſitate caruerunt, ſed hoc ipſum, & in adminiſtratione vel prouidentiæ veſtræ, & infectione fortunæ impenſius gratulantur, quòd tanta illa vis nauticæ rebellionis in veſtigijs ſuis concidit: atque ipſam Britanniam, quę ſedem tam diuturno ſceleri prebuiſſet, conſtat victoriam ſola ſui reſtitutione ſenſiſſe veſtrã. Merito igitur ſtatim atque ad littus illud

exo-

exoptatus olim vindex, & liberator appuleras, obuius ſeſe maieſtati tuæ triumphus effudit, exultantéſque gaudio Britanni cum coniugibus, ac liberis obtulerunt, non te ipſum modò, quem vt cœlo delapſum intuebantur, ſed etiam nauis illius, quę tuum numen aduexerat vela, regiàque venerantes paratique te ingrediẽtem ſtratis ſentire corporibus. Nec mirum ſi tanto gaudio ferebantur poſt tot annorum miſerrimam captiuitatem, poſt violatas coniuges, poſt liberorum turpe ſeruitium, tandem liberi, tandèmque Romani, tandem vera imperij luce recreati, ſi quidem præter illam clementiæ veſtræ pietatiſque famam, quæ communi gentiũ voce celebratur, in ipſo Cęſar tuo vultu videbant omniũ ſigna virtutum: in fronte, grauitatis: in oculis, lenitatis: in rubore, verecundię: in ſermone, iuſtitię: quæ ſingula vt reſpectantes agnouerant, lætitię clamoribus concinebant: vobis ſe, vobis liberos ſuos, veſtris liberis omnes generis ſui poſteros deuouebant. Nos quidem certò, ò perpetui parentes, & domini generis humani, hoc à dijs immortalibus omni votorum nuncupatione depoſimus, vt liberi nepoteſque noſtri, & ſi quæ omnibus ſeculis erit duratura progenies, cùm vobis, tum etiam his quos educatis atque educabitis, dedicentur. Quid enim melius poſteris noſtris optare poſſimus, quàm quo fruimur ipſi? Tenet vnò pacis amplexu Romana R. P. quicquid

varijs

variis temporum vicibus fuit aliquando Romanum: & illa quæ ſæpe veluti nimia mole 1 defluxerant, magnitudo tandem ſolido cohæſit imperio. Nihil ex omni terrarum, cœlique regione, non aut metu quietum eſt, aut armis domitum, aut pietate deuinctum. Et ex aliis quidem partibus aliqua reſtant, quæ ſi voluntas vel ratio deſiderent, poſſitis acquirere: vltrà Oceanũ verò, quid erat præter Britanniam? quæ à vobis ita recuperata eſt, vt illæ quoque nationis terminis eiuſdem inſulæ cohærentes veſtris nutibus obſequantur. Nulla progrediendi cauſa ſupereſt, niſi ſi (quod natura vetuit) fines ipſius quærantur Oceani: Omnia, inquam, inuictiſſimi principes, veſtra ſunt quæ ſunt digna vobis: & inde eſt quod cõſulere ſingulis æqualiter licet, quum vniuerſa teneatis. Itaque ſicuti pridem tuo, Diocletiane Aug. iuſſu ſuppleuit deſerta Thraciæ translatis incolis Aſia, ſicut poſtea tuo, Maximiane Aug. nutu, Heruiorum, Treuirorum arua iacentia lætus poſtliminio reſtitutus, & receptus in leges Francus excoluit: ita nunc per victorias tuas, 2 Conſtantine Cæſar inuicte, quicquid infrequens Ambiano, & Bellouaco, & Trigaſtino ſolo Lingonico-

1 *Legendum, vt puto* defluxerat magnitudo, *non enim dicimus* cohæſit illa.

2 *Legendum* Conſtanti.

AD LECTOREM.

EVMENIVS rhetor, quum in aula Conſtantij Cæſaris, ſacræ memoriæ, magiſtrum, ageret, ab illo ſcholis Cliuienſium eſt præfectus, vt iuuentutem Galliarum doceret, vbi & auus eius, homo athenis ortus, olim docuerat. At quum ædificia ſcholarum ob vetuſtatem eſſent colapſa, annuam ſexcentorum ſeſtertiorum mercedem, illarum inſtaurationi dicare volebat, atque hoc eſt quod à præſide Galliæ Belgicæ hac oratione contendit. Porro præſides, nunc clariſſimi, nunc perfectiſſimi vocabantur. Vnde iure conſultis titulus de perfectiſſimatus dignitate. Hæ autem literæ V.P. virum perfectiſſimum ſignificant. Cleui oppidi meminit Antonius in itinerario ſuo.

EVME.

EVMENII RHETORIS
ORATIO

Pro Scholis inſtaurandis, coram V. P. præſide Galliæ habita.

CERTVM habeo, vir perfectiſſime, non quidem te, qui ſemper in omni genere dicendi maxima facultate viguiſti, ſed circumſtantium pleroſque mirari, quòd ego, qui ab ineunte adoleſcentia vſque in hunc diem nunquam iſto in loco dixerim, & quantulumcunque illud eſt quod labore, ac diligentia videor conſecutus, exercere priuatim, quàm in foro iactare maluerim, nunc demum ſero quodam tirocinio ad inſolitum mihi tribunal aſpirem: à quo ego me fateor, quanquam ſedes iſta iuſtitiæ, & ad agendum, & ad dicandum ampliſſima videretur, diffiſum tamen ingenio me ante hac ab fuiſſe, & hoc ipſo in tempore, quanuis diuerſiſſimũ à contentione litium genus orationis habiturũ, conſcientiæ trepidatione reuocari. Ne quid igitur, aut opinioni hominum dubium reliquem, aut interpretationi ex hac poſtulatione, quam de reſtituendis patriæ meæ Menianis mihi ſumendam potius, quàm cuiquam delegendam putaui maius de me aliquid, quàm poſſe me ſentio, videar promittere, conteſtatum eſſe initio dicendi apud audientes volo

tem.

temporarium me dicendi munus atque id ipſum meis ſtudijs peculiariter commodare, non ad incognitam mihi ſectam forenſium patronorum alienæ laudi cupiditate tranſire. Neque enim tanta me, aut negligentia, aut confidentia tenet, vt neſciam quanta ſit inter hanc etiam fori, & noſtra illa ſecreta ſtudiorum exercitia diuerſitas. Ibi armantur ingenia, hic præliatur: ibi prælusio, hic pugna committitur: hic plerumque velut ſudibus & ſaxis, illic ſemper telis ſplendentibus dimicatur: hic ſudore, & quaſi puluere ſordidus, illic inſignis ornata laudatur orator: vt ſi vterque experiundi cauſa officia commutent, alium quidem tubarum ſonus & ſtrepitus armorum, alium, quidē triumphi deterreat. Scio hæc, inquam, vir perfectiſſime, neque me ſciens fallo, & idcirco tantum abeſt, vt me docendi relictis præcipiēdique rationibus aptum, atque idoneum putem, vt hoc ipſo quod vel vno die atque vna de re in foro dicam, veniam magis poſſim ſperare, quàm gloriam. Quanquam in hac oratione, vir perfectiſſime, loci tantumodǫ inſolentia, non dicendi nouitate, perturber: ſiquidem id poſtulo quod non modo contradicendo nemo audeat impedire, ſed omnes potius, quibus diuina principū liberalitas, quibus vrbis iſtius reſtitutio, quibus optimarum artium celebratio grata, atque iucunda eſt, ſummo gaudio & fauore ſuſcipiant, vt Meniane ille ſcho-

P lӕ,

læ, quondam pulcherrimo opere, & ſtudiorum frequentia celebres & illuſtres, iuxta cętera, quę inſtaurantur opera, ac templa reparentur. Ita quantum mihi trepidationis affert locus, tantum releuat cauſa dicendi: quam quidem ego, vir perfectiſſime, duas in partes arbitror diuidēdam, vt prius diſſeram, quàm ſit ex vſu, & officio opus illud ad priſtinam magnificentiam reformari: deinde qua ratione id poſſit ſine ſumptu publico, ex largitione quidem principum maximorum, ſed tamen cum aliquo meo, erga patriam ſtudio, & amore procedere. Ante omnia igitur, vir perfectiſſime, diuinę imperatorum, Cæſarùmque noſtrorum prouidentię, ſingularìque in nos beneuolentię, huius quoque operis inſtauratione parendum eſt, qui ciuitatem iſtam, & olim fraterno populi Romani nomine gloriatam, & tunc demum grauiſſima clade perculſam cum latrocinio Batauicæ rebellionis obſeſſa auxilium Romani principis irrogaret, non ſolùm pro admiratione meritorum, ſed etiam pro miſeratione caſuum attollere, ac recreare voluerunt, ipſamq; ruinarum eius magnitudinem immortalibus liberalitatis ſuæ monumentis dignam iudicauerunt, vt tanto eſſet illuſtrior gloria reſtitutorum, quanto ipſa moles reſtitutionis immanior. Itaque maximas pecunias, & totum, ſi res poſcat, ærarium non templis modò, ac locis publicis reficiundis, ſed etiam priuatis domibus in-

indulgent: nec pecunias modò, ſed etiam artifices tranſmarinos, & ex ampliſſimis prouinciarum ordinibus incolas nouos, & deuotiſſimarum hyberna legionum, quarum inuicta robora ne in his quidem, quæ nunc quum maximè egent bellis, requirunt vt commodis noſtris ſtudio gratiæ hoſpitalis operentur, & reſides aquas, & nouos amnes veluti aridis feſſæ vrbis viſceribus infundant. Ex quo manifeſtum eſt, eos, qui coloniam iſtam tot, tantiſque operibus totius imperij: erigere, atque animare ſtatuerunt, vel præcipuè ſedem illam liberalium literarum velle reparari, quum peculiarem frequentiam honeſtiſſimæ iuuentutis illuſtrato ſtudiorum honore prouiderint. Cui enim vnquam veterum principum tantæ fuit curæ, vt doctrinæ, atque eloquentiæ ſtudia florerent, quantæ his optimis, & indulgentiſſimis dominis generis humani? quos ego quidem, quantum ad votum pietatèmque pertinet, liberorum noſtrorum parentes appellare non dubito, qui nobiliſſimam iſtam indolem Galliarum ſuarum [1] interitus ſummi doctoris orbatam reſpicere dignati, ſuo potiſſimum iudicio præceptorum ei, moderatorèmq; tribuerunt, & inter imperatorias diſpoſitiones ſummis reipubl gubernandæ promiſſionibus occupatas, literarum quoque habuere delectum,

P 2 Ne-

1 *al'* interitu.

Neque aliter, quàm ſi equeſtri turmę, vel cohorti prętorię conſulendum foret, quem potiſsimum præficerent, ſui arbitrij eſſe duxerunt: ne ſi quos ad ſpem omnium tribunalium, aut interdum ad ſtipendia cognitionum ſacrarum, aut fortaſſe ad ipſa palatij magiſteria prouehi oporteret, veluti repentino nubilo in medijs adoleſcentiæ fluctibus deprehenſi incerta dicendi ſigna ſequerentur. In quo ego V. P. nihil laudi meæ tribuo, ſed domini noſtri Conſtantij, principis iuuentis incredibilē, erga iuuentutem Galliarum ſuarum ſollicitudinem, atque indulgentiam mirari ſatis nequeo: qui honorem literarum hac quoque dignatione cumulauit, vt me filio potius meo ad priſtina mea ſtudia molientem, ipſum iuſſerit diſciplinas artis oratoriæ tractare, & hoc ipſi platio parentis ſui munus iniunxerat, vt mediocrem quidem pro ingenio meo naturaque vocem, cœleſtia tamen verba, & diuina ſenſa principum proloquuturam, ab arcanis ſacrorum penetralium ad priuatarum Muſarum adyta tranſtulerit: non vtique quia mihi quem (quod ſine inuidia dixerim) tanta dignatione reſpicit, quanta pro ſummis honoribus debet ſufficere ſapienti: vellet aliquid impoſita iſta profeſſione detrahere, ſed vt profeſſioni ipſi ex eo honore quem geſſi adderet dignitatem. Cui igitur dubium quin diuina illa mens Cæſaris, quę tanto ſtudio præceptorem huic conuentui iuuentutis elegit,

etiam

etiam locum exercitijs illius dedicatum inſtaurari, atque exornari velit? quum omnes omnium rerum ſectatores, atque fautores parum ſe ſatisfacere voto, & conſcientiæ ſuæ credant, ſi non ipſarum quas appetunt gloriarum templa conſtituant. Inde eſt Athenienſis humanitas aram Miſericordiæ inſtituit, quòd Romani ducis animi magnitudo templum Virtutis & Honoris. Quarum enim artium, ſiue animi affectionum, magnis hominibus ingeneratus ardor fuerit, earum etiam conſecrata exiſtere ad poſteros monumenta voluerunt. Ædem Herculis Muſarum in circo Flaminio Fuluius ille Nobilior ex pecunia cenſoria fecit, non id modò ſecutus, quòd ipſe literis, & ſumma poetæ amicitia duceretur, ſed quòd in Græcia quum eſſet imp. acceperat Herculem muſagetem eſſe, id eſt, comitem, ducemq; muſarum. Idemq; primus nouem ſigna, hoc eſt omnium Camœnarum ex Ambracienſi oppido translata, ſub tutela fortiſsimi numinis conſecrauit, vt res eſt, quia mutuis operibus, & præmijs iuuari ornariq; deberent: Muſarum quies defenſione Herculis, & virtus Herculis voce Muſarum. Credo igitur tali Cęſar, Herculius, & aui Herculis, & Herculij patris inſtinctu, tanto ſtudiũ literarũ fauore proſequitur, vt non minus ad prouidentiã numinis exiſtimet pertinere bene dicen-

di, quam rectè faciendi diſciplinam, & pro diuina intelligentia mentis æternæ ſentiat literas omnium fundamenta eſſe virtutum, vt pote continentiæ, modeſtiæ, vigilantiæ, patientiæ magiſtras: quæ vniuerſa quum in conſuetudinem tenera ætate venerunt, omnia deinceps officia vitæ ad ipſa quæ diuerſiſſimam videntur militiæ, atque caſtrorum [1] munimina conualeſcunt. Ideòque his omnis induſtriæ, atque omnis laudis nutricibus, aut (vt verius loquar) matribus, quum præceptorem Cęſar [3] Herculius decrerare dignatus ſit, neceſſe eſt etiam ſed propriam cupiat reformari, vt quum ad antiquam firmatem, cultùmque reparata ſit, multo hic iuſtius, & verius nuncupetur edes Herculis, atque Muſarum. Et ſanè vir [2] præſtantiſſime, intereſt etiam gloriæ, quam tanti principes tot victorijs, ac triumphis merentur, vt ingenia quę canendis eorum virtutibus excoluntur, non intra priuatos patietes, ſed in publica oſtentantatione, & in ipſo vrbis iſtius ore vegetentur. Quid autem magis in facie vultùmque iſtius ciuitatis ſitum eſt, quàm hæc eadem Meniana, in ipſo tranſitu aduenientium huc inuictiſſimorum principū conſtituta? qui quum ſe occurſu lætæ iuuentutis affici, non ſolùm liberalitate quā ipſi tribuunt, ſed etiam literis quibus me

1 *Melius*, munia.
2 *al.* perfectiſſime.

me ad inſtitutionẽ eius cohortantur oſtẽdant, quanto plus capient voluptatis quum reparatum videant ipſum conciliabulum iuuentutis? Ad hoc, vir perfectiſſime, opus iſtud redditi lluſtrius cùm ipſorum Cæſarum, tum etiam omnium hominũ aſpectu promptius, quòd præcipuo eſt loco poſitũ, quaſi inter ipſo oculos ciuitatis: inter Apollinis templum, atque Capitolium. Quo magis eſt etiam ſacroſancta ſedes vtriuſque lateris venerãda confinio, [1] vtriuſque latè muneris inſtauranda reſpectu, ne fana longè omnium in hac vrbe pulcherrima labes media deformet: præſertim quum mihi videatur ipſe ille qui Meniana hæc primus extruxit, idcirco ea illic potiſſimum colocaſſe, vt velut i cognato vicinorum ſibi numinum tenerentur amplexu: quum auguſtiſſima tecta literis dedicata, inde Athenarũ conditrix Minerua conſpiceret, hinc Appollo medius Camœnarũ. Igitur ibi maximè & oportet, & fas eſt exercere iuuentutis ingenia, vbi tã propinqua ſunt numina amica doctrinæ, vbi ex proximo iuuat mens diuina ſapientiam, & carminum deus vocem, & verecundiam virgo perpetua, & prouidentiam præſcius futurorum. Ibi adoleſcentes optimi diſcant, nobis quaſi ſolenne carmen præfantibus, maximorũ principum facta ce-

1 *Opinor leg.* vriuſque lateris inſtauranda,

lebrare. Quis enim melior vſus eſt eloquentiæ, quàm vbi ante aras quodammodo ſuas, Iouios. Herculeòſq; audiant prędicari Iupiter pater, & Minerua ſocia, & Iuno placata? Satis verborum feciſſe arbitror, vir perfectiſsime, de eo, quod mihi ad dicendum priùs conſtitueram, quàm ſit ex vſu, atq; officio inſtaurari opus illud ſtudijs, quibus optimi principes maximè fauent, dedicatum, in ipſa ciuitatis fronte poſitum, *celeberrimis templis* vtrinq; coniunctum: nunc in ſecundum eundémq; locum diſtuli, quemadmodum id ſine ſumptu publico, & cum laude ſacræ largitionis fieri poſſit, oſtendam. Salarium me liberaliſſimi principes ex huius reipubl. viribus in ſexcentis millibus nummûm accipere iuſſerunt: non quoniam non amplius tribuere commodis meis vellent, in quem multo maiora, & priùs quòd poſtea præmia contulerunt, ſed vt trecena illa ſeſtertia, quæ ſacræ memorię magiſter acceperam, in honore priuati huius magiſterij addita pari ſorte geminarent. Hoc ego ſalarium, quantum ad honorem pertinet, adoratum accipio, & in accepti ratione perſcribo: ſed expenſum referre patriæ cupio, & ad reſtitutionem huius operis quoad vſus poposcerit deſtinare. Cuius voluntatis meæ ratio etſi afferenda non eſt, tamen ſub hac tua humanitate, & circumſtantium expectatione, qua me audiri ſentio, aliquatenus proſequenda eſt. Nam primum omnium

in

in hoc ego maximos eſſe fructus præmiorum puto, vt digni quibus tribuantur habeamur, ſi quidem ipſe vſus pecuniæ bonis maliſve artibus partæ promiſcuus & vilis eſt, honeſtis verò rationibus poſſe acquirere, ſummum, etiamſi quæſtum remiſeris, lucrum eſt. Neque enim Syrus mercator, aut Deliacus, aut Indicus ad vberrima iſta compendia laudis aſpirat, ſed raræ atque inter pauciſſimos opes ſunt contentæ meritis conſcientiæ. Quippe hoc ipſo præmij gloria continetur, ne id cupiditate quærendi affectaſſe videamur, quod hoc vno aſſequi poſſumus, ſi pro accepto ducamus oblatum, vt induſtriæ aſſumendi copiā præuenire potuiſſe, continentiæ, præterijſſe. An ſi fortiſſimi viri in ſacris certaminibus ſummo labore, atque etiam vitæ periculo ſolā vocē præconijs, & coronæ teſtimonium petunt, ego verba illa diuina cœleſteſque literas, quibus mihi tanti principes inſtituendam iuuentutem commēdare dignati ſunt, non vltrà omnium vocum potentiam venerabundus accipiam? non vltrà omnes laureas colā? Leges ergo V. P. tametſi hanc quoq; mihi veniā tribuas oportet. Neque enim ipſius epiſtolæ ſacræ commemorationem ſolam ſine obſequio recitationis inducere fas eſt, vt perlecta magis eluceat quantum me ſtudium par ſit impendere non ipſis modò literis, ſed etiam & templis, ac ſedibus literarum. Merentur & Galli noſtri, vt eorum libe-

ris quorum vita in Auguſto Cliuienſium oppido ingenuis artibus eruditur, & ipſi adoleſcentes, qui hilari conſenſu meum Conſtantij Cæſaris ex Italia reuertentis ſuſcepere comitatum, vt eorum indoli conſulere cupiamus. Proinde quod aliud prçmium his, quam illud conferre debemus, quod nec dare poteſt nec eripere fortuna? Vnde auditorio huic, quod videtur interitu prçceptoris orbatum, te vel potiſſimum prçficere debuimus, cuius eloquentiam & grauitatem morum, [1] & actus noſtri habemus adminiſtratione compertam. Saluo igitur priuilegio dignitatis tuç, hortamur vt profeſſionem oratoriam receptes, atque in ſupradicta ciuitate, quam non ignoras, nos ad priſtinam gloriam reformare, ad vitç melioris ſtudium adoleſcentium excolas mentes. Nec putes hoc munere ante partis aliquod tuis honoribus derogari quum honeſta profeſſio ornet potius omnem, quàm deſtruat dignitatem. Denique etiam ſalarium te in ſexcentis millibus nummum ex reipubl. viribus conſequi volumus, vt intelligas meritis tuis etiam noſtram conſtituere clementiam. Vale Eumeni [2] clariſſime nobis. Ita non videtur tibi, vir perfectiſſime, hac tantorum principum exhortatione non ſolùm meus & otio iacens ad priſtinas artes animus attoli, verùm & veterum ipſi quodammodo

ſcho.

---

1 *al.* ex actus noſtri. 2 *al.* chariſſime.

ſcholarum parietes, & tecta conſurgere? Quod enim tantum carmen Amphioni? quæ tanta plectro fidibuſq; dulcedo? quam ſequuta quondam ſaxa perhibentur, vt ducentibus ſubuecta modulis, & ad interualla carminum reſiſtentia, ſponte murum velut arte conſtruerent: quanta in his imperatorum & Cæſarum literis ineſt ad omnes animorum impetus effectúſque rerum ciendos vis, atque permotio? qui quod iubere poſsint, ſuadere dignantur. Et quum vel tacitas eorum, ac vultu tenus ſignificatas voluntates ſummi patris ſequatur autoritas; cuius nutum, promiſsionèque firmantis, totius mundi tremor ſentit, ipſi tamen vltrò imperandi poteſtatem cohortandi humanitate concillant. Quinetiam laudibus incitant grauitatem morum, dicendi facultatem ſibi probatam & cognitam prædicantes, palatini honoris priuilegium oratoriæ profeſsioni ſaluū, & incolume ſeruantes. Quibus ego diuinę benignitatis illecebris, etiā ſi omni ſenſu antè caruiſſem, ad quamuis profectò intelligentiam 1 onerer, adducerer, ſi quidem tantos principes, vnum hominum tanta laude decorare, non eſt oratorem admonere, ſed facere. Quid igitur mihi cum numerata pecunia? immò quid cum vllis opibus, aut Midæ regis, aut Crœſi? aut ipſius qui auro dicitur fluxiſſe Pactoli, quum diuina hæc teſtimonia omni-

1 *Opinor leg.* monere, *aut* moner.

omnibus diuitijs atque ipſis eorum præmijs anteponam? niſi fortè Pythiados illius excellentem Socratis ſapientiam vaticinatæ, aut magnificentius carmen videtur, aut verius, quam quod Ioui Herculique pronuntiant, quorum ne notus quidem poſſunt, non modo dicta, reuocari. Quamobrem (dixi) vir perfectiſſime ſexcenta illa, quantum ad honorem ſpectat, accipi oportere cenſeo, atque vſum delego patriæ, & ipſi potiſſimum operi in quo ſtudia noſtra celebranda ſunt. Videor enim mihi id, quod ſacris litteris continetur, ita ſaluo honoris mei priuilegio doceam, hoc manifeſtius, atque illuſtrius retenturus, vt me dignum talibus æternorum principum iudicijs probem amore reip. Equidem ipſos patriæ deos teſtor, tanto me ciuitatis iſtius amore flagrare, vt quocunque oculos circumtuli, ad reſtitutionem operum ſingulorum, ita gaudio ferar, vt ſpiritum identidem meum pro illorum ſalute deuoueam, quorum iuſſu, operibuſque reparantur. Sed tamen hoc quod mihi ornandæ profeſſionis meæ cauſa tributum eſt, huic me præcipuè ſentio debere monimenta Etenim ſi bello parta Marti dicantur, ſi mari quæſita Neptuno, ſi meſſes Cereri, ſi Mercurio lucra libantur: ſi item rerum omnium ad cultum referuntur autorum, vbi fas eſt docendi præmia conſecrare, niſi in ſede dicendi? præſertim quum mihi vltra communem cum cæteris ſtudiorum re-

li-

ligionem, etiam proprius quidam ſit erga Meniana illa ex maiorum meorum recordatione delectus. Quanuis enim ante ingreſſum pueritiæ meæ prætermiſſa fuerit eorum exercendi ſtudij frequentatio: tamen illic auum quondam meum docuiſſe audio, hominem Athenis ortum, Romæ diù celebrem, mox in iſta vrbe perſpectum probato hominum amore, doctrinæ, atque huius ipſius operis veneratione detentum: cuius ego locum, in quo (referunt) maior octogenario docuit, ſi ab iſto venerabili ſene, te Glauce appello præſentem, quem videmus non ciuitate Atticum, ſed eloquio, recoli ornarique perfecero, ipſum mihi videbor ad vitam tali profeſsionis, ſuę ſucceſsione reuocaſſe. Quod quidem meum ego erga honorem domus, ac familiæ meæ ſtudium non confiterer, vir, perfectiſsime, niſi ipſis imperatoribus Cæſaribuſq; noſtris gratum eſſe confiderem, vt publicam eorum in reſtituendo orbe pietatem pro ſuo quiſque captu in renouandis ſuorum veſtigijs æmuletur. Quis enim nunc ſit animo tam humili, tam obiecto, tam ab omni appetitione laudis alieno, vt non & quantulamcunq; memoriam ſuorum excitare, & ſibi aliquid ſecundæ opinionis cupiat acquirere? quum videat omnia quę [1] otiorum labe conciderant, hac felicitate ſeculi reſurgen-

---

[1] *Forſam*, bellorum labe, *vel* ſuperiorum.

gentia, tot vrbes diu ſyluis obſitas, atque habitatas feris, inſtaurari mœnibus, incolis frequantari: quod in Ægeo mari ſemel contigit, vt quæ opertis fluctibus vagabatur, repentè inſula Delos exiſteret, eius nunc ſimile tot orientibus vndique ciuitatibus, tot inſulis ad humanos cultus quaſi renaſcentibus euenire, niſi fortè non grauior Britanniam ruina depreſſerat, quã ſi perfuſo [1] tegerent Oceano, quæ profundiſſimo Pænorum gurgite liberata ad conſpectum Romanæ lucis emerſit. Aut hæc ipſa quæ modò deſinit eſſe barbaria, non magis veritate Francorum velut hauſta deſiderat, quàm ſi eam circumfuſa flumina, & mare alluens operuiſſet: Nam quid ego alarum, & cohortium caſtra percenſeam toto Rheni, & Iſtri, & Euphratis limite reſtituta? qua veris autumniue clementia tot manu poſitæ arbores conualeſcunt? quo calore ſolis tot depreſſæ imbribus ſegetes reſurgunt? quot vbique muri vix repertis veterum fundamentorũ veſtigijs excitantur? adeo (vt res eſt) aurea illa ſecula, quæ non diù quondam Saturno rege viguerunt, nunc æternis auſpicijs Iouis, & Herculis renaſcuntur. Sed enim, vir perfectiſſime, inter omnia quæ virtute principum ac felicitate recreãtur, ſint licet fortaſſe alia magnitudine, atque vtilitate potiora, nihil eſt tamen admirabilius hac liberalitate, quam fouendis, ho.

[1] *al.* tegeretur,

honorandiſue literarum ſtudijs impartiunt. Quippe(vt initio dixi) nulli vnquam ante hac principes pari cura belli munia, & huiuſmodi pacis ornamenta coluerunt. Diuerſiſſimus enim ad vtramque ſectam deflexus eſt, diſpar natura mentium, & diſcrepans in electione iudicium ipſorum, denique vtriſque artibus prȩſidentium numinum diſſoni monitus, habituſque diſſimiles. Quo magis horum noua & incredibilis eſt virtus & humanitas, quȩ inter tanta opera bellorum ad hȩc quoque literarum exercitia reſpiciunt, atque illum temporum ſtatum, quo(vt legimus) Romanæ res plurimum terra, & mari valuit, ita demum integrari putant, ſi non potentia, ſed etiam eloquentia Roma reuireſcat. Detur rego, vir perfectiſſime, illa mihi ab optimis virtutum omnim dominis tributa largitio, huic operi doctrinæ, atque eloquentiæ dedicata, vt quemadmodum cætera vitæ noſtræ commoda apud auxiliatores eorum deos colimus, ita ſingulatorem eorundem erga literas dignationem in antiqua literarum ſede celebremus. Videat præterea in illis porticibus iuuentus, quotidie ſpectet omnes terras, & cuncta maria, & quicquid inuictiſſimi principes vrbium, gentium, nationum, aut virtute deuincunt, aut terrore. Si quidem illic (vt ipſe vidiſti) credo inſtruendæ pueritiæ cauſa, quò manifeſtius oculis diſcerentur quæ difficilius precipiuntur auditu, omnium cum nominibus ſuis locorum ſitus, ſpatia, interualla de-

deſcripta ſunt, quicquid vbique flumi-num oritur & conditur, quacunq; ſe litto-rum ſinus flectunt, quoue ambitu cingit orbem, vel irrumpit Oceanus, ibi fortiſsimorum imperatorum pulcherrimæ res geſtæ per diuerſa regionum argumenta recolantur, dum calentibus ſemper quæ venientibus victoriam nuntijs reuiſuntur Perſidos flumina, & Libyæ arua ſitientia, & connexa Rheni cornua, & Nili ora multifida, dumque ſibi ad hæc ſingula intuentium animus affingit, aut ſub tua Diocletiane Auguſte clementia Ægyptum furore poſito quieſcentem, aut te Maximiane inuicte, perculſa Maurorum agmina fulminantem, aut ſub dextera tua domine Conſtanti, Batauiam Britanniamque ſqualidum caput ſyluis & fluctibus [1] exercentem, aut te Maximiane Cæſar, Perſicos arcus pharetràſq; calcantem. Nunc enim, nunc demum iuuat orbem ſpectare depictum, quum in illo nihil videmus alienum. Habes, vir perfectiſsime, ſtudij, ac voti mei profeſsionem, abs te peto vt eam litteris tuis apud ſacras aures proſequi non graueris, ſi quidem maximus, ac penè ſolus fructus eſt recta cupientium, vt voluntas eorum ad diuinam tantorum principum ſcientiam perferatur.

DIXI.

PANE-

1. *Malim*, exerentem.

PANEGYRICVS MAXIMIANO

Aug. dictus, à Mamertino, vt putatur in quo Diocletiani quoque laudes continentur, qui cum Maximiano imperauit.

CVM omnibus feſtis, diebus ſacratiſſime imp. debet honor veſter diuinis rebus æquari, tum præcipuè celeberrimo iſto & imperantibus vobis lætiſsimo die veneratio numinis tui cum ſolenni ſacrę vrbis religione iungenda eſt. Verũ eſt enim profectò, quod de origine illius ciuitatis accepimus, primã in ea ſedẽ numinis veſtri ſanctum illud venerandũque palatium regem aduenam condidiſſe. Neque enim fabula eſt de licentia poetarum, nec opinio de fama veterum ſeculorum, ſed manifeſta res probata (ſicut hodie quoque teſtatur Herculis ara maxima, & Herculei ſacri cuſtos familia Pinaria) principem illum tui generis, ac nominis Palantea mœnia addidiſſe victorem & parua licet tunc regia, ſumma tamen religione ſuſceptum futuræ maieſtatis dediſſe primordia, vt eſſe poſſet domus Cæſarũ, quæ Herculis fuiſſet hoſpitium. Iure igitur hoc die, quo immortalis ortus dominæ gentium ciuitatis veſtra pietate celebratur, tibi potiſsimum imp. inuicte,

inuicte, laudes canimus, & gratias agimus, quem ſimilitudo ipſa ſtirpis tuæ, ac vis tacita naturæ ad honorandum natalem Romæ diem tam liberalem facit, vt vrbem illam ſic colas conditam, quaſi ipſe condideris. Reuera enim, ſacratiſſime imp. meritò quiuis te, tuumque fratrem Romani imperij dixerit conditores, eſtis enim, quod eſt proximum, reſtitutores: & ſic licet hic illi vrbi natalis dies, quòd pertineat ad originem populi Rom. veſtri imperij primi dies ſunt principes ad ſalutem. Quare ſi tunc Romæ omnes magiſtratus, & pontifices, & ſacerdotes iuxta parentes vrbis & ſtatores deos, Herculis templa venerantur, quia partam aliquando ex victoria prædam à flumine Ibero, & conſcio occidui ſolis Oceano ad pabula Tyrrhena compulerit, & in Palatino iugo venturo ter reliquerit veſtigia, quanto tandem ſtudio nos hîc conuenit, qui te præſentem intuemur deum, toto quidem orbe victorem, ſed nunc quidem maximè in eadem occidentis plaga non paſtorem trino capite deformem, ſed prodigum multo tertius opprimentem, quicquid ſpiritus & vocis habeamus, omne id in laudibus tuis non occupare modò, ſed (ſi res poſcat) abſumere? Vnde igitur ordiar? commemorabo nimirum patriæ tuæ in rempublicam merita. Quis enim dubitat quin multis iam ſeculis, ex quo vires illius ad Romanum nomen acceſſerint, Italia quidem ſit gentium domina glorię ve-

vetuſtate, ſed Pannoia virtute? An diuinam generis tui originem recenſebo, quam tu non modò factis immortalibus, ſed etiam nominis ſucceſſione teſtari An quemadmodum educatus inſtitutúſque ſis predicabo in illo limite, in illa fortiſſimarum ſede legionum, inter diſcurſus ſtrenuæ iuuentutis, & armorum ſonitus tui vagitibus obſtrepentes? Finguntur hęc de Ioue, ſed de te vera ſunt imp. An tuas res geſtas enumerare conabor? quę te prima ſigna imperatorijs auſpicijs inaugurarint, quæ caſtra dominum habitura ſuſceperint, quæ bella deduxerint, quæ victoriæ auxerint? Ibo ſcilicet veſtigijs virtutis tuæ colligendis per totum Iſtri limitem, perque omnem quà tendit Euphratem, & ripas peragrabo Rheni, & littus Oceani. Sed qui velit omnia iſta cōplecti, ſecula ſibi optare debet, & innumerabiles annos, & quantam tu mereris ætatem. Faciam igitur compendium orationi meæ, ſed damno voluntatis: quod huic tempori maximè congruit, omittam cætara & potiſſimum illud arripiam, quod multis fortaſſe mirum videbitur, & tamen re ipſa veriſsimum eſt, te, quum ad reſtituendam remp. à cognato tibi Diocletiani numine fueris inuocatus, plus tribuiſſe beneficij quam acceperis. Neque enim ſpecie tenus, ac nomine fortuna imperij cōſideranda eſt: trabeæ veſtræ triumphales, & faſces conſulares, & ſellæ curules, & hæc obſequiorum ſtipatio & fulgur,

gur, & illa lux diuinum verticem claro orbe complectens, veſtrorũ ſunt ornaméta meritorũ, pulcherrima quidem & auguſtiſsima, ſed lógè illa maiora ſunt, quæ tu impartito tibi imperio meræ gratiæ retuliſti, admittere in animum tantæ reipubl. curam, & totius orbis fata ſuſcipere, & oblitum quodammodo ſui gentibus viuere, & in tam arduo humanarum rerum ſtare faſtigio, ex quo veluti terras omnes & maria deſpicias, vicisſimque oculis, ac méte colluſtres, vbi ſit certa ſerenitas vbi dubia tempeſtas, qui iuſtitiam veſtram iudices æmulentur, qui virtutis veſtræ gloriam duces ſeruentes accipere innumerabiles vndique nuntios, totidem mandata dimittere, de tot vrbibus & nationibus, & prouincijs cogitare, noctes omnes, dièſque perpeti, ſolicite pro omnium ſalute tranſigere: hæc omnia quũ à fratre optimo oblata ſuſceperis, tu feciſti fortiter, ille ſapienter. Neque enim quum reipubl. nauem ſecundus à puppi flatus impleret, ſalutarem manum gubernaculis addidiſtis, ſed quũ ad reſtituendam eã poſt priorum temporum labem diuinum modò, ac ne id.[1] quid eſt vnicum ſufficeret auxilium, præcipitanti Romano nomini iuxta principem ſubijſti, eadem ſcilicet auxilij opportunitate, qua tuis Hercules Iouẽ veſtrũ quondã Terrigenarũ bello laborantẽ, magna victoriæ parte

[1] *Legendum* quidem.

te iuuit, probauitque non magis à dijs accepiſſe cœlum, quàm eiſdem reddidiſſe. Annon illud malum ſimile monſtrorum biformium & hiſce terris fuit, quod tua Cæſar, neſcio vtrum magis fortitudine repreſſum ſit, an clementia mitigatum, quum militares habitus ignari agricolæ appetiuerunt, quum arator equitem, quum paſtor equitem, quum hoſtem barbarum ſuorum cultorum ruſticus vaſtator imitatus eſt? Quod ego curſim prætereo: video enim te, qua pietate es, obliuionem illius victoriæ malle, quàm gloriam. Quod verò ſtatim vix dum miſero illo furore ſopito, tum omnes barbare nationes excidum vniuerſæ Galliæ minarentur, neque ſolum Burgundiones, & Alamani, ſed etiam Chaibones, Erulique viribus primi barbarorum, locis vltimi, præcipiti impetu in has prouincias irruiſſent, quis deus tam inſperatam ſalutem nobis atuliſſet, niſi tu affuiſſes? Tu enim diuinæ prouidentiæ imp. conſilio priuſquā vi bellum gerendum ratus, ceteros quidem perduelles, quibus ipſa peſtifera multitudo, ire paſſus es in profundam famē, & ex fame in peſtilentiā mox triumphi ornamenta capienda militum manibus vſurus. Chaibonas tamen Erulóſque non dignatus pariter prodere, atque vt interim diuina virtus tua exercitatione ſolita nō careret, aperto Marte, atq; vno impetu proculiſti nō vniuerſo ad id prælium vſus exercitu, ſed paucis cohortibus.

tibus. Quid enim opus erat multitudine, quum ipſe pugnares? ipſe omnibus locis, totaque acie dimicares, ipſi hoſti vndique & qua reſiſteret, & qua cederet, & qua fugeret occurrens? erroremque aduerſariis pariter, ac tuis faceres, quum neque te barbari vnum putarent, neque milites non dico ſtipatione, atque comitatu, ſed ſaltem oculis ſequi poſſent? tanto quippe prælio ferebare, non aliter quam magnus amnis ſolet hybernis imbribus auctus, & niuibus paſſim fluere, qua campus eſt. Ita cuncti Chaibones Erulique cuncti tanta internecione cæſi interfectique ſunt, vt extinctos eos relictis domi coniugibus, ac matribus non profugus aliquis è prælio, ſed victoriæ tuæ gloria nuntiaret. Tranſeo innumerabiles tuas tota Gallia pugnas, atque victorias: quæ enim tot, tantiſque rebus ſufficiat oratio? Illum tamen primum conſulatus tui auſpicalem diem tacitus præterire nullo modo poſſum, quo tu ſolus omnium conſequutus es, vt quod tempus antea incipiendis tantummodo rebus aptum videbatur, tunc primum potuerit ſufficere peragendis, vnoque ſol curriculo ſuo, eoque breuiſſimo, & officia te conſulis inchoantem videret, & imperatoris implentem, Vidimus te Cæſar eodem die pro reipubl. & vota ſuſcipere, & conjuncta debere: quod enim optaueras in futurum, feciſti continuò tranſactum, vt mihi ipſa deorum auxilia quæ precatus eras, præueniſſe videaris, & quicquid illi

pro

pro miſerant antè feciſſe. Vidimus te Cæſar, eodem & in die clariſſimo pacis habitu, & in pulcherrimo virtutis ornatu. Bona venia deum dixerim, ne Iupiter quidem ipſe tanta celeritate faciem cœli ſui variat, quàm facile tu Iupiter togam prætextam ſumpto thorace mutaſti, haſtam poſito Scipione rapuiſti, à tribunali temet in campum, à curuli in equum tranſtuliſti, & rurſus ex acie cum triumpho rediſti, totamque hanc vrbem repentina tua in hoſtes eruptione ſolicitam, lætitia & exultatione, & aras flagrantibus, & ſacrificijs, & odoribus accenſis numini tuo impleſti. Ita vtroque illius die ſupremo tempore bis diuina res pari religione celebrata eſt: Ioui, dum pro futuris vouetur: tibi, dum pro victoria ſoluitur. Tale igitur auſpicium illius anni quid ſequebatur niſi nouum aliquod, & ingens miraculum? quod autem maius euenire potuit illa tua in Germaniam tranſgreſſione? qua tu primus omnium imp. probaſti, Rom. imperij nullum eſſe terminum, niſi qui tuorum eſſet ¹ arborum. Atqui Rhenum antea videbatur ipſa ſic natura duxiſſe, vt eo limite Rom. prouinciæ ab immanitate barbariæ vindicarentur. Et quis vnquam ante vos principes non gratulatus eſt, Gallias illorum amne muniri? quando non eum ſine metu noſtro Rheni alueum minuit diù ſerena tempeſtas? quando non cum ſecuritate

tate

¹ Quinet leg. arbitrorum

tate noſtra illius diluuia creuerunt? Credo itidem, optimam illam, fertilemque Syriam velut amplexu ſuo tegebat Euphrates antequam Diocletiano ſponte ſe dederent regna Perſarum: verum hoc Iouis ſui, more, nutu illo patrio, quo omnia contremiſcunt, & maieſtate noſtri hominis conſequutus eſt: tu autem imp. inuicte, feras, illas, indomitaſque gentes vaſtatione, prælijs, cædibus, ferro, igniuque domuiſti. Herculei generis honeris hoc fatum eſt, virtuti debere quod vindicat. Exinde igitur ſoluto animo, ac libero ſumus, licet Rhenus areſcat, tenuique lapſu vix leues calculos perſpicuo vado pellat: nullus inde metus eſt: quicquid vltrà Rhenum proſpicio, Romanum eſt. Sic illa quondam Romanæ potentiæ diù æmula, & inimica Carthago à P. Scipione deuicta eſt, quum is, traiecto in Africam exercitu, Hannibalem ab Italiæ vaſtatione reuocauit. Audieras hoc imp. an ipſa per te diuina tua mente proſpexeras, ita demum hoſtes funditus poſſe ſubuerti, ſi in proprijs ſedibus vincerentur, nec prædam modò, quàm cepiſſent ammiterent, ſed ipſi coniuges & liberos, & parentes ſuos, & chariſſima omnia capta mœrerēt? Hoc tu ſiuè cognitum ſequutus es, ſeu te autore feciſti, vtrunq; pulcherrimum eſt: neque enim minorem laudem magnarum rerum æmuli, quàm ipſi merentur autores: quinimmo quanuis optimum intentatæ rei conſilium fortunæ committitur, iteratum

idem,

idem, atque repetitum ad certam rei gloriam pertinet iudicij. Ideoque hoc nunc ſacri ambo imp. ipſo eſtis Scipione potiores, quòd & tu Africanum, & te Diocletianus imitatus eſt. Ingreſſus es nuper illam quæ Rhetis eſt obiecta Germaniam, ſimilique virtute Romanum limitem victoria protulit, adeo numini illius ſimpliciter amantèrque quicquid pro his cæteris feceras retuliſti, quum ex diuerſa orbis parte coeuntes inuictas dexteras contuliſti: adeo fidum fraternùmque fuit illud eloquium, in quo nobis mutua præbuiſtis omnium exempla virtutum, atque inuicem vos, quod fieri iam poſſe non videbatur auxiſtis: ille, tibi oſtendendo dona Perſica: tu, illi ſpolia Germanica. Sed neque illum virtutes tuæ bellicæ à liberalitate, neque illius opes à bellica virtute te reuocauerunt: ambo nunc eſtis largiſſimi, ambo fortiſſimi, ab hac ipſa veſtri ſimilitudine magis magiſque concordes, & quod omni conſanguinitate certius eſt, virtutibus fratres. Sic fit vt vobis tantum imperium ſine vlla æmulatione commune ſit, neque vllum vitæ vos diſcrimen eſſe patiamini, ſed planè vt gemini illi reges Lacedæmones Heraclidæ rempubl. pari ſorte teneatis: quanquam hoc vos meliores & iuſtiores, quod illos mater aſtu coegit, quum nemini fateretur quem prius ediſiſſet in lucem pari ætatis autoritate regnare: vos hoc ſponte faciatis, quos in ſummis rebus æquauit non vultuum

Q ſi-

ſimilitudo ſed morum. Attamen illos, ſi diſcrimen ſui ſcire potuiſſent, minus mirum fuiſſet, exiguam ſibi communicaſſe regionem, quàm ſæpe vno die impiger viator emenſus eſt: vos vero qui imperium non terræ, ſed cœli regionibus terminatis, tantam vim, tantam poteſtatem mutuo vobis inpartire, diuinæ profecto, immortaliſque fiduciæ eſt, quam cupiditas nulla perturbet. Et tamen vides imp. non inuenire me ex omni antiquitate, quod comparem vobis, niſi Herculeæ gentis exemplum. Nam ille quidem Magnus Alexander iam mihi humilis videtur, Indo regi ſua regna reddendo, quum tam multi reges, imperatores veſtri clientes ſint, quum per te regnum receperit Genobon. Eſatech vero munus acceperit. Quid ille aliud expetiuit ad conſpectum cum omni ſua gente veniendo, niſi vt tunc demum integra autoritate regnaret, quum te Maximiane placaſſet? Oſtendit ille te identidem (vt audio) popularibus ſuis, & intueri diu iuſſit, & obſequia diſcere, quum tibi ipſe ſeruiret. Hoc eodem modo rex ille Perſarum, nunquam ſe antè dignatus hominem confiteri, fratri tuo ſupplicat, totùmq; ſe vt ingredi ille dignetur, regnum ſuum pandit, offert interim varia miracula eximiæ pulchritudinis feras mittit, amicitiæ nomen impetrare contentus promeretur obſequio. Veſtra hoc concordia facit, inuictiſſimi principes, vt vobis in tanta æqualitate ſucceſſuum etiam fortuna reſpondeat, rempubl. enim vna mente regi-

gitis: neque vobis tanta locorum diuerſitas ob eſt quominus etiam velut inuictis dextris gubernetis. Ita quanuis maieſtatem regiam geminato numine augeatis, vtilitatẽ imperij ſingularis conſentiendo retinetis. Quare ſi non fruſtra Græci poetæ hominibus iuſtitiam colentibus repromittũt bonos gregum fœtus & duplices arborum fructus, quæ omnia gentibus vniuerſis gemina debentur, quarum vos domini, tam ſanctè iuſtitiam & concordiam colitis: tu quidem certè imp. tantum eſſe in concordia bonum ſtatuis, vt etiam eos, qui circa te potiſſimo funguntur officio, neceſſitudine tibi, & affinitate deuinxeris, id pulcherrimum arbitratus, adhærere lateri tuo non timoris obſequia, ſed vota pietatis. Quorum ductu proximè, quum felliciſſimis veſtris auſpicijs vterẽtur, lubrica illa fallaxq; gens barbarorũ vt merebatur affecta eſt. Veſtra hęc imp. veſtra laus eſt; à vobis proficiſcitur, & quod per alios adminiſtratur. Vt enim omnia commoda cœlo terraq; parta, licet diuerſorum numinum ope, nobis prouenire videantur, à ſummis tamen autoribus manant, Ioue rectore cœli, & Hercule pacatore terrarum: ſic omnibus pulcherrimis rebus etiam quæ aliorum ductu geruntur, Diocletianus facit, tu tribuis effectum. Veſtræ, inquam fortunæ, veſtræ felicitatis eſt imp. quod iam milites veſtri ad Oceanum peruenere victoria, iam cæſorum in illo littore hoſtium ſanguinem reciproci fluctus ſorbuerunt. Quid nunc

animi habet ille pirata, quum iterum illud, quo ſolo mortem ſuam hucuſque remoratus eſt, penè veſtros exercitus videat ingreſſos, oblitóſque nauium refugum mare ſequutos eſſe qua cederet? quam nunc inſulam remotiorem? quem alium ſibi opter Oceanum? quo denique pacto effugere pœnas reip. poteſt? n.ſi ſi hauſtu terræ deuoretur, aut turbine aliquo in deuia ſaxa rapiatur. Ædificatę ſunt, ornatęq; pulcherrimæ claſſes cunctis ſimul amnibus Oceanum petituræ, neque ſolùm ad perficiendas eas certatim homines laborarunt, ſed etiā ad excipiēdas flumina repentè creuerunt. Toto ferè anno imp. quo tibi opus erat ſerenitate, vt naualia texerentur, vt trabes cæderentur, vt artificum animi vigerent, vt manus ne torpeſcerēt, nullus ferè dies imbre fœdatus eſt, hyems ipſa temperiem veris imitata eſt. Iam non ſeptentrionis nos putauimus, ſed quaſi translatis ſyderibus, aut terris meridiani cœli clementiam ſenſimus Fluuius hic noſter diù pluuiarum pabulo carens, impatiens erat nauium: ſolam nauibus tuis materiam deuehebat: ecce autem ſubito quū iam deduci liburnas oporteret, tibi vberes fontes terra ſubmiſit, tibi largos imbres Iupiter fudit, tibi totis fluminum alueis Oceanus redundauit. Ita in aquas ſponte ſubeuntes impetum nauigia fecerunt, leui modo commota nixu ducentium quorum ad feliciſſimum illud exordium magis opus erat nautico carmine, quam labore

fa-

facilè itaque quiuis intelligit imp. quàm proſperi te ſucceſſus in re maritima ſequuturi ſint, quum iam ſic tempeſtatum opportúnitas obſequatur Felix igitur talibus Roma principibus (fas eſt enim vt hoc dicendi munus pium vnde cœpimus terminemus) felix inquam, & nunc multò fel'cior, quàm ſub Remo, & Romulo tuis. Illi enim fratres quanuis geminique eſſent certauerunt tamen vter ſuum tibi nomen imponeret, diuerſoſque montes, & auſpicia ceperunt: ij verò, conſeruatores tui. Sit licet nunc tuum tanto maius imperium, [1] quanto latius es vetere pomerio, quicquid homines colunt, nullo circa te liuore contendunt Hi quum primùm redeant ad te triumphantes, vno cupiunt inueni curru, ſimul adire Capitolium, ſimul habitare palatium. Vtere quæſo tuorum principum vtroq; cognomine, quum non cogaris eligere, licet nunc ſimul, & Herculea dicaris & Iouia. O quanto nunc imperatoris illa ciuitas eſſet auguſtior! quanto magis hunc natalem ſuum diem coleret, ſi vos ſtipato veſtro ſenatu in illa Capitolini Iouis arce conſpiceret? quæ nunc ſine dubio præſentiam veſtri ſibi fingit, ædes veſtrorum numinum frequentando identidem (ſicut à maioribus inſtitutum eſt) inuocando ſtatorem Iouem, Herculèmque victorem. Hoc enim quondam illi deo cognomen adſcripſiſtis, qui quum piratas oneraria naue viciſſet, ab ipſo audiuit Hercule per

Q 3 quie-

1 *Forſan ſic leg.* quanto latius eſt vet.

quietem illius ope victoriã contigiſſe adeo ſac. imp. multis iam ſeculis inter officia eſt numinis tui ſuperare piratas. ſed profectò maturè ille illuceſcet dies, quũ vos videat Roma victores, & alacrem ſub dextera filium, quem ad honeſtiſſimas artes omnibus ingenij bonis natum, felix aliquis præceptor expectat, cui nullo labore conſtabit diuinam immortalemq; progeniem ad ſtudium laudis hortari: non neceſſe erit Camillos, & Maximos, & Curios, & Catones proponere ad imitandum, quin potius veſtra illi facta demonſtret, vos identidem & ſemper oſtendat præſentes, & optimos imperatoriæ inſtitutionis autores. Interim tamen te gentium domina, quoniam hunc optimum principem in Gallis ſuis retinet ratio reip. quæſumus ſi fieri poteſt ne huic inuideas ciuitati; cui nunc ille ſimilitudinẽ maieſtatis tuæ confert natalem tuum diem celebrando in ea conſuetudine magnificentiæ tibi debitæ, teq; ipſum imp. oramus vt etiam quum vos totius orbis ſecuritate compoſita illa imperij mater acceperit, amplexus eius arctiſſimos interdum pij manibus reſoluatis, tuq; potiſſimum. Credo enim, hoc idem Diocletianum oriens rogat; has prouincias tuas frequenter illuſtres, & profundiſſima licet pace florentes aduentu numinis tui reddas feliciores. Vides imperator quanta vis ſit tuorum in nos cœleſtium beneficiorum, adhuc præſentia tua fruimur, & reditum deſideramus.

DIXI.

EIVSDEM

NAMERTINI GENETHLIACVS

Maximiani Auguſti, in eius nalis di. ctus: in quo rurſus multa ſunt in Diocletiani laudem, cuius in imperio conſors erat Maximianus.

OMNES quidem homines, ſacer imp. qui maieſtati veſtræ laudes canunt, & gratias agunt debitum vobis conantur exolueret, quis enim eſt, qui poſſet imple. reiſentio tamen à me, hoc præcipue tempore, hoc piæ vocis officium iure quodam ſacroſancti fœnoris poſtulari, vt expectationem ſermonis eius, quem tuis quinquennalibus præparaueram, hac gemini natalis prædicatione compenſem, & dicendi munus, quod tunc voti promiſſione ſuſceperam, nunc religione debiti repræſentem. Noueram autem ſac. imp. longè infra ſpem honoris eius quem in me contuliſtis: (vnde enim vel tantam fiduciam mei gererem, vel tam improbè concupiſcerem, vt optare mihi quantum iudicio veſtro ſum conſequutus auderem?) noueram, inquam, potiſſimum vt me dignatione, qua pridem audieras, rurſus audires. Si quidem apud tanti præſẽtiam numinis hoc ipſum mihi maximum dicendi præmium videbatur, vt dicerem. Gaudeo igitur, ſi fas eſt confiteri, dilatam

eſſe illam cupiditatem meam. Neque enim orationis eius, quàm compoſueram faciam iacturam, ſed eam reſeruo, vt quinquennio rurſus exacto, decennalibus tuis dicam: quoniam quidem luſtris omnibus prædicandis communis oratio eſt. Et profectò, ſi non ſenſus meos dicatorum vobis dierum proxima quæque veneratiò ſui maieſtate perſtringit, hic mihi dies videtur illuſtrior, magiſque celebrandus, qui te primus protulit in lucem. *Etenim*, illi ipſi dies, quibus imperij auſpicia ſumpſiſtis, ob hæc ſancti ſunt & religioſi, quòd tales declarauerunt imperatores: & certè virtutes quibus ipſum ornatis imperium, & ingenium, veſtri procreauere natales, quos quidem, ſac. imp. quoties annis voluentibus reuertuntur, veſtri pariter, ac veſtrorum numinum reuerentia colimus, ſiquidem vos dij eſſe genitos, & numinibus quidem veſtris ſed multo magis virtutibus approbatis, quarum infatigabiles motus, & impetus ipſa vis diuinitatis exercet, quæ vos tantis diſcurſibus toto quem regitis orbe deducit, vt nos ſemper auxilij veſtri charitate nuper ad libertatem piæ conſtitutionis [1] impleuerit: quum itinera veſtra ipſis hybernis diebus per vicina illa cœlo Alpium iuga, quibus Italiam natura vallauit, perque illa ſaxa, & duriorem ſaxis niuium denſitatem deſiderio veſtri, & amore ſequeremur, [2] & virtus

1 impalerit. 2 *Forſ.* etſi.

tis veſtra non ſentiret, pati nos putaremus iniuriam. Reddimus tamen rationem ſolicitudinis veſtræ, & inſpecta penitus veritate cognouimus quæ cauſa faciat, vt nunquam otio acquieſcere velitis. Profectò enim non patitur hoc cœleſtis ille veſtri generis conditor, nam primum omnium quicquid immortale eſt, ſtare neſcit, ſépiternòque motu ſe ſeruat æternitas: deinde præcipue veſtri illi parêtes, qui vobis & nomina, & imp. tribuerunt, perpetuis maximorum operum actionibus occupantur. Ille ſi quidê Dioclatiani autor deus, præter depulſos quondã cœli poſſeſſione Titanas, & mox deformium bella monſtrorum, præpeti cura quanuis compoſitum gubernat imperium, atque hanc tantam molem infatigabili manu voluit: omnium quoque rerum ordines, ac vices peruigil ſeruat. Neque enim tunc tantummodo commouetur quum tonitrua incutit, & fulmina iacit: ſed etiam ſi tumultuantia elementorum officia pacauit, nihilominus tamen, & ipſas, quæ tacite labuntur auras placido ſinu fundit, & in aduerſa cœli nitentem impetu rapit ſolem. Itidem quoque Maximiane, Hercules tuus: mitto quòd quum inter homines erat, terras omnes & nemora pacauit, vrbes dominis crudelibus liberauit, etiam cœlo dirarum alitum ¹ volucratilia detraxit, etiam terrores inferûm abducto cuſtodè compeſcuit. Exinde certè

 nihilo.

1. *Aut* volucria, *aut* volatilia.

nihilominus poſt adoptionem cœlitum, Iuuentæ connubium, perpetuus eſt virtutis aſſertor, omniùmq; fortium virorum laboribus fauet, in omni certamine conatus adiuuat iuſtiores: his quidem certè diebus, quibus immortalitatis origo celebratur, inſtigat, vt videmus, illos à ſacris certaminibus accitos, vt pertinaci animoſitate certandi multa faciant ipſius ſimilia victoris. Adeo, ſac. imp. vtraque veſtra numina ſemper aliquid agunt: agendùmue curant, vt iam nobis illa, quam pro vobis ſuſceperamus cura ponenda ſit, quum non laborare vos, ſed parentes deos videamus imitari: quùmque præterea ingenitum illum vobis diuinæ mentis ardorem etiam earum, quæ primæ vos ſuſcepere regionum alacritas excitarit. Non enim in otioſa aliqua delicijſque corrupta parte terrarum nati, inſtitutique eſtis, ſed in his prouincijs, quas ad infatigabilem conſuetudinē laboris, atque patientiæ fructus, licet oppoſitus hoſtis, armis tamen ſemper inſtructus miles exercet, in quibus omnis vita militia eſt, quarum etiam fœminę, cæterarum gentium viris fortiores ſunt. Ex iſtis ergo cauſis ſtirpis veſtræ, patriorùmque inſtitutorum illa veniunt quæ ſæpe miramur. Interdum etiam pro amoris impatientia timebamus, quòd expeditiones veſtras numerare nō poſſimus, quod diutius in iiſdē manere veſtigijs dedignamini, quòd vos è continuo rerum curſu

geren-

gerendarum non modò amœnitas locorum, aut nobilitas vrbium, ſed ipſa quidem victoriarum noſtrarum lætitia remoratur. Illum modò Syria viderat, iam Pannonia ſuſceperat: tu modò Galliæ oppida illuſtraueras, iam ſummas arces Monœci Herculis præteribas, ambo quũ ad orientem, occidentemque occupati putaremini, repente in medio Italiæ gremio apparuiſti. Hos fructus capitis operum maximorum, ſic interim meritoria conſcientia triumphatis, dum triumphos ipſos ſemper vicendo differtis, quod quecunque pulcherrima facitis, continuò trãſitis, & ad maiora properatis, vt dum veſtigia veſtra miramur, dùmque vos adhuc eſſe in coſpectu putamus, iam de vobis audiamus longinqua miracula. Ita omnes prouinciæ veſtræ quas diuina celeritate peragraſtis, vbi ſitis viciſſim neſciunt, ſciunt tamen vos vbique viciſſe. Sed de rebus bellicis victorijſque veſtris, ſac. imp. multi ſumma eloquentia præditi ſæpe dixerunt, & ego pridem quũ mihi auditionis tuæ diuina dignatio eam copiam tribuit, quantũ potui prædicaui: hodie verò ſi de duabus rebus, quas ad hoc tempus optatiſſimas (niſi fallor) elegi, dicere mihi veſtra fauẽte maieſtate contigerit, de cæteris veniam ſilentij petam. Non commemoro igitur virtute veſtra republicã ſæuiſſimo dominatu liberatã: non dico exacerbatas ſeculi prioris iniurijs per clementiam veſtrã ad ob-

ſequium redijſſe prouincias mitto etiam dies feſtos victorijs, triũphis celebratos: taceo trophæa Germanica in media defixa barbariã: tranſeo limitem Rhetię repẽtina hoſtium clade promotũ: omitto Sarmatiæ vaſtationem, oppreſſũmque captiuitatis vinculis Sarracenũ, etiam illa, quæ armorum veſtrorum terrore facta ſunt velut armis geſta: prætereo Francos ad petendum pacẽ cum rege venientes, Partũmque vobis munerũ miraculis blandiẽtem. Nouam mihi propono dicẽdi legẽ, vt quũ omnia videar ſilere quæ ſumma ſint, oſtendã tamen ineſſe laudibus veſtris alia maiora. Quæ igitur illa ſunt? pietas veſtra ſac. imp. atque felicitas, nã primũ omnium, quanta veſtra erga deos pietas? quos aris, ſimulacris, templis, donarijs, veſtris denique nominibus aſcriptis, adiũctis imaginibus ornaſtis, sãctiorẽſque feciſtis exemplo veſtræ venerationis. Nũc enim verè homines intelligunt, [1] ac poteſtas deorum, quum tam impensè colantur à vobis: deinde, id quod maximè deorum, immortalium cum religion cõiunctũ eſt, quanta voſmet pietate colitis? quę vlla vnquam videre ſecula talem in ſumma poteſtate concordiam? qui germani, geminiue fratres indiuiſo patrimonio tã æqualiter vtuntur, quã vos orbe Romano?

Ex

[1] *Forſan*, quænam poteſtas: *vel*, quænam magnitudo: *vel* ſublimitas ac poteſtas.

Ex quo profectò manifeſtum eſt, [1] cæterorum hominum animas eſſe humiles & caducas, veſtras verò cœleſtes & ſempiternas. Obtrectant ſibi inuicem artifices operũ ſordidorum: eſt inter aliquos etiã canoræ vocis inuidia: nihil denique tam vile, tam vulgare eſt, cuius participes malignis æmulationis ſtipulis vacent. verò immortalis animus omnibus opibus, omnique fortuna, atque ipſo eſt maiora imperio. Vobis Rhenus & Iſter, & Nilus, & cum gemino Tigris Euphrate, & vterque qualem accepit, & reddit Oceanus, & quicquid eſt inter iſta terrarum & fluminum, & littorum tam facili ſunt æquanimitate communia, quantum ſibi gaudent eſſe communẽ oculi diem. Ita duplices vobis diuinæ potentiæ fructus pietas veſtra largitur, & ſuo vterque fruitur, & cõſortis imperio. Laurea illa deuictis, ac colentibus Syriam nationibus, & illa Rhetica, & illa Sarmatica te Maximiane fecerũt pio gaudio triumphare. Itidẽ hic genus. Cauionũ Herulorũ deleta, & tranſrhenana victoria, & domitis oppreſſa Frãcis bella piratica Diocletianũ votorũ cõpotem reddiderunt. Diuidere inter vos dij immortales ſua beneficia non poſsũt: quicquid alterutri præſtatur, amborũ eſt. Obſtupeſcerẽt certè omnes homines admiratione veſtri, etiã ſi vos idẽ parẽs eadẽq; mater ad iſtã concordiã naturæ legibus imbuiſſent. Atenim quanto

1 Aduerte dictum ab homine gentili-

to hoc eſt admirabilius vel pulchrius, quod vos caſtra quòd prælia, quod pares victoriæ fecere fratres, dum virtutibus veſtris fauetis, dum pulcherrima inuicem facta laudatis, dum ad ſummum fortunæ faſtigium pari gradu tenditis, diuerſum ſanguinem affectibus miſcuiſtis? Non fortuita in vobis eſt germanitatis vſque ad imperium ſimilitudo, [1] quæ ne etiam interuallum veſtræ vincit ætatis, & ſeniorem iuniorèmque charitate mutua reddit æquales, vt iam illud falsò dictum ſit, non delectare ſocietatem rerum, niſi inter pares annos, intelligimus enim, ſacratiſſimi principes, geminum vobis, quamuis diſpares ſitis ætatibus, ineſſe conſenſum. Neque tu illi videris promptior, neque tibi ille cunctatior: ſed inuicem voſmet imitamini, inuicem veſtros affectatus annos, ſic vos eſtis iuniores, ambo ſeniores: neuter plus ſuis moribus fauet: vterque ſe vult hoc eſſe, quod frater eſt. Inde igitur proximè ille impatientiam veſtræ pietatis irrupit, quòd vos nulla regionum longinquitas, nulla iniquitas locorum, nulla tempeſtatis aſperitas retinere, aut morari potuit quominus ad conſpectum veſtri peruolaretis. Neque enim illud progreſſio fuit, nec itineris confectio; nec ſolitis adminiculis vſa properatio; [2] quòd ſimili concitu eques, aut veliuola nauis: diuinus quidam impetus fuit, quo repentè in

1 *al.* quin etiam. 2 *al.* quo.

in eundem locum ab vtroque ſolis aduerſo fine veniſtis, ipſos ſi quidem quos præmiſeratis nuntios reliquiſtis, ipſam quæ vos conata eſt præuenire, famam præuertiſtis: vt abſque pauciſſimis, qui vobis comites hærere potuerunt, cæteri homines fortaſſe crediderint; quod ita dignum & maieſtate veſtra, diurna vobis & nocturna curricula, vtraque mundi lumina commodaſſe. Sed remoueamus iſtinc fabulas imperitorũ, verum loquamur. Veſtra vobis pietas, ſac. imp. volucres dedit curſus, etenim quum nihil ſit animo velocius, vos, quorum igneæ immortalèſque mentes minimè ſentiunt corporis moras, peruecti eſtis ad nos mutui deſiderij celeritate. Sed qua tandem vice temporum? quo tempeſtatis habitu? nempè hyeme ſæuiſſima, & in his quoque regionibus inuſitata, quum algor glacies, glacies niuem premerent, cœlo pariter, ac terris vniformibus, quùmque ipſi anhelitus hominum circa ſua ora concreti rigore canеſcerent. Adeo (vt res eſt) aduerſus inclementiam locorum, ac ſyderum veſtræ vos maieſtatis potentia tuebatur, & cæteris hominibus, atque regionibus vt frigorum aſtrictis & oppreſsis, vos ſolos auræ leues, vernique fla us, & deductis nubibus ad itinera veſtra directi ſolis radij ſequebantur. Tanta felicitate illa quæ tunc alijs forent inacceſsibilia ſuperaſtis, atque inde Iulias, hinc Cotias Alpes quaſi relictas æſtu arenas patentium littorum tranſcur

ſcurriſtis. Eant nunc rerum veterum prædicatores, & Hannibalem illum multis laboribus magnaque exercitus ſui diminutione Alpes penetraſſe mirentur: vos, inuictiſſimi imp. propè ſoli Alpium vias, hybernis niuibus obſtructas, diuinis veſtigijs aperuiſtis, vt quondam Hercules per eadem illa culmina Iberiæ ſpolia incomitatus abduxit. Tum ſi fortunæ cauſæque Hannibalis, ac veſtrorum itinerum comparentur, quanto hæc veſtra dijs hominibuſque acceptiora ſunt? quanta laude, ac ſempiterna memoria digniora? Tunc penè ex ſummis Alpibus viſo Italia contremuit, ſtatim paſcua agrìque deſerta, omnes familiæ ruſticanæ ſyluarum, & ferarum cubilia petiuere: quo nuntio accepto, omnibus oppidis matres Italæ penſa manibus abiecerunt paruos liberos abreptos ad templa traxerunt, ibi ædes ſacras paſſo capillo ſuo quæque verrebat, plăctu ploratùque futuris cladibus omnia dabant, Traſimenum & Cannas dolore præſago præcanebant: nunc autem vt primùm ex vtriſque Alpium iugis veſtrum numen effulſit, tota Italia clarior lux diffuſa omnibus qui ſuſpexerant æqua admiratio, atque dubitatio inuecta, & quinam de illis montium verticibus orirentur, an his gradibus in terras cœlo deſcenderent. Vt verò proprius, propiùſque cœpti eſtis agnoſci, omnes agri oppleti non hominibus modò ad viſendum procurrẽtibus, ſed etiam pecudum gregibus remota

ta paſcua & nemora linquentibus concurſare inter ſe agricolæ, nuntiare totis viſa, aræ incendi, thura poni, vina libari, victimæ cædi: cuncta gaudio calere, cuncta plauſibus tripudiare: dijs immortalibus laudes, grateſque cantari: non opinione traditus, ſed, conſpicuus, & præſens Iupiter comminus inuocari; non aduena, ſed imp. Hercules adorari. Quid illud, dij boni? quale pietas veſtra ſpectaculum dedit, quum in Mediolanenſi palatio admiſſis, qui ſacros vultus adoraturi erant, conſpecti eſtis ambo, & conſuetudinem ſimplicis venerationis geminato numine repentè turbaſtis? Nemo ordinem numinum ſolita ſequutus eſt diſciplina, omnes adorandi mora reſtiterunt duplicato pietatis officio contumaces: atque hæc quidem velut interioribus ſacrarijs operta veneratio eorum modò animos obſtupefecerat, quibus aditum veſtri dabant ordines dignitatis. Vt verò limine egreſſi per mediam vrbem, ſimul vehebamini, tecta ipſa ſe (vt audio) penè commouerunt, omnibus viris, fœminis, paruulis, ſenibus, aut per fores in publicum proruentibus, aut per ſuperiora ædium limina imminentibus, clamare omnes præ gaudio, iam ſine metu veſtri, & palàm manu demonſtrare, Vides Diocletianum, Maximianumque? vides? ambo ſunt, pariter ſunt quàm inuicti ſedent, quàm concorditer eloquuntur, quàm citò tranſeunt! nemo ſtudio ſuo par fuit oculis ad intuendum. Dumque

vos

vos alterna cupiditate mirantur, neutrum ſatis videre potuerunt. Ipſa etiam gentium domina Roma, in modico propinquitatis veſtræ elata gaudio, vosque è ſpeculis ſuorum montium proſpicere conata, quò ſe vultibus veſtris proprius expleret, ad intuendum cominus, quantum potuit acceſsit. Lumina ſiquidem ſenatus ſui miſit beatiſsimæ illi per eos dies Mediolanenſium ciuitati, ſimilitudinem maieſtatis ſuæ libenter impartiens, vt ibi tunc eſſe ſedes imperij videretur, quò vterque venerat imp. interim tamen dum mihi ante oculos pono quotidiana veſtra colloquia, coniunctas in omni ſermone dexteras, ioca, ſeriàque communicata, obtutu mutuo tranſacta conuiuia, illa me cogitatio ſubit, quànam animi magnitudine ad reuiſendos exercitus veſtros diſceſſeritis, pietatemque veſtram vtilitate reipubl. viceritis: qui tunc veſtris ſenſus fuere qui vultus, quàm patientes ad diſsimulandum indicium perturbationis oculi: reſpexiſtis profectò ſæpius. Neque hæc de vobis vana finguntur, talia vobis dediſtis omina citò ad conſpectum mutuum reuerſuri. Facilis eſt mihi tranſitus, ſac. imp. ab hac pietatis veſtræ laude ad prædicationem felicitatis. Hoc enim ipſum felicitatis eſt, quod vt conſpicere vos inuicem complectique poſsitis, in manu veſtra eſt. Solem ipſum lunàmque cernimus, quia totius mundi funguntur officijs, non niſi pòſt multa ſecula, certa lege temporum

rum conuenire: veſtra tamen libera eſt & beata maieſtas, vt in ſummis rebus generis humani: nihil vobis neceſſe ſit, niſi veſtræ parere pietatis. Cęterum ſiquis ad humana reſpiciat, quanto magis magnitudo veſtræ felicitatis appareat? homines priuatis rebus intenti ita plerunque proprijs difficultatibus implicantur, vt omnino vacent aditu ſuorum: vos tantæ reip. adminiſtratione ſuſcepta; quos huc, atque illuc tot vrbes, tot caſtra; tot limites; tot circumiecta Romano imperio flumina, montes, littora vocant: tantum animis, ac fortuna valetis, vt in vnum conuenire poſſitis nihilominus orbe ſecuro. Neque enim pars vlla terrarum maieſtatis veſtræ præſentiæ caret; etiam quum ipſi abeſſe videamini. Ne tantulum quidem barbaræ nationes audent animos attollere, quòd vos in interiora imperij veſtri ſeceſſeritis: quin immò ipſi magis in vobis fiduciam pertimeſcunt, quòd ſe contemni ſentiunt quum relinquuntur. Itaque illud quod de Ioue veſtro cecinit poeta Romanos, pleno Iouis omnia eſſe, id ſcilicet animo contemplatus; quanquam ipſe Iupiter ſummum cœli verticem teneat; ſupra nubila ſupraque ventos ſedens in luce perpetua; numen tamen eius, ac mentem toto infuſam eſſe mundo: id nunc ego de vtroque veſtrum audeo prædicare, vbicunque ſitis; in vnum licet palatium conceſſerit; diuinitatem veſtram vbique verſari, omnes terras, omniaque maria plena.

plena eſſe veſtri. Quid enim mirum, ſi quum poſſit hic mundus Iouis eſſet plenus, poſſit, Herculis? Admonet me, & temporis, & loci ratio, & maieſtatis tuæ reuerentia, vt finem dicendi faciam, quanquàm de felicitate veſtra tam pauca dixerim, & tam multa reſtent, ſpiritum ecce ſuggerunt, adhuc poteſt dicere de ſalubritate temporum, & fertilitate terrarum. Re-uera, ſacer imp. ſcimus omnes antèquam vos ſalutem reipubl. redderetis, quanta frugum inopia, quanta funerum copia fuit, fame paſſim morbiſque graſſantibus: vt verò lucem gentibus extuliſtis, exinde ſalutares ſpiritus iugiter manant: nullus ager fallit agricolam, niſi quòd ſpem vbertate, ſuperat hominum, [1] ætates & numerus augetur, rumpunt horrea conditæ meſſes, & tamen cultura duplicatur: vbi ſyluæ fuere, iam ſeges eſt, metendo & vindemiando defecimus. Illud verò non ſuggeratur licet, quomodo dicam antequam deſinam; tantam deſinam imperij veſtri felicitatem? Vndique ſe barbaræ nationes viciſſim lacerent, & excidant alternis dimicationibus, & inſidijs lades ſuas duplicent & inſtaurent: Sarmaticas veſtras & Rheticas, & tranſrhenanas expeditiones furore percitæ in ſemet imitentur. Sancte Iupiter, & Hercules bone, tandem bella ciuilia ad gentes illas veſania dignas tranſtuliſtis, omnemque illam rabiem extrà terminos huius imperij

in

1. *Forſan.* & res.

in terras hoſtium diſtuliſtis. Etenim quod ait ille Romani criminis primus autor, à ſole exoriente adusque Mæotides paludes, id nunc longius longiùſque protendere licet, ſiquis hoſtilem in mutua clade vesaniam, toto orbe percenſeat. Etenim ab ipſo ſolis ortu, non modò hac citra Mæotin ſub extrema ſeptentrionis plaga, quà feruidum caput Danubius euoluit, quàque horridus ſecat Albis Germaniam, ſed etiam ſub ipſo lucis occaſu, quà Tingitanum littus Calpetano monti obuium latus in mediterraneos ſinus admittit Oceanum, ruunt omnes in ſanguinem ſuũ populi, quibus nunquam contigit eſſe Romanis, obſtinatæque feritatis pœnas nunc ſponte perſoluunt. Furit in viſcera ſua gens effræna Maurorum: Gothi Burgundios penitus excindunt: rurſum pro victis armantur Alamani: itèmque Teruigi, pars alia Gothorum, adiuncta manu Thaifalorum, aduerſum Vandalos Gipedeſque concurrunt: ipſos Perſas, ipſumque regem aſcitis Saccis, & Ruffis, & Gellis, petit fratrer Ormies, nec reſpicit, vel pro maieſtate quaſi regem, vel pro pietate quaſi fratrem. Burgundiones Alamanorum agros occupauere, ſed ſua quoque clade quæſitas Alamania terras amiſere, ſed repetunt. O magnam vim numinis veſtri! non iſtæ modò aliæque gentes viribùſque armìſque terribiles, fiducia inſtructæ ad perniciem immanitatis vtũtur, ſed etiam Blemij illi (vt audiò) leuibus

modò

modo aſſueti ſagittis, aduerſus Æthiopas quærunt, quæ non habent arma, & penè nudis odijs prælia internecina committunt. Iam de perduellibus vltionem non armis, non exercitu capitis, ſicut hucuſque feciſtis: iam (inquam) fortunatiſsimi imp. felicitatem vincitis ſoli. & quod nunquam Romani principes de felicitate ſua prædicari latius audierunt, quàm quum diceretur hoſtes quieſcere, occiſos eſſe, pacem colere? Atenim quanto hoc eſt lætabilius, ac melius, quòd de proſperitate ſeculi veſtri certatim omnium hominum circumfert barbaria? Damnia ſed inuicem dimicaturi vicerunt barbari: ſed conſanguineos ſuos, tam innumeros vobis, tam nouos ex omni hoſtium genere ſucceſſus fortuna ſuppeditat, vt iam mihi neceſſe ſit illa, quæ initio ſeparaueram, rurſus hic communium laude coniungere, dum tantorum euentuum quæro rationem: felicitatem iſtam optimi imp. pietate meruiſtis. Optimè igitur ſac. imp. quantum arbitror, hęc potiſsima elegi, quę gemino natali tuo prędicarem. Etenim cæterę virtutes, & bona cętera proceſſus ętatis eueniunt. fortitudo annis accedentibus roboratur, continentia diſciplinæ prę ceptis traditur, iuſtitia cognitione iuris aſcitur: ipſa denique illa quæ videtur omnium rerum domina eſſe ſapientia perſpectis omnium moribus, & exploratis rerum docetur euentis ſolæ cum naſcentibus pariter oriuntur pietas atq; felicitas na-
tu-

turalia ſunt enim animorum bona & premia fatorum. Gemini ego natales pias vobis mentes, & imperatorias tribuere fortunas, atque inde ſanctitatis veſtræ omniumque ſucceſſuum manat exordium, quod naſcentes vos ad opem generis humani bona ſydera & amica viderunt, quæ vobis concordiam ſempiternam, & veſtrorum generum charitatem, & fouendæ reipubl. ſtudia conciliant: itemque præter victorias toto orbe terrarum partas, etiam naualia trophæa promittunt, vt poſt bella Punica, poſt Aſiæ, Syriæque reges, Romani roſtra campi nouis ornentur ijs exuuijs, & oblitos iam Quirites in memoriam reducatis, cur ille ſolennis concionibus locus roſtra vocitetur. Dico enim magna, certàque fiducia, digna eſt quoque gloria veſtra pietas & poteſt eam præſtare felicitas.

AVSONII BVRDIGALENSIS,

Vaſſatis Melici poetæ, ac præceptoris, gratiarum actio ad Gratianum imperatorem pro conſulatu.

AGO tibi gratias, imperator Auguſte, ſi poſſem, etiam referrem: ſed nec tua fortuna deſiderat remunerandi vicem, nec noſtra ſuggerit reſtituendi facultatem, priuatorum iſta copia eſt, inter ſe eſſe munificos: tua beneficia vt maieſtate præcellunt, ita mutuum non repoſcunt. Quod ſolum igitur noſtræ opis eſt, gratias ago: verùm ita vt apud deum fieri amat, ſentiendo copioſius quàm loquendo. Atque non in ſacrario modò imperialis oraculi, (qui locus horrore tranquillo, & pauore venerabili rarò eundem animum præſtat, & vultum) ſed vſquequaque gratias ago, tum tacens, tum loquens, tum in cœtu hominum, tum ipſe mecum, & quum voce patui, & quum meditatione ſeceſſi, omni loco, actu, habitu & tempore. Nec mirum, ſi ego terminum non ſtatuo tam grata profitendi, quum tu finem facere neſcias honorandi. Quis enim locus eſt, aut dies, qui non me huius, aut ſimilis gratulationis admoneat? Admoneat autem: ò inertiā ſignificationis ignauæ! Quis inquam locus

eſt,

eſt, qui non beneficijs tuis agitet, infammet? Nullus inquam imperator Auguſte, quin admirandam ſpeciem tuæ venerationis incutiat. Non palatium, quod tu, quũ terribile acceperis amabile præſtitiſti: non forum & baſilica, olim negotijs plena, nũc votis, votiſq; pro tua ſalute ſuſceptis (nam de ſua, cui non te imperante ſecuritas) non curia honorificijs modò læta decretis, olim ſolicitis mœſta querimonijs: non publicum, in quo occurſus gaudentium pluri. morum neminem patitur ſolùm gratulari: non domus, commune ſecretum: lectus ipſe ad quietem datus, beneficiorum tuorum reputatione tranquillior ſomnus, abolitor omnium, imagines tuas affert. 1 Iſta autem ſedes honoris, ſella curulis, glorioſa pompis imperialis officij, in cuius me faſtigio ex qua mediocritate poſuiſti? quoties à me cogitatur, vincor magnitudine, & redigor ad ſilentium, non ingratus beneficijs, ſed oppreſſus. Ades enim locis omnibus 2 nec iam miramur licentiam poetarum, qui om. nia deo plena dixerunt. Spem ſuperas, cupienda præuenis vota præcurris, quæque animi noſtri celeritas 3 diuùm

R inſtar

1 *al.* ipſa 2 Rite intellige, non enim licentia, ſed veritas. 3 Si diuùm ideſt deorum, malè ab hom. chriſtiano, vt cum probat Baron. to. 4. At *diui ſunt qui ex hominibus fiunt ait, Seru. in Calep. vnde puto intelligere ſubſtantias ſeparatas, erat enim chriſtianus, vt probat Baron. t. 4.*

inſtar affectat, beneficiis præuntibus antecedit, præſtare tibi eſt, quam nobis optare velocius. Ago igitur gratias, optime imperator: ac ſi quis hunc ſermonem meum iiſdem verbis tam ſæpe repetitum, inopiæ loquentis aſſignat, [1] experiatur hoc idem proſequi, & nihil poterit proferre facundius. Aguntur enim gratiæ non propter maieſtatis ambitum, nec ſine argumentis, imperatori: fortiſſimo, teſtis eſt vno pacatus anno, & Danubij limes & Rheni: liberaliſſimo; oſtentat hoc diues exercitus indulgentiſſimo, docet ſecuritas erroris humani: conſultiſſimo, probat hoc tali principe oriens ordinatus: pijſſimo, huius verò laudis locupletiſſimum teſtimonium eſt pater diuinis honoribus conſecratus, inſtar filij ad imperium frater aſcitus, à contumelia belli patruus vindicatus, ad præfecturæ collegium filius cum patre coniunctus, ad conſulatum præceptor electus. Poſſum ire per omnes appellationes tuas, quas olim virtus dedit; quas proxime fortuna conceſſit, quas adhuc indulgentia diuina meditatur. Voca Germanicum deditione gentilium, Alemanicum traductione captorum, vincendo & ignoſcendo Sarmaticum. Connecterem omnia merita virtutis, & cognomina felicitatis, ſed alia eſt iſta materia, & ſuo parata ſecreto quum placuerit ſignanter & breuiter omnia,

[1] al. ſed.

nia, quæ nouimus indicare, nec perſequi, vt qui terrarum orbem vnius tabulæ ambitu circumſcribunt, aliquanto detrimento magnitudinis, nullo diſpendio veritatis. Nunc autem, quod diei huius proprium, de conſulatum gratias agam, ſed procurrunt & aliæ dignitates, atque in vocem gratulationis erumpunt, ac ſe prius debere profitentur. Tot gradus nomine comitis propter tua incrementa congeſti ex tuo merito: te ac patre principibus quæſtura communis, & tui [1] tamen præfectura beneficij, quæ ipſa non vult vice ſimplici gratulari, liberalius diuiſa quàm iuncta, quum teneamus duo integrum, neuter deſiderat ſeparatum. Sed illa (vt paulo ante promiſi) habebunt ſui muneris peculiare ſecretum. Conſulatus hic meus orat, atque obſecrat, vt obnoxiam tibi vni ſinas fieri eius dignitatem, quem omnibus prætuliſti. Quod quidem & ipſe ſibi inuenit gradus cum clariſſimo viro [2] collega in eo honore coniunctus, nuncupatione prælatus. Conſul ego, imperator Auguſte, munere tuo non paſſus ſepta, neque campum, non ſuffragia, non puncta, non loculos, qui non prenſauerim manus, nec cum ſalutantium confuſus occurſu, aut ſua amicis nomina non reddiderim, aut aliena impoſuerim: qui tribus non circumiui, centurias non adulaui, vocatis claſſibus

R 2 bus

1 *al.* tantùm.
2 *al.* coll. meo hon.

bus non intremui, nihil cum ſequeſtre depoſui, cum 1 diſtributore nil pepigi: Romanus populus, Martius campus, equeſter ordo, roſtra, ouilia, ſenatus, curia mihi omnia Gratianus. Iure meo, Auguſte maxime, affirmare poſſum incolumi omnium gratia, qui ad hunc honorem diuerſa vnquam virtute venerunt, venturìque ſunt (ſuus enim cuique animus ſuum meritum, ſibìque mens conſcia eſt) iure inquam meo affirmare poſſum, me mihi videri à cæteris eſſe ſecretum. Sunt quos votorum cruciat inanitas: non optaui, quos exercet ambitus: non petiui, qui aſſiduitate exprimunt non coegi, qui offeruntur occaſione: non affui, quos iuuat opulentia: obſtat temporum diſciplina, non emi, nec poſſum continentiam iactare: non habui, vnum præſtare tentaui, & hoc ipſum quaſi meum vindicare non poſſum. In tua enim poſitum eſt opinione, ſi merui. Feciſti autem, & facies alios quoque conſules, pijſſime Gratiane, ſed non & cauſa pari. Viros gloriæ militaris: habent enim tecum vt ſemper laboris, ita dignitatis plerumque conſortium virtutis quàm honoris antiquiore collegio, viros nobilitatis antiquæ: dantur enim multa nominibus, & eſt Roma pro merito, viros fide inclyto, & officijs probatos, quorum me etſi non ſecerno numero, tamen quod ad honoris viam pertinet,

1 *al.* diribitore.

ner, ratione diſpertio. Quartum hunc gradum noui beneficij tu Auguſte conſtituis deferre tibi ipſi, quò alter ornetur: bona animi tui ad alienam referre præſtantiam eruditionémq; naturæ, quā deo & patri, & tibi debes, ad alterius gratiam rectius retorquere, quàm verius. Tua hæc verba ſunt à te mihi ſcripta, Soluere te quod debebas, & adhuc debere quod ſolueris. O mentis aureæ dictum bracteatum! ò de pectore candidiſsimo lactei ſermonis alimoniam? Quiſquamne tam parcus eſt in oſtētatione beneficij? quiſquam pondus gratiæ ſuæ vim meriti profitetur alieni? quiſquam deniq; quod indulget quaſi ab obnoxio deferatur, pretium mauult vocare, quàm donum? Certent huic ſententiæ veteres illi, & Homerici oratores, ſubtilis deducta oratione Menelaus, & inſtar profundæ grandinis ductor Ithaceſius, & melleo delibutus eloquio iam tertiæ Neſtor ætatis. Sed neq; ille concinnaius eloquetur, qui ſe Laconica breuitate collegit: neq; ille contortius, qui cum ſenſibus verba glomerauit: [1] nec iſte dulcius, cuius lenis oratio mulcendo potius quam extorquendo perſuaſit. Soluere te dicis quod debebas, & debiturum eſſe quum ſolueris. Auguſte iuuenis cœli tibi, & humani generis rector hoc [2] tribuebat, vt prelatus antiquis, quos etiam elegantia ſentētiæ iſtius anteceſsiſti, vincas propria ſingulorū in Menelao, regiam dignationem in Vlyſ-

 ſe,

1 *al.* nec dulcius, 2 *al.* tribuat,

ſe, prudentiam in Neſtore, ſenectutem. Subijcet aliquis, iſta quidem adeptus es, ſed effare, quo merito? Quid me oneras ſciſcitator? rationem felicitatis nemo reddit. Deus, & qui deo proximus, tacito munera diſpertit arbitrio, & beneficiorum ſuorum indignatus per homines ſtare iudicium, mauult de ſubditis dediſſe miraculum. Quo (inquit) merito? Ego nullum ſcio, niſi quòd tu pijſſime imperator debere te dicis: & hoc debere, latiſsimè pertinet, ſiue hoc eruditionis tuæ fœnus exiſtimas: ſiuè ſine fœnore gloriam liberalitatis affectas: ſiue te pondere conceptæ ſponſionis exoneras: ſeu fidei commiſſum patris exoluis: ſeu magnanimitate cœleſti, oſtentatione ſuppreſſa dei munus imitaris. Debere te dicis cui? quando quo nomine? Lege ſyngrapham, nomina creditorem: accepti & expenſi tabulæ conferantur. Videbis aliò ſummæ iſtius tranſire rationem, tibi cœpit deus debere pro nobis. Quid autem mihi debes, gratiſsime imperator? (patitur enim humanitas tua, vt præter regias virtutes priuata appellatione lauderis.) Quid tu mihi debes? & contra, quid non ego tibi debeo? Anne quod docui? hoc ego poſſum verius retorquere, dignum me habitum qui docerem: tot facundia, doctrinaque præſtantes inclinata in me dignatione præteritos, vt eſſet quem tu matura iam ætate ſubcinctum per omnes honorum gradus feſtinata bonitate proueheres: ti-

mere

mere, vt videreris ne in me vita deficeret, dum tibi adhuc aliquid, quod deberes præſtare ſupereſſet. Negat Cicero conſularis vltra ſe habere quod cupiat: ego autem iam conſul & ſenex, (adhuc auiditatem meam iam fatebor) te videre ſæpius in hoc magiſtratu, Gratiane, deſidero, vt & ſex Val. Coruini, & ſeptem Caij Marij, & cognominis tui Auguſti tredecim conſulatus, vnus æquipares. Tibi plures poteſt ætas, & fortuna tua præſtare; verùm ego in numero parcior, quia tu in munere liberalior. Ipſum enim te ſæpius hoc honore defraudas, vt & alijs largiaris. Scis enim imperator doctiſſime (rurſum enim vtar laude priuata) ſcis inquam, ſeptem ac decem Domitiani conſulatus, quos 1 illi inuidia alteros prouehendi continuando conſeruit, ita in eius auiditate deriſo, vt hoc eum pagina Faſtorum ſuorum (immò faſtidiorum) fecerit inſolentem, nec potuerit præſtare felicem. Quòd ſi 2 principis honoris iſtius temperata, & quæ vocatur aurea, debet eſſe mediocritas, quid priuati ſtatus hominibus? quid æquanimis? quid iam ſenibus erga ſe oportet eſſe moderaminis? Ego quidem, quod ad honores meos pertinet, & vota ſaturaui: tu tamen imperator optime, tu pijſsime, tu quem non fatigat liberalitas, niſi quando ceſſauit: tu inquam indul-

R 4 gen-

1 *al.* ille.
2 *al.* principis honor.

gentiſsime Gratiane, vt ad benefaciendum ſubito es, nec opinus ingenio, adhuc aliquid, quod hoc nomine mihi præſtetur inuenies. Sic intellexere omnes, ſic nobis ordinem ipſe feciſti: ſic amicus deo es, vt à te iam impetratum ſit [1] quod non optatur ab aliquo, & quod nondum optamus, adipiſcimur. Et rurſum aliquis adijciet, aut ſermone liberè, aut cogitatione liberius, nonne olim & apud veteres multi eiuſmodi doctores fuerunt? an tu ſolus præceptor Auguſti? immò ego cum multis coniunctus officio, ſed cum paucisſimis ſecretus exemplo. Nolo Conſtantini temporum taxare collegas: Cæſares docebantur, ſuperiora [2] extinguam: diues Seneca, nec tamen conſul, arguetur rectius quàm prædicabitur, non erudiſſe indolem Neronis, ſed armaſſe ſæuitiam. Quintilianus conſularia per Clementem, ornamenta ſortitus, honeſtamenta nominis potius videtur, quàm inſignia poteſtatis habuiſſe. Quomodo Titianus magiſter? ſed [3] glorioſus ille municipalem ſcholam, apud Viſuntionem Lugdunùmque variando non ætate quidem, ſed vilitate conſenuit. Vnica mihi amplectenda eſt Frontonis imitatio, quem tamen Auguſti magiſtrum ſic conſulatus ornauit, vt præfectura non cingeret. Sed conſulatus ille cuiuſmodi? Ordinario ſuffectus, bimeſtri ſpatio in

[1] al. quod optatur. [2] al. contingam. [3] al. glorioſius.

interpoſitus, in ſexta anni parte conſumptus, quærendum vt reliquerit tantus orator quibus conſulibus geſſerit conſulatum. Ecce aliquis opponat; In tanti ergo te oratoris faſtigium glorioſus attollis? Cui talia requirenti reſpondebo breuiter, non ego me contendo Frontoni, ſed Antonino præfero Gratianum. Celebrant quidem ſolennes iſtos dies omnes vbique vrbes, quæ ſub legibus agunt, & Roma de more, & Cõſtantinopolis de imitatione, Antiochia pro luxu, & Cartago [1] diſtincta, & domus [2] fluminis Alexandria: ſed Treuiri principis beneficio, & mox cum ipſo autore beneficij loca inter ſe diſtant, vota conſentiunt. Vnus in ore omniũ Gratianus, poteſtate imperator, virtute, victor, auguſtus ſanctitate, pontifex religione, indulgentia pater, ætate filius, pietate vtrũque ſuperat. Non poſsũ fidei cauſa oſtendere imagines maiorũ meorũ (vt ait apud Saluſtium Marius) nec deductũ ab heroibus genus ad deorum ſtemma replicare, nec ignota opes, & patrimonia ſparſa ſub regnis: ſed ea quæ nota ſunt dicere potius, quàm prædicare, patriam non obſcuram, familiam non pœnitendũ, domũ innocẽtem, innocentiam non coactam, anguſtas opes, veruntamen libris, & liberis latas: frugalitatem ſine ſordibus, ingenium liberale, animum non illiberalẽ:

1. *al.* diſcincta, 2. *Al.* fulminis.

victum, veſtitum, ſupellectilem, mundam, non ſplendida, veteribus vt illis conſulibus, excepta quæ tum [1] erant bellicarum collationem virtutum, ſiquis me conferre dignetur, ſe ponat opulentiam, non derogaturus induſtriam. Verùm quoniam gratijs agendis iamdudū ſuccumbo materiæ, tu orationi meæ Gratiane ſuccede: tu Gratiane, qui hoc nomen ſic per fortunam adeptus es, vt nemo verius ambitione quæſierit. Neque enim iuſtius *Metellus* cognomento Pius, patre reuocato, qui eſſet impius exulante: aut verius Sylla felix, qui felicior antè quàm vocaretur, quàm tu Gratiane, cui, & hoc nomen eſt, & illa Metelli, Syllæque cognomina: tu, inquam Gratiane, qui hoc non ſingulis factis, ſed perpetua gratè agendi benignitate meruiſti, cui, niſi ab auo deductum eſſet, ab omnibus adderetur. Tu ipſe tibi, inquam pro me gratiam refer: tu, tuæque virtutes: bonitas qua in omnes prolixus es, perpetuus in me: pietas, qua orbem tuum temperas, quàmque in vlciſcendo patruo probas, tuendo in fratre cumulas, ornando in præceptore multiplicas. Agat gratias clementia, quàm humano generi impertis: liberalitas, qua ditas omnes: fortitudo, qua vincis: & mens iſta aurea, quam de communi deo plus, quàm [2] vnus hauſiſti. Agant & pro me gratias voces omnium Galliarū, quarū præfecto hanc honori-

[1] *al.* erat. [2] *al.* vllus.

norificentiam detuliſti, Vltrà pregredior, & hoc quia debere te dicis, agat quę optimè agere poteſt, vox iſta quam docui. Iamdudum autem, quàm grati animi, tam ſermonis exigui (vt ſuprà dictum eſt) ſuccumbo materiæ, neque adhuc illa perſtrinxi, quæ ne infantiſſimus quidem, niſi idem impijſſimus, eminentia per famam, & omnium gaudijs teſtata ſuppri-meret, quæ ſupra vires dicendi meas poſita cunctor attingere, aut ingrati crimine arguendus, aut temerarij profeſſione culpandus, tamen alterum, quum ſubeundum ſit, audaciam, quàm maleuolentiam malo reprehēdi. Tu Auguſte venerabilis, diſtrictus maximo bello, aſſultantibus tot millibus barbarorum, quibus Danubij ora [1] protexitur, comitia conſulatis mei armatus exerces: [2] tribunitia iſta, quòd in vrbe Sirmio gerũtur, an vt quòd in procinctu centuriata dicentur, an vt quondam ponti ficalia vocabuntur, ſine arbitrio multitudinis, ſacerdotum tracta-ta collegio? ſic potius, ſic vocetur. [3] Quæ tu pontifex maximus deo participatus habuiſti: nō eſt ingenij mei, pijſſime imperator talia comminiſci. Verba ſunt literarũ tuarum quibus apud me autoritatē

R. 6 ſum-

1 *al.* prætexitur. *al.* tributa.

2 *al.* vocentur, quæ tu p.m.d.p.h. Non eſt iug. 3 Nomine tenus Pontif. Max. quod etiam nomen poſteà reſpuit, vide Baron. t. 4. Grat. 16.

ſummi numinis [1] & tuæ voluntatis amplificas, ſic enim loqueris, quum de conſulibus in annum creandis ſolus mecum volutarem, vt me noſtri, atque vt facere debui, vt velle te ſciui, conſilium meũ ad deum retuli: eius autoritati obſequutus, te cõſulem deſignaui, & declaraui, & priorem nuncupaui. Cuius orationis ordo lucidior? quæ doctrina tam diligens, proprijs comitiorum verbis loqui, nec vocabulis moris antiqui nomina peregrina miſcere? Valete modò claſſes, populi, & vrbanarum tribuum prærogatiuæ, & cẽturiæ iure [2] reuòcatæ. Et quæ comitia pleniora vnquam fuerunt, quàm quibus preſtitit deus conſilium, imperator obſequium? Et nunc ego, piiſſime imperator, ne faſtigium auditorij ſacri dictorum tuorũ timidus interpres offendam; diuinitatis tuæ propè cũ piaculo verba tranſcurro. Quum de conſulibus (inquis) in annum creandis: erudita [3] vox, & cura ſolennis. Solus mecum volutarem: ò profundi altitudo ſecreti! habes ergo conſiliatorem, & non meruis proditorẽ [4]. Vt me noſtri: quid familiarius? vt facere debui: quid conſtantius? vt velle te ſciui: quid dici blan-

1 *al.* & vt tua.
2 *al.* vocatæ. Quæ com.
3 *al.* vox. Et quum ſolus mec. 4 *al.* vt me noſti, vt facere debui, vt velle te ſciui. Quid familiarius! quid conſtãtius? quid dici blandius poteſt?

blandius poteſt? Conſilium meũ ad deũ retuli. Et quemadmodum ſolus, cũ præſtò eſt tam grande conſilium? an plenius cum ſenatu, cum equeſtri ordine cum plebe Romana, cum exercitu tuo, & prouinciis omnibus deliberaſſes? Conſilium meum ad deũ retuli: non vt (credo) nouũ ſumeres, ſed vt ſanctius fieret, quod volebas, eius autoritati [1] obſequutus: ſcilicet vt in conſecrando patre, in vlciſcendo patruo, in cooptando fratre feciſti. Te conſulem deſignaui, & declaraui, & priorem nuncupaui. Quis hæc verba te docuit? ego tam propria, & tam Latina neſciui: Deſignaui, & Declaraui, & nũcupaui. Non ſit hoc temerè, habet moras ſuas diſpartitis gradibus tam matura cunctatio. Has ego literas tuas ſi in omnibus pilis, atque porticibus (vnde de plano legi poſſint) inſtar edicti [2] prendere mandauero, nonne tot ſtatuis honorabor quot fuerint paginæ libellorum? Sed ad [3] pleniore feſtino, ab hac enim literarũ ad me datarum parte digreſſus, eoquoque diſcendiſti, vt quæreres, qualis ad me trabea mitteretur. Omne largitionum tuarũ miniſteriũ ſolicitudine fatigaſti. Non ergo ſupra conſolatum mihi eſt adhibita per te cura, tam diligens, pro me cura [4] tam felix? In Illyrico arma quatiuntur? tu-

1 *al.* obſequutus ſcilicet, vt in.
2 *al.* pendere.
3 *al.* blandiora. 4 *al.* tam felix. In.

tu mea cauſa per Gallias ciuilium decorum indumenta diſpenſas: loricatus de toga mea tractas: [1] in procinctis, & quum maximè dimicaturus palmatæ veſtis meæ ornamenta diſponis feliciter, & bono omine: Namque iſte habitus, vt in pace conſulis eſt, ſic in victoria triumphantis. Parum eſt, ſi qualis ad me trabea mittatur, interroges: te coram promi iubes, nec ſatis habes, vt largitionum miniſtri ex more fungantur, eligis ipſe de multis, & quum elegeris, munera [2] tuo verborū honore [3] perſequeris. Palmatam (inquis) tibi miſi, in qua diuus Cōſtantius parens noſter intextus eſt. Me beatum, cuius inſignibus talis cura præſtetur. Hæc planè, hæc eſt picta, vt dicitur, veſtis non magis auro ſuo, quàm tuis verbis. Sed multo plura ſunt in eius ornatu, quæ per te inſtructus intelligo. Geminū quippe in vno habitu radiat nomē Auguſti: Cōſtantius in argumento veſtis intexitur: Gratianus in muneris honore ſentitur. Acceſit tam impenſo beneficio tuo pondus quorundam ſciſcitatione cumulatū. Interrogatus quem priorē decerneres conſulem, nec dubitandum eſſe dixiſti tu, & qui tecū boni ſunt dubitare non poterant. Sed tamen ad hoc dictum erexerant animos, qui libenter clariſſimum

---

1 *al.* In procinctu, maximè dim.
2 *al.* tua.
3 *al* proſequeris.

ſſimum virum collegam meum, quem præſentem habebat occaſio, prælatum credidiſſent: fatigantes tamen, quòd intellexerant, requirebant. Hic tu (ſicut mihi renuntiatum eſt) noto illo pudore tuo paulliſper hæſiſti, non rationis ambiguus, ſed eorum dubitationem vultu, & rubore condemnans, qui ſtudium [1] ſuum interpretationis errore palpabant. Deinde illico ſubdidiſti, quid de duobus conſulibus deſignatis quæritis quis ordo ſit nuncupationis? anne [2] alius quàm quem præfectura conſtituit? O felicem verecundiam tuam, cui iſtà popularis ratio, tam prudenter occurrit! Sciſti aliud Gratiane [3] quod diceres, ſed propter quorundam verecundiam dicere noluiſti. Scrupuloſus hic mihi locus eſt, & propter eam, quam nunquam appetiui gloriam recuſandus: quum prior renuntiatus ſim, ſatis eſt tuum tenere iudicium, interpretes valete meritorum. Neque autem ego, ſacratiſſime imperator in tenui beneficio gradum nuncupationis amplector. Num eſt hæc gloria ignota Ciceroni. Prætorem me (inquit) pop. Rom. primum fecit, conſulem priorē. Ex ipſa eius ſententia intelligitur commendabilius ei videri, vni quàm pluribus eſſe propoſitum. Nulla enim eſt quidem contumelia ſecundi, ſed ex duobus gloria magna prælati. Alexādri Macedonis hoc fertur, quum legiſſet illos Homericos verſus, quibus Hectore prouocáte [4] de nouem

[1] *al.* tuum. [2] *al.* alium [3] quàm. [4] *al.* è.

nem ducibus, qui omnes pugnare cupiebant, vnum deligi placeret ſortis euentu, trepida vbi conceptione votorum Iouem optimum maximum totus precatur exercitus, vt Aiacem, vel Tydei filium, aut ipſum regem ditium Mycenarum ſortiri patiatur Agamemnonem: Occiderem (inquit) illum qui me tertium nominaſſet. O magnanimitatem fortiſſimi viri nominari inter nouem tertius recuſabat, vbi certè pluribus antecelleret, quàm ſubeſſet. Quanta hic verecundia grauaretur poſterior de duobus? Eſt enim in hoc numero arduæ plena dignationis electio, quum vniuerſis mortalibus duo, qui fiant conſules, præferuntur, qui alteri præponitur, nõ vni, ſed omnibus ante fertur. Expectarè nunc aures præſentũ ſcio, & eminere in omnium vultu intelligo, quòd deſiderio concipiatur animorum. Exiſtimaut enim, quum ea, quæ ad grates agendas pertinebãt, ſummatim tenuiore filo (vt dicitur) deducta libauerim, aliqua me etiam de maieſtatis tuæ laudibus debere perſtringere. Quanquam me iſtam dixerim ſe poſuiſſe materiam', & in tempus aliud ſeruare, nihilominus tamen vt nunc aliqua contingam, nutu & propè murmure cohortantur. Itaque faciam, quando cogunt volentem: ſed maioribus ſeparatis, tenuiora memorabo, nulla ſpe ad plenum exequendi, ſed vniuerſi vt intelligant, eorum quæ intus prædicanda ſunt, à me poſcendam eſſe notitiam.

tiam.

tiam: ab alijs, dignitatem, nec excellentia, ſed quotidiana tractabo. Nullum tu vnquam diem ab adoleſcentia tua, niſi adorato dei numine, & reus voti, & illico abſolutus egiſti lautis manibus, mente pura, immaculabili conſcientia, & quod in paucis eſt, cogitatione ſyncera. Cuius autem vnquam egreſſus auſpiciator fuit? aut inceſſus modeſtior? aut habitudo cohibitior? aut familiaris habitus condecentior? aut militaris accinctior? in exercendo corpore quis curſum, tam perniciter incitauit? quis palæſtram, tam lubricus expediuit? quis ſaltum in tam ſublime collegit? Nemo abductius iacula contorſit: nemo ſpicula crebrius iecit, aut certius deſtinata percuſſit. Mirabamur poetam, qui infrænes dixerat Numidas: & alterum qui ita collegerat, vt diceret, in equitando verbera, & præcepta eſſe fugæ, & præcepta ſiſtendi. Obſcurum hoc nobis legentibus erat: intelleximus te videntes, quum idem arcum intenderes, & habenas remitteres, aut equum ſegnius euntem verbere concitares, eodem verbere intemperantiam coerceres. Qui te viſi ſunt hoc docuiſſe, non faciunt: immò qui viſi ſunt docuiſſe, nunc diſcunt. In cibis autem cuius ſacerdotis abſtinentior ceremonia? in vino, cuius ſenis menſa frugalior? Operto conclauis tui, non ſanctior ara veſtalis, non ponti-

ſicis.

ficis cubile caſtius, nec puluinar flaminis, tam pudicum. In officijs amicorum, non dico paria reddi: anteuenis, & quoties in obſequendo [1] præuenimus, erubeſcis pudore tam obnoxio, quàm in nobis eſſe deberet ab imperatore præuenis. In illa verò ſede, vt ex more loquimur, conſiſtorij, vt ego ſentio, ſacrarij tui, nullus vnquam ſuperiorum, aut dicenda penſius cogitauit, aut conſultius cogitata diſpoſuit, aut diſpoſita maturius expediuit. Et aliqua de oratorijs virtutibus tuis dicerem, niſi vererer mihi gratificari. Non enim Sulpitius acrior in concionibus, nec maioris Gracchi commendabilior modeſtia fuit, nec patris tui grauior autoritas. Qui tenor vocis, quum incitata pronuntias? quæ inflexio quum remiſſa, quæ temperatio, quum vtraque diſpenſas? quis oratorum læta iucundius, facunda cultius, pugnantia denſius, denſata glomeratius, aut dixit, aut, quod eſt liberum, cogitadis? Vellem, ſi rerum natura pateretur, Xenophon Attice, in æuum noſtrum venires: tu, qui ad Cyri virtutes exequendas votum potius, quàm hiſtoria commodaſti, quum diceres, non qualis eſſet, ſed qualis eſſe deberet. Si nunc in tempora iſta procederes, in noſtro Gratiano cerneres, quod in Cyro tuo non videras, ſed optabas, atque iſta omnia quaſi punctis quibuſdam acuminata ſignaui. Si facundia

---

1 al. præcedimus,

dia pro voluntate ſuppeteret, quanquam non copioſius exequerer vbertatem ſtilo rerum magnitudine ſuggerente: ſed nec huius diei, nec huius iſta materiæ. Qui dicturi eſtis laudes principis noſtri, habetis velut ſeminarium vnde orationum veſtrarum iugera compleatis. Ego iſta perſtrinxi, atque (vt ſciunt omnes) poſſum videri familiaris notitiæ ſecretus interpres, domeſtica iſtæc non tam prædicare, quàm prodere. Atque vt iſta dixi de cognitis mihi, atque intra aulam familiaribus, poſſem & foris celebrata memorare, niſi omnia omnes, & ſeparatim ſibi quiſque nouiſſet. Poſſem pari breuitate dicere ſuperiora. Emendatiſſimi viri eſt pigenda non facere: at tu nunquam pœnitēda feciſti, & ſemper veniā pœnitentibus obtuliſti. Pulchrum eſt indulgere timentibus: ſed tu perpetuæ bonitatis edictis occurriſti omnibus, ne timerent. Magnificum largiri honores: tu honoratos, & liberalitate ditaſti. Laudabile eſt imperatorem faciles interpellantibus præbere aditus, nec de occupatione cauſari: tu confirmas adire cunctantes, etiam querimonijs explicatis, nequid adhuc ſileatur interrogas. Celebre fuit Titi Cæſaris dictum, perdidiſſe ſe diem, quo nihil boni fecerat: ſed celebre fuit, quia Veſpaſiani ſucceſſor dixerat, cuius nimia parſimonia, & auſteritas vix ferenda, miram fecerat

filij

ɛ *al.* pœnitenda.

filij lenitatem Tu Valentiniano genitus, cuius alta bonitas, præſens comitas, temperata ſeueritas fuit, parto & condito optimè reipubl. ſtatu intelligis poſſe te eſſe leniſsimum ſine diſpendio diſciplinæ. Neque verò vnum aliquod bonum vno die præſtas, ſed indulgentias ſeculares per ſingula horarum momenta multiplicas. Vel illud vnum cuiuſmodi eſt, de condonatis reſiduis tributorum? quod tu quàm cumulata bonitate feciſti. Quis vnquam imperatorum hoc prouincijs ſuis, aut vberiore indulgentia dedit, aut certiore ſecuritate proſpexit, aut prudentia conſultiore muniuit? Fecerat & Traianus olim, ſed partibus retentis, non habebat tantam oblectationem concesſi debiti portio, quanta ſuberat amaritudo ſeruati. Et Antoninus indulſerat, ſed imperij, non beneficij ſucceſſor inuidit, qui ex documentis tabuliſque populi condonata repetiuit: tu argumenta omnia flagitandi publicitus ardere iuſsiſti. Videre in ſuis quæque foris omnes ciuitates conflagrationem ſalubris incendij. Ardebant ſtirpes fraudum veterum: ardebant ſeminaria futurarum, iam ſe cum puluere fauilla miſcuerat: iam nubibus fumus inuoluerat, & adhuc obnoxij in paginis concrematis ductus apicum, & ſeſtertiorum notas quum iuuantia de ratione cernebāt: quod [1] meminerant lectum legi poſſe, & ve-

1 al. meminerant legi poſſe, & veteres

Quid

verentes. Quid te imperator Auguſte, indulgentius? quid poteſt eſſe conſultius? quę bona præſtas, efficis ne caduca ſint: quæ mala adimis, proſpicis ne poſsint eſſe recidiua. Hęc prouincialibus indulgentię bona: quid illa noſtro ordini? quid illa militibus Antoninorum comitas fuit? Et iam inde Germanicorum 1 cohorti amicorum, & legionibus familiaris humanitas? Sed ego nolo beneuolentiam tuam aliorum collatione præcellere. Abundant in te ea bonitatis, & virtutis exempla, quæ ſequi cupiat ventura poſteritas: &, ſi rerum natura pateretur, adſcribi ſibi voluiſſet antiquitas. Neceſſe eſt tamen aliquid comparare, vt poſsit intelligi bona noſtra quo præſtent. Ægrotantes amicos Traianus viſere ſolebat, hactenus in eo comitas prædicanda eſt. tu & viſcere ſolitus, & mederi, præbes miniſtros, inſtruis cibos, fomenta diſpenſas, ſumptum adijcis medelarum: conſolaris affectos, reualeſcentibus gratularis. in quot vias de vna eius humanitate progrederis? Legionibus vniuerſis, vt in cõmuni Marte euenit, ſi quid aduerſi acciderat, vidi te circumire tentoria: ſatin? ſaluæ, quærere: tractare vulnera ſauciorum, & vt ſalutiferæ apponerentur, medelæ, atque vt non ceſſaretur. Vidi quoſdam faſtidientes cibum, te commendante ſumpſiſse: audiui confirmantia ad ſalutem verba profari,

1 *al.* cohorte

fari, occurrere deſiderijs ſingulorum, huius ſarcinas mulis aulicis vehere: his ſpecialia iumenta præbere, illis miniſteria perditorum inſtaurare lixarum: aliorum egeſtatem tolerare ſumptu, horum nuditatem valere veſtitu, omnia agere indefeſsè & benignè, pietate maxima, oſtentatione nulla: omnia præbere ægris, nihil exprobrare ſanatis. Inde cunctis ſalute noſtra charior factus meruiſti, vt haberes amicos, obnoxios, promptos deuotos fideles, in æuum omne manſuros, quales [1] charitas potiùs, quàm fortuna conciliat. Concludam deinceps orationem meam, pijſſime Auguſte, ſermonis magis fine, quàm gratiæ. Namque illa perpetua eſt, & ſpatio non tranſmeabili terminum calcis ignorat: [2] flexu tamen paruo, nec à te procul conuertar ad deum. Æterne omnium genitor, ipſe non genite opifex, & cauſa mundi, principio antiquior, fine diuturnior: qui templa tibi, & aras penetralibus initiatorum mentibus condidiſti: tu Gratiano humanarũ rerũ domino, eiuſmodi ſemina noſtri amoris inoleſti, vt nihil in digreſſu ſegnior factus meminiſſet & relicti, illuſtraret abſentem, præſentibus anteferret, dein, quia intereſſe primordijs dignitatis per locorum interualla non poterat, ad ſolennitatem condendi honoris occurreret beneficijs, ne deeſſet officium.

---

1 *al.* charitas, non fortuna conc.
2 arrogans hyperbole.

ciũ. Quæ enim memoria, memoria, inquã, tranſcurſum tantæ celeritatis vel in audacibus Græcorum fabulis commenta eſt? Pegaſus volucer actus à Lycia non vltrà Ciliciam permeauit: Cyllarus, atque Arion inter Argos, Nemeàmque ſenuerunt: ipſi Caſtorum equi, quod longiſſimum 1 inter eſt, non niſi mutato vectore tranſcurrunt: tu Gratiane, tot Romani imperij limites, tot flumina & lacus, tot veterum interſepta regnorum, abuſque Thracia per totum (quàm longus eſt) locum Illyrici, Venetiam, Liguriàmque, & Galliam veterem, inſuperabilia Rhetiæ, Rheni accolas, Sequanorum inuia, porrecta Germaniæ, celeriore tranſcurſu, quàm eſt properatio noſtri ſermonis, euoluis, nulla requie otij, ne ſomni quidem, aut cibi munere liberali, vt Gallias tuas inopinatus illuſtres, vt conſulem tuum quanuis deſideratus anticipes, vt illa ipſam, quæ auras præcedere ſolet, famam facias tardiorem: hoc ſenectuti meæ, hoc honori à te datum, ſupremus ille imperij, & conſiliorum tuorum deus conſcius, & arbiter, & autor indulſit vt ſellam curulem, cuius ſedem frequenter ornabis, vt prætextam meam purpuræ tuæ luce fucatam, vt trabeam non magis auro ſuo, quàm munere tuorum ſplendidam, quæ ab Illyrico ſermonis dignitas honeſtauit, apud Gallias illuſtriora præſtares: quæſtorem vt tuum, præfectum vt

tuo

1 al. Intereſt, non

tuo prætorio, conſulem tuum: & quod adhuc cunctis meis nominibus anteponis, præceptorem tuum, quem pia voce declaraueras, iuſta ratione prætuleras, liberali largitate ditaueras, auguſtæ dignationis officijs conſecrares.

DIXI.

LAVS DEO.

A01 1463412

Digitized by Google

Digitized by Google